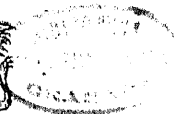
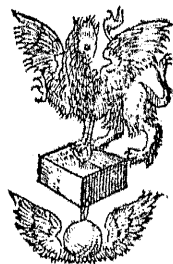

Del. de la Com^a de Jesus de Granada
Be

HIERONYMI
OSORII LVSITANI
DE GLORIA LIBRI. V.

AD IOANNEM TERTIVM
LVSITANIAE REGEM.

BILBAO.

Excudebat Mathias Mares.

1578.

Impensis Petri Landri, bibliopola.

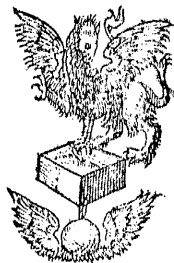
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

L13

Del Reino de la Comp^a de Jesus de Granada
Be.

✠ HIERONYMI
OSORII LVSITANI
DE GLORIA LIBRI V.

AD IOANNEM TERTIVM
LVSITANIAE REGEM.

BILBAO.

Excudebat Mathias Mares.

1578.

Impensis Petri Landri, bibliopolæ.

CENSURA MAGISTRI FRAT-
ris Ioannis de la Vega, Ordinis
sanctissimæ Trinitatis.

IN Hieronymi Olorij libros de Gloria &
Nobilitate, Senatus Regius censuram meã
opponi iussit: quibus visis, omni labe, nudos
iudicauit: grauiter enim, catholicè ac elegan-
ter differuit, quæ ad nobilitatis gloriæque iu-
diciũ attinent. Cuius voce musas locutas,
(vt de Xenophonte) referre possumus: ita vt
non solũ suæ ætatis, sed prisca seculi Rheto-
res antecelluerit. Cuius scripta prælo dignifi-
sima, Reipublicæ non parum vtilitatis affe-
rant. Madridi, apud Sacre triadis cenobium
quarto idus Mai M. D. Lxvj.

Fratrer Ioannes de la Vega
Theologus doctõr.

DON Phelippe por la gracia de Dios Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, de las dos Sicilias, de Ierusalem, de Nauarra, de Granada, de Toledo, de Valécia, de Galicia, de Mallorca, de Sevilla, de Cerdeña, de Cordoua, de Corcega, de muticia, de Iaen, de los Algarues de Algezira, de Gibraltar, Conde de Flandes, y de Tirol, &c. Por quanto por parte de vos Mathias Marés Impressor de libros, vezino de la villa de Bilbao, nos fue hecha relacion, diziendo que queriades imprimir vn libro intitulado Oforio de Nobilitate, & Gloria, por ser el libro prouechoso y necessario, y auer falta dellos, nos suplicastes os diessemos licécia para ello, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mandado se hizieron las diligencias que la Pragmatica por nos nueuamente hecha, sobre la impresion de los libros dispone. Fue acordado que deuamos mandar dar esta nuestra carta, para vos en la dicha razon, y nos tuuimos lo por bien, y por la presente os damos licencia y facultad, para q̄ por esta vez podays imprimir el dicho libro, que de suso se haze mencion, por el original que en el nuestro Consejo se vio, que ya rubricado y firmado al cabo de

Pedro

Pedro de çapata del Marmol, nuestro Escriuano de Camara de los que en nuestro Consejo residen. E con que antes que se venda, se trayga al nuestro Consejo, juntamente cõ el dicho Original, para que se vea si la dicha impresion esta cõforme a el, y se os tasse el precio que por cada volumen quieredes de auer. So pena de caer e incurrir en las penas contenidas en la dicha Pragmatica y Leyes de nuestros reynos. de lo qual mandamos dar y dimos esta nuestra carta sellada con nuestro sello, y librada por los del nuestro Consejo. Dada en Madrid, a doze dias del mes de Abril de mil y quinientos y setenta y ocho años.

El Licenciado Puen Mayor. El Licenciado Iuan Thomas. El Licenciado Rodrigo Vazquez arze. El Doctor Francisco de Auedillo El doctor Aguilera. El Licenciado don Lope de Guzman.

Yo Pedro de çapata del Marmol Escriuano de Camara de su Magestad la fizè escribir por su mandado, con acuerdo de los del su Consejo.

ILLVSTRI ET SAPIEN
TISSIMO VIRO D. D. IOAN-

ni Calderon, clarissimæ Academiæ Complu-
tensis Reçtóri dignissimo, Simon
de Acuña Lusitanus, in eadem A-
cademia collega Physicus,
nec non typicæ officii
næ castigator.

S.

V M superiorib⁹ annis (Reçtor
Illustri) amplissimæ huius Aca-
demie beneficio, que me simul
ac primum ad eam perueni, benigni-
sime complexa est, in celeberrimo
linguarum collegio, summo otio & quiete
humanitatis studiis operam impenderem:
pulcherimum hoc eloquentissimi viri Hiero-
nymi Osorij opus de Nobilitate & Gloria
avidissime perlegi: cuius suavissima lectio-
ne cum mirifice fuisset recreatus, non potui
non agre ferre, tantam esse horum librorum
penuriam, vt rarissime quidem aut fere nun-
quam huc importarentur. Qua ex causa cum
non mediocriter essem sollicitus arderemque
desiderio incredibili, vt eo auctore, cuius om-
nes diuinam dicendi vim, inaudito quodam
lepore

epore & venustate afflueret admiraretur, mag-
na nobis cum voluptate aliquando frui liceret:
mecum statim cogitare ceppi, quam rationem ini-
rem, vt desiderium hoc nostrum posset expleri,
& tot studiosorum hominum votis cumu-
larissime satisfieri. Vt enim cum id quod tan-
topere exoptabam, nequaquam tunc pro-
cessisset, eram enim in hac nostra Academia
insolens, neque cum ijs, qui hoc negotium
suscipere potuissent: aliquo necessitudinis
vinculo coniunctus: eam tunc temporis curam
ita abieci, vt quoties nobis oblata esset occa-
sio, ingenui huius desiderij minime obli-
uisceremur. Accidit postea procedente
tempore, vt laboriosam hanc, corrigendi li-
bros qui æneis formis mandantur, provin-
ciam susciperem: quamobrem cum id quod
toties concupieram, tunc expleri posse consi-
derem: Matthias Marés virum optimum, &
publicæ utilitatis studiosum, omnibus quo-
tidie precibus orare & obtestari non cessa-
bam, vt hoc præclarum opus de Gloria &
nobilitate, suis impensis in publicum usum
& emolumentum excuderet. Quod cum
ille mihi principio denegasset, multisque
subinde rationibus aperuisset, parum sibi ex
causa lucri, detrimenti vero non parum osten-
disi: iacere humanitatis studia: neque quem-

¶ iij quam

quam esse, qui ad politio-
rem literaturam ani-
mum appelleret: quin potius eo dementiæ ve-
tum esse, ut iam qui latinè sciunt, ab ijs, quib⁹
nihil nisi barbarie conspurcatur placet, irri-
deantur: instare tamen non desisti, donec di-
uinis potius aspicijs, quam dubia & ancipiti
forte, dignissimus Complutensis scholæ & gu-
bernator renunciatus es. Ibi enim quasi redin-
tegrato animo, instauratisq; viribus, obstina-
tam hominis voluntatem blandis denuo ser-
monibus & precibus alicere & delinire cœ-
pit: tanta enim mihi argumentorum seges, di-
cendi que materia, te huius literariæ rei publi-
cæ moderatore, oblata est, ut facili eum de
pristina sententia dimouerim, & ad huius ele-
gantissimi libri editionem induxerim. Nam
omissis sanctissimæ Theologiæ studijs, reli-
ctaq; liberalium artium absolutissima cogni-
tione, in quarum profectò scientiarum præ-
stantia ita publico omnium cõsensu excellis,
ut nemo te vel differendi acuminè, vel iudi-
cij maturitate extuperet: ita coram illo egre-
giam animi tui in humanitatis studia propen-
sionem pro virili parte declaravi, & mirificos
quos in eloquentia progressus habes, aperui,
ut illi tandem persuaserim, te non ex eorum
esse numero qui sermonis ornatum, differen-
di que elegantiam fastidiosè contemnunt: sed
cum

eum potius qui id semper studueris, ut cum
gravioribus disciplinis politiores etiam lite-
ras copulares. Huiusce verò rei nobis illud in-
dicio esse potest, quod ubi primum amplif-
sima hæc nostra Academia moderandi & re-
gendi sui potestatem tibi quasi quasdam ha-
benas tradidit, id statim sedulo curasti, ut in
singulis collegijs omnes latine loquerentur:
darentq; operam, ne id oscitanter & barbare,
sed accuratissime potius ornateq; præstarent.
Potuit ne certius aliud argumentum, magis-
que perspicuum signum tui erga bonas lite-
ras animi, desiderari? Haud dubiè enim no-
bis declarasti, quid de humanitatis studijs
sentires, quantumq; in illis excellere glorio-
sum esse duceres, cum ijs omnibus quorum
tibi cura commissa est, quicquid eos vel in
suis disputationibus, vel in domesticis collo-
quijs dicere oporteret, latino sermone expri-
mere præcepisti. Præclare tu quidem (ut cæte-
ra) vir sapientissime, id faciendum curasti: nõ
enim ignorabas, perinde verba omnia, quæ
nostrorum cõceptuum veluti quadam instru-
menta sunt, concinna ornata que esse debere,
resque ipsas omnino exprimentia, ut artific-
cum etiam instrumenta suis operibus perficiẽ-
dis accommodata esse oportet. Quid enim
obtusa serra & dolabra faber lignarius, quid
¶ v auri

aurifex male concinnato cœlo, quod spectan-
tium oculis pulchrum videatur, efficere vn-
quam poterit? Hæc cum ipse mecum perpen-
derem, videremque, te non solum id pugna-
re, vt omnes in gyrum rationis ducantur, in-
tegreque & honestè viuant (in hoc enim tua
potissimum cura defudat) verum eniti etiam
summa ope, vt adolescentium animi optimis
disciplinis excolantur: elegantem hanc Hie-
ronymi Osorij disputationem de Nobilitate
& Gloria, addito à me locupletissimo indice
excudendum curauit. Ab hoc enim auctore
non solum sermonis ornatum, verborumque
venustatem petere licet, sed grauissimas etiã
sententias à limpidissimo Christianæ religio-
nis fonte decerptas, & splēdissimis orationis
luminibus illustratas. Is enim ita proximè ad
diuinam illam Ciceronis faciēdiam accessit,
vt eodem fermè orationis filo, simili verbo-
rum lepōre & elegancia exalto, vsus hisce tē-
poribus videatur: vsque adeo vt loco ipsius
Ciceronis publicè (ni fallor) legi possit, cum
& verbis illi pene sit par, sententiarum verò
pondere & grauitate (vt quæ à Christiana re-
ligione fuerint exhaustæ) longè superior. Ex-
cipe igitur benigna fronte Rector Illustris,
exiguum hoc nostri in te animi & obseruan-
tiæ specimen: quod si (vt spero) tibi non om-
nino

ingratum fuerit, & ea qua soles humani-
tate & fauore, cum qui suis expensis in com-
munē omnium vtilitatem hoc opus excudit,
prosequare, ad similia illum & maiora in dies
excudenda, quasi quibusdam admotis faci-
bus, incitabis: & Academiam istam bonorū
librorum suppellectili locupletabis. Vale.

AD CLARISSIMVM VIRVM
Hieronymum Oforium Simonis de Acu
na Lusitani Epigramma.

*Gloria dum proprio per te depicta colore,
Ostendit laudis stemmata vera sua,
Aeternum. Ofori, quæris tibi nomen, & ipsa
Te virè exornat gloria, quam celebras.
Nobilitas etiam viris quam laudibus ornas,
Nomen & ipsa tuū nobile ubique facit.
Quid dum in stitix describis munera vera,
Nonne etiam infra tu quoque laude viges?
Sic etenim res nominibus, sic nomina rebus
Excolis, et suavis melleare cuncta replet,
Sic veneres omnes dicendi amplecteris, ut te
Non neget esse sibi Tullius ipse parem.*

**INDEX LOCVM
PLETISSIMVS RE
RVM OMNIVM, QVAE
in libris de Gloria scitu dignę
reperitur, alphabetico
ordine accuratissi
mę digestus.**

A

A chilles Chironi erudiendus traditur.	87. pa. 1
Achilli optio data.	91. pa. 2
Achillis iracundia, & furor.	48. & 114. pa. 2.
Aegyptij, sacerdotes suos metificę colebant.	87. pa. 2
Affectiones animorum in quem vsu nobis datę.	2. pa. 2
Africanus superior carpitur.	74. pa. 2
Aiacis furor, & impotentia.	48. & 114. pa. 2
Alcibiades glorię avidissimus.	48. pa. 1
Alcibiadis studium, vt severus & constans videtur.	82. pa. 2.
Alcibiades intemperans.	115. pa. 1.
Alexander.	16. & 43. & 48. & 115
Ambitio.	46. pa. 2. & 38. pa. 2
Annibalis amentia Carthaginem deservit.	36. pa. 2
Annibal quomodo a Silio describitur.	46. pa. 2
Annibal stupendus potius, quam gloria dignus.	114. pa. 2
Animorum cultus duplex.	77. pa. 2
Animi virtute florentes, clarius dei numen & bonitatem.	

INDEX

tem in omnium oculis constitunt, quęm totius orbis sab rica admirabilis.	125. pa. 1
Animus multis signis seipsum prodit.	82. pa. 2
Animi mōstrua.	135. pa. 1
Aristides.	22. pag. 1
Aristides quid contemnebat, plausum vulgi contem- nens.	89. pa. 2
Aristoteles,	65. & 60
Astypriorum mos in locandis puellis in matrimo- nium.	18. pa. 1
Aureum genus hominum cur sic appellatū.	19. pa. 1
Aurę ætatis bona.	29. pa. 2
Authoris in hac disputatię consilium, & mens.	3. pa. 2
Autolycus apud Hōmerum ob periurium celebratur.	17. pa. 3

B

B arbarę nationes quę homines immolabāt.	18. pa. 1
Bona quę sapientes eo nomine digna censebant.	11. pa. 1
Bononię laus.	5. pa. 2
Brutus.	49. pa. 2

C

C ambyfes quid apud Xenophontem cum filio lo- quatur.	85. pa. 1
Cambyfes apud Xenophontem quid de laudis suavi- tate dicat.	94. pa. 1
Carneadis oratio improbat.	101. pa. 1
Carneades apud Romanos disputat.	43. pa. 1
Causas rerum cognoscere, quid utilitatis afferat.	34. pa. 1
Census quana ob causam in repub. fuerit institutus.	107. pa. 1
Christi	

INDEX.

Christi opti. max. humilitas.	51. & 52
Christus gloriam contemendam esse, non statuit.	121. pa. 1
Christus suos discipulos laudis facibus ad virtutem inflammat.	122. pa. 1
Christus quid præcipiat, cum docet vt præclara munera obcutes, oculos hominum vitemus. 176. pa. 1	
Christus nos ad gloriam inflammat, cum ait, vt inuitati postremum locum deligamus.	127. pa. 2.
Christus optimus maximi ⁹ vitam aperuit ad veræ laudis & gloriæ claritatem.	136. & 137
Christi doctrina soli comparatur.	137
Christi gloria, dum morte sua genus humanum è mortis faucibus eripuit.	138. pa. 1
Christi ope vera gloria hominib ⁹ innouit.	189. pa. 2
Christi hominis munus.	143. pa. 1
Christianorum flagitia quodammodo in Dei contumeliam redundant.	124. pa. 2
Christiano homini laus expetenda est.	122.
	& 124
	22. pa. 1
Simon,	
Civitas quæ beata.	94. pa. 2
Crucis amplitudo & dignitas.	138. & 139
Cymbæ nauis onerariæ velis instructæ, comparantur qui nullis suis meritis, in honore sunt.	115.
pagina 2	
Cyrus rex Persarum.	51. pa. 2
Dauid	

INDEX.

D

Dauid laudis studiosus.	118. pa. 2
Dauid gloriam, qua erat cumulatus, in Deum auctorem referebat.	120. pa. 2
Dauid de humanarum rerum vanitate quid sentiat	134. pa. 1
Dedecus pœna est, quam Deus in impios statuit.	120. pa. 1
Dedecus exhorreere maximos stultus parit.	91. pa. 2
Demea Terenti inus.	83. pa. 1
Demosthenis exclamatio dum Athenarum arcem respiceret.	31. pa. 1
Demosthenes gloriæ cupidus.	16. pa. 1
Deorum interesse conuuijs quid.	33. pa. 2
Dion.	22. pa. 1
Dionysius superior.	69. pa. 1
Discordiarum ciuilibus damna.	24. pa. 2
Diuites appellabantur primarii viri apud Hispanos	40. pa. 1
Doctrinam & literas, semper comitatur humanitas & lenitas,	6. pa. 1
Dolor rectus, qui appelleretur à Platone.	92. pa. 1
Duelli elegans descriptio.	52. & 54.
Duellum improbatum.	111. pa. 2

E

Egestas pauperum, & potentium insolentia, quæ damna asserant.	29. pa. 2
Ephesiorum scelus in Hermodorum	22. pa. 1
Estualus Virgilianus.	59. pa. 2

F

Fabius maximus leuem & inanem famam aspernabatur.	89. pa. 2
---	-----------

INDEX.

Felix qui habendus.	34. pagi. 1
Fernandus princeps lusitanus.	70. pag. 1
Ferrea gentis mores.	20. pag. 2
Fidei, cur Romani templa erexerint.	101. pa. 1
Fortitudo quæ sit, & quis fortis sit dicendus.	110. pag. 1. & 2
Fortitudo ab audacia & temeritate distinguitur.	44. pagina. 1.
Fortitudinis munus in animis, quod sit.	44. & 45

G

G igantes cur à poetis, bellū dijs intulisse, dicti sint	132. pa. 2
Gladiatores Romani.	111. pag. 2
Gloria quid.	65. & 141. 98
Gloriæ definitio.	16. pag. 2
Gloriæ etymologia.	14. pa. 2
Gloriæ cupidi à quibus rebus timent.	12. pa. 2
Gloria pessimis artibus comparatur aliquando.	13. pagina. 2.
Gloriæ cupidi qui appellandi sint.	15. pa. 2
Gloria qua in re sita sit. 16. & 58. pagi. 2	
Gloriæ laus.	9. pa. 1
Gloriæ vituperatio.	11. & 12
Gloriæ studium quantum fructum afferat rebus humanis.	91. pagi. 1
Gloriæ cupiditas quot mala importet.	34. & 35. & 51. & 54
Gloriam, fugientem sequi, quid sit.	89. pa. 2.
Gloriæ cupidos virtute iuncti oportet.	90. pa. 1
Gloria prudentiæ non repugnat.	95. pa. 2
Gloriæ iustitiæ non aduersatur.	96. pag. 2
	Gloriæ

INDEX.

Gloriæ cupiditas pugnat cum iustitia.	44. pa. 1
Gloria, nō quæcūque admirabilia, digna sūt.	97 p. 1
Gloriæ causa aliquid gerentes, cur gloriæ cupiditatem occultant.	35. pa. 1
Gloria pugnat dum temperantia.	46. Pagi. 1
Gloriæ cupidus magnanimus dici nō debet.	45. pa. 2
Gloriæ cupiditas ceteris angelicis de cælo disturbauit.	50. pa. 2
Gloriæ cupiditas primum parentē afflixit. ibidē.	
Gloriæ contemptio fundamentum est Christianæ disciplinae.	51. pa. 1
Gloriam abiicere nefarium & impium.	128. pa. 1
Gloria Christianæ pietati contraria.	52. pag. 2
Gloriæ cupiditas cum Christiana disciplina copulata est.	118. pagina. 1.
Gloria in diuinis muneribus habenda.	120. pa. 2
Gloriæ ad alias virtutes comparatio.	122. pa. 2
Gloria, quæ Christi præcepta tollit, quæ sit.	125. pa. 2
Gloriæ inanis vituperatio.	126. pa. 1
Gloriam optare, tam homini naturale est, quæ cælo in orbem verti.	130 pag. 1
Gloriam inane, quæ sit, ut homines etiam ingenio clari, pro vera consecantur.	136. pa. 1
Gloria corū, qui pro patria mortē oppetuerūt.	138. p. 2
Gloriæ cupidi à Christo opt. max. illam hauriant, necesse est.	139. pa. 2
Gloria quos verè dignos cæsemus.	140. & 141
Gloriæ caelestis magnitudo & firmitas.	146. p. 1. & 2

H

H Anno Carthagenensis	36. pa. 2
Hannonicis & Annibalis discrimen.	96. pa. 2
	Hector

INDEX.

Hector Polydamantis consiliū respicit.	36. pa. 1
Hector cur maiori laude afficitur, quā Polydamas.	96.
Hermocrates.	22. pa. 1
Hesiodi carmina de ætate aurea.	19. pa. 1
Hispaniæ optimates cur diuites appellati.	107. pa. 2
Historici nostri temporis.	60. pa. 2
Homerus & poetæ nō in omnibus audiēdi.	71. pa. 2
Homeri laus.	161. & . 162
Homines flagitiosi etiā à suis odio habentur.	66. p. 1
Homines flagitiosi cur lucē & virtutē odierūt.	80. p. 2
Homines simplices & aperti contemnantur.	37. pa. 2
Homines quibus rebus esseri soleant.	132. & . 133
Homines pro vera gloria quomodo fucam attripiunt.	112. pa. 1
Homines à Deo seiuncti quibus in malis versantur.	130. pa. 2
Homo quibus bonis affi uerit, si inflorentissimo innocentie stato permansisset.	130. pa. 1
Hominis causa, quæcunque oculis cernimas, effecta sunt.	129. pa. 2
Honestas quantum ualeat.	140. pa. 2
Humanæ naturæ excellentia.	129. pa. 2
Humanitatis nomen ad maximarū artium facultatem ritè traductum.	6. pa. 1
Humilitas.	141. & 142
Humiliū fetus diuinæ uirtutis argumētū	145. pa. 2

I

Imago ignominiam impijs Iudæis minatur.	120. pa. 1
Imago Dei in mente nostra cernitur.	129. pa. 2
Imitatores stulti.	107
	Im-

INDEX

Impudentiæ fœditas & diritas.	121. pa. 2
Ingenium excellens & honestis artibus ex cultum reip. salutare.	33. pa. 1
Inscitia vulgi.	82. pa. 1
Inuidia.	80. & 94
Iudices in rerum contentionibus quales quæri solent	31. pa. 2
Iustitiæ laus.	97. & 99
Ixionis congressus, cum nube Iunonis speciem referente, quid designet.	135. pa. 1

L

Laus hominibus etiam in finis, in suis artibus tribuitur.	16. pa. 2
Laus leuæ & meretrici etiam tribuitur.	17. pa. 1
Laude & gloria omnes ducuntur.	1. pa. 1 & 2
Laudis studium non vituperandū.	3. pa. 1 & 2
Laude digni qui sint.	113. pa. 1
Laude nihil maius Deo offerre possumus.	103. pa. 2
Laus non aliunde est exquirenda	107. pa. 2
Laudis fructus, non laus ipsa nobis proponenda.	127. pa. 2
Lex à Demostene definitur.	78. pa. 2
Legis iusta Aristotelem definitur.	ibidem.
Legislatoribus diuini honores habiti.	78. pa. 1
Leges quomodo impostæ, & quibus, & earum utilitas.	76. & 77. & 78
Leges medicina comparantur	77. pa. 2
Legum bona, & quibus impostæ.	26. & 27
Libidinis effrenatio.	28. pa. 1
Lusitanorum nauigatio.	93. pa. 1
Lycurgo maximi honores cur apud Lacedæmonior	** ij] decreti

INDEX.

decreti. 78. pa. 1
 Lydi pueilas suas, ex corporis vulgati quæstu, doré
 querere cogebant. 18. pa. 1
 Lylander. 49. pa. 1

M

M Agnum & paruum sine comparatione intelli
 gi non possunt. 142. pa. 2
 Maris turbati fluctibus hominum vani honores cõ-
 parantur. 133. pa. 2
 Medea Euripidis. 68. pa. 2
 Mercurij doli & furta. 17. pa. 2
 Niltiades. 74. pa. 1
 Mos loco regis habetur. 78. pa. 2
 Motes Hebræum populum, laude proposita, ad amo-
 rem pietatis excitat. 118. pa. 2
 Moses ostēdit gloriã esse diuinũ beneficiũ. 120. pa. 2
 Munus regiũ. 20. pa. 1
 Mutæ apud Hesiõdũ de qua te glorientur. 17. pa. 2

N

N Atura nihil nobis non aptissimum largita est.
 2. pa. 2
 Nero. 69. pa. 2
 Nobilitum & plebis dissensio in Romano populo.
 30. pa. 1

O

O Pibus affluere non laudabile, sed potius virtute
 excellere. 109. pa. 2
 Opinio quid. 15. pa. 1
 Opinio popularis comes stultitiæ & temeritatis.
 37. pagina 2.
 Opiniones, no omnes dubiæ sunt & incertæ. 66. pa. 2

INDEX.

Oratio ad claros viros, qua eorum prius habitæ ora-
 tionis respondetur. 103. pa. 2
 Oratio clarorum hominum pro se, 39. pa. 2
 Ostracismus. 12. pag. 1

P

P Anulus & Petrus, quos instrucebant, laudis suauita-
 te ad virtutem incitabant. 122. pa. 1
 Paupertas quanto ignobili. 202. pa. 1
 Panæstias. 49. & 59. & 115.
 Persarum mos indecorandis Magis. 87. pa. 2.
 Petrus cur adhortatur Christianos, vt sic inter gen-
 tes viuant, vt omnibus admiratione commoueat
 125. pa. 3,
 68. pa. 2
 Phœdra Euripidis, 43. pa. 1
 Philippus Macedonum rex, 33. pa. 1
 Philosophiæ studium vulgo spernitur. 13. pa. 2
 Philosophi, qui ad ostentationem scripserunt, vitu-
 perandi. 16. pa. 1
 Philosophicis suos auditores ad gloriæ contemptio-
 nem instrucebant. 60. pa. 1
 Philosophi, qui gloriã despexerunt, quare id fecer-
 rint. 134. pa. 1. & 2
 Philosophorum antiquorum deliramenta. 74. pa. 1
 Phocion. 16. pa. 1
 Plato instar omnium existimatus. 60. pa. 1
 Platonis iudicium de laude, 69. pa. 2
 Platoni diuini honoris habitũ Dionysio. 89. pa. 1
 Plato quam Reipub. beatam iudicabat. 92. pa. 1
 Plato timorem diuinum quem appellet. 52. pa. 1
 Plato quem beatum appellabat. ** iij Plato

INDEX.

Plato omnem vitæ dignitatem in animi moderatio- ne ponit.	115. pa. z
Plato supplicii animo Deum esse venerandū colli- g t omnibus, qui laudē caram habeat.	116. pa. 1
Poetæ.	60. & 109. & 161
Poetæ, cur eos quos ornate volebant, faciebant deo- rum familiares.	73. pa. 2
Populus quid sit.	72. pa. 1
Populi armentia & leuitas.	12. pa. 1
Populi mores.	21. pa. 2
Populi voluntas & existimatio leuis.	36. pa. z
Populus consilio caret.	26. pa. 1
Populus bestia immani, vinculis constrictæ, conti- paratur.	27. pa. 1
Populus quantum cupiat legum vinculis liberari	28. pa. 1
Populus noctue & draconi comparatur.	31. pa. 1
Popularis qui dicendus.	32. pa. z
Populi gratiam aucupari, quantum noceat viris in- genio præstantibus.	33. pa. 1
Populus in dignoscenda vera virtute, quibus com- paratur.	135. pa. z
Populis laus.	72. pa. 1
Populus non ingratus & improbus in honore ciues.	74. pa. 1
Populi virtus elucet, etiam dum Tyrannos hono- ribus afficit.	79. pa. 1
Populus Tyrannis infestus.	ibidem.
Populus cur vitia virtutum nominibus occulet.	79. pa. z
Priamus Agamennonem, & alios Græcos principes laudat.	68. Pa. 1
Primi parentis ornāmēta, & cur illis fuerit priuatus	129. & 130

INDEX

Principum numero qui ascribendi.	23. pa. 1
Principum & plebis mores	23. pa. z
Prudentiæ definitio.	36. pa. 1
Prudentiæ munus.	95. pa. z
rador & veterandi quid sit.	91. pa. 1. & z
Pulchritudo animi.	63. pa. z

Q Vintiliani iudicium de puerorum optima
indole. 19 pa. 1

R

R Eges, cur se iustos appellari, non magnopere expetunt.	43. pa. z
Romanorum laus & mores.	29. pa. z
Romanorum iustitia.	100. pa. z
Romani in Græciam mittunt. ad leges ab illis exscribendas.	78. pa. 1
Romani Hetruscam disciplinam in summo hono- re habuere.	87. pa. z
Romanorum exitium vnde ortum habuit	101. pa. 1
Romulus in frustra disceptus.	49. pa. 1

S

S Ancti Viri infamiam pertimescebant.	120. pa. z
Sapientes & insipientes in virtutibus approbatione qui differant.	82. pa. 1
Sapientes viri & graves, cur non sint de fama & glo- ria solliciti.	89. pa. z
Sapientes apud omnes nationes maximo in honore fuerunt.	87. pagina. 1.
Sapientis hominis præstantia & munus.	142. pa. 1.
Sapientiæ munus.	15. pagina. 1.
Satan quibus modis nos circumueniat.	132. pa. 1
Scriptores sancti, cur nobis sanctorum hominum i- magines	

INDEX:

magines expressas reliquerint.	123. pag. 2
Scytarum mos in immolandiis hominibus.	18. pa. 1
Simonidis epigramma in spartiatas.	77. pa. 1
Si in x, & eorum mores.	88. pa. 1
Si Syphus, Autolyceus, & Vlyffes de qua re laudari.	71. pa. 2
Socratis mos.	16. pa. 1
Socrates apud Platonem vniuersam ciuitatem in tres partes diuisit.	20. pa. 2
Socrates quam viam ad gloriam certam esse statuebat,	84. pag. 1
Solon.	78. pa. 1
Solomon de gloria quid senserit.	119. pa. 2
Soloni querela deplorantis suorum, ciuium insaniam.	29. pa. 1
Speculo radijs solaribus illustrato, comparantur mentes Christo opt. max. radijs illuminatae.	140. pa. 1
Studia sapientiae, ab eorum etiam contempторibus tacite laudem extorquent.	86. pag. 2
Studia plena laboris, & inania voluptatis, quae sint.	8. pa. 1
Superbi minuto & angusto sunt animo.	142. & 144.

T

T Amberlanus.	97. pa. 1
Telemachus à Pallade in incenditur, ad poenas deprocorum perulancia repetendas,	59. pa. 1
Temperantiae laus.	113. pa. 2
Temperantiam, nemo flagitiosus & insipiens assimulare potest.	46. pa. 2
Themistocles.	22. & 49.
Themistoclem Miltiadis gloria ad virtutem intelligat.	94. pa. 1
Theseus	

INDEX:

Theseus ad Herculis imitationem se composuit.	94. pa. 2
Timoleon.	59. pa. 2
Torquatus.	ibidem.
Turcarum Imperator à Tamberlano captus.	79. pa. 2
Tyranni populari amentia & scelere nati sunt.	79. pa. 1.
Tyranni quibus arrib ⁹ populos allicere solent.	79. pa. 2

V

V Tri fortis officium.	44. pa. 2
Virtutis dignitas.	31. pa. 2
Virtus, quae non ita sit appellanda;	13. pa. 1
Virtutis amplitudo & dignitas.	13. pag. 1
Virtutes oēs inter se sunt nexae & iugatae.	41. & 142
Virtutis excellentia semper plurimi sit.	79. pa. 2
Virtutis laus tribus de causis aliquando impeditur.	80. pa. 1
Virtus de medio subleuata laudatur.	81. pa. 2
Virtus & vitium diu celari non possunt.	83. pa. 1
Virtutis vis & robur,	85. & 86
Virtute nihil magnificentius,	95. pa. 2
Vitia cur celant homines flagitiosos.	68. pa. 1
Vitia apud aliquas nationes laudata.	18. pa. 1
Vlyffes.	59. pa. 2
Vlyffes celando & mentiendo laudem consecutus est.	17. pa. 1
Voluptas honesta à Platone quae dicatur.	92. pa. 1

FINIS.

E L E N C H V S
COPIOSISSIMVS RE-
RVM OMNIVM, QVAE
IN LIBRIS DE CIVILI,

& Christiana nobilitate,
occurrere possunt.

A

- A**brahamus Christi diem vidit. 234. pa. 1
Abraham cognatus & gentilis noster, potius
 quam Iudæorum. 236. pa. 2
Abraham militiam exercuit. 263. pa. 1
Abel. 238. pa. 1
Acadēmicī & Peripateticī triplicem bonorum ordi-
 nem posuerunt. 193. pa. 2
Achilis in Asteropæum conuicium. 160. pa. 2
Achiles & paris turpes. 210. pa. 2
Ægyptiorum rex, eò quòd Iudæos nollet dimittere,
 multis cladibus afflictus est. 163. pa. 2
Affectiões animorum vtiliter à natura nobis fue-
 runt insertæ. 198 & 199
Affectiões animi ratione rescandæ sunt, non radi-
 citur euellendæ. 200. pagina. 2.
Affectiões animi non sunt semper rationi contra-
 riæ. 201. pagina 1.
Alexandri inexplēbilis gloriæ cupiditas. 204. pa. 2
Alfonso primo Lusitanæ regi suppetias è celo ve-
 nisse, memoriæ proditum est. 266. pa. 2
Altissima quæque consecrari debet, qui medium te-
 nere cupit. 188. pa. 1

Ama

INDEX.

- Amazonibus non licebat subere, priusqu am hostem**
 pugnando intererissent. 177. pa. 2
Amicitiam mirum in modum colunt inter se veri
 Christiani. 242. pa. 2
Amicitia à virtute nascitur. 243. pa. 1.
Anaxarcus. 247. pa. 2
Animi & corp oris amicitia & coniunctio. 198. pa. 2
Animus nostre r semper aliquid immensum & infini-
 tum desiderat. 202. pa. 1
Animi humanis capacitas & magnitudo. 205. pa. 1
Animi opes, in quibus summum bonum consistit.
 quales sint. 108. pa. 2
Angelorum inobediētiū ruina. 206. pa. 1
Antiquitas Christiani nominis. 233. pa. 2.
Arbor scientiæ boni & mali. 212. pa. 1
Arboris fructu, quæ boni & mali scientiam contine-
 bat, Cur Adamo Deus interdixerit. 212. pa. 1
Aratus Syconius. 176. pa. 2
Aristidis iustitia commendatur. 176. pagina. 2.
Aristotelis de summo bono sententia rejicitur.
 194. & 197.
Aristot. veræ fortitudinis vim non vidit. 210. pa. 2
Aristot. mundum effectum esse negat. 211. pagina. 1
Aristot. quas virtutes maximas appellat. 176. pag. 1
Aristot. quo pacto definit felicitatem. 193. pa. 2.
Athenæ nobiles cur dicantur. 155. pa. 2
Athenæ viros egregios protulere. 163. pa. 1
Athenienses se antiquitate suæ nationis efferebant.
 166. pagina. 2.
Athenienses cur reticulo aureis cicadis distincto ca-
 put ornabant. ibidem.
Athenæ post codri mortem à Solone gubernatæ.
 167. pa. 2.
Athenis quid vastitatē & exitium attulerit. 168. pa

INDEX

gina 1. & z.	
Auaritiæ sordes.	183. pa. z
Author & princeps nobilitatis quis dicatur.	174. pa. z
Authoris mens in libris de Nobilitate Christiana.	190. pa. z
Aurum diuinum, quid appellet Socrates in Phædro.	158. pa. z

B

B Barbarici nomen crudelitati cur impostum.	255. pa. 1
Beatorum quid dicatur.	203. pa. 1
Bellum in testinum inter nationem & appetitum.	217. pa. 1
Bello præclaras res edere, pulchrum.	177. pa. 1
Bellum à Christianis suscipi potest, pro æquitate & religione.	261. pa. z
Beneficentia gratuita diuinæ bonitatis propria.	205. pa. z
Bonum vltimum est naturæ conuenienter viuere.	208. pa. z
Bonorum omnium vltimum finem quem posuerint multi.	191. pa. z
Boni vltimi conditiones,	192. pa. z
Boni summi cognitio duplici ratione parari potest.	203. pa. z
Bonus vir qui dicendus.	175. pa. 1

C

C Alebus Indæus.	164. pa. z
Caritatis & amoris vis.	260. pa. 1
Carolus Magnus.	265. pa. 1
	Caroli

INDEX

Caroli Martelli virtus bellica.	264. pa. z
Causa stirpium atque arborum est in semine.	174. pa. 1
Ciuitas ab humili plebe non potest rectè gubernari.	170. pa. z
Ciuitatum sunt quædam commutationes & vicissitudines.	248. pa. z
Claudi, in sacra pagina, qui dicantur.	225. pa. 1
Cleombrotos se præcipitem à turri deiecit.	246. pa. z
Christus optimus maximus solidam & veram virtutem hominibus patefecit.	222. pa. 1
Christus hominem peccati & mortis laqueis implicatum, in antiquam libertatè vindicauit.	223. pa. 1
Christus optimus maximus vires nostras confirmauit, quibus ea quæ docuit perfici possent.	224. pa. z
Christiani veram dignitatem, & virtutem solum amplectuntur.	227. pa. 1
Christianum genus diuino satù editum esse, quomodo intelligatur.	228. pa. z
Christus ab vngendo dicitur.	230. pa. z
Christiani cur sic nominentur.	232. pa. 1
Christiani sunt genus electum, & regale sacerdotium.	232. pa. z
Christiani nominis antiquitas.	233. pa. z
Christiani vbi primum sic nominari ceperint.	234. pa. 1
Christianum nomen vnde deductum.	234. pa. 1
Christiani appellari debet omnes viri sancti, qui ante Christi aduentum pie vixerunt.	234. & 235
Christi in Hierosolymam ingressus.	234. pa. z
Christi, appellatur Abrahamus & eius liberi.	235. pa. z
Christiani in familiam Abrahami translati sunt.	237. pa. 1
	Christi

INDEX.

Christiani in generosam stirpem inserti sunt,	
Iudæi verò ab illa excisi.	136. pa. z.
Christiani veri Iudæi sunt.	z37. pa. 1
Christianæ nobilitatis antiquitas.	z38. pag. 1
Christi doctrina, perditis hominibus inscitæ & humilitatis speciem præbet.	348. pa. z
Christi regnum nunquam interituum.	z5z. pa. 1
Christiani in privatis offensionibus mitès, in publicis periculis acerrimi communis salutis vindices existunt.	z55. pa. z
Christus opt. Maximus flagris è templo impios homines eiecit.	z55. pa. z
Christianorum animus intrepidus & altus	z58. pa. z
Christum, dominum exercituum appellant sacra literæ.	z63. pa. z
Constantinus Imperator, Maxentium Christi præsidio superavit.	z64. pa. 1
Cosinus medicus ob libertatem, laudem magnam est assequutus.	179. pa. 1
Crux, tanquam moles & machina, ad euertendam humani generis hostem, à Christo comparata est.	z26. pag. z
Cupiditates, & reliquæ animorum pestes, unde primum effluxerint.	z19. pa. 1
Cyrenaici philosophi, indigni nomine philosophorum.	193. pa. z

D

D avid ex iudæ stirpe generatus.	165. pa. z
David ma. nificentiissimus, idemque fortissimus.	z55. pa. z
Dæmon assumpta serpentis forma Euam dolis aggressus est.	z13. pa. 1
Debora	

INDEX.

Debora.	z61. pa. 1
Dei quid proprium.	z40. pa. z
Deus non aliis instrumentis, quam propria cogitatione & voluntate, mundum fabricatus est.	z06. pa. 1
Deus opt. max. in quem vsu[m] creauerit adm. (tribul.) lem hanc mundi fabricam,	z06. pa. z
Deus & vltimum bonum hominum.	z09. pa. 1
Dei munus & proprietas.	z40. pa. 1
Deo quid acceptissimum sit in terris.	141. pa. 1
Dei opt. max. omnia fermè præcepta ad misericordiam & beneficii tendunt.	z40. pa. z
Diomedam non appellandum fortem, asserit Arist.	z10. pa. 1
Dionisius Tyrannus qua ratione Syracusis expulsus.	183. pa. z
Dionysodoti Trozenii dictum, in eos qui vitiosissimi sint de suis maioribus glibriantur.	185. pa. z
Druidæ Hallorum Magi.	z59. pa. 1

E

E loquentiæ magnitudo multum valet ad vnum quenque nobilitandum.	179. pa. 1. & z
Empedoclis amentia.	z46. pa. z
Epicurus.	z0z. pa. 1
Ephori, qui apud Lacedæmonios.	169. pa. 1
Esayas.	z21. & z24
Eugeni, & genaion differentia apud Græcos.	174. pa. z
Eutripides, motum præstantiam esse claræ gentis indicem, asseruit.	159. pa. z
Exercitus cælestes sæpe numero impetum inimicorum à piis hominibus propulsantur.	z58. pa. z

INDEX

F

- F**amiliae nobiles quae habeantur. 155. pa. 2.
 Familia, ob antiquitatem magis aut minus commendantur. 166. pa. 2.
 Familiarum splendor duplici de causa exringui solet. 137. pa. 2.
 Felicitatis finitio ab Aristotele. 193. pa. 2.
 Felices, pauci admodum colliguntur a viris doctis. 197. pa. 1.
 Fermento abstinere, quid. 237. pa. 1.
 Ferrnandus Rex virtute militari, & pietate insignis. 266. pa. 1.
 Fides quid sit. 233. pa. 2.
 Fidis hominis quis sit. 205. pa. 1.
 Finis ultimi omnium bonorum varia hominum opinioniones. 191. pa. 2.
 Finem ultimum omnium bonorum, quibus in rebus constituunt mortales vniuersi. ibidem
 Fortitudinis laus. 177. pa. 1. & 243. pa. 1.
 Fortes multis titulis, & insignibus ornabantur antiquitus. 177. pa. 2.
 Fortes qui appellandi. 210. pa. 2.
 Fortitudinis humanae & Christianae differentia. 244. pagina. 2.
 Fortitudo Christianorum tormenta omnia, mortemque ipsam continent, pro Christi religione. 245. pa. 1.
 Fortitudinem a Christiana religione expulsam fuisse, quidam impurus scriptor asserere aulus est. 247. pagina. 1.
 Fortitudo, clementia & mansuetudo, mirandum in modum inter se coherent. 254. pa. 2.
 G
 Galli, Druidum disciplina ad virtutem cur incitabantur. 259. pag. 1.

INDEX.

- Gallorum mores. 154. pag. 1.
 Gedeon, Iesus, septem, militauerunt. 263. pa. 1.
 Gens sancta, populus acquisitionis Christiani appellatur. 233. pa. 1.
 Gentium & nationum contentiones de generis antiquitate. 166. pa. 12.
 Genus humanum motibus atque syluis dissipatum, quo modo in vno loco fuerit copulsum. 158. pa. 2.
 Generis splendor quamobrem colendus. 174. pa. 1.
 Generis ornamentum a pietate & auctore generis quo modo comparetur. 175. pa. 1.
 Germanorum mores. 154. pa. 1.
 Glaucus Homericus. 173. pa. 1.
 Gloriam veram & solidam ex quo tempore ceperunt homines dignoscere. 222. pa. 1.
 Gloriam & decus hominum, herbae atque floribus caduco comparant sacrae literae. 221. pa. 1.
 Gorgias Leontinus, Laetiorum principes, quod exteris donarent ciuitates, irridebat. 179. pa. 2.
 Gotfredi praecleara factio. 285. pa. 1.
 Gratchi, principium omnium calamitatum Romanis fuerunt. 170. pa. 1.

H

- H**ectora indignum qui fortis appellaretur, asserit Aristoteles. 210. pa. 1.
 Helena Theodocta. 156. pa. 2.
 Helisai oratione, pucto eius Deus oculos aperuit, & Angelorum exercitus sibi opem ferentes conspiceret. 258. pa. 2.
 Herobers: eur diuino semine procreatos, existimabat antiquitas. 160. & 162.

I N D E X.

Heraclydarum gens.	163. pa. 1.
Hesiodus reges à Ioue procreator esse, scriptum reliquit.	176. pa. 1.
Hippias Elici ingenium & industria.	157. pa. 2.
Hispantia.	154. pa. 2.
Hippaëtorum virtus bellica, & pietas.	265. pa. 2.
Homeri laus.	161. pa. 1.
Homerus Vlysis errores describens quid sibi voluerit.	161. pa. 1.
Homerus quo pacto inducat Agamemnonem Graecorum adhortantem.	171. pa. 2.
Homines omnes, eisdem fragilitatis & miseriae legibus tenentur.	152. pa. 2.
Homo novus nō erit in numero nobilium.	174. pa. 2.
Homo novus fuit etiam quilibet primus nobilitatis auctor.	185. pa. 1.
Hominum clarorum infelices exitus.	197. pa. 2.
Homines quare nunquam satiantur iis bonis, quae in hac vita sunt.	203. pa. 2.
Hominum origo & creatio.	207. pa. 1.
Homines duo munera, agere scilicet & intelligere.	217. pa. 2.
Homines immolare apud quos moris erat.	216. pa. 1.
Humane mentis appetitum.	204. pa. 1.
Humanitatis & beneficentiae laus.	241. pa. 1.
Honoris spe proposita, debet leges & principes, homines ad virtutem incendere.	180. pa. 1.
Honores tribus de causis expeti solent.	192. pa. 2.
Honores qua ratione, & ad quid querendi.	193. pa. 1.
Honestatis ratio à sine pendet.	210. pa. 2.
I acob castra Dei se conspicere testificatus est.	218.
Idolatria unde ortum habuit.	215. pa. 2.
Iere-	

I N D E X.

Ieremias de Iudeorum scelere conqueritur.	220. pa. 1.
Ieremias.	213. pa. 1. & 2.
Imago Dei, quid.	217. pa. 1.
Immortalitatis desiderium humanae naturae concupiscit.	203. pa. 1.
Impetia quo modo solent concidere & ruere.	249.
Ingenia hominum cum natura effinxerit, discriminata.	158. pa. 1.
Inimicitia ex emulatione concepta, inter quos solent excitari.	150. pa. 2.
Iniuria, quae sunt persequenda.	263. pa. 1.
Insignia nobilitatis, quae nostris temporibus circumferuntur, unde ortum habuerint.	178. pa. 2.
Italia.	154. pa. 2.
Ioannis, & Pauli, & aliorum sanctorum testimonia, quibus apparet, Christianos diuino sacra editos esse.	128. pa. 2.
Iuda geniti in summo honore fuerunt apud Hebraeos.	163. pa. 2.
Iudam habemus nostri generis & nominis patrem.	237. pa. 2.
Iudeorum scelera.	220. pa. 1. & 2.
Iudaeorum natio sola mansit quondam inoffensa.	218. pa. 2.
Iudaei ad summam ingnobilitatem redacti.	237. pa. 1.
Iuris civilis prudentia homines hostes facit.	201.
Instituta praesentia.	179. pa. 1.
Instituta dissipatos homines vnum locum coegit.	176. pa. 2.
Iusti & nobiles deorum gentiles habiti.	175. pa. 1.
Iustitiam egregie colunt veri Christiani.	239. pa. 2.

INDEX.

L Acedem oniorum superstitio in praelis incun-	
dis.	257. pa. z
Laudis curriculum omnibus apertum.	174. pa. z
Lexna meretric	247. pa. z
Leges labefactae, quid.	169. pa. 1
Leges & imperium viles.	171. pa. 1
Lex Iudaeorum quo pacto ad virtutē incitabat: z 19. pa. 1	
Legem nobis Christus opt. max. dedit, nō tabulis incitā, sed incimīs praecordis infixam.	225. pa. z
Liberalitate & magnificentia multi nobilitantur,	
	178, & 179
Liberalitas hominis verē Christiani.	240. pa. z
Liberi eorum, qui pro patria dimicando mortem occumbant, de publico alebantur.	177. pagi. z.
Libri primi materia.	191. pa. 1
Lustanorum pietas, & virtus bellica.	267. pa. 1
Lycurgus.	169. pa. 1
M	
M Acedones Capistro eos cingebant, qui nullū hostem in acie cecidissent.	177. pa. 1
Machiavelus Romani imperii ruinam, & virtutis militaris interitum, imp. Christianae religioni assignat.	247. pa. 1.
Magnitudo animi Christianorum.	247. pa. 2
Magnanimi qui habeantur.	255. pa. 1
Maiores virtus posteritē plerumque ingeneratur.	
	174. pa. 1
Manfredine & clementia, fortissimi quiq; imperatores ex celsere, gloriosum duxerunt.	254. pa. z
Maxima tempora Romanis perniciofa.	170. pa. 1
Mens hominis verē Christiani ipsius Christi sacrum, atque templum est.	228. pa. 1
	Militia

INDEX.

Militia Reipub. gerendae causa constituta est.	262.
	pagi. 1
Militiam Christiana religio nō improbat.	262. pa. z
Militaris disciplinae dignitas.	158. pa. 1
Minores suorum maiorum virtutes imitari studēt.	
	154. pa. z.
Minos & Rhadamanthus.	176. pagi. 1
Misericordia Dei, in hominum salute maior fuit, quam in ruina severitas.	
	222. pa. 1
Mors quo pacto in mūdo dominari coepit. z 13. p. z	
Mortis & temporis vis in omnia quae sub caelo sunt.	
	249. pa. 1
Mortem naturaliter perhorrescimus, quia immortalitatis naturaliter sumus avidi.	203. pa. z
Naturalium conditio.	195. & 197
Moses virga frerum verberat.	164. pa. 1
Moses praemiis & poena Iudaeos ad virtutē incitat.	
	219
Moses mitissimus, idem bello insignis.	255. pa. z
Mosi, & reliquis sanctissimis hominibus, non semel se Christus conspiciendum exhibuit.	235. pa. 1
Moses, Iacobus, Isaacus, Abrahamus, David, reliqui que omnes viri sanctissimi, a familia Christianorum non alieni sunt.	234. pa. 1
Multi, in sacra pagina, qui appellētur.	225. pa. 1
N	
N Atalis dies verē celebrandus.	229. pa. 2
Naturae vis.	154. pa. 1
Naturalium rerū inter se dissimilitudo.	153. pa. 1
Natura hominibus, ut inter se coniuerent, necessitatem quandam & igniculos imposuit.	157. pa. 2
	Natura

INDEX.

Natura ad alios iuandos, nos impellit.	175. pa. 7.
Nicias Atheniensium imperator.	257. pa. z.
Nobilium & vulgi diffensiones, quot mala pariant.	149. & 150
Nobiles plebei, & plebei nobilibus indigent.	151. pa. 1
Nobiles in Rebus publicis discordiarum causas ple runque mouere solent.	151. pa. 1
Nobilitas in qua significatione ab authore in hoc opere accipitur	152. pa. 1.
Nobilitas an sit in bonis numeranda.	ibidem.
Nobilitas in sobolem feminis virtute infunditur.	153. pa. z.
Nobilitas natura continetur.	154. pa. z.
Nobiles comparantur frugiferis aruis.	ibidem
Nobilitatis finitio,	155. pa. z.
Nobilitatis duæ species.	155. pa. z.
Nobilitas absoluta eandem apud omnes nationes dignitatem habet.	156. pa. 1
Nobilitas, qua in te maximè eluceat.	156. pa. z.
Nobilitas duplex.	157. pa. 1
Nobilitas bonum varium, & commutabile.	157. pa. z
Nobilitas ex quo tempore esse in honore coepit, & quot de causis.	159. pa. z
Nobiles homines præclaras res semper gessere.	163
Nobilitatis ex sacris literis testimonium.	163. pa. z
Nobilitatis antiquitas hominum senectuti compara tus.	167. pa. 1
Nobilitati se regendam tradere, sit ne plebi vile.	167. pa. 1
Nobilitas nuda virtutibus inutilis.	185. pa. 1
Nobilitas bonum varium, & commutabile.	190. pa. z
Nobilitas constare nequit, nisi summi boni ratio pe nitus.	

INDEX.

nitus sit nota.	195. pa. 1
Nobilis & generosi animi officium.	ibidem
Nobilitatis Christianæ amplitudo.	128. pa. 1.
Nobiles viri apud Spartiatis præclara facinora edi dère.	169. pa. 1
Nobilitati quando deferendum imperiũ.	170. pa. 1
Nobilitas mortalis est.	173.
Nobilitas quibus artibus comparetur.	173. & 175
Mobilitatis ratio à virtute petenda.	174. pa. 1
Nobilitati non semper innascitur laudis studium.	174. pa. 1
Nobilitas à iustitiæ fonte orti est.	176. pa. 1
Nobiles multi efficiuntur, vel principum gratiã, vel liberæ ciuitatis consensu.	179. pa. 2
Nobilitas solet nasci & interire.	184. pa. 1
Nobilium, qui tantum maiorum splendore innitũ tur, superbia & amentia.	184. pa. 1
Nobiles an præferendi humili loco natis, qui tamen rebus præclare gestis, & propriis virtutibus, sunt insignes.	185. pa. 2
Nouitas generis contemnitur.	167. pa. 1
Numa Pompilius.	176. pa. 2

O

Oculi cæcorum, quid in sacra pagina	224. pa. 2
Optimatum potestas diutissimè permanet.	170. pa. 1
Origo hominum & angelorum.	205. pa. 2.
Orphei & Amphionis cantus.	159. pa. 1

P

Paradisii descriptio.	178. pa. 1
Patientia Christianorum.	247. pa. 2.
Patriæ & parentum Claritas, ad nobilitatem quanti momenti sit.	156. pa. 1.

INDEX.

Paulus appellat Christianas mentes, Spiritus sancti fana & delubra	228. pa. 1
Pax quam nobis. Christus opt. max. largitus est, que sit.	263. pa. 1
Peccatum à naturæ depravatione natū est.	216. pa. 2
Pecuniam in definitione nobilitatis, quare posue- rint nonnulli.	179. pa. 1
Pelops quibus artibus apud Græcos rerum summam tenuit.	278. pa. 2
Pericles.	168. pa. 1
Philosophorum, circa ultimum omnium bonorum optimos.	291. pa. 1
Philosophi non vsquequaque Dei præstantiam artis gerunt.	211. pa. 1
Phœnicia principes. vnum ex liberis, in magnis Reipub. calamitatibus immolabant.	216. pa. 2
Pisistratidæ qua ratione principatum amiserint.	282. pa. 2
Plato. fabulam de hominibus armatis, quibus ac- commoder.	180. pa. 1
Plebis ingenium.	170. pa. 2
Plebis amentia.	151. pa. 2
Pœnarū, & propositorū præmiorū, utilitas.	177. pa. 2
Polycratus Samii felix vita, & tristis exitus.	197. pa. 1
Pœtæ vera scripserunt.	191. pa. 1
Pœtarum & historicorum munus.	191. & 162
Premium primo parenti propositum, si ad Dei opt. maxi. voluntatem se conformaret.	208. pa. 1
Priamo longa vita quæ mala attulerit.	196. pa. 2
Primi hominis dignitas.	207. pa. 2
Primi hominis ruina & interitus.	212. pa. 1
Principes possunt homines virtute præditos nobiles efficere.	180. pa. 2
Prophe-	

INDEX

Prophetiæ munus.	233. pa. 2
Prophetarum prædictiones de Christi opt. max. or- tu.	224. pa. 1
Prophetarum verba quo modo intelligenda.	225. pa. 1
Pythagoræ somnium.	173. pa. 1

Questio, utri sint magis laudandi, ii nequā cla-
ris orti natalibus, a suis maioribus nō degene-
rant, an qui humili loco nati, famam virtutis egre-
giæ consequuntur. 185. pa. 2

R

Ratio nis perfectio quando cernitur.	194. pa. 2
Regnum Christi.	252. pa. 1
Religionis studium vniuersis hominibus in natum, quid indicet.	204. pa. 2
Resurrectio vniuersalis.	259. pa. 2
Romanorū studium in res bellicas.	177. pa. 2. & 178
Romanorum ruina vnde orta.	169. & 245. pag. 1

S

Sacerdos quis erit.	233. pa. 1
Sacerdotium & regia dignitas	232. pa. 2
Sacrificia, & immolationes veterum, imbecillos & formidolosos animos reddebant.	256. pa. 2
Sacræ literæ generis claritatē comprobant.	165. pa. 2
Sanctius Iustianæ rex, pietate & animi robore cla- rus.	266. pa. 2
Scipio Africanus Iouis filius habitus.	162. pa. 2
Scytharum pœno in eos, qui nullum in re militari virtutis signum dedissent.	177. pa. 1
Seruire & parere discerunt.	171. pa. 1
Sileni responsum.	196. pa. 2
Societas humana habeat oportet homines, & ordi- ne & vitæ studio dispates.	158. pa. 1
Socra-	

INDEX

Socratis constantia.	244. pa. 1
Solon reipub. salutem, præmio & pœna cõneri, præclare existimavit.	177. pa. 2
Solon à Crœso Lydiæ Rege interrogatus quem beatissimum putaret, quid responderit.	195. pa. 2
Spiritus sanctus veri Christiani mentem interius illustrat, & commouet suo numine.	233. pa. 1
Spiritus sancti instinctu, quicquid olim sancti homines memorabile gesserunt, factum est.	136. pa. 1
Stoicorum sententia circa summum bonum explicatur.	198. pa. 1
Stoicorum errores vnde diminauerint.	208. pa. 2
Surdos quos appellat sacra pagina.	225. pa. 1
Superstitiones antiquorum.	256. pa. 2
Superstitio Atheniensium copias deleuit, in Syracasaurum oppugnatione.	259. pa. 2
Syrorum mos in immolands filiis	216. pa. 2

T

Terquinius Priscus quibus artibus Romæ claruit.	178. pa. 2
Tarquiniû qua ratione Roma fuerunt exterminati.	183. pa. 1
Temporis antiquitas nobilitatem exornat.	166. pa. 1
Themistocles Tymodemò Aphidnao quid responderit.	156. pa. 1
Theodosius imperator Eugenium Christi auxilio deuicit.	264. pa. 2
Theſeus Athenienses per pagos dispersos, vnum in locum congregauit.	159. pa. 1
Thraſo Syracusanus.	247. pa. 2
Thracæ mortuorum funera cantu prosequuntur.	196. pa. 2
Thimidatis ignominia.	181. pa. 2
Thlepo-	

INDEX.

Thlepolemus Lycium sarpedona conuiciis insectatur.	260. pa. 2
Tribus Iuda prærogatiua.	164. pa. 2
Turpido quando emerit.	214. pa. 1
Tyrannorum immanitas in sanctos viros.	245. pa. 2

V

Virtus cum nobilitate sociatur.	165. pa. 1
Virtutes quæ homines nobiles efficiunt.	155. pagina. 1
Virtus maiorum, posteris ingenerata, quando apparet.	174. pa. 1
Virtutis laus.	184. pa. 2
Virtus quid sit.	191. pa. 1
Virtutis finitio, ab Aristotele.	194. pa. 2
Virtus nuda homines beatos non potest efficere.	202. pa. 2
Virtus solida & vera.	211. pa. 2
Virtutum semina in nobis innata sunt.	218. pa. 2
Virtutis, quæ entet in Christianis. cum ea. qua olim floruerunt Romani & Græci, comparatio	227. pa. 2
Virtutem & religionem quicumque olim coluerit diuino beneficio id sunt consequuti.	236. pa. 1
Virtutes maxime quæ dicantur	238. pa. 2
Virtus militaris Christianis moribus non est aliena	253. pa. 1
Virtutis & industriæ stimuli.	253. pa. 2
Vitia quæ claritatem generis extingunt.	282. pa. 1
Vnguentum, quo olim sacerdotes, Reges, atque propheta vngi solebant.	130. pa. 2
Vnguentum, quo Christus opt. max. fuit perfusus.	231. pa. 1
Voluptatibus, aut opibus non satiari, quod signum sit	

INDEX.

fit in homine. 104. pa. z
Voluptas, vbi primùm effluit, maximum dolorem
inurit. 217. pa. z
Vulgus principibus æquare quantũ noccat. 168. pa. r

Z

Zeno Stoicorum princeps quid de summo bõ-
no ientit. 168. pa. r

FINIS.

ADLECTOREM.

Incet sūmam adhibue-
rimus diligentiam, vt
hic liber quam emēda-
tissimus in lucē exiret
tamen partim librariorum incu-
ria (qui errores ad marginē an-
notatos sæpe numero præter-
mittūt) partim etiā vitio depra-
uati codicis ex quo fuit excri-
ptus, id assequi non potuimus.
Quapropter (amice Lector) ne
te pigeat, errata, quæ leuia sunt
& paucis mutatis characteribus
facillimè absq; lituris emenda-
ri possūt, sic corrigere. Primus
enim numerus, folium? secun-
dus, paginam: tertius verò li-
neam indicabit.

HIERONYMI
OSORII LV SITANI
DE GLORIA LIBER
PRIMVS.

VLTA sunt Rex inuictissime,
quæ magnam vim habent, ad ho-
minum vitam vel recte constituē-
dam, vel funditus euertendam:
tum nihil est quod in vtramque
partem tātum valeat, quantam ardens quod-
dā laudis & famæ desiderium. Primum enim
adeo late patet, vt nullus sit, neque tanta hu-
manitate præditus, neque tam agrestis & in-
humanus, neque tantis honorib⁹ insignis, ne-
que tam obscurus & ignotus, neque tot vir-
tutis ornamentis excultus, neque tam mul-
tis flagitijs coopertus, qui non flagret infini-
ta quadam gloriæ cupiditate. Deinde ita est
id cōmunibus sensibus infixum, vt neque vi-
rationis euelli, neque lege, aut more vllō mu-
tari, neque vllō metu coërceri & comprimī
possi.

possit. Postremo tam vehemens est, ut animam nullo in loco consistere patiatur, sed semper incensum trahat & rapiat, ad maiora in dies & altiora inflammato studio consecranda. Ex hoc autem animi motu clarissimæ virtutes, ex odem teterima vita nascuntur.

Acuit enim industriam animosque ad res acriter & animosè gerendas exulciat: ita tamen, ut alios ad ius humanæ societatis tuendum, patriamque beneficijs immortalibus obligandam, alios ad leges nefarie tollendas & remp. delendam sollicitet. Ut enim antiquissima commemorem, illi priuè ut huius conditores qui homines in siluis bestiarum more dissipatos, vnum in locum compulerunt, & in ciuili vita societatem conuocarunt, omnes quod ex historijs constat, ardenti gloriæ cupiditate fuerunt in studium tam præclarè muneris incitati. Quid, qui optimis legibus & institutis, ciuitates suas ad summam amplitudinè perduxere? Quid, qui pro patria caput suum in summum vitæ discrimen intulere? Quid, qui maximarum artium disciplinis ciues suos excolueret? Num obscurum est, neminem sese sine magna spe laudis, vel ab homines inter se iustitiæ munere conciliandos, vel ad remp. virtute & industria defendendam, aut ingenij opibus illustrandam contulisse? Contra vero qui patrias euer-

tere,

tere, aut scelere & amentia cōuellere, omnes fuerunt ad tam tetrum, & tam immane facinoræ gloriæ cupiditate cōpulsī. Vtriusque autē rei ciuitatis vnus varijs casus infinita exēpla supeditat. Si enim inuestigare velim⁹, per quos fuerit olim Roma fundata, eiusq; imperiū latissime propagatum, ut à Romulo ordiamur, & seriem illā clarorum hominum vsq; ad extrema florentis imperij tempora perducam⁹, intelligemus omnes adeo appetentes laudis & gloriæ fuisse, ut illius parandæ causā, neq; laborem vllū fugerint, neq; vitæ periculum recusarint. Rursus si naturam spectemus eorum Romanorū, qui Romanū imperium per summum scelus euerterunt, aut saltē de illius perniciē & interitu cogitarunt, omnes reperiem⁹ ad gloriæ cupiditatē incredibiliter exarsisse. Hoc autē, nec in vnus tantum ciuitatis annalibus, nec in vna tantum memoria hominū, sed apud omnes nationes, in omni ætate cernere licet, nullū esse scelus immane, nullum facinus impium, nullā scdā pestilētē, nullum reip. turbulētum motum, qui non ab appetitu gloriæ nascatur. Non igitur immerito viri sapientia præstātes, cum animaduertissent ab hoc insito laudis appetitu & bona quam plurima & infinita mala proficisci: quasi anticipati sententia in varia partes distracti, modo iuuentu-

A ij

tem,

tē, ad summę glorię studium cohortandam, modo ab illa quasi à magna virtutis & cōstantię labe deterrendam existimabant Quid hic sanctarum literarum monimēta commemorē? Explicari enim non potest, quā sępē, & quāta orationis vi nos ad summum studiū immortalis nominis inflāment. Rursus autem, nihil est in illis tam dira pœna sancitum, quā nē quis honores ambiat, ne principatum appetat ne cupiditate laudis efferatur, vsque adeo vt omne Christianę pietatis fundamētum in cōtemptione glorię cōsistat? Quid igitur? vt sit vel in casibus humanis, vel in doctorum hominum scriptis, tanta dissensio, num id etiā cœlesti disciplinę tribuendum est, vt illius præceptis imbuti explicare nequeamus, sit ne nobis gloria cōlectanda, ad summa potius animi cōtentione repellenda? Sed nimirum nihil animis nostris impressum & inactum est. in quo non diuinū beneficium agnoscere valeamus, nos tamen illis nature principijs, quę nobis ad salutē tributa sunt, peruersę vtentes, nostra demerita in perniciē incurrimus. Nam ira, cupiditas, spes, metus, dolor, voluptas, & reliqua generis eiusdē, quibus animos vel incēdi, vel restringi, vel incitari, vel remitti, vel efferri, vel cōtrahi, vel alio quouis pacto cōmoueri, & agitari sentimus, nobis donata sunt, vt no-

xia

ria repellentes, & salutaria asciscentes, naturę statum cōseruemus: nos vero ea plerumq; omnia ad flagitium, atq; vitę pestem cōferimus. Quo autem sunt illa maiora, & ampliora quę accipimus, ex eo illorū abusu grauiorib; malis implicamur. Largitus est enim deus nobis rationē, qua maxime à belluis distemus, & ad diuinam naturam propius accedamus, nos autem eādē sępē numero rationē huc & illuc versantes, ea scelere concipimus, vt belluas et à immanitate superemus. Habem; etiam à natura animos imbutos religione, qua incitati præcellētem illā naturā, diuinamq; vim hominum generi cōsulētem, ex operib; agnoscetes, eam castissimo pietatisq; plenissimo cultu veneremur. At hominum amētia factū est, vt ab illo naturę sensu duceretur omni scelere contaminata superstitio, quę fusa per omnes nationes, multis seculis omniūfere animos opprimeret: mortalesq; miserijs infinitis implicatos & cōstrictos teneret. Nihil deniq; ne plura persequar, est nobis à natura insitū, quod nō sit vel ad corporis tutelā, vel ad animi cultum aptissimum: sed nos plerumq; diuinis numerib; ad nostrum exitium, & deformitatem abutimur. Ex quo efficitur nō studium laudis, cum sit nobis in generatū, esse vllō modo vituperandum: sed iactationē, & leuitatē

A iij homi

DE GLORIA

hominum à vera virtute penitus aberrantium, & inanissimis opinionibus vitæ ratione peruertitum. Nō enim temere summus ille Dominus eam cupiditate omnium mētibus insecuit, sed admirabili consilio & ratione: vt ea vi delictet incitati, ad honestatem, vnde laus omnis exilit, ardentius aspiremus. At homines flagitijs infames, cum veræ dignitatis opibus orbat, dignitatem tamen appetant, illiusque viā penitus ignorent: eam ē rebus inanissimis quærentes magnū in se delectus admittunt: & patriæ plerumq; pestem atq; perniciē machinantur. Hoc igitur gloriæ genus innane, funestum, atq; mortiferum, omnium malorū seminarium in se cōtines, execrari præcipiunt sapientes homines: ab huius pestilenti cōtatione Christi optimi max. voce deterremur: non ab illo, quod vulgi amentia cōtēnens, stirpe veræ virtutis inicitur. Quæ cum sepe mecum animo agitarem, inire cepti rationē, quemadmodum errorē multis instum ex aliquorum animis euellerem: & homines nostros, in quibus est natura egregius amor laudis ingenitus, à leuitate, ad verę gloriæ studiū traducerem. Et vt in libris de Nobilitate, quos scripsi ad Ludouicū fratrem tuum, principē omnibus virtutibus ornatisimum, facere sunt conat⁹, vt fucata atq; fallacē nobilitatem à vera facer-

nerem:

LIBER PRIMVS iiij

nerem: sic in his libris cōtēdo, vt inanem & fluxam à vera & stabili laude seingam; & ad moneam omnes in quibus inest ardor quidā mētis ad gloriam, vt toto pectore in studium pietatis & religionis incumbant. Aliter enim nunquam quod expetunt adipisci vilo modo poterunt. Vt autē id cōmodius efficerē, veniit in mentē mihi cōplecti his libris, ea quæ quōdam de gloria & dignitate in sermōne quōdam, à me cum hominibus amicissimis habito, cum essent Bononiæ, versata sunt. In quo sermōne multa sunt adducta, quæ totius gloriæ vim atq; rationem facilius apperient. Hos autē dialogos tibi dicere cōstitui, partim vt hoc ingenij munere exiguo illo quidē sed à non exigua in te pietate profecto, animū erga te meum declararē: partim vt tui nominis amplitudine & autoritate munitus, facilius omnes reprehēsorū impetus arcerem. Accedit, quod nihil aptius mihi videbatur, quā libros de gloriā incriptos illi principi conscribere, qui est virtutum maximarū gloria præstātissimus. Nec enim tu is es, qui leuitati feruias, cuius studia ad plausum populī referantur, quem misere distingat ambitio, & transfuersum à recta viuendī viā deducat: sed qui vi tæ cōsilio ad exactissimā prudentiæ normā dirigas, omnesq; tuas actiones vere virtutis,

A iiij perfe

perfectiq; officij ratione metiaris. Cum autē
 sis omni dignitate princeps, tum laude reli-
 gionis atque sanctitatis es in primis admiran-
 dus. Quis enim vnquā maiorem diligentiam
 adhibuit in sacris ædibus extruendis, in rebus
 diuinis rite peragendis, in sceleribus impio-
 rum hominum vindicandis, in Christi nomi-
 ne propagando? opera enim tua affectum est,
 vt innumerabiles. Atq; nationes, patria super-
 stitione repudiata, & pristinis atque inuetera-
 tis institutis omnino relictis, sese ad Christū
 ardenti studio contulerint. Non est igitur mi-
 rum, si aliarum virtutum laudibus abundas,
 cum hanc vnā, ē qua reliquæ omnes oriun-
 tur, fueris studiosissime complexus. Tu singu-
 laris iustitiæ præsidio, rep. tutam ab omni-
 pernitiæ conseruas: tu mores patrię fluētes di-
 sciplinæ seueritate deuincis: tu Lusitaniā an-
 tea bonarum artium rudem, omnibus discipli-
 nis instruendam curas: tua singulari sapientia
 effectum est, vt in communi Christianę reip.
 incēdio inter Christianos principes excitatō,
 sola Lusitania summa pace frueretur. In tuis
 autem laudibus illa est omnium clarissima,
 quod Christus numine suo te protegit: tibi
 præsens adest: pro te pugnam capessit: quod
 cum alijs sæpe numero, tum ab hinc triennio
 fuit in India, hostium etiā cōfessione declara-

tum

tum. Christi enim numē hostium impetus re-
 pressit: nostros in summa paucitate, rerumq;
 omnium indigentia cælesti præsidio commu-
 niuit: exercitum maximum & robustissimū ē
 Turcis & alijs bellicosis nationibus Solyma-
 ni opibus & imperio conflatum deleuit: atq;
 ne plura dicā, recenti clarissimi facinoris exē-
 plo, memoriā victoriarum quę fuerunt olim
 diuinitus Abrahamo, Gedeoni, Dauidi, alijs-
 que viris sanctissimis concessę, renouauit.
 Hoc igitur his tantis rebus es affectus, vt cū
 glorię causa nihil facias, incredibili tamen a-
 pud omnes populos gloria cūcunfluas. Singu-
 laris enim tuę probitatis exēplis docuisti, nō
 præcipitem ambitionem, non effrenatam do-
 minandi libidinem, nō infinitam pecunię cu-
 piditatem, sed iustitiā, æquitatem, mansuetu-
 dinem, beneficentiam, religionem, gloriam
 immortalem efficere. Quare frue re isto tan-
 to bono: Christum tuę glorię authorem sem-
 per intue re: omnes tuas curas in reip. salute
 defige: & ad æternam atq; diuinam gloriam
 vt facis aspira. Sed iam tēpus admonet vt ad
 nostri sermonis explicationē veniamus, quem
 velim vt pro tua præstante humanitate cle-
 menter excipias.

Cum igitur in Italiam me excolendi inge-
 nij gratia contulisset, & ex multorum sermo-

A v ne

DE GLORIA

ne intellexissem nullam tūc Italiæ ciuitatem esse cum Bononia literarum gloria conferendam: eam delegi potissimum, in qua studia perturbatione rerum mearum impedita longo tandem intervallo reuocarem. Postquam vero in ea cōsedi, re ipsa cognoui fuisse mihi ab omnibus quorū prædicationem sequutus fueram egregie consultum. Est enim illa ciuitas & epibus florens, & omnib⁹ maximarum artium disciplinis exultatum gētis humanitate, & rerum omnium copia ad studia literarum satis instructa. Florebāt ibi multi doctri- nis Græcis & Latinis nō mediocriter eruditū: multi in omni philosophiæ genere excellen- tes: multi postremo dicēdi facultate præstan- tes, & in omni liberali doctrina summa cura laude versati. Quid dicam de vtriusq; iuris studio, eū illud constet, Bononienses iure cō- sultos omnibus qui se huic grauisimæ disci- plinæ dederūt, admirabile semper acumi- nis, & prudētiæ lumen prætulisse? Non igitur mirū videri debet, si tāta loci celebritate con- moti, bene informati adolescentes vndiq; Bo- noniā cōueniant, ad animum clarissimis di- sciplinis excolendum, cum in ea constitutum esse videatur egregiū quoddam eruditionis, & sapientiæ domicilium. In ea igitur cum o- mnem operam & studiū in literis ponere co- gitassem,

LIBER PRIMVS. vj

gitassem, nihil mihi prius faciendum putauī, quā vt me ad eorum amicitiam applicarē, qui erant ingenio atq; doctrina præstantissi- mi, vt eorum ope, & consilio eō quōd cursum institueram citius atq; felicius peruenirem. Quod quidem mihi facillimum fuit. Multis enim locis vsu didici, nunquam elegantib⁹ doctrinæ ab humanitatis laude seiunctā esse: imō semper ingenij suauitatē cum omni lite- rarum cultu fuisse incredibili amoris societa- te copulatā. Siue id accidit, quia nemo fermē nisi miti elementi q; natura sit, & ab omni mo- tu feritatis alienus, potest excellentem dōctri- næ formam intueri, & ad illius cupiditatē in- cendi: & ita fit vt paucissimi docti agrestibus institutis viuant, quia paucissimi agresti inge- nio præditi in doctrinæ studiū incitantur: Si- ue tanta vis est in optimis artib⁹ atq; discipli- nis, vt illarum ope facile quæuis natura redda- tur mitis atq; mansuera, & ad omnem ratio- nem humanitatis excolatur. Præclare enim il- le, abire, studium in mores asseuerat. Vt enim quisq; liberalibus est disciplinis instructissi- mus, ita maxime est in omni genere lenitatis, atq; comitatis excellens. Vnde non immeti- to nomē humanitatis ad maximarum artium facultatem traductū est. Ibi igitur cum homi- nes admodum doctos peramātē obseruarem

illi mihi parem voluntatem reddentes cumulatissimè gratiã referabant. Erat mihi magnus usus cum Romulo Amaseo viro in dicendo admirabili, in omniaq; doctrinæ varietate profectantissimo. Observabam præterea Achillem Bochiũ, equestris ordinis ornamenti, atque singulari eruditionis laude florentem. Lodonuicũ etiam Buccaferreũ omnium Peripateticorum facile principẽ studiose audiebam: & alios item multos ex doctis habebam arctissima consuetudine deuinctos. Sed ij tam multos erant, & domesticis & publicis curis impediti, vt nulla ratione possent à gerendis negotijs auocari: meisque atq; meorum æqualium longissimis sermonibus interesse. Quamuis igitur ad eos frequenter iuissem, aut salutãdi causa, aut percontandi si quis locus mihi multa legenti explicatũ difficilis incidisset: nõ tamen vnquam induxi animum, vt homines qui & me multo ætate antecibant, & erant nimis occupati vlla molestia afficerem: & prolixa oratione à grauisimis studijs aliquo tẽpore retardarem. Disputationes igitur longiores, sermonibus æqualium meorum, cum quibus eram assiduè reseruabãt, è quibus duos in primis ex omni nobilitate, insigni amore, & studio complexus sum. Alter erat Antonius Augustinus Cæsaraugustanus, quem propter

mores

mores suauissimos, & multiplicè eruditione valde amabam: alter Ioannes Metellus Sequanus homo singulari modestia præsitus, quicum diutissime vixi, atque cõiunctissime. Vterque autem eorum ius ciuile, cuius studio dediti erant, alijs præclaris artibus excolebat: & multis dicẽdi luminibus ancipites iuris quaestiones illustrabat. Neq; enim erant ex eorũ numero, qui sibi diuigentissime cauẽdum esse statuũt, ne bonas literas quasi iuris studio perniciosas attingant: sed potius nunquã se posse ad illam amplissimã iuris dicẽdi, & reip. constituẽdæ facultatem peruenire credebãt, nisi fuissent omni doctrina nobilitate digna in primis eruditi. Cum aut in suburbano quodam, quo nos Augustinus inuitarat, simul essemus, post alios sermones vltro citroq; vt sit, de multis rebus habitos, ego huiusmodi sermonem institui. Quando eam opportunitatẽ quã maxime optabã, mihi diuinitus oblatã esse video, valde reprehendendus sim, nisi ex ea fructus excepero, quos facile huius loci amœnitati, omniumq; villarum fructibus antepoſitam. Postquam enim Florentia venistis, nunquã mihi licuit per otium sciscitari, quã multa sint in illis Pandectarum voluminibus quæ diligentissime cognouistis, ab ijs quæ vulgò circumferantur dissidentia: & satisne ma-

gnum

gnum adiumentum studiosis vos allaturos speretis. Ardeo enim incredibili cupiditate audiendi, & simul spem concipio fore aliquando, ut duſtu veſtroſum morum hominum prudendam in libris illis recôditam penit⁹ inueſtigem. Hic metellus arſidens. Quid tibi, inquit, in mêtēm venit arcana iuris ciuilis velle cognoscere, cum iam pridem à nobis defece- ris, & hanc totam diſciplinam omnino contempſeris? *Quemadmodum enim cum illis, qui ad hoſtes pertugere, non ſunt amplius iura ciuitatis illius quam ſcelere amiſerunt, cômunicanda ita nec tibi in hæc noſtra ſtudia, quæ deſeruisti, curioſi⁹ inquirendum cenſeo. Si te ad nos retuleris, & quaſi poſtliminio reuerſus priſtina iura recuperaueris, tum fortalſe te in penetralia diſciplinæ ciuilis admittemus. Aliter te nõ interdicis arcebitus, ſed ar- mis vt iuris ciuilis hoſtem, ab huius ſcientiæ ſiniſus repellemus. Male, inquam narras. Neque enim is iuris ſtudia cõtēpſiſſe putãdus eſt, qui ſolã altiſſimarum, atq; diuinarum rerum cognitionem illis antepoſuit: neque hoſtis iuris atq; legum putandus eſt is, qui ſe ad illam diſciplinam contulit, & qua, tanquam ex fonte ſanctiſſis, leges omnes hauſtæ atq; delibatæ ſunt. Nulla igitur cauſa eſt, cur mihi non liceat aliquid ex veſtra facultate decerpere, vo-*

bis

bis præfertim auctoſibus qui tam multa orna- menta ex illis artibus in quibus elaboro du- ſta retinetis. Poſtea, inquit Auguſtinus vide- bimus num ea tibi impertire cõueniat, quæ ta- men non oratione, ſed ſcriptis comprehendî- queunt. Neque enim poſſent tam multa tanto temporis ſpatio, tantoq; ſtudio colleſta hu- mana memoria contineri. Nun cãutem quid uis aliud agam libentius. Aequum enim eſt vt animũ à labore nimio, quem his dieb⁹ in ſtu- dio explicandi iuris excepi, alio ſtudiij gene- re relaxarem. Præſtat enim hoc multiplex lite- rarum cognitionis cupiditas, vt nunquã labo- re frangamur: & vnus ſtudiij ſatietatem alia- rum rerum cõmentatione depellamus. *Quæ- re in præſentia (ius enim eſſe ſtatuo, vt quan- diu in meo regno eſtis, me ſequamini) mêtio- nem iuris ciuilis omitamus: tu que in primis (me autẽ appellabat) ſi quid eſt in ſtudijs tuis noui, fac afferas in medium: & aurium noſtra- rum ſitit elegãtia, & copia tuæ orationis ex- tinguas. Mihi inquam, nihil eſt, quod veſtris auribus dignum eſſe pütem. Toto enim tem- pore quo hinc abſuiſtiſ, deſiunxi me à conſue- tudine Muſarum, animumq; retuli eſt ſtudia plena laboris, & inania voluptatis. Nam & in- theologis recentiorib⁹ verſatus ſum, qui qui- dem ſunt ab oïani elegãtia doſtrina, & venu-*

ſtate

state sermonis abhorrentes, & in Hebraicarum
 literarum elementis perdiscendis curam, atque
 cogitationem posui. Omnia igitur studia his
 proximis diebus abieci, quorum disputatio vos
 afficere voluptate aliqua potuisset: & in illis
 versatus sum, quæ mihi nihil iucunditatis, plu-
 rimum vero laboris attulerunt. Eadem igitur
 inquit Metellus, cōditione fuisti qua nos, qui
 non modo sine iocunditate, verum cum ma-
 gna interdum satietate atque molestia, pande-
 ctarum illa, quæ dicebas volumina, perlegi-
 mus. Quod si quis nos interroget, qua spe uti-
 litatis impulsus hoc negotium susceperim⁹, vix
 ullam fingere possumus: maximè cum magna
 pars eorum, qui de nobis iudicaturi sunt, vagis
 & errantibus certorum hominum opinionibus
 adducta, eas irrideat, qui ad hos libros, tanquã
 ad purissimum huius disciplinæ fontem, om-
 nia referenda putent. Quis enim nos feret,
 si quibusdam in locis nostram sententiã pru-
 dentium testimonio confirmatam, impruden-
 tium responsis anteponamus? Emolumentum
 itaque, & præmium nullum video. Voluptas
 vero, si qua interdum capiti & deliniti fuimus
 tanta certe nõ fuit, ut laboris, atque molestiæ
 magnitudinem adæquaret. Non tamen est
 quod ad me attinet, cur me suscepti negotij
 poeniteat. Nam nostro Augustino homini do-

Cissis-

Cissis, & mihi amicis, præclara quædam molien-
 ti operam dedi, & ita pro mea vtili parte mul-
 tis iuris studio deditis aliquid opis attulit. Præ-
 clarè tu quidem, inquam, Metelle. Nam is de-
 mum est vir virtute præstans existimandus,
 qui studia amicorum emolumentis suis ante-
 fert: & omnes curas atque cogitationes cōfert
 in publicam vtilitatem, libentissimeque rerum
 suarum iacturam facit, ut aliorum commoda
 constituat. Sed illud non rectè iudicas, vos
 nullo præmio affici posse. Quid parumne ma-
 gnum præmium ponis in ea gloria & dignita-
 te, quã isto labore fuistis affecturi? Fieri enim
 haud quaquam potest, ut tam præclara indu-
 stria, quæ quidem est plurimum locis doctis
 omnibus allatura, laudis & gloriæ fructu ca-
 reat. Gloria autem nihil est in rebus humanis
 pulchrius, nihil amabilius, nihil cum virtutis
 altitudine copulatius. Nam & à splendore vir-
 tutis excitata est: & excellenti pulchritudine
 ad amorem dignitatis allicit: & homines in-
 genio præstantes ad virtutis studium inflam-
 mat. Omnes enim qui maxime ingenio prædi-
 ti sunt, stimulis gloriæ concitati, res præclaras
 aggrediuntur. Tolle gloriæ cupiditatem, &
 omne studiũ virtutis extingues. Nemo enim
 vnquam sese pro Reip. salute in capitis discri-
 men intulisset, nemo publicam vtilitatẽ emo-

B lumentis

lumentis proprijs anteculisset, nemo denique omnibus rebus posthabitis sapiētiae studia coluisset, nisi primum fuisset ad spem quandam immortalitatis excitatus. Vt enim hic Themistoclem, Epaminondam, Scipionem, & ex nostris Carolum Magnum, & Gotifredum, & reliquos Imperatores rerū gestarum gloria florentes omittam, quis dubitat Lycurgū, Charondam, Zaleucum, incensos sempiternæ gloriæ cupiditate, leges, institua. Resp. condidisse? Quis nescit Platonem, Aristotelem, Xenophontem, Theophrastum, & omnes denique qui monumentis suis philosophiā illustrauerunt, gloriæ suauitate fuisse in sapiētiae studium incitatos? Quis ad artem aliquam præclarum animam adiunxit: Quis virtutem studiose colendam putauit, qui non primum in egregij nominis celebritatem aciem mēris intenderet? Ex quo facile cerni potest, quāta sit gloriæ magnificentia, quod omnes qui maximo animo excellentiq; ingenio sunt, eam ardententer expetunt, & illius causa non inuiti res honestissimas, atque difficillimas aggrediuntur. Nihil est igitur ea præstabilius, neq; communi vitæ salutaris, nempe quæ à virtute nata sit, & animos maximos ad omniū virtutum excellentiam exsuscitet. Quare, si quod spero vobis euenierit, vt eo labore nomen vestrum

inimor

immortalitati commendetis satis magnū præmiū arbitror esse vestris optimis studijs perlutum. Est enim vestrum dignitatem omnibus possessionibus anteferre. Hæc ego cum arrepta occasione dixissem, non tam vt lōgiorem sermonem elicerem, quàm vt obiter Augustino orationem meā paulo ante requirenti aliqua ex parte satisfacerem: Augustinus ridens, illius certe, inquit, orationis ornamenta non videntur esse à theologis illis ducta, per quos te fuisse aiebas à studijs eloquentiæ deductū. Primum enim illi non admodum ornate loquuntur: deinde nemine fallere, aut fingere permittunt, postremo gloriam maxime contemnendam esse confirmant. Tu vero contra omnia, Nam & oratione satis ornata usus es, nosq; deridendos huius claritatis expectatio ne suscepisti: eamque postremo dicis rebus omnibus esse præferendā. Illud autem quàm festiue dictum? vt parta gloria cōtenti reliqua omnia negligamus. Quasi iam sit immortalitati nostri nominis hoc tā illustri opere satisfactum: aut satis magnum præsidium sit in ista nobilitate, ad vitam bene beateq; degendam. Equidem vt de me loquar cum animo ad Pandectarum emendationem adijcerē, nunquam speraui posse me hac ratione, ad eam nominis claritatem, quam dixisti, viam muni

B ij re.

re. Quamvis enim res sit vitilis, non tamen tam esse puto, ut mihi eam gloriam dare possit, quæ operibus magnificis monumentisque perfectis ingenio, & elaboratis industria tribui solet. Nōdum enim tantos in studijs progressus habemus, tantumque roboris adepti sumus, ut inuidiam superare nomenque nostrum immortale reddere valeamus. Quod si abunde magnam gloriam essemus consecuti: nulla tamen causa esset, cur ea nos voluptate diuturna perfunderet. Nihil enim illa videtur incōstantius, nihil leuius, nihil commutabilius. Quare si te, ex animo dixisse putarem ea, quæ de gloria præstātia, & vtilitate protulisti: magnam mihi profecto admirationem mouisset oratio tua. Nulla enim sententia minus cōuenit homini honestatis amore flagranti, & in utraq; philosophia versato, quam ea quæ gloriam exornat: sed credo te ingenij exercendi gratia voluisse rem incredibilem argumentis probabilem reddere, & cōtra doctorum omnium sententiam disputare. Atque utinam id quod contendis efficeris: magna enim me molestia liberares. Negare enim non possum me ad laudis cupiditate exardescere, neque facile posse libidinem istam refecare. Quod si posset haberi facilis, & expedita ratio seruiēdi gloriæ sine virtutis & constantiæ labe, omnes indu-

industriæ neruos ad eam parandam, sine vlla dubitatione contenderem. Nunc autem pudet me leuitatis, atque flagitij cum eam nobilitatem appeto, quam vix possim à contagione temeritatis puram, & inuolutam conseruare. Equidem, inquam, non aliter loquor, atque sentio: neque si mihi iuranda calumnia esset, gloriam defendere recusarē. Quisquam illa nihil eget defensione. satis enim per se dignitatem suam tueri potest. Sed ex te scire sane vellem, quid sequaris, ut rei tam insigni, & splendide, leuitatis nomen imponas. Quare, nisi graue est, sententiæ tuæ rationem expone, Geram, inquit tibi morem, & simul orationi tuę respōdebo. Illud tamen in primis dicā, me nūquam satis laudaturum illorum sapientiā, qui omnia infirma, fluxa, cōmutabilia, in quibus casus, & fortuna dominantur, nullam vim habere ad beatam vitam statuerunt. Hęc igitur omnia sapienti contemnenda, atque pro nihilo putanda iudicabant. Sapientis enim est non habere aliunde suspensas viuēdi rationes: sed in animi bonis omnia vite præsidia collocare. Illa igitur tantum bona numerabant, quæ essent vera, simplicia, recta, honesta, cōstantia: quorum opibus, & præsidijs solum boni muniantur, quæ nūquam eripi, neque amitti possunt, quæ denique sola sunt propria eorum, à

DE GLORIA

quibus possidenter. Reliqua omnia, quibus improbi frequenter affluunt, quæ impetu fortunæ facile conuellantur, quæ postremo sunt in casu sita, aut in amentissimæ multitudinis opinione posita, nulla ratione bona nominanda existimabât. At gloria primum ex eo genere rerum est, quarum copia flagitiosi homines sæpe numero redudant. Nisi parum Hómëro credis, apud quem Achilles indigne patitur, vulgari honorem: & laudis ornamenta virtuti debita, indignis tribui. Hac autè querela non solû Achilles vsus est, sed multi etiã quotidie iure vitur, cum passim videât homines malitiosos virtutis simulatione nefaria (scelera regêtes, in luce hominum, atq; celebritate versari: eos verò qui virtute præstant, in tenebris & caligine iacere. Neq; enim semper quætu assumbas, nominis amplitudo ortum habet à virtute. Immo lóge sæpius dolis, atq; fallacijs, quàm vera virtutis ratione cõparatur. Est enim posita in iudicio populi, qui propter insitam stultitiam, & temeritatẽ nequit vera cernere, nec inuicem speciem dignitatis ab insigni forma veræ dignitatis internoscere. Sic autem sit, vt ille vir bonus, & integer, atq; verè virtutis amator, cum nihil fingat ad opinionem multitudinis, gloria careat: contrà autem vaser, & astutus imperitè multitudinis errorem

LIBER PRIMVS.

x ij

rem captans diuinis laudib⁹ efferatur. Quod simul est virtum tetrius, aut pestilētius, eo quod in virtutis specie lateret (aliorum enim perniciẽ facile providendo vitaueris: hoc autem prius importuna clade premit, quàm dolum lentire queas) cõstatq; gloriam longe sæpius simulatione virtutis, quàm vera virtute parari: Quæ tandẽ causa est, cur nõ fateamur, gloriã à singulari genere improbitatis existere? Hòc infinitis exẽplis confirmari potest. Videmus enim quotidie audaces, & facinorosos fortes existimari: auaros autè, & prodigos liberalitatis nomẽ obtinere: & alios itè varijs vitiorum cupiditatibus implicatos, vt virtute excellentes omnium sermone celebrari. Facile enim quiuus in tãta populi cæcitate viri boni personam tueri potest: & amētis plebis oculos fallaci splendore perstringere. Constantia verò quæ potest esse in ea re, quæ nõ in nostra potestate consistit, sed tota sita est in amẽtia populari? Quod enim fretum tantas habet agitationes fluctuũ, quantas multitudinis impetus, atque dementia? Quæ fuit vnquam populis in aliqua sententia diuturna permansio? quẽ modo singulari genere laudis ornabant, eundem statim lacerant indignissima contumelia: & quem antea conuictijs insectabatur, in cælum laudib⁹ extollunt. Eos expellunt à

B iij

quibus

quibus conseruati sunt: illos amplectatur: qui
 grant Reip. perniciem machinati. Nihil vn-
 quam fuit in illis constans, & firmum; nihil
 quod nõ varias mutationes in horas singulas
 haberet. Sæpe itaque vnus hominis impro-
 bilis dicto, sæpe feditiosus atq; turbulenti ciuis
 oratione, & calumnia cõuersi populi, ijs quos
 paulo ante eximia laude afficiebant, inferunt
 infamiam insignem, eosdemque bonis omni-
 bus euertunt. In ista tam mobili populi volũ-
 tate, quam in singulas horas inanissimi rumo-
 ris aura commutat, in ista tam præcipiti teme-
 ritate, tantaque multitudinis amercia, aliquid
 in esse statuis, quod sit grauibus, & honestis
 hominibus expetendum? Quid enim quæso est
 minus virtutis grauitari cõueniens, quam po-
 puli lenis. plausum aucupari? Quid constan-
 tiæ magis aduersarium, quam ex insipientissi-
 mi vulgi temeritate pendere: Quid denique
 miserius, quam in ornamentis infantia populi
 concessis aliquod vitæ præsidium cõstituere,
 quod quàm diuturnũ sit præstare non possis?
 Sunt enim oēs rumusculi perpetuo metuen-
 di illis qui ad gloria cupiditatem incumbunt,
 cum animaduertunt, quàm facile temeritate
 eiusdem populi, qui eam cõ. celsit infrangi so-
 leat. In eo autem quod dixisti sublata gloria,
 studia virtutis extinguui, præclare tu quidem
 virtutem

virtutem exornas, quando statuis eã, n̄ si cu-
 piditate famæ popularis excitata sit, officio
 fungi nõ posse. Placet ne tibi virtutis altitudi-
 nẽ, atq; diuinã constantiam ad auctorem po-
 pulum referre? Cum enim ita iudicas, virtutẽ
 non ipsius honestatis illecebris, sed amore: tã-
 tum istius inanissimæ nobilitatis ad regeren-
 das excitari, omnem virtutis dignitatem ple-
 bis arbitrio committis. Virtutis igitur genus
 inducis humile, supplex, ambitiosum, intuẽs
 omnes motus populi, multitudinisque rumo-
 ri seruiens, vt præclaram famam possit aliqua
 tandem ratione colligere. Qua quidẽ re nihil
 absurdi^o excogitari potest. Quid enim aliud
 est dicere, virtutem gloriam incẽdi, nisi virtu-
 tem opinione populi plerunq; delirantis in-
 cẽdit? Omnis enim gloria ratio sita est in con-
 sentientis populi prædicatione. Quid igitur
 ille faciet in deserto loco, quem laudis tãtũ
 cupiditas aeuit, & ad charas actiones suscipiẽ-
 das inuitat? Necessẽ est enim vt omnia virtu-
 tis officia disponat, si verum est quod in ora-
 tione tua parũ cõsiderate posuisti, restringni
 virtutis studium, ni gloria facibus inflamme-
 tur. Sed tu dum gloria falsis laudibus ornare
 voluisti, virtutẽ ipsam proprijs ornamentis
 spoliasti. Neq; enim vllõ modo virtutis illa di-
 cenda est, quæ famæ seruit, & officia vitæ ad
 B v populi

populi opinionem moderatur. Virtus enim seruire non potest, quæ sola libera est, nec humana ornamenta requirit, cum diuinis illustrata colluceat. Illa vero exempla quibus usus est, non me valde mouerunt: Nam aut illi Imperatores, & Principes nihil de sua laude cogitabant, sed amore virtutis inflammati, res illas tantas gerebant: aut nunquam ullam solide & expresse virtutis rationem attigerunt. Iam Philoſophi qui scripserunt ad ostentationem disciplinæ, sunt valde ridiculi. Nam vitæ grauitatem oratione profitentes re ipsa sese leuitatibus istis dederunt. Quod si vellem exemplis pugnare, infinitam prope multitudinem proferre possem eorum qui pessimis artibus nobilitati sunt. Vt enim alia genera scelerum prætermittam, quam multi ut immortalæ nomæ apud suos assequerentur, actiones populares ac errimè suscipiendo, patrias euerterunt? Quam multi cum optimos ciues, multitudinis amentia resistentes exterminarent, ut benefaci, atque salutare, amplissimis laudibus affecti sunt? Quam multi postremo bellis iniustis, orbem terrarum vexantes, fuerunt hominum opinione in Deorum numero collocati? Peruersæ igitur faciunt, qui gloriam tanquam aliquod singulare bonum intuentur, cum ea improbissimis quibusque tribuatur: & in opinionis leuitate, & incôstantia

sita

sita sit: & scelere sæpe numero, atque perfidia comparetur: & postremo virtutem expellendo Reip. firmamenta nefariè labefactet. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ quidem video potuisse fusius explicari. Est enim materies eiusmodi, in qua possit totus dies facile consumi. Sed contineo me, partim quia nolo vobis oratione longiore molestus esse, partim quia satis esse dictum puto ad inanitatē gloriæ cōvincendam. Quæ cum ille dixisset, tum ego. Verumque, inquam, te fecellit Augustinè. Nam & quo longior fuisset oratio tua, eo maiorem nobis voluptatē attulisset: & opinio mea intus sensibus insita, non potest adeo breui sermone penitus euelli. Quod si mihi valde probauisses, in claritatis studio esse flagitiorum omnium seminariū, non tamè auderem fateri, me tam facile fuisse de sententia deiectum: ne fortasse eiusdem leuitatis & incôstantiæ, quam multi tibi tribuebas, vituperationem subirem. Si verò rem vberius explanares, & argumentorum copia ex intimo artificio de propria mihi vim inferres, & quam plurimis exemplis causam apertam faceres, fortasse non puderet me in tuam sententiam descendere. Nunc autem vides, quantam ignominiam habeat facilis animi mutatio. Quare mihi gratissimum feceris, credo ite & Metello, si de hac quaestione copiosius

pius disputare volueris. Perficies enim, vt si parum sententia tua mihi probata est, eam quã plurimis rationibus confirmes: si iam probata est, vt me saltem non leui certamine fuisum, sed acri prælio superatum esse confiteat. Hic Augustinus ridens, est certe, inquit, hominis gloriæ studentis in omni sermone infamie metu cruciari. Quare nolo deesse dignitati tuæ. Cum enim conijciam sententiã tuã a mea non discrepare, omnes conatus adhibebo, vt liberem te isto pudore, qui te verum facteri vetat. Exordiar igitur, nisi quid aliud nostro Metello videtur. Mihi certe, inquit Metellus, nihil isto sermone iucundius acciderit. Nã & incredibile voluptatẽ ex vestro sermone capiã: & in hac tam dubia quæstione, quid magis verisimile sit argumentis vtrinque collatis eliciam. Fac igitur vt oratione tua, rei totius vim, & naturam inspicere valeam. Audite igitur, inquit ille, philosophum insignẽ, ex Academiæ spatija venientem, qui vobis aditũ ad omnia Philosophiæ arcana patefaciet. Hic postquam arrisimus, ad hunc modum exorsus est. In primis ipsius nominis vis explicanda est, vt melius possimus de tota quæstione iudicare. Nemo aut dubitat, quin gloria sit in opinione. Idẽ. n. valet apud Latinos quod apud Græcos δόξα. Quãuis enim δόξα in vniuersum

sum

sum opinionem significet, ita tamen vsurpatur interdum, vt illam tantum multitudinis opinionem significet, quæ habetur de dignitate cuiusquam, cum videlicet maior hominum pars est in alicuius laude consentiens. Vnde etiam euenit apud Latinos, vt opinio pro gloria capiatur, veluti cum dicimus aliquem esse virtutis opinione præstantem. Ex ipsa igitur vocabili sententia iã facile cerni potest, quam aliena sit gloria à sapientiæ grauitate. Est enim opinio imbecilla animi affectio, nulla certa ratione munita, sed obscura quadã imagine veritatis excitata, falsa sæpe & incognita, pro veris, atq; perceptis apprehendens. Sapientiã vero in errorem nõquam induci potest. Neque enim siue cœlestia contempletur, siue terrena despiciat, in quamuis naturæ similitudinem, sed in ipsam naturam aciem mentis intendit. Cum autem præcipuum munus illius sit res stabiles, & nullo æuo interituras spectare: ita est cœlestium, atq; diuinarum rerum disciplinis assuetã, vt nunquam ad humanarum cõsiderationem descendat, nisi prius omnem circuncidat, & amputet inanitatem. Cõtra opinio, cum sit rebus mortalibus atq; fluxis intenta ex illa cõsuetudine rerum minime cõsistentium, quasi quodam æstu circumfertur incerta: & in summa rerum omnium

ignora-

ignoratione, atq; temeritate versatur. Ita igitur fit, vt pro pulchris deformia, pro salutari-
bus perniciosa, pro iucidis acerba frequēter
arripiat. Quocirca nihil tā pugnat cum sapiē-
tia, quā opinio: nempe quæ sit inimica con-
stantiæ, & amica leuitatis. Si autem nihil esse
potest clarum, & excellens quod cōstantiæ re-
pugnet: quī fieri potest, vt gloria lumen ali-
quod habeat, cum tota sit opinionis incon-
stantia, atq; temeritate sita? Sed fortasse dices
non debere omnia ad illam exactissimam sa-
pientiæ normā dirigi, quæ negat esse grauis,
& constantis hominis opinari: eosque te ma-
gis probare, qui multa censent opinione con-
formanda? Sit ita sanē. Nec est enim necesse
omnia ad viuum refecare. Sed qualis erit ea-
tandem opinio, quæ probanda est? Ea certe
quæ nō ab imperita multitudine, sed à paucis
sapiētib; vniuersa etiā multitudine recla-
mante, concepta est. At gloria in existimatio-
ne populari, atq; multitudinis opinione con-
sistit: quod loquendi consuetudo facile decla-
rat. Nō enim gloriæ cupidos appellamus eos,
qui se paucis probari cupiunt: sed qui se totos
ad multitudinis arbitrium fingunt: & accom-
modant. Quis enim vnquam sese nobilitatis
amore ab hominum cœtu, atque communio-
ne sciunxit? Quin potius omnes qui laudem
amant

amant in hominum luce atq; cēlebritate ver-
sari cupiunt: & in omnium conspectu res ma-
gnas administrare: vt eam gloriā assequan-
tur, quam sibi proposuerunt. Ille qui Platonē
instar omnium existimabat, & ab omnib; alijs
desertus, præter vnū Græciæ sapientissimum.
non alium auditorum requiebat, nō erat stu-
diosus gloriæ sed veritatis. Cōtra vero Demo-
sthenes, qui gloriæ cupiditate Academiā de-
seruit, si fuisset à populi corona destitutus, e-
tiam audiente Platone verbū nullū teciisset: sed
potius animo fractus & mœrens, luctu (quod
aliquando fecisse traditum est) propemodum
contabuisset. Sic est enim humiles atq; demis-
sus animus in gloriæ cupiditate. Quid philo-
sophi? Nonne satis ostendunt eam in popu-
lari prædicatione versari? Si enim eam pauco-
rum iudicio contineri putassent, nunquam
ad illius contemptiōnem tāto studio suos au-
ditores instruxissent. Hoc igitur sit à nobis
principio constitutū, eam in publica opinio-
ne consistere. Aliter enim Socratem glorio-
sum appellaremus, Alexandrum vero gloriæ
contemptorem, quorū alter omnes hominū
ruinoret, aucupabatur: & cū magna bella su-
sciperet, imperitorū opinioni seruebat: alter
multitudinē contemnens, non ad populi vo-
luntatem, sed ad rectā rationem omnia vitæ
consilia

consilia referēbat. Est igitur hæc vera glorię definitio: vniuerse multitudinis opinio de alicuius egregia dignitate cōcepta. Reliqua de incēps persequamur, nisi prius ea, quæ à me hætenus dicta sunt, refellenda putas. Id quidē, inquam, experiar, posteaquam peroraueris. Nunc enim nullo modo commitam, vt te interpellem, maxime, cum hæc definitio mihi non omnino displicat. Cum igitur, inquit ille, constat gloriā esse cōsentientem populi laudem, opinione excellētis decoris excitatā: illud intelligendum est, talem nos opinione de rebus experendis, & fugiendis, de laudandis, & vituperandis accipere, quales sunt ij mores, quibus imbuti sumus. Id enim quisque laudabile iudicat, quod intuetur, quod amat quod nimis ardentē appetit. Quanta igitur varietas est vltimi boni iudicio, tanta in laudis opinio sit necesse est. Cum vero tam variū & multiplex sit hominum ingenium, tāq; dispares mores, atq; dissimiles, accidit, vt in studium suum quisq; rapiatur, & ea laudanda iudicet, quæ alijs vituperanda videantur. Quod quidem adeo latē parēt, vt nullum sit tantum flagitium, nullum tam corruptum atq; sceleratum studium, quod in suo genere laudatore carcat. Est enim certū laudis præmiū infamis etiā hominibus in lucris arti-

bus

bus exercendis constitutū. Est & lenæ & meretrici sua laus in circumuenienda iuuetute, & turpitudinis illecebris allicienda. Quæ res impulit scriptorem quandam hand in elegantem vt illam perfectam & absolutam meretricis formam, quæ cogitatione cōcipi potest libro non inuenusto complecteretur. Quem librum si me audietis, legendo contēpitis. Plurimum enim interest ad maximarum artiū studia, videre quā pulchrē sint eo opere instruatæ impuat mulieres ad tendendas fallacias, & pecuniam extorquendam. Hic Metellus ridēs, bene, inquit, sanē fecit quisquis ille fuit, cum simplices hominas, & huius tam præclaræ artis ignaras erudiuit. Quis potuissēt enim fallēdi disciplinā tenere, ni fuissent huius literis adiutę? Quid, inquit Augustin⁹, est impudētius vanitate? Quid odio maiore dignius, quā doli, fraudes, insidiæ? Sed videmus Vlyssē Homericum auxilio Palladis celando, & mentiēdo, mentemq; ad omnem malitiam, & fraudem versando, diuinis laudibus ornatum fuisse. Nunquam certe Homerus Vlyssē, quem nobis ad effigiem absoluta sapientiæ descripsit, his artibus præditū induxisset, nisi temporibus illis fuisset summæ laudi tributum, astutē fallere, & insidijs callide circūuenire. Quid autem Vlyssē admiramur, cum

C etiam

etiam Musæ apud Hesiodum gloriantur secum velint falsa cōfingere, & similitudine veritatis quos velint in fraudem inducere? Sed ad maiora veniamus. Est ne aliquid quod magis contineat civilem societatem, diuini numinis metu, iurifurandiq; religione atq; sanctitate? Nihil sanè. Qui igitur iurifuradum violat, is non solum in Deum impius, verum etiam totius humani iuris, & communis salutis euerfor est existimandus. Atamen apud eundem Homerum legimus fuisse quosdam illustri, & clara fama propter periurium celebratos: qualis fuit.

Antolycus ille, quo non præstantior alter,

Vt inquit Homerus,

Et fraudare homines, & fallere numina diuum.

Et ne parum elegantè eam perfidiæ scientiam putarem, subiungit:

Non quæ suas illi dederat Cyllenius artes.

Neq; enim tam præclara studia sine Dei illius ope coli potuissent, qui eo ipso die quo natus est, tã præclara dedit futuri latrocinii documenta. Namq; Apollinis boues abegit: & Vulcani instrumenta surripuit: aliaq; eiusmodi facinora edidit immortalitate dignissimus. Fabulæ sunt dicet fortasse aliquis Fabulæ certe, sed ab egregio vate fictæ, vt videmus expressam veritatis imaginem: & totius anti-

antiquitatis mores, & instituta cognoscere-mus. Is igitur docet nos illis tēporibus, neq; latrociniiis maria, & terras infestas reddere, neq; insidiis, & perfidia generis humani societate violare, neq; impia fraude periurioq; cælesti numen offendere, infamiã vllam habuisse: sed potius eos qui ea scelera sciēter, & callide suscepissent magnam fuisse laudē eo artificio consecutos. Sed ne fabulis omnia cōfirmemus, quantam vim habeant leges ad laudē rebus impuris tribuendam, ex eo perspicipote, quod multa facinora tetrè, & impiè cōcepta, apud quã plurimas nationes honesta, & laudabilia putabātur, quod essent legibus præscripta. Assyriis mulierib⁹ antequam fuisset illis ab aliquo peregrino stuprum in luco Veneris oblatū, nubere legibus non licebat. In Lydia erat statutum, vt mulieres corporis per vulgati quæstu dotem sibi consecerent: ita vt quæ id facere renuisset, non satis proba, neq; antiqui moris fœmina putaretur. Carthaginiēses, Rodii, Galli, Scythæ, aliæ nationes q̄ plurimè non satis numen placari posse existimabant, nisi in sacris solēnibus homines immolarent: vsq; adeo vt multi manu sua filii vitam eriperēt. Qui igitur apud illos aras humano sanguine aspergeret, & seipsum parricidio contaminaret, vir religiosus & pius habetur.

DE GLORIA

retur. Quid hic Massagetæ, quid Bérbices, quid Hircanos, & Caspios cômmemorem, quorum legibus erant ea scelerata constituta, quæ etiam fugiat & reformidet oratio? Hæc tamé illi, quædã essent sancita lege, & in more posita, iusta, & honesta ducebant. Magnam enim vim habent mores, instituta, disciplinæ, quod vitæ communis exemplis facillime cernitur. Talis enim est, vt paulo ante diximus, de rebus laudãis apud omnes opinio, quales sunt ii mores quibus imbuti sunt. Neq; enim potest is qui pudore in penitus amisit, honestatis specie commoueri: neque is qui omne studium ad fallendum adhibuit, vera simplicitaq; laudat: neq; ille qui diuturna cædis consuetudine cæcatus est, humanitate & clementia delectari. Nemo deniq; ea probabit vt quæ, quæ videt esse ab institutis suis abhorrentia. Cum hoc igitur a deo exploratum sit, quæ tandem vitæ ratio potest illi constare, qui omnia ad gloriam dirigit, & studia vitæ multitudini probare ardētissime cupit? Si genus illud aureum extaret, Poëtarum monumentis immortalitati consecratum, tum demû illi, qui se totosingerent ad multitudinis arbitrium, potuissent simul cû gloria splendore virtutis adipisci. Cû enim essent vniuersi sapiētes, quod nûc paucissimis cõtingit, nemo poterat multitudi-

LIBER PRIMVS.

19

titudini mores suos probare, qui non esset omni virtute cumulatus. Quomodo tandem inquit Metellus, sine doctrine studio, quod tunc in illis non erat, sapientiã assecuti sunt? Quasi, inquit Augustinus, vlllo studio illis opus fuerit, qui nulla re, vt volunt poëtæ, impediebantur, quominus ipsam naturam optimam magistram sequerētur. Aurum autem illud apud poëtæ, nihil aliud significat, quàm naturales opes virtutis, atq; sapientiæ. Quod vt melius intelligatis, vtat illis Hesiodi carminibus quæ à te (me autè appellabat) haud ita pridem cõuersa memoriæ mandauit. sic enim inquit

Numine diuino primum est gens aurea terris.

Edta Saturnus dum cæli sceptrâ tenebat.

Vt dii vnebant homines, neq; tristibus agri

Curis nec pressi aruminis, duroue labore.

Omne malum cunctis aberat, tristisq; senectus

Nondum tardabat vires, sed semper eodem

Robore firmati stabant, viridiq; iuuenta:

Ducebantq; chorus summa dulcedine læti

Hinc apparet illos homines præfidiis sapiētiæ circumspectos fuisse, nempe qui mentē haberent ab omni perturbatione liberã & solutam: & sese ab iis malis, quæ corporis valetudinem perturbât, & senectutem infirmam, & ociosam efficiant, tutos conseruarent. Non-

C 3 dum

DE GLORIA

dum enim ambitio & auaritia rationis arcem occupauerat: nec dum corporibus infinitam morbotum vim luxuria, atq; mollicies inuenerant. Neq; solum in vita virtutis fructū capiebant, sed etiam æquitate animi incredibili moriebantur, quod est consummata cuiusdam sapientiæ. Sequitur enim.

Non tamen inniti linquebant lumina vitæ.

Sed mors ut grata, dulciq; sapore quietos.

Iam longa victos ætate amplexa tenebat.

Cum enim vis omnis abfuisset, neq; dum pestilentes ægri tudines in humanū genus inuasissent: nemo poterat vita excedere, præter fatum, præterque naturam, sed longa, atque beata senectute consumptus. Additum deinde est.

Cum ita illis igitur felicia proueniebant.

Omnia nam tellus, nullo p'sente ferebat.

Hic nō tam est terre fecūditas, quam præstantia moderationis intelligenda Erāt enim diuitiis naturæ contenti, quæ sunt parabiles atq; terminatæ. Si enim fuissent ardentes cupiditate, nūquam opibus illis, qua tellus medioeri diligentia culta large fundit, atq; munificē, eorum sitis potuisset extingui: Sed in pecunia tetra, & mari quærēda, omnib⁹ sese periculis exposuissent. Ergo non immerito cum tantis honestatis & innocentiæ laudibus in vita

LIBER PRIMVS. 20.

in vita floruisent, post mortem, antiquitatis opinione fuerunt in Deorum numero repositi. Sic enim ait.

Sed postquam fatum genus illud funere morfit,

Sancti terrarum geni sunt nomine dicti,

Humani generis custodes, & bona cunctis

Numina supplicibus, depulsoresq; malorum.

Nūc terras lustrant: obscuroq; ære septi

Vadunt iusta oculis, inuisaq; facta videntes,

Et ditant castos homines in vota vocati,

Hæc concessa illis regalia munera diuis.

Est plane regiū munus, & gentis aureæ maiestati conueniens, magnificētia sua miserōs homines inopia & egestate leuare, idque nō tam opibus terræ venis effosis, quàm iisdem sapientiæ muneribus quibus est assecuta diuinitatem Hoc enim arbiter Hæliodum significare voluisse, cum illos diuitias cultoribus suis elargiri affirmat. Sed vt ad propositum redeamus, Si genus istud aureum in vita permaneret, nec esset maiore ex parte sepultum, tam fortasse qui omnia officia multitudinis iudicio cōformaret, facile posset egregios fructus honestatis percipere. Sed videtis quanta sit huius auri diuini penaria? Socrates apud Platonē in illa ciuitate quam finxit omnibus opibus florentem, atq; beatam, ex huius auctōre nationis stirpe Principes statuit. Cū enim

DE GLORIA

vniversam ciuitatem in tres partes diuississet, aliis enim reip. gubernacula tradidit: alios ad vrbis custodiam armis instruxit alios postremo uoluit vel terram colere, vel in arte quapiã fabrilis exerceri. Cum igitur hoc modo ciuitatem distribuisset, Principum ordinem aureum appellauit: Militum uero argenteum: Agricolarum autem & opificum æneum, atq; ferreum. Vult itaq; principes excellere præstantia sapientiæ, milites autem robore animi, infimorum autem hominum atatem in pecuniæ studio consumi. sic enim intelligit illam auri, argenti, & æris differentiam. In illa autem ciuitate quam uir sapientis, ut absolutã formã beatiss. populi descripsit, fatetur multis partibus plures cuiuscunq; generis opifices, quàm optimates, & principes, hoc est, sapientes, futuros. Ergo illic erant plures inueniendi qui diuitias atq; voluptates, quàm qui uerã uirtutem amarent. Quod si in illa Rep. cogitatione platonis informata, pauci futuri erant honestatis appetentes præ multiudine hominum ferrea, hoc est, flagitiosa, quid dicendum est in tanta, & tam insanabili omniũ gentium cupiditate, tamque præcipiti amëtia populorum? An parũ liquet quàm uere idem uates, cuius testimonio pauò superius uetus inu. perditos ferreæ gentis mores insectetur?

Nullum,

LIBER PRIMVS. xxj

Nullum, ait, iuris aut religionis uestigium in terris apparere: nullum esse inter hospites hospitii fœdus: nullam inter fratres, atq; propria quos beneuolentiam: nullam inter amicos officii, & amicitie sanctitatem. Deinde filios, ait, contumelia parentes suos nam grandes afficere, nec ullo reorum metu ab hac tãta sceleris immanitate reuocari. Tam cõqueritur, nullam omnino laudem tribui, neq; religioni, neq; iustitiæ, neq; probitati: & eos qui ciues suos iniuriis, & maledictis vexat, summo pere laudari. Postremo pudorem asserit è terris exterminatum esse, Nempe in exilium pulsam, iustitiam humanis sceleribus insensam hominum cœtus deseruisse, & in cælum euolasse. Sed quorsum attinet poetarum sententiis uti, cum infinitis exemplis intelligamus, nihil posse fingi multitudinis turbulentius, nihil amentius, nihil in omni genere perniciosius? Quotus enim quisq; est in populo, qui sapientiam diuitis honestatẽ voluptatibus anteponat? Cõtrã uero omnes sunt ardentibus cupiditate, nihil recta ratione moderatẽ, sed omnia effrenata libidine, atq; nefaria uoluptate mentientes, Cæco animi impetu salutaria declinãt: pestifera atq; perniciose consecrãtur. Eadem cæcitate mentis impediti nomina rerum inmutant. simplices &

C 5 apertos

apertos homines stultos appellant, Vnde etiã illud inueterauit apud Græcos, vt enī deia, quę propriē significat ingenuam bonitatem optimē sentientem, stultitiam significaret: & nomen quod erat laudis proprium, contumelię seruiret. Contra vero malitiosi, & fronte scelus occultantes, vt viri prudentia clari, sermone omnium celebrantur. Temeritati & audacię fortitudinis nomen imponunt. Prudentię vero & moderatiōni timiditatis. Legibus obtemperare imbecilli animi esse statuunt: viribus vincere gloriosum. Frugales auaritię nomine vituperant: prodigos autem magnificentię laudibus exornant. Atq; postremo in omni genere virtutes deserūt, vitia persequuntur, à studio honestatis abhorrentes, & indomitis cupiditatibus inflāmati in summa opinionum inconstantia, & inanitate versantur. Sunt in rebus afflicti humiles: in secūdis elati: in discrimine armorum timidi: in pace, & otio prædentes: in inopia supplices: opibus autē affluentibus ingrati. In periculis enim cōstituti optimorū auxilium implorant: timore autem liberati eosdem è patrię sinibus expellunt. Est namq; vulgi proprium omnem virtutis excellentiam odio habere, eamq; vt libidini populi nimis aduersariam de mediocritate olendam putare. Hinc illud scelestissimū faci-

nus Ephesiorum natum est, qui cum Hermodorum eiecerent è ciuitate, nō aliam causam attulerunt, nisi quod virtutis industria nimium inter omnes excelleret. Hinc etiã extitit ostracismus ille, sic enim appellabatur illud exilii genus Athenis & Argis incredibili cium scelere cōstitutum. Quid enim aliud fuit in Aristide, quod effenderet populi voluntatē, nisi admirabilis quædam iustitię, & integritatis opinio? Quid Cimōnem & Themistoclem è patria eiecit, nisi res memorabiles in robore bellicis effectæ? quid aliud cōsēdem Athenienses induxit, vt exilio aut morte viros excellentes afficerent, nisi quod cernerent in illis singulare quoddā lumē virtutis elucere? Sed Athenas omittamus hoc infando scelere nimis infames atq; detestabiles. Quid Hermocratem Syraculis exterminauit, nisi facinus illud maximum, atq; pulcherrimum, quo florentissimas Atheniensium opes attriuit, & patriam obsidione liberauit? Quid Dionem nondum præclaro illo munere persanctū, cum adhuc tyranni, quorum iugū à ceruice patrię depulerat, arcem tenebant, expulit, eundemque patrię libertate constituta, vita priuauit, nisi egregii illius muneris inuidia? Quid hic referam Camillum, Coriolanū, Rutilium, Metellum, atq; Ciceronem, & alios innumerabiles singulari

DE GLORIA.

singulari industria præstâtes, quibus propter excellentem virtutis opinonem aqua & igni interdicitum fuit? In finitum esset, si vellê persequi quâ fuerit semper vulgi temeritas optimis viris infesta. Nescio enim quo modo semper homines animo magno, splendidoq; ingenio præditi populo suspecti, & inuisi fuerunt. Quâvis igitur necessitate compulsâ multitudo omnes impetii opes ad egregios viros deferat, ubi primû eorum virtute fuerit singularare aliquod beneficiû cõsecuta, extinguit cõtino beneficii memoriâ inuidiæ magnitudo. Et ita fit, vt eos quorû opera & consilio patriam atq; fortunas retinet, & patria & fortunis omnibus extrudat: & illis pestem inferat, à quibus conseruata est. Cum igitur constet omnem populum esse amentem & ingratum, nefariûsq; sceleribus astrictum, quid tandem laudare poterit, quod sit à vera virtute, & honestate profectum? Hic ego interpellâs o hominem inquam, minime popularem: sic enim acriter in causam plebis inuectus es, vt valde verendum sit ne quid hinc emanet, quod in te plebis animos accendat. Quantum enim video, sic vniuersum populum improbitatis, & amentiae condemnas, vt neminem à tento numero excipias. Neminem certe, inquit ille. Non tamen vellê existimes me

tam

LIBER PRIMVS. 23

tam censu & facultatibus, quàm virtute & industria summos viros à vulgo secernere. Is enim sum qui omnes homines ingenio præstantes, & animi sui motus rectæ rationis impetio sedantes, & omnem curâ & cogitationem ad communem vtilitatem conferentes, quâvis: nopes sint, & obscuris parentibus orti, in principum numero habendos censeam. Contrâ vero qui hebeti ingenio sunt, & languori desidiorq; dediti, improbis cupiditatibus obtemperant, & publicam salutem negligentes, omnia referunt ad suam vtilitatem, quamuis in amplissima familia nati sint, & res magnas administrant, plebeios existimo. Nô enim quantas opes habeant considerandû est sed quantis digni sint. An tu illos, Principes & optimates appellâdos existimes, qui libidini seruiant, & potentia abutuntur ad miserorum hominû calamitatem: patrimonium que suam cõtra ius & fas amplificando & plebi grauissimas iniurias inferêdo, patriæ statû nefarie labefacti? Si enim profecto hoc fuisse plerunq; in omni Rep. paucis propositum, vt paulatim omnes possessionibus suis iniuria pellerent, & in omnium fortunis impunè dominarentur. Cum aut ipsi soli omnia possiderent, plebs omnibus bonis spoliata esset,

nihil

DE GLORIA

nibilmali cogitari potest, quod nō esset in populi calamitate. Fit enim plerunq; vt amplissimam pecuniam insolētia atq; fastidium: gestatem vero præceps audacia consequatur. Ita igitur euenit, vt & opulenti superbè imperando, & egentes in nobilium fortunas impetum faciendo, vtriq; patriâ turbulenta seditione connellant. Ergo cum omnis populus in principes & plebē infimam distributus sit, & vtraq; pars magnis sceleribus iuquinata, & hostili odio inbuta, semper in alterius perniciem incitetur, quid tandem boni erit ab vniuerso sperandum? Est enim in plebe temeritas, furor, audacia cū incredibili studio nouitatis: in iis autem qui Principes appellātur, superbia immanitas, auaritia cum immoderata dominandi cupiditate coniuncta. Quibus vitis omnia tandem concidant opus est. Illud autem magno argumēto est, nullum esse tam improbum facinus, quod nō auctore, & approbatore populo concipi possit: quod quotidie videmus eos qui publicum otium importunitate sua perturbant, & omnia diuina, & humana iura violant, vt viros fortes, & patriæ studiosos mirificis laudib; extolli. Quid enim persequare ea scelera quæ in turba, & seditione ciuili cum magna laude concipiuntur? Quid autem postquam discordia, sanguine inbuta

ciuium

LIBER PRIMVS. 24

ciuium animos diuturna cædis cōsuetudine reddit immanes, & efferatos? Neq; enim solum landantur ære alieno oppressi, cum suis creditoribus necem afferunt, verū etiam qui propinquos, & amicos intercrinuat, Nullam enim apud eos vim tūc habet naturæ lex: nullam possidet religionem sanguinis communio, nullam sanctitatem retinet amicitiarum sed potius omnia gentiū iura inaudito scelere, & audacia violantur. Qui autem plura facinora immanitatis ediderint, & audacius fidē iure iurando firmatam sefellerunt, astutiusq; aduersarios nihil hostile propter fidē interpositam metuētes insidiis opprefferint, amplioribus laudibus afficiuntur. Neque enī malitia vllum dedecus illis imprimit: immo res alias ab illis gestas exornat. Inde fit vt pleriq; malint homines se in improbitate callidos, quā in innocētia parum astutos existimari. In nomine enim simplicis bonitatis erubescunt: & in fama malitiosę peruerfitatis insolēter efferruntur. Ac vtinam vetera tantum exēpla, quæ à Græcis & Latinis accepimus in medium adducere licuisset. Sed recens memoria tā multa nobis suppeditat, vt antiqua reticenda videantur. Quid enim, vt de hac potissimum regione loquamur, mali fingi potest, quod Italia in iis seditionibus longinquitate temporis inue-

inue-

inueteratis nõ viderit? Multi enim fuere, qui fratres atq; propinquos necarent: qui templa religioſiſſime culta ciuium cæde funeſtarent, aratque ſanctiſſimas ſanguine luorum aſpergerent. Multos etiam legimus contra fidẽ interpoſitam aut fame, aut inaudito ſupplicio à ciuibus ſuis interfectos. Omnia denique facinora ſuſcipi videmus, quæ temper in omni ætate à multitudine furente ſulcepta ſunt, quæ peſtẽ & exitium rebus omnibus in ferre ſolent. Quæ enim gens eſt, quæ non hujuſmodi ſceleribus diuulſa, funditus interierit? Cũ itaq; omnia magna Imperia, vel exter- nis bellis vel inteſtina ſeditione corruerint, longe plures fuerunt ciuilis diſcordia, quã hoſtium armis exciſa. Hic populorum furor Athenienſium imperium delcuit. Hic Spartam, & Thebas attriuit. Hic Romam, & omnes denique nationes imperio florentes extinxit. Videtis hanc diſcordiã ſtammam inter Chriſtianos principes excitatam. quæ nõ ſolũ miſeris Pannoniæ reliquiis, ſed Germaniæ, Galliis, Italiæ, Hiſpaniæ, toti deniq; Europæ deſagrationem minatur, quantum terrorem omnibus incuriat? At hoc tantum malũ, tã nefarium & crudele bellum, tantum Chriſtianiæ Reip. periculum, ſcimus eſſe multitudinis ſclere, & amentia conflatũ. Populare

enim

enim furiaẽ eas faces in Chriſtianam Remp. immiſere. Quòd niſi Chriſtus Opt. Max. numine ſuo tantum incẽdium reſtinxerit, omnia conflagrarent. Cum enim ſingula ciuitates Italiæ ſint in duas partes iam inde à Federicũ Secundi temporibus diuiſe, & inter ſe hoſtili odio diſidentes: ſit ſæpe numero, vt qui viribus inferiores ſunt, dum aduerſarios vlcici- poſint, nullo modo recuſent exterarum gentium dominatum. Tantaq; eſt hominum dementia, vt cum patriam aliarum nationum imperio atque libidine prodiderint, exiſtiment ſuam dignitatem eſſe præclariffime conſtitutam. Omnem namque dignitatis ornamentum ponunt in ciuibus alterius factionis euctendis. Hæc Italiæ cruenta ſeditio, populos incitauit, vt priuim Germanos, deinde Gallos, poſtremo Hiſpanos ad Italiæ dominationem euocarent, & florentiſſime orbis parti vaſtatarem, & exitium inferrent: & odium tãdem inter duos ſummos Principes excitarent, qui de Italiæ poſſeſſione dimicantes, vſque eò progreſſi ſunt, vt eorum cõtentionio ſi diu vixerint eãdem ingentẽ, & Chriſtiani nominis interitum moliri videatur. Hoſtes enim noſtri ſatis acres, atq; parati ad noſtrã perniciam accedunt, magis amentie noſtrę quã m virib⁹ ſuis confidentes. Nunc igitur magna belli conten-

D

tione

tionem Pannoniæ reliquias aggressi, haud mediocrem cladem gentibus illis intulerunt, & bonam Pannoniæ partem ferro, & flamma populati sunt. Qui nisi diuini numine, ut spero fuerint repressi, in quamcumque regionem armorum impetum pertulerint, omnia debebunt. Christus optim. Max. qui summa cæli templi diuina maiestate cõplet, populo Christiano, quem sanguine suo in lucem & libertatem vindicauit, clementer ignoscat, eumque ab ista malorum tempestate defendat: iramque suam in hostes sui nominis aliquando cõuertat. Diuina siquidem ope, diuinoque consilio opus est, ad tantam pestem arcendam, quando humano consilio depelli non potest. Confido equidem fore, ut hæc mala impetu furentis multitudinis excitata, fortissimus Imperator Quintus Cæsar, cõfirmatus Christi auxilio propulset. Periculi tamẽ quod nobis intenditur magnitudo, nullis verbis explicari potest. Causa vero huius impendentis mali non aliunde, quã à furore partium nata est. Ipsæ enim non contentæ cæde & sanguine ciuium, quo sæpe numero leuissimis de causis vrbes replebant, cõplures etiam Reges ad discordiam sollicitauerunt: & omnia periclitati sunt, quo tandem non modo patriam perderet, sed vniuersam Christianam Remp. in extremum discrimen adducerent.

cerent. Nunc igitur quem admodum præclarissimi artifices operibus suis delectantur, ita videmus huius tanti sceleris principes, & auctores, erectos & alacres expectatione rerum nouarum volitare. Nec enim solum exules, & ære alieno oppressos, qui nisi patria extincta, se in columitariam retinere non posse credunt, sed alios etiam videmus, quibus licuisset otio honesto frui, ex hoc tanto ruinæ periculo capere voluptatem. Nunc enim spem concipiunt fore, ut aduersarios vlciscantur, ut impunè latrocinentur, ut opes suas per summum scelus amplificent. Sic autem stulti sunt, ut non intelligant fieri non posse, ut in vniuersa Reip. ruina salutem suam incolumem à communitate calamitate conseruent. Quod minime mirandum est. Nunquam enim fuit consilium in populo, nunquam certa & cõstans vitæ ratio, sed immanis audacia atque temeritas omni flagitiorum generi copulata.

HIERONYMI
OSORII LVSITANI
DE GLORIA LIBER
SECVNDVS.

HIC, Metellus. Sunt, inquit, ista Augustine, vt dicis. Multa enim imperia, populari amentia conciderunt. Non tamen, recte videris facere, si propter aliquam tempestatem Rebusp. incidentem, quæ tamen nõ in omni loco, nec semper excitari solet, omnem populum in crimen voces. Nam illæ ipsæ resp. quæ scelere intestino corruiere, nõquam ad aliquem gradum amplitudinis peruenissent, nisi fuissent aliquo tempore bene constitutæ publicæque incolumitatis amantes: & in hac tanta rerum omnium perturbatione videmus multas nationes paci & otio studentes. Ad hæc Augustinus. Falleris, inquit, ò Metelle, si nõ credis omnem multitudinem ijdem semper esse flagitiis coopertam, sed id minus apparere quamdiu est seueritate legum atque metu iudiciorum illigata. Fuit enim rebus humanis hoc cælesti legum munere consutum, quod quidem præstat, vt aliquando metu cõprimatur audacia, & innocencia sine cura

LIBER SECVNDVS. xxvj
 cura sit. Fit enim vt dum singuli supplicia metuunt, sese facilius vniuersi contineant. Attamen quemadmodum bestiam inanem, quamuis eo tempore quo vinculis cõstricta est, minime noceat, non ob id circurem, atque maffuctam appellamus, quia venit nobis in mentem quantas strages ederet, si fuisset illis vinculis emissa: Sic etiam cum intelligamus omnem populum non sponte sua, sed legum minis quasi quoddam animal ferum & indomitum alligari: debemus cogitare quid faceret, si claustris illis euolare potuisset. Atq; id ipsum magnum argumentum est, multitudinem agrestem, atq; feram esse, quod nulla ratione potest, nisi legum metu septa sit, vitæ officia tueri. Leges enim non sunt grauibus & honestis hominibus, sed leuib' & flagitiosis impositæ. Ridiculum enim est ijs dare leges qui florent opibus sapietia, & sponte sua in maximarum virtutum studia incumbunt. Non igitur castis & integris, sed impuris & omni genere turpitudinis inquinatis, scriptæ sunt: vt petulantiam, auaritiam, & reliquas animi laves vitis, atq; metu cõstringant, & in domitas cupiditates supplicij formidine refrenent. Cum ergo manifestum sit, nullum vnquam populum in officio cõtineri potuisse, nisi fuisset legum seueritate deuinctus, easq; constet, amentia & furoris

D iij

furoris cōtrēdi gratia inuenta esse, qui possumus de furore & amentia populi dubitare? Qui quidē etiam cum est omnibus iuris vinculis impeditus, dat magnam significationem temeritatis, motusque ratione vacuos, atque turbulētos requirit, & cum primum vires colligit, omnia repagula iuris effringit. Omnes enim id conantur, vt eum statum perueniant aliquando, in quo possint impune quęuis maleficia committere. Quādiu igitur inopes & imbellēces sunt, metu iudiciorum à flagitio reuocantur. Non tamen semper. Multi enim quamuis sint omni rerum præsidio destituti, quietem pati nō possunt, & terra & immania facinora moluntur. Nam cum animus ardet pecunię cupiditate, aut inflāmur libidine, aut præceps odio, & iracūdia fertur, & ad terrorem legis obdurefcit, nullum est tātum flagitium, quod non concipere audeat. Fit enim vt primū nefaria cupiditas ad facinus impellat: deinde spes celandi, & occultandi animū auaricia cōfirmet. Est autem verisimile leges ab initio nō nimis aspera supplicia sceleri statuisse. Sed cum intelligerēt Reip. moderatores maiorem vim habere spem utilitatis ad cupiditatem inflāmandam, quā pœne metum ad restringendam, addebant semper aliquid ad animaduersionis seueritatē, vt aliqua tan-

dem

dem ratione vitia comprimerent, donec per omnia supplicia paulatim ad mortem deuentum est, qua omnē atrocitas: ad mortem pœnæ cōplexi sunt. Nihil est enim multitudini ipsa morte terribilius. Attamen tam effrenata cupiditate plerumq; concitatur, vt neq; morte profita à scelere refrenario possit. Fieri enim nequid, vt libido, ad potiundum temeri incitata minis vllis contēneri diu valeat. Erūpat enim aliquādo necesse est, & omnia officia vitę peruertat. Quā cupiant autem omnes populi, ē iuris atque legum custodia emitti, facile ex eo perspicitur, quod vt quisq; maxime sibi populum conciliare vult, ita maxime leges omnes paulo seuerius nefariam libidinem reseccantes, abrogare contendit. Hęc enim via, multipes & gloriam quęsiere, atque vt publicę libertatis custodes omnium sermone laudati sunt, cum interim sapiētes, & acuti homines ad insidias præcauendas qui isti aduersabantur, salutare magis quā iucundum cōsiliū in medium afferentes, vt cōmunis utilitatis euersores de medio tollerentur. Vt enim qui febri vehementius affligantur infesti sunt medicis, remedia salutaria quidem, acerbata tamen adhibētibus: illos autem diligūt, qui gelidam aut quiduis aliud suppeditat, quo febris estus aliqua ex parte releuatas postea magis ingrat-

D iiij uelcat.

uescat: sic popul^o animo semper eger illis inimicus est, qui feueritate Remp. sanare cupiūt: & eos amplexatur, qui populum vniuersum specie vtilitatis illectum, sint intra breue tempus omnib^o bonis euerfuri. Eos enim qui nō recta & salutaria, sed grata atq; perniciofa sua debant, vt Reip. tutores atque parentes, contra opes diuersa sentētium præsidijs publicis armabat, atq; tandem in omnium dominatio ne constituēbat. Ita igitur eueniebat, vt immodica libertatis cupiditate libertatem penitus amitteret. Ille enim qui populi dementia eum gradum honoris assequēbantur, omnib^o qui vel animi magnitudine, vel sapientia præstabant, vel necem vel exilium inferēbant.

Cū igitur ita Remp. propugnatoribus omnino spoliassent, sine vilo metu crudeli dominatu populum qui eam aluerat opprimebant.

Quid est autem quæso in terra tyrannide tetricius? Quid odio maiore dignius? Quid iuri humanæ societatis infestius? At omnes ferme tyrannos accepimus demētia, & scelere multitudinis nato: esse, eiusq; præsidio potentiam corroborasse. Nec enim, vt antiquissima commemorē, Orthagoras Sicyonius, aliam sibi viam ad tyrannidē munimur: nec alijs artibus Cypselus Corinthum occupauit, nec Phisistratus Asia ratione Athenarum potius est. Quid

hic

hic referam Gelonem. Alexandrum, Phalarim, aliosq; innumerabiles non solum in illa antiquitate, sed patr. am etiam nostrorum memoria tyrannos insignes, quos cunctas constat populares extitisse, & populorum amētia eas opes comparasse? Si laudari potest tyrannus, laudate populum, qui tyrānos gignere, & alere solitus semper est. Quod si tyrāni detestabiles & execrādi sunt, quis populi temeritatem nō execrabitur, quæ tam immania & imporrūna monstra in humanarū rerum perniciem extulerit? Quamuis igitur, vt eō reuertamur vnde digressi sumus aliquis populus aliquo tēpore sedatus, & quietus esse videatur, nō quid tunc non agat animaduertēdum est, sed quæ sit eius vis, quæ mens, quæ opinio, quæ voluntas, quid efficeret, si fuisset legum custodia liberatus, quā sit in festus bonis, atque sapientibus, quā facilis atq; benignus improbis, quanta postremo detrimenta communibus rebus, amentia multitudinis, inuenta & importata sint. Estat querela grauissima Solonis elegantissimis versibus confcripta, quibus deplorat suorum ciuium insaniam, & cupiditatē, qua quidem asserit, omnes Atticas opes confici, atq; consumi. Nondum opes Asiæ luxuriam in Græcorum mores inueherāt, quæ homines effœminarent, omnesque

D V virtu

DE GLORIA

virtutis nervos inciderent: cum iam animad-
 uerteret vir sapientis. omnem populi impe-
 tum ad interitū spectare. Cum enim videret
 potentium insolentiam, & perditorum homi-
 num egestatem, timebat ea mala, quæ vel pro-
 pter extremas opes, vel propter extremam ino-
 piam excitari solent, stupra, adulteria, intole-
 randa conuitia, furta, latrocinia, sacrilegia: de
 inde seditiones, proditiones, clandestina cum
 hostibus colloquia, atq; eandem patriæ totius
 euersionem, quæ omnia solent omnibus po-
 pulis accidere. Quod ut melius intelliga-
 mus, inspiciamus à capite aliquam Remp. re-
 rum gestarum gloria florētissimā, qualis ex-
 titerit eo iam tempore, quo seueriore discipli-
 na fundata esse videbatur. Fuit ne populus
 vnquā populo Romano aut prudētiae opinio-
 ne grauior, aut rebus gestis illustrior? Non
 prorsus. Ponite nūc ante oculos singulas Ro-
 manorum etates, & ea scelera, quæ tempori-
 bus illius Reip. castis, & integris concepta fue-
 re, in memoriam reuocare, ut melius de omni
 populo iudicare possitis. Ut enim facinora re-
 gum ætate nefarie suscepta præteream, post
 exactos reges populus in duas continuo par-
 tes distractus ab externis bellis ad intestinā se-
 ditionem cōuersus est. Principes enim id pro-
 positum habebant, ut plebi libertatē & fortuna-

nas

LIBER SECVNDVS. xxx

nas eriperent. Publica itaque bona domum
 auertendo, & priuatos homines suis exturbā-
 do, in potestatem suam omnia redigebant.
 Plebis iracundia furēs ad nobilitatis imperiū
 excindēdum, inuidiæ etiam stimulis concita-
 ta ferebatur. Alteri igitur eos, quorū tutores
 esse debebant, iniurijs grauisimis onerabāt:
 alteri in illos in quorum tutela erant omnes
 opes Reip. impetum faciebāt. Interim poten-
 tium hominum cupiditas omnes possessiones
 vsurpabat, sceneratorum immanitas ciues in
 neruo deuinctos cōtumelijs atq; verberibus
 conficiebat: multitudo tribunis furoribus
 agitata, omne imperium aspernabatur, vim-
 que summis magistratibus inferebat, clādesti-
 ni, nocturniq; cœtus, & occultæ ciuium con-
 iurationes interitum Reip. denuntiabant.
 Quid referam illas insanę plebis secessiones,
 illam nobilitatis in opprimenda plebe contu-
 maciam, illam temeritatem plebis ad affligen-
 dam publici consilij grauitatem instructā &
 armatam illam postremo odij acerbitatē con-
 tra populi commoda in principū animis insi-
 tam, & penitus inherētem? Iam in legibus ro-
 gandis, aut obrogandis, in tribunorum inter-
 cessionibus, in obnuntiationibus augurum,
 quantæ turbæ commotę, quantæ cædes etiam
 interdum factę? Pauci enim erant, qui ratione
 aliqua

aliqua ducti, communi utilitati consulere, multi qui omnia infima summis patia facerēt turbarent, atq; commiscerent. Tantum itaque malum erat populi scelere conflatum, vt bellum quantumuis magnum, atq; periculosum esset sanis ciuibus optabile, & expetendum. Nec enim alia ratione poterant discordiæ sedari, nisi communis periculi metus animos otio disidentes ad commune malum depellendum coniungeret. Hæc erat illi prisca Romanorum disciplina: hoc illud Reip. decus, & ornamentum: hi deniq; ciuitatis illius sancti, & incorrupti mores. Non hic disputo de immensa luxuria, & auaritia, & reliquis peccatis quæ post imperium latissime propagatum, & otium terra atq; mari constitutum incubuerunt ad nominis Romani perniciem. De illa ætate incorrupta prisca hominū loquor, omnium Græcorum, atq; Latinorum scriptis illustrata. Quod si nullus vnquam populus habitus est Romano præstantior, isque vel eo tēpore, quo magis excellere videbatur omnibus virtutis & industriæ laudibus, fuit infinitis sceleribus inquinatus: Quid dereliquis omnib⁹ existimādum est, qui omnia studia vitæ in turpē quæstum & effrenatam libidinem cōtulere? Vera est igitur & sapiens eorum sententia, qui à procuratione populi, tanquam

tanquam à nauigatione maris scopulosi & infesti, fugere præcipiunt. Non immerito itaq; demosthenes cum Athenis exultaret, & ciuitatis arcem respiceret, flens exclamabat. O Minerua, inquit, Quid tibi venit in mentem tribus feris importunissimis delectari, noctua, dracone, & populo? His quidem verbis ille vir eloquentis non modo grauitate debuit, in populum inuectus est, sed eius etiã naturam, & ingenium sapienter explicauit, eum cum noctua, atq; serpente coniugens. Nulla enim noctua sic luce solis, vt multitudo splendore virtutis offenditur. Nullus draco tā vastui & immanis est, qui sit cōferendus cum feritate populi, multiplici lapsu, & impetu ferente omnia peruertentis. Ergo cum hominum opiniones cum eorum moribus & vita consentiant, ita vt id solum laudent, quod institutis suis conuenire viderint, constetque omnem populum esse magnis furoris & amentię stimulis agitatum, atq; virtutis ipsius inimicum, erit quisquam tam sine mente qui dignitatem aliquam in illius opinione positam existimet? qui tam feri & indomiti animalis motus obseruet? qui multitudinem cæcam, & amentem sibi magistrati vitæ constituat? qui deniq; id illius infinitam libidinem actiones administret. Quid enim est amentius, quàm
tama

tam varias & inanes hominum opiniones in-
tueri? Quid difficilius, quam tam contrarijs,
& inter se repugnantibus studijs & cupidita-
tibus obtemperare? Quid deniq; miserius
quàm popularis offensiones metu dies atque
noctes examinari? Est enim primum libertas
abijcienda, sine qua vera dignitas, quæ tota est
in virtute posita, ne intelligi quidem potest.
Virtus enim nõ in populi opinionem, sed in
se ipsam intuetur, nec leges accipit, sed poti⁹
imponit, nec ullis malis frangi potest, sed est
ab omni malorum impetu semper inuicta. Fit
itaq; vt dum miseri homines dignitatis spe-
cie capti gloriæ consecantur, omnia orna-
menta verè dignitatis amittant. Deinde quid
absurdius quàm honestatis iudicium commit-
ti iudicibus inhonestis atque totius virtutis
ignaris? Sæper enim cum de re aliqua quæstio
exoritur, requirimus iudices qui sint eius rei,
quæ vocatur in dubiõ, scientissimi. Si de phi-
losophia certamen est, summos philosophos
studiose consulimus. Si controuersia aliqua
iuris incidit, eorum sequimur auctoritatem,
qui optimi iureconsulti numerantur. Si de re-
bus ad artem musicam pertinentibus ambigi-
mus ad eorũ examen, qui sunt in musicis val-
de exercitati omnia perpendim⁹. Neq; id so-
lum facimus in artibus ingenuis, sed in sordi-
dis

dis etiam, vt ad iudicium artificum excellen-
tium omnia referamus. Nihil enim arbitra-
mur indignius, quam velle aliquem de re cu-
ius vim penitus ignorat, ferre sententiam. Si
igitur in omni contentione eorum insolentiã
qui iudicant de reb⁹ quas nunquam cognitio-
ne attigerunt, intolerãdam censemus, qui con-
uenit existimatione multitudinis virtutis ex-
pertis & ignaræ, in virtutis iudicio magna-
cere? Quid? In artibus lenis, iudicium imperi-
torũ audaciam dãnamus, rei vero omnium
maximæ atq; pulcherrimæ iudicium popula-
ri amentis commitemus & non quid pauci
sapientes, sed quid vulgus imperitum statuat
intuemur? & quos singulos vt leues, & infa-
nos cõtemnimus, ijs vniuersis tantum aucto-
ritatis tribuemus, vt eorum opinione à turpi-
bus honesta distinguamus? Quid illud? Quã-
tum mali est? Nemo enim potest ab omnibus
laudari, nisi sit iucundus vniuersis. Nemo au-
tem potest id assequi, nisi seipsum iisdẽ scele-
ribus astringat, quibus vniuersam multitu-
dem infectã esse videt. Nihil est enim aptius
ad amorem conciliãdum, quàm studiorum si-
militudo. Est igitur illi necesse qui diligi cu-
pit, vt ineat ratione qua populi cupiditati sa-
tisfaciat. Ita efficitur vt qui gloriæ seruiũt, nõ
modo sint humiles, & amentes, veram etiam
scelerati.

DE GLORIA

sceleritati. Nam populari temeritati ita ad dū
 etum esse quempiam, vt nihil moliri audeat,
 quod intellexerit non fore populo iucūdam,
 est extremæ cuiusdam humili tatis, honestatis
 autem iudiciū ad multitudinis arbitrium de-
 ferre singularis stultitiæ: Indomitis vero po-
 puli cupiditatibus ebteperare, sceleris imma-
 nissimi. Est igitur illorum humilitas conte-
 mnēda, & leuitas irridēda, & imprecbitas exe-
 crāda. Illud autem est valde odiosum, quōd
 vt quisq; maximo animo præditus est, ita ma-
 xime opinionis errore glo- iam aucupatur: ea
 que de causa omnia vitæ cōsilia ad populi vo-
 luntatem alliciendam dirigit. Nec enim po-
 test aliter clarus esse, & summos honores adi-
 pisci, nisi popularis existat. Popularis autē ille
 est, qui nihil omnino neque dicit neque facit
 quod populo ingrātū fore cognouerit. Cum
 igitur is qui valet industria, & ad omnē disci-
 plinam docilis est, animum suum ad studiū
 multitudinis adiūgit: terra facinora suscipiet.
 Quōd si solum haberes, & tardi animi raperē-
 tur in istum errorem, non tantum damni sic-
 ret. Nam neq; si se studio sapi-ntiæ dicaui-
 sent, valde proficere potuissent, neque ex eo-
 rum erratis tam multa detrimēta fuissent re-
 bus communibus importata. Cum autem ho-
 mines florentes ingenio sic vitā instituunt, vt
 morem

LIBER SECVNDVS. xxxiiij

morem populo gerendum existimēt, duplex
 malū est. Nam & se ipsos priuant illo amplif-
 simo vitutis fructu, quem perciperent, si stu-
 dia sapiētiae coluissent, & multa grauiora ma-
 la possunt ciuib⁹ suis excellenti industria ma-
 chinari. Præstās enim naturæ vis perinde est,
 atq; sunt ij mores & disciplinæ, quibus infor-
 matur. Vt enim nihil est Reip. salutaris inge-
 nio eccellente, si fuerit honestis artibus ex-
 cultum, ita nihil Reip. pestilentius esse potest
 animo maximo prauis opinionibus imbuto.
 Ergo qui populi leuitatē intuebitur, quo ma-
 iore industria fuerit, eo erit perniciosior: po-
 puli enim disciplinæ assuefactus ingeniu suū
 ad ea flagitia quæ populi cordi esse videt, di-
 ligenter exacuet: & in ijs conficiendis inter
 omnes excellet. omniaq; summo studio deeli-
 nabit, quæ populo suspecta & inuisa cogno-
 scit Atq; primum cum Philosophiæ studiū
 vulgo spretum, atq; cōtemptum esse videat,
 numquam is erit qui magnam vitæ partem in
 studijs sapiētiae consumendam existinet.
 Nunquam igitur inuestigabit, quis sit terræ
 situs, quæ forma, quæ circūscriptio, quæ ma-
 ris vniuersas terras ambientis species, atque
 magnitudo, quæ fontium, & fluminum natu-
 ra, quàm disparia, atq; dissimilia genera plan-
 tarum, & animantium. Neque inquireret vn-
 quam

E

quam, quæ sit origo ventorum, quæ vis fulgurum, & fulminum, vnde nocturnæ faces flammis coruscantibus & cometæ, quas vulgus esse putat malorum prenuntias, existant. Nunquam denique iucunditate illam sentietis, quæ percipitur ex admirabili specie atque pulchritudine siderum, immutabili constantia certos, & æquabiles motus, in omni ætate conseruantium, neque postremo in sui ipsius cognitione studium vllum ponendum arbitrabitur. Quæ certè consideratio illum ad summum sapientię gradum perducere ingentique voluptate afficere, & ad summi rerum conditoris amorem incendere potuisset. Sic autem omnibus opibus diuinis affluens, illum beatum statum assequeretur, qui in cælestium atque diuinarum rerum cognitione consistit. Ille enim demum est beatus existimandus, cuius mens hoc diuino contemplationis pabulo, quasi quodam nectare & ambrosia alitur atque sustentatur.

Quid enim aliud est Deorum interesse conuiujs, quam diuinis opibus sapientiæ, quæ quidem sunt epulæ mentis, & cogitationis abundare? Nolite enim putare doctissimos homines si quis fabulis nos in eum errorem inducere voluisse, vt crederemus Tantalum aut Prometheum, aut alium quempiam à Deis conuiuio splendide magnificeque ornato acceptos fuisse:

se:

se: Sed cum existimarent Deorum vitam naturæ cognitione contineri, eos qui in naturæ peruestigatione multum opere & studij consumebant, Deorum conuiuas appellauere, quod diuinis Sapientiæ dapibus alerentur. Felix enim illi habendus est, non qui ingenio ad quæstam, & libidinem abutitur, sed qui rerum potuit cognoscere causas. Quæ quidem notitia nihil vtilius aut humanæ naturæ conuenientius inueniri potest. Nam si natura pulchritudinem amamus, nihil possumus cernere hac tam excellenti mundi specie pulchrius. Si voluptas omnes mortales allicit, nullæ voluptates sunt cum ijs quæ mente ex notitia rerum capiuntur, vlla ex parte conferendæ. Si tranquillulus animi status est ardentè expectandus, nihil est quod maiorem vim habeat ad constantiam animi comparandam. Is enim qui diuinarum rerum pulchritudinem amare cœperit, nunquam humanarum cupiditate cœcitus vllum scelus admittet. Deinde cum sic natura comparatum sit, vt mores nostros ad imitationem eorum, quos assidue intuemur effingamus, opus est, vt qui singulari studio in naturæ cognitione defixi sunt, cæli magnificentiam, constantiam, & ornatum imitentur: nec aliquid in vita suscipiant, in quod aliqua humilitatis, aut inconstantia, aut turpitudinis suspicio cœue-

E ij nre

nire possit. Nā humilitati repugnat amplitudo naturæ, incōstatiæ rati & æquabiles astrorum omnium cursus, totiusq; cælestis naturæ firmitas: turpitudini vero tam ragnifici operis decus & ornamentum. Ex ijs itaq; studijs præclariss. efflorescat necesse est pietas, atque iustitia; & reliquæ virtutes, quibus humani animi excoluntur, atq; ad diuinæ mētis similitudinem accedunt. His igitur tantis tamq; diuinis hon estatis fructibus qui ex studio sapiētiae constāt, carebit is, qui gloriam expetendam censet. Necesse enim est, si in vulgus commendari cupit, vt seipsum ab eo studio seiuget, quod vulgo despici, atq; contemni perspicit. Qui quidem si multitudinis opinionē despiciens, animum suum summis artibus excoluisset, quā facile cōtemneret omnes istas in/anas populares? Nec enim conuenit, animum incredibili celeritate, cælum, terras atq; maria perlustrantem, aut gloriæ celebritatem angustiis terræ sinibus exiguoq; temporis spatio circumscriptam exquirere: aut ignobilitatem, vt maximū malū extimescere. Omnis enim gloriæ splendore exiguis regionibus continetur, & intra breue tēpus extinguitur. Et quamuis in omnes rationes effundi, atque integritatem longi/ si. p. opagari potuisset, illi tamē qui infinitam cælestium regionum magnitudinem m

dinem animo peregrinatur, & qui æterni tatem cōsiderat, nihil magnū esse potest, quod sit terræ angustijs inclusum, & aliquando tandem vetustate consumendum. Omnis enim humanarum rerum memoria necesse est tandem obseuretur & euanescat, & obliuione sempiterna deleatur. Quod si veritas ad sapientium normam dirigenda est, cōstatq; sapientes homines gloriam paruipendere, quid causæ est cur gloriam expetamus? Nec enim vlla re clarius se sapientia solet indicare, quā gloriæ contēptione. Qui enim ambitione distrikti, hominum rumusculos intuentur, aperte declarant, nōdum se mentis aciem in naturæ magnificentiam intēdisse. Illud deinde naturæ iudiciū num est paru ducendū? Omnes enim qui gloriæ causa ad res gerendas impelluntur, eam cupiditatem occultant, atq; dissimulant, se quē si nem alium sibi proposuisse profitentur. In quo facile iudicant inesse in gloriæ cupiditate insignem aliquam scēditatem. Non enim quod amplum, & honestum esse statuunt, ab hominum conspectu rem oūdum censet, sed potius enituntur vt id in omnium oculis ponant atq; cōstituant. Cum ergo illi qui nondum sensum omnem amiserunt, gloriæ cupiditatē in hominum conuentu profiteri non audeant, nonne aperte iudi-

est eam esse insigni turpitudini affinis? Quid si cupiditas glorię turpis est, & ipsa gloria turpis habenda est. Neque enim ea res honesta est existimanda, cuius appetitum in honestum esse constat. Nec mirandum est eos etiam qui omnia referunt ad nominis claritatem, qui populi famam vř rem omnium pręclarissimam sibi proponunt, natura admonitos sentire huius insanę cupiditatis turpitudinem. Est enim rum pestilens & exitiosa, tum insatiabilis, & infinita: nempe cuius nec ardor vřlo modo restingui, nec impetus vřla ratione coerceri potest. Nec modo singulos homines amentes, & insanos efficit, sed vniuersam Remp. exagitat, & omnia societatis humanę iura peruertit. Ex illa enim acerbissima odia, turbulētissima seditiões, teterrima bella nascuntur. Reliquę deinde cupiditates pacem plerumq; & otium expetunt, vt iis rebus potiantur, quę in bello obtineri nequeunt: at hęc vna quietem publicę pati nõ potest: nec aliud optat, quàm patrię procellam & tempestatem rerumque omnium cõfusiõnem. Postremo singula vitia singulis virtutibus aduersantur, vt libido temperantię, frugalitati luxuria, liberalitati auaritia; at hoc vnum in omnes virtutes cæco impetu incurrit, omnemq; splẽdorem decoris, & honestatis extinguit. Atq; in primis quàm sit

contra

contrariũ prudẽtię videamus. Est enim prudentia recta ratio lumen quoddã animo præferens, quid fugiendum, aut sequendum sit; sine vřlo errore præscribens. Hoc tamen lumẽ is habere non potest, qui multitudinem insanam atq; dementem sequitur. & in omni officio sese ad eius libidinem accommodat. Qui autem glorię seruiunt, vt demonstrauimus, libidini, & amentię multitudinis addicti sunt. In aura enim populari dignitatẽ omnem cõstituant. Quare, necesse est vt in easdẽ tenebras incurraunt. Videmus enim eos qui semper aliquid noui in Rep. moliantur, & quiete ciuitatis statum sollicitant, magnos, atq; claros existimari: qui vřco borum & æquũ populũ rumoribus anteponunt, in obscuritate latere. Sic enim est amens multitudo, vt turbulentos homines, perniciosq; rebus communibus afferetes laudibus in cælum tollat. Salutares autem ciues communi paci, & otio consulentes, ne homines quidem existimet. Quid autem amentius Hectore? Cum enim illum hortaretur Polydamas ne temere cum Achille cõsigeret, sed reciperet se intra mœnia, vnde hostium impetum sine vřlo periculo propulsaret, cõsilium illud spernens, se, parentes, & patriam funditus euertit. Videmus tamẽ illum viribus suis stultissime præfidentẽ diu-

E iij nis

DE GLORIA

nis laudibus ab exercitu affectū: Polydaman-
tem vero patriæ sapientissime consulētem in
digno couitio iactatum Quis autem, vt fa-
bulas omittamus, ex ijs qui gloriam amant,
non se mallet. Annibalis quàm Hannonis ef-
se similem? cum alterum videat eximijs laudi-
bus efferi, alterum vix à quopiam nominari.
Atqui Hannonis consilio potuisset Carthago
diutissime permanere: Annibalis autē amen-
tia omnes opes Carthaginis excisa sunt. Infi-
nitis exēplis è Græca, & Lātina historia sum-
ptis poterit confirmari, quàm sit studium glo-
riæ prædentiæ aduersarium. Sed minime ne-
cesse est. Quotidie enim videmus eos qui ci-
ues ad inutilia bella sollicitant, qui temeraria
& periculosa cōsilia sanis, & tutis antepōnūt,
quorum animi sunt stimulis quibusdam amē-
tiæ concitati, ad facinus obeundum, in oculis
ciuium esse, & vt viros acres & animosos om-
nium sermone celebrari: cōtrā vero qui ci-
uitatis otio consulunt, & longe in posterum
consilio suo Reip. incolumitati prospiciunt,
ignauos haberi. Iam ipsam gloriam tātōpere
colendam putate, quantæ tandem est impru-
dentiæ, atque leuitatis argumentum. Neque
enim quidquam fingi potest leuius aut com-
mutabilius, populi existimatione atq; volun-
tate. Sæpè enim pertenui quadam suspicione,
sæpè

LIBER SECVNDVS. xxxvij
sæpè sermone nō certis auctoribus dissipato
non raro inuidia ex alicuius hominis egregij
dignitate concepta, eos, quos antea laudibus
affecerant, atrociter in sequuntur, eorumque
nomini notam nefariæ turpitudinis inurunt,
quos paulo ante in cælū extulerant. Cum igitur
tanta sit in gloria leuitas & incōstantia, is
certè qui contra omnia fortunæ tormenta se
gloriæ præsidio præclare septum, atq; muni-
tum esse statuit, stultus & demens est existi-
mandus. Ille tamen longe dementior, qui vi-
dens quam infirma sit omnia egregiæ famæ
propugnacula, omnia tamè illius causa sibi fa-
cienda putat. Vtrumq; igitur nimis alienum
est à prudētis sentētia, & grauitate, & ea præ-
clara ducere, quæ sunt inania, & quæ sentit ef-
se inutilia ardenti studio consecrari. Deinde
qui fieri pōt, vt vir excellēti ingenio præditus
neq; solum longo rerum vsu, sed omnium gen-
tium monumentis instructus, qui populorū,
atq; regum illustrium imperia, & res gestas
cognouerit, & totius ætatis consequentis or-
dinem diuina mente perspexerit, laudem à
paucis, hominibus, iisque imperitissimis ma-
gno studio petendam arbitretur? Quantula
enim est ista hominum multitudo apud quā
laudari possumus, si ad omnes homines qui
vniuersam terrā incollunt, si etiam ad illorū,
E v qui

qui fuerunt, postea uè nascetur numerum cõ-
 fetantur? Fieri ergo non potest, ut vir omni
 prudẽtia cumulat, gloriam, cum & exiguis
 terrarum finibus circũscribatur, & breui tem-
 poris spatio terminetur, & postremo in leui-
 tatis opinione sita sit, non contemnat, atq; de-
 spiciat. Quod si quis ista cupiditate non va-
 cauerit, quamuis prudentiã nomen habeat,
 imprudentissimus est habendus. Satis enim
 indicat se parũ instructum, & ornatum esse il-
 lis rebus, quã prudentiam efficiunt, cũ id ap-
 petit, quod præ illarum splendore erat valde
 contemendum. Cum igitur exploratum sit
 gloriam sitam esse in opinione populari, quã
 quidem semper est comes stultitiã, atque re-
 meritatis, nihilque minus conuenire pruden-
 tis hominis grauitati, quam id appetere quod
 est Reip. perniciosum, & sapientis amplitudi-
 ne nimis indignum: nihil magis perspicuum
 esse potest, quam gloriã cupiditatem pruden-
 tiã repugnare. Si autem cupiditas gloriã pru-
 dentiã aduersatur, & prudentia virtutem om-
 nem continet, is quem studium gloriã solici-
 titate virtute omni carebit. Primum enim ne-
 cesse est, ut humane societatis iura violet. Vi-
 demus enim vulgo despici simplices, & aper-
 tes homines, nihil per vim, aut fraudem gerẽ-
 tes, sed iusticiam atque pietatem studiose co-
 lentẽs

lentes. Eos quamuis pleriq; bonos viros esse
 fateantur, ciues tamen nullo numero habent.
 Vxores autem calamitatem suam deplorant,
 quod date fiat in matrimoniũ ignavis homi-
 nibus quibus neq; studium sit patrimonium
 augere, neq; opes malis artibus amplificare.
 Serui moleste ferunt se dominos imbelles, &
 nulla industria præditos habere. His autem
 sermonib; incitati liberi dicitant se nulla ra-
 tione parentum vestigijs ingressuros, sed vbi
 primum adoleuerint, operam duros, ut in
 Rep. dominantur. Nihil est igitur ad opinio-
 nem multitudinis humiliter innocentia: nem-
 pe quam contemnunt ciues, execrantur vxo-
 res, serui despiciunt, liberi summa contentio-
 ne fugiendam esse censent. Omnes enim exi-
 stimant eos qui leges sanctas habent, & a qui-
 tate omnia mentiuntur, nõ consilio, sed imbe-
 cillitate ab iniuria abstinere: & eũ qui impor-
 tunitate proposita nõ cõtendit, ut per scellus
 etiam nefarium ad summũ honoris gradum
 ascendat, hominem abiecti animi, aut men-
 tem iudicant. Hanc igitur vnã rationem au-
 gendi nominis, & gloriã comparanda pleri-
 que putant, quã in vi & audacia consistit.
 Dum enim vident eos qui leges obseruant à
 multitudine cõtumni, non modo ciuilia iura,
 sed illud etiã ius naturã lege sancitum incre-
 dibili

DE GLORIA

dibili audacia conculcant. Neque enim possunt illum statum assequi, quem sibi proponunt, quamdiu æquo iure cū civibus suis contenti fuerint. Quantum igitur in illis est, ea omnia conuellant, quæ cupiditati suæ obstare vidēt, nempé leges iudicia, consiliū publicū, & omnem deniq; constituendæ Reip. rationem. Quid enim attinet hic commemorare, quantam cladem rebus humanis inuexerit, vt alios in numerabiles omittam, imperatorum gloria? quantam cædem, incendium, vastitatem, orbi terrarū intulerit? quantas furor hic immanis in omnibus regnis, & imperiosis populis strages ediderit? Sunt enim hæc adeo perspicua, vt oratione nullius indigeāt. Nec per se solum est ambitio, & laudis effrenata libido pestilens & exitiosa, sed auaritiā & similes rerum humanarū pestes effundit. Qui enim principes esse cupiūt, omnes auaritia immani sunt. Partim enim existimant valde pertinere ad dignitatis amplitudinem splendidi cultus elegantiam, partim ad gratificandi voluntatem & multitudinem infinita largitione deliniendam opes summo studio comparandas esse ducunt. Omnes itaque qui nominis claritatem amāt, ita pecuniæ student, vt eam omnibus rebus artibus anteponan. Qui quidem si in gloria inest aliquod bonum atq;

natura

LIBER SECVNDVS. xxxix

natura expetendum, cum alienū appeterent, & iura violaret, potuissent se non inhonesta ratione defendere. Hic ego ridens. Te quidem, inquam, eorum causam agentem sanè libenter audirem. Non quòd diffidam posse te, modo velis, omnia crimina quatumuis tetra & capitalia diluere. Est enim ingeniosus iuriconsulti perditam litem, omniq; iuris præfidio destitutā superiorem efficere, & ad cliētis vtilitatem leges omnes interpretari. Quis igitur non dubitē te facile posse facinorosos homines a crimine omni liberare, cupio tamen acumen istud ex artificio vestro deproptū propius intueri. Oblitus ne es, inquit ille, me hodie iuriscōsulti personam deposuisse? Nō est igitur cur tibi insidias fieri suspicaris. Omnē namque artem, qua, vt inquis, causam è manibus aduersariorum cum volumus extorquemus, à nostra disputatione remouebo. Alibi igitur censeo tibi caueas. Hic enim nihil erit veteratorū, aut malitiose comparatum ad fraudem inferendam. Vere itaque & simplici animo patrociniū eorum suscipere qui laudis cupiditate cōtra ius opes suas amplifican, si cōstaret gloriam esse rem præclaram & expetendam. Non tamen tu fortasse mihi succēas, illos defendam si ad me accedant. Ipsi pro se causam dicēt. Finge igitur sic

fic tecū loqui homines claros honoris & laudis appetentes. Nos, inquit, ij certe sumus qui omnia vitæ cōsilia ad gloriam & honorē referamus, signobilitatē & humilitatem in extremis malis numeremus: & nihil esse ducamus præclarum, & excellens, nisi quod ad famæ celebritatem dirigatur. Quo circa nullū laborem fugere, nullum periculum recusare in hoc studio debemus: nec nobis indignum aliquid putare, quod nos ab obscuritate vindicet in hominum lucem & claritatē. Neque enim vllum tantum malum opinione nostra fingi potest, quod sit eum obscuritate, & contemptione aliqua ex parte conferendum. Posses ne tu qui gloriā laudis tam honestum orationis principū vituperare. Minime inquam. Nunc igitur, inquit, attende qua ratione hoc iactō fundamento defensionem instituerent. Cum igitur, inquit, omnia ad nominis amplitudinem dirigamus, consentaneum est, vt ea studia persequamur, quæ gloriam pariant, ea vero deseramus, quæ apud omnes improbantur. Videmus autem homines iustitiam & æquitatem obseruantes propter inopiam vltimo cōtemni: eos autem qui opibus abundant, quamuis iniustissimi sint, erectos & alacres magnoque famulorum antecedentium, atq; sequētium turba constipatos incedere. Hi ad
Reip.

Reip consilium adhibentur: illis honores deferuntur: eos omnes mortales inuentur, cum ob vitæ magnificentiam, tum quia sperat eos tantum posse publicam salutem atq; dignitatē tueri, quibus amplissimæ fortunæ fuerint. Quantum autē instrumentum in pecunia sit ad dignitatem, non solum vitæ communis exemplis, sed etiam prudentissimorum hominum auctoritate confirmari potest. Ille enim primi vrbium conditores, atq; rectores, quæ sempiternæ memoriæ commendati sunt, sic initio statuerunt, vt tantum loci quisq; haberet in ciuitate, quantum illi pecuniarū esset. Censibus enim constitutis, omniq; populo in certas classes pro pecuniæ ratione distributo penes eosdem honores summi fuere, qui summis opibus affluerebant. Ita igitur factum est, vt egētibus à Reip. moderatione deiectis, diuites atq; beati res communes administrarent. Hic autem mos omnium gentium consensu confirmatus est. Quare Hispaniæ tuæ monumenta, & reperies Hispaniæ primarios viros, diuites homines appellatos fuisse. Sic enim passim legimus, reges quoties de rebus ad Reip. summam pertinentibus consultare voluissent, diuites homines euocasse, vt eorum ope, & consilio vel bellū, vel pacem facerent: Nomine autem diuitum satis constat principes

DE GLORIA

pes intelligi, qui quidem, vt ex nomine apparet, non tam virtute & industria, quã opibus & facultatibus ad illũ principem locum ascenderunt, & nobilem stirpem in multa secula propagarũt. Hęc cum ornatus, & copiosius explicarent, tũ illam nobilitatis ciuilibis rationem à te duobus libris constitutã euertent, ostendent, quã parum sit firmitatis & roboris in virtute ad posteritatem nobilitandã, nisi opes adhibeas, quæ solæ, cõplures familias illustres & nobiles effecerunt. Id autem demonstrarẽt, in singulis nobilium familijs per spicuum faciẽtes, eas omnes ex opibus singulari diligentia partis, originem duxisse: atque tantisper dignitatem retẽturas, dum incolomes fortunæ permanserint. Hęc igitur cum verbis illustribus & acutis sententijs disseruissent, tum ita fortasse concluderent. Ergo cum tanta momẽta sint in diuitijs, ad gloriã comparãdam, cum omnes auditus ad honores, ad imperia, ad generis nobilitatẽ, qui sunt sæpe numero virtutib⁹ interclusi, magnitudinis pecuniarũ aperti sint, & nos vitam sine dignitate mortis instar putemus, possumus ne pecuniam aliqua ratione contemnere? Non prorusus, inquit. Aut enim diuitiæ nobis, omni studio querendæ sunt ad nominis claritatẽ, aut gloriæ studiũ omnino deserendum. Nihil est

LIBER SECVNDVS. xij

est enim gloria sumptuosius, quam vel minima illiberalitatis suspicio frequenter obscurat. Sũt enim in vitæ cultu immanes quidam, sumptus faciendi: sunt hospitibus conuiuia splendide atq; magnifice comparanda: est amplissima familia semper alẽda: sũt multi mortales muneribus alliciẽdi: sunt postremo multa ad vniuersi populi voluptatẽ atq; plausum referenda. Qui autem existimat se iuris æquitati obtemperando hos tantos & tam multis in locis sumptus facere posse, est omni sensuũ auxilio destitutus, atq; vitæ communis ignarus. Qui enim iustitia par esse voluerit, nunquam opibus & potẽtia superior esse poterit. Est igitur necesse si vellimus illorũ vestigijs insilire, qui nomen suum immortalitati consecrauerunt, qualis fuit C. Cæsar & Cn. Pompeius, & alij huius generis innumerabilis factis illustres, & vitæ splendore magnifici, vt multa contra iuris præscripta moliamur: vt prædam ex priuatorũ bonis faciamus: vt publica depopulemur: vt nullam occasionẽ patrimonij contra fas angendi pertermitamus. Neque est cur nos vlla iuris ratio perturber. Si enim esset aliqua constans & certa iuris descriptio, non tanta esse contentio armorũ propter controuersiam iuris excitata. Omnes enim qui sumũt arma, ius suum persequi di-

cunt: cuiusdemq; defensio patrem vtramq; ad hostilem diffensior em sollicitat. Vnde facile apparet, cum reliqua omnia sint dubia & controuersa, hoc vnum ius certum esse, cōmuni- que gentium more comprobatum, vt legum æquabilitas locū tantum habeat in ijs, qui fortuna sunt, & conditione pares: qui vero potētia præstāt, omnia quæ virib⁹ occupare poterunt obtineant: illi que cedant imbecilliores & ita tandē omnia, ad eos qui sunt in summo loco collocati deferantur. Pareant igitur istis legibus qui imbecillo animo sunt, vtramq; in humilitate ducere, & contumeliam pati possunt. Nobis vero qui propter altitudinem animi nihil vnquam abiectū & humile cogitamus, indignum est vlla legum formidine conturbari. Quid? Nos cum ad decus nati, & instituti sumus, & ad excellentem gloriæ formam amplectendam ardentem incitati, cum tantum opibus atque dignitate valeamus, æquo iure cum infima plebe viuimus? & eadē iuris societate deuincti, cum ijs erimus, quos tanto in terualo superamus? & æquo animo cum abiecta & contempta multitudine commercium iuris habebimus? Non profecto vlla conditio- ne tantam indignitatem patiemur. Omnia potius iura violabimus, & vniuersæ patriæ flauū conuellemus, quàm tantum de decus admitta-
mus.

mus. Hæc si dicerent homines clari atq; nobiles venit ne tibi in mentem, qua nam ratione posses eorum sententiam refutare? præsertim cum demonstrarēt, sed eorum exēplum sequi, qui sempiternæ memoriæ, propter factorum excellentiam, commendati sunt? Non ita quidem facile inquam. Neq; enim facile est dicere contra homines non modo potentes, verum etiam acres, atq; ad dicendum paratos, nisi sumpto prius (pat)io ad cōfirmationem animi, atq; diligentissimam commemorationē. Hic Metellus, quàm isti disertum, inquit, sine nescio: hoc vnum scio, illorum orationem ad tyrannidem spectare. Fieri enim non potest, quin ea animi furentis elatio patriam opprimat, vbi primum vires nata fuerit. Verum id quidem est, inquit Augustinus, attamen id mihi facite probant, non posse eos clarum in Rep. nomen adipisci, qui iustitiā colunt, sunt que magis ad excipiendam iniuriam, vt recta ratio postulat, quàm ad inferendam parati. Sic enim est amens & ceca multitudo, vt eos pro nihilo ducat, qui manus à scelere continent; eos vero qui iura omnia conculcant, laudib⁹ exornet. Hoc igitur multos mortales ad omne nefarium facinus impellit, vt ex scelere laudem aucupentur. Fit itaq; vt gloriæ cupiditas non solum propter honorum contentionem,

DE GLORIA

sed etiam quia est cum auaritia & luxuria cō
innata, omnia diuina & humana iura violet,
atque tyrannides vbiq; constituat. Huc enim
crumpat aliquando laudis appetitio, necesse
est. Videmus enim eos egregijs laudibus ef-
ferri, qui terri & immānes in patriā existunt.
Quanta enim prædicatione celebrantur ij ve-
teres, qui non contenti priuata viuendi ratio-
ne, tyrannidem occupauerunt? Quin etiam pa-
trū memoria multi, quos minime necesse est
nominare, egregiam laudem cōsecuti sunt te-
tra & crudelia facinora suscipiendo, multaq;
cōtra publicam salutem, & vniuersæ Reip. li-
bertatē moliendo. Hac enim ratione summis
honoribus vsi, & in ciuitatibus suis dominati
sunt. Quid imperiosi populi? Quid reges il-
lustres? Aliene ratione sibi gloriam perpere-
runt, quā gētium iura violando, & iniustif-
sima bella finitimis populis inferendo? Cum
enim summi principes animaduertāt nō alia
via posse clarius & amplius nomen adipisci,
quāsi cōmunes hōstes generis humani, omni-
bus quos opprimere possunt infesti sunt. Hac
igitur libidine furētēs causam aliquam dictu
speciosam prætedunt, vt non sine ratione vi-
deantur aliis regibus, aut populis pernitiē af-
ferre. Primo igitur tenuiores inuadunt; dein-
de accessione victarum gentiū duplicatis vi-
ribus

LIBER SECVNDVS xliij

ribus potentiores adorantur. Tam si vident
vicinos atteri seditionibus, ad discordiarum
euentum tanquam ad certiss. prædan attentī
sunt. Sperant enim fore, vt altera pars illi sup-
plicatum pro auxilio veniat, & hac via cre-
dunt ita se posse victis subsidio, occurrere, vt
tam victos, quā victores libertate spolient:
aut certe partem vtramque mutuis vulnēri-
bus confectam aggredi cogitant. His artibus
Assyriæ principes Imperium auerūt. Isdem
Persæ, & Medi rerum potiti sunt. Hac ratio-
ne Athenienses in socios tyrannidem compa-
rauerunt. Eadem etiam via Lacedæmonij socios
oppresserunt. Quid de Philippo dicam? qui
partim vi, partim dolis & fraudib. vniuersam
Græciam subiugauit? Filius autem illius Ale-
xander cum orbem terrarum iniustis armis
peragraret, & innumerabiles nationes, à quā-
bus nūquam læsus fuerat, euerteret, nominis
sui gloria omnes mundi regiones impleuit.
Qui si ab iniuria abstinuisset, ne tenuis quidē
illius fama ad nos vsq; permanasset. Romā-
nos autem quis non videt ambitione præciji-
tes omnia bella quæsuisse, iugumque omni-
bus terris imposuisse? Apud quos disputabat
Carneades, omnes opes quas habebāt, illis di-
mittendas esse, si vellēt iuris humani præscri-
ptis obtemperare. Sed quid opus est in reb.

adeo perspicuis multis exemplis vti? Parumne liquet omnes ferme qui ardentes gloriae cupiditate in rerum belliciarum studium incubere, nullam rationem iuris habuisse? Scitum est igitur illud Antigoni dictum, Sophistae cuidam librum de iustitia inscriptum illi offerentem Nugaris, inquit, eum apud me de iustitia differas, quem vides armis alienas vrbes inuadentem. Intelligebat enim Rex acutiss. eum qui ditionis augenda, & gloriae parandae gratia bella sumit, intra regiones officij cōtinere non posse. Inde adeo factum est, vt nullus vquam rex Iusti cognomen assumpserit. Cura enim alij urbium expugnatores, alij Aquilae, alij Fulmina appellarentur, per multi etiā Inuicti cognomine gauderent, neminem vnquā in omni memoria etatum, temporum, regionum accepimus, qui se iustum appellari vehementer expeteret. Queretis autem fortasse, quomodo tam illos autentia vexaret, vt sese titulis vim & impetum significantibus efferrent, iustitiae vero nomen, quo nullam est magis regio muneri consentaneum, omnino despicerent? Quia videbant eos quos aequitas & continentia delectabat vulgo cōtemni, qui autem viribus ad iniuriam utebantur, cōsentienti omnia laude celebrari. Quod si nihil est hominum opinione clarus industria militari, & constat

constat omnes ferme qui gloriam armis affecti sūt iniustos, & humano genere infestos extitisse, relinquitur, nihil magis pugnare cū iustitia, quam gloriae cupiditatem. Haec enim vt dictum est, propter honorum contentionem intestina bella concitat, patriamque omni crudelitate lacerat, multisque vulneribus impositis tandem extinguit. Nulla denique tanta iniuria est, quae non habeat ortum e gloriae cupiditate. Nunc si lubet fortitudinem videamus. Perge, inquam, hic enim audire cupio quid sentias. Primum, inquit, est euellendus error omnium animis inuitus. Opinantur enim nihil esse quod magis accēdat animum ad egregiae virtutis studiū, quam eximiae nobilitatis desiderium. Hoc autem euenit, quia parum acutē vident quantum intersit inter virtutem & audaciam, & quantum ab animi magnitudine furor & amentia differat. Nam si omnes qui quacumque de causa sese intrepide in armorum discrimen inferunt, fortes appellandi sunt, cur non omnes scarios & gladiatores multum in sanguine & caede versatos fortes appellamus? Fit enim persapē vt maiora facinora edant in turba perditii homines, quam in praeliopro patria inuito viri virtute praestantes. Quid est igitur quo virtus ab audacia, & temeritate praecipiti distinguatur?

DE GLORIA

Primum quidem recte rationis imperium, sine quo nulla mentis affectio poterit ad virtutis amplitudinem pertinere. Quos enim non ratio impellit, sed furor exagitat ad pericula subeunda, non modo parum fortes, sed ne homines quidem habendi sunt. Cui enim hac eximia laude non leones, & pantheras, in quibus natura incredibile robur inseuit, ornaremus, si virtus aliqua posset sine lumine rationis aliquo modo consistere? Tum demum igitur existet illud animi robur inuictum, tunc eminebit illa virtutis præstantia, quam excellentem atque pene diuinam arbitramur: cum ratio imperium tenuerit, atque pro dignitate præscripserit, quæ sunt tamquam terra, nefaria, & infesta aeri impetu repellenda. Est enim hoc viri fortis officium, ut cum honestatem ratione duce perspexerit, eam omnibus vitæ commodis anteponat, illiusque retinendæ causa mortem libenter occumbat. Et quemadmodum in Rep. bene constituta omnes leges sunt in armorum tutela, sic etiam in bene moratis animis omnia iustitiæ præscripta fortitudinis præsidio muniuntur. Existunt enim et corpore immanes iracundiæ, nefariæ cupiditates & timores horribiles, qui mentis tenebras offundunt, eamque de gradu deiiciunt. Fuit igitur necessaria ad firmissimam iustitiæ custodiam

LIBER SECVNDVS. xlv

diam quædam altitudo animi, mortem atque dolorem negligentis, omnesque turbidos motus, qui caeco impetu rationis arcem oppugnant, acerrimè propulsantis. Est itaque fortitudinis munus cum illud commune omnium virtutum, ut rationi obtemperet, tum illud præcipuum, ut iuris æquitatem diuina constantia tueatur. Ergo si fortitudo semper rectæ rationi pareat, & pro iustitiæ sanctitatæ pugnat, illi qui se totos effingunt ad temerariæ multitudinis opinionem, & iniuriis quæ plurimis vniuersum genus humanum vexant, quomodo tandem poterunt ad fortitudinis excellentiam aspirare? Eos enim ut antea disputatum est, à multitudine laudari eximie videmus, quorum viribus & potentia fuerit omnne lumen æquitatis extinctum. Quid igitur? illi ne tam claræ virtutis nomen assecuti merito videntur, qui dominandi libidine aut patriam oppresserunt, aut aliis gentibus à quibus læsi nūquam fuerant, libertatem eripuerunt, multosque mortales bonis omnibus euerterunt? Cur enim sicarij atque latrones infamiam ullam susciperent, si illi verum decus sibi conciliare possunt? Neque enim sunt minus quam latrones, atque piratæ generi hominum pestilentes, immo quo maiores opes habent, eo maiores calamitates rebus humanis

inferunt. Ex hoc autem genere sunt illi Imperatores, quorum paulo ante fecimus mentionem, quos imperita multitudo tantis laudibus affecit, ut eos propemodum in Deorum numero collocaret. Qui quidem tantum abest, ut fortes habendi sint, ut etiam in summa imbecillitatis turpitudine volutetur. Qui enim fortis est, idem est magnanimus: Qui autem est magnanimus animo excelso & alto, humanæque omnia contemnente præditus est. Sed qui gloriæ studet, humana despiciere non potest, cum in popularibus ornamentis omne decus vitæ constituat, efficitur itaque ut qui gloriæ seruit nunquam splendorem veræ fortitudinis assequatur: fortitudini enim semper aduersatur animi infractio atque demissio. Qui autem ex plausu populi dignitatem quaerit, ut sit populo supplicis & obnoxiius opus est. Præterea si magnitudo animi seruitutem pati non potest, qua ratione illum magnanimi appellabis, qui se populo in turpissimam seruitutem addidit? Nec enim vilo modo is liber dicitur, qui se plebæ indignè submittit: qui ad multitudinis nutum se totum accommodat: qui omnes infamiæ rumusculos extimescit, cuius omnia facta dicta, cogitata ad auram popularem referuntur. Quod si constas omnes virtutes esse inter se nexas, atque iugatas,

tas, fortitudinēque esse quandam animi elationem ab omnibus timoribus inuisitā ad alta & ardua incitatā, in summa vero contemnentem, relinquitur planè, istam insanæ mentis affectionem, quæ se fortitudinis imitatricem esse vult, cum omni virtute repugnet, & ad populi auram captandam tam cæco impetu rapiatur, immanitatem potius, atque leuitatem, quam virtutem nominandam esse. Nunc vtili loco videamus, quam parum cum temperantia & moderatione gloria cōueniat. Cum enim constet non posse gloriæ cupiditatem, cum aliquo virtutis genere simul habitare, tum hoc vel maxime cernitur in animi tranquillitate, atque sedati constantia. Multi enim tyranni sapientiæ laudem adepti sunt: multi simili ratione falsam iustitiæ personam induere: multi etiam fallaci virtutis imagine famam egregiam consecuti sunt. Animi autem moderationem nemo vnquam flagitiosus & improbus potuit imitari. Habet quidem prudentia acumen ad mala præcauenda: id tamen sibi malitiosa calliditas assumit. Est iustitia clemens atque benigna: eandem vero laudem multi largitione & falli specie liberalitatis adepti sunt. Inest in fortitudine incredibilis quædam animi elatio: at huius elationis similitudinem in hominibus audacissimis & improbissimis

DE GLORIA

nis plerumq; cernimus. Temperantia vero cum totius honesti formam habeat expletam & cumulata, nempe quæ ab uniuersæ victutis consensione, sapientiæque muneribus existat, & in animi placida & quieta cōstantia si ea sit, nihil relinquit insipientibus, quod aut cupiant, aut possint asimulare. Quemadmodum enim magna tempestas vêtis vehementis. excitata nihil habet commune cum tranquillitate, ita nec in insipientis animo variis perturbacionibus tanquam fluctibus agitato, cerni potest aliqua mentis honestæ & tranquillæ similitudo: Operæpretiū est autem videre, eos quos nominis cupiditas inflamat, quàm multa signa dent furoris & amentia: quàm sicut eorum inconsiderata consilia, atq; turbulenta, quantis stimulis ad facinus incitentur, & à mente rationeque deducantur: vsque adeo vt neq; somnum capere, neq; vilo modo quietem pati possint. Vt enim quisque maxime gloriæ studet, ita maxime illi accidit, vt à tota mente deficiat. Quid enim inter amem, & ambitiosum interit, nō intelligo: cū ipsa ambitio sit maximus quidam furor. Quod quidem in Annibale facile cerni potest. Sic enim à Silio haud contemnendo poëta describitur, vt furorem cum inaudito scelere coniunctum in eo videre liceat.

Sed

LIBER SECVNDVS. xlviij
Sed ipsum Siliū audiamus. Sic enim inquit.
Armato diuum nullus pudor. Quid mirum?
Est enim hæc propria laus virorum fortium, seseque insolentius efferentium, omnes religiones spernere, nempe quibus animos tantum humiles, & abiectos constringi putent. Sed videamus quàm claræ fuissent illæ virtutes, quæ erāt cum isto contemptu numinis coniunctæ.

Improba virtus.

Et pacis despectus honos.

Non facile patior diuinum virtutis nomen improbitatis coniunctione maculati. Nec enim virtus improba esse potest, nempe quæ improbitatem repellendo publicam salutem constituat. Hic tamē poëta vulgi consuetudinem secutus audaciæ importunæ gloriā appetenti virtutis nomen imponit. Quid deinde sequitur?

Penitusque medullis.

sanguinis humani flagrat sitis.

Vtrum magis sitienter appeteret, humanum ne sanguinem, an hominis claritatem, nequeo dicere. Illud quidem affirmare possum Annibalem multo clarius & illustrius nomen ista immanitate adeptum fuisse, quàm mente vitæque tranquilla potuerit adipisci. Addit deinde.

Insuper

DE GLORIA.

*Insuper aut.**Flore virgens, auct. Argates abolere parentum,
Nedecus, ac sicule demergere fœdera ponto.*

Et iure quidem auebat. Neq; enim si fœderis sanctitatem coluisset, potuisset ea gloria florere, quã fœderibus violatis maximisque detrimentis in patriã inuectis, affecutus est. Sed ait.

Dat mentem Iuno, ac laudum spe corda fatigat.

Agnosco Iunonis inueteratum odium.

Nec enim satis habuit bellum acerbum terra marique contra virum pietate insignem domo profugum gessisse, & omnes Acherontis opes ad illius exitium euocasse, nisi quemadmodum Diana aprum in Calidonios fines, sic illa immane illud monstrum ex Africa ad ipsius Aenæ posteritatem euertendam immisisset. Quæ tamen quãuis Romanos vicisci vellet, multo tamẽ acrius ipsum Annibalem sibi charissimum vexauit, quàm Aeneadas quibus erat infensa. Longe enim grauius est mentem & rationem, quàm vitã atq; fortunas eripere. Videte igitur vt Annibal ante quam exercitum in Romanos cõpararet, numine Iunonis cruciaretur, & iam ad furorem & insaniam redactus maleficiorum pœnas penderet.

*Iamque aut nocturno penetrat Capisolia visu.**Aut*LIBER SECVNDVS. xlviij*Aut rapidis fertur per summas passibus Alpes
Sape etiam sansuli turbato ad lumina somno**Expauere truce[m] per vasta[m] silentia vocem,**Ac largo sudare virum inuenere futuras**Miscentem pugnas, & inania bellagarentem.*

Num potuit maior furor inuadere Alemeonem, aut Orestem, quos matrum furiz tedis ardentibus agitaueret? Aut Pentheum, & Athamãta, quos poëtæ nobis furentes inducunt, & in suorum cæde bacchantes? Non est enim cur existimemus Annibalis tantum naturam & ingenium hic descriptum esse, & nõ potius omnium qui summi studio ad gloriam contendant. Quid enim Achille furiosius? qui vt expleret iracundiam cupiebat suos armis Troianorum opprimi, vt in vltimo discrimine cõstituti fateretur se sine illius ope pares hostibus esse non posse. Iam de Aiãcis im potentia nihil attinet dicere, quem ira ob Achillis arma Vlysi adiudicata ad furorẽ mortemq; perduxit. Sic enim furebat gloriæ cupiditate, vt existimaret esse sibi vitam abijciendam, si quisquam sibi fuisset antelatus. Sed fabulas omittamus. Quis gloriam expetiuit ardentius. Alcibiade? Quis illo fuit intemperatior, peiusq; animo & vita constitutus? Eius autem ambitionem & effrenatam gloriæ libidinem legimus, exitium Atheniẽsium rebus intulisset

DE GLORIA

intulisse. Qui si non inexplebili laudis cupiditate fuisset inflammatus, nunquam civitatem aliorum cōsilio florentem ad inutilia bella furenter incitasset, nec opes patriæ intēperantia sua comminuilset. Quid de Alexandro dicam non minus amente, atq; furioso, magis tamen fortunato? Quam multa ille signa dedit intemperantiæ & immanitatis, cum in suos non solum esset petulanter inuectus, sed ijs etiam quibus omnia debebat mortem crudeliter attulisset? Nec enim necesse arbitror persequi Cliti aut Parmenionis, aut Callisthenis cædem, aut aliorum cum quibus erat necessitudine sanctissima copulatus. Vnde facile apparet, quam fuerit immanis in alienos, cum fuisset tam sceleratus in suos. Quætus ille furor extitit cum magna pœna sanxit si quis se ut Deum non veneratus esset? Quid cum in medijs epulis hortatu meretricio regiã in qua epulabatur incēdit? Quid cum profusis la chrymis quæstus est, nõdum se vnum mundum subiugasse, cū à Philosophis innumera-biles esse traderētur? Quid cum suorum oblitus, quos in media barbaria infinitis hostibus circūfusus dese rebat, solus se intra Sudracarum urbem in confertos hostes saltu deiecit? Nanne hæc omnia declarant illum nihil unquam sapienter & grauitè, sed furiose semper & rabide

LIBER SECVNDVS. xlix

& rabide res administrasse? Non est opus in re minime dubia plurimis exemplis vti. Perspicuum enim est, eos qui omnia ad gloriam & honorem referrebant amentia præcipites, & nimis intemperantes extitisse. Quim etiam si est aliquis paulo modestior vbi primū gloriam gustauerit, quasi Circæam aliquā portionem hauserit, omnem humanitatem exiit, & superbius, crudelis, immoderatus efficitur. Nemo Paulaniam instimulauit insolentiæ antequam apud Plataeas cum Mardonio signis collatis dimicaret. At post illam insignem victoriam, adeo sese insolenter extulit, vt omnem Græcorum nationem fastidiret, & de patria pro qua paulo ante vitã in discrimen adduxerat, prodæda cogitaret. Quid Themistocles? Nonne Salamina victoria sic elatus fuit, vt nihil fingi possit intēperantius? Idem etiã morbus Lysandrum inuasit, postquam Atheniensium opes attriuit. Tanta enim insolentia esse cœpit, vt statum Lacedæmonis prudentissimè à Lycurgo fundatum immutare cuperet, ne videlicet illa inris æquabilitas quæ erat in Lacedæmoniorum institutis honoris immo-dico, quem ardentè appetebat, obsisteret. Iam Romulus propter intolerandam superbiam, qua post Fidenates deuictos Remp. administravit, fuit in frustra discertus. Quid

DE GLORIA

hic L. Malium Capitolinum? Quid alios infinitos commemorem, qui simul vt in gloria venere, statim ab omni mentis statu deiecti sunt, multa; furoris & amentia; signa dederunt. Si igitur temperantia est omnium virtutum fons, continet enim omnium perturbationum sedationem, vnde omnis virtutis splendor existit, estque manifestum gloria constantiam, atque moderationem penitus everti: quid est quod dubitemus ex ista cupiditate omnes imensas libidines, quae vitam miseram & ærionosam efficiunt, oriri? Quid igitur est in ista nobilitate fama;que populari, quam obrem in tam multis miseris esse velimus? Si enim constat eorum animos qui gloria; student multis erroribus obcæcatos esse, si vi & fraude plerumque nituntur, si nihil possunt elate & ample cogitare cum omnem dignitatem ex populi temeritate petendam existimant, si postremo infinitis cupiditatibus distracti sunt, & ægritudinibus anxij & acerbis implicati, si omnes istæ pestes sunt semper comites istius leuitatis & insaniam: quid tandem gloria; tetrius aut detestabilius inueniri potest? Nec enim vno tantum genere flagitiorum animos excidit: sed tamquam furia innumeris circumplectata serpētib; multiplici cupiditatum genere circumseptæ, faces intentat: animosque perpetuo

LIBER SECVNDVS

tuo cruciatu conficit: omnemque rationem beatæ vitæ peruertit, quæ in tranquillitate animi cura vacantis, & omni virtute cumulati, consistit. Sed tēpus admonet vt ad exitum festinemus. Nimis enim diu vestra humanitate abusus sum, & fortasse immo dica loquacitate sui vobis aliqua ex parte molestus. Equidem, inquit, Metellus vellem vt integrum diem in tam præclara disputatione consumeres. Nihil enim mihi iucundius isto sermone accidere potuisset. Hic ego idem, inquam dicerem si nõ fuisset mihi imposta necessitas cōtra tam accuratam orationem differendi. Hæc igitur cura abducit animum meum à voluptate, quæ ex tam erudito sermone capere potuissem. Nondum igitur, inquit Augustinus satisfactum tuæ dignitati putas. Nescio enim quam spem ostēdebat fore, si rem vberius explanarem, vt in meam sententiam discederes: quod ne statim faceres pudore te aiebas impediri. Nunc autem ad gloria; defensionem te magis paratum video. Quid? ridens inquam: adeone me gloria; ipsius immemorem esse putas, vt sine sudore, & sanguine, quod aiunt, me victum esse cōfitear? Prius omnia periclitabor, tibi que quanta maxime potero contentione resistam, quam tibi victoriam concedam. Fac igitur vt orationi tuæ finem imponas. Epiloga

gum enim expecto tuæ disputationis elegantia consentaneum. Illum quidem, inquit Augustinus, nõ tam è Rhetorum officina, quam ex sanctissima Christi religione depromam. Sic igitur traditum est, maximas cælitum copias à celo detrasas in inferiorum sedes & perpetuæ noctis tenebras incidisse, propter insanam principatus & gloriæ cupiditatem. Deinde persequuntur casum atque ruinam primorum parentum, qui simili libidine cæcati non solum ipsi cecidere, sed omni posteritati ingentem vim malorum inuexere: quæ quidem nullo genere orationis possunt explicari. Süt enim infinita quibus animi sæpe in contrarias partes distracti, & à se ipsis dissidentes sepe grauiore aliqua clade perculsi, & abiecti sepe cæcati erroribus, & opinionum prauitatibus impediti, à rectâ ratione deiiciuntur, & quam plurimis sceleribus imbuuntur. Sunt innumerabiles ærumnæ, ingentes dolores, acerbissimi casus animû à siduo cruciatu lacerantes, quæ quidem possint eruditi homines deplorare, cõplecti autem oratione non possint. Nullum enim est tantum ingenium, tantaque dicendi facultas & copia, quæ valeat ea mala dicendo cõsequi, quibus sapissime cõflictamur. Quod si omnia mala, quibus oppugnamur ab illa ruina primi parentis nata sunt

sunt eaque non alia de causa edita fuit, quam gloriæ cupiditate: quid alia argumeta requirimus? Quid illud? Nonne satis nobis adimplendi laborem, cælestis ille doctor ad omnem errorem depellendum, hominumque genus à tenebris vindicandum à cælis in terras missus? Videns enim humanas mētes, multis erroribus & implicatis, & infinitis sceleribus adstrictas diuina benignitate motus, humanã naturam inexplicabili ratione sibi cõpulsauit, vt in humano habitu atq; forma delitescens, nõs à seruitute miserrima, quã oppressi tenebamur eriperet, & in cælestem libertatem asferere. Luit ille quidem suo sanguine nostra facinora, pestiferique hostis imperium excidit, vt peste à capitibus nostris auerteret. Sed non hac solum ratione insanabiles ægritudines generis humani curare voluit: sed etiã disciplina cælesti diuinæq; virtutis atq; sanctitatis exemplo. Caliginem enim hominû mentibus offusam præsentia sua disculsit, atq; docuit quæ esset vera & cõstans vitæ ratio: quod esset illud summum & extremû in bonis, quibus ornamentis esset animus excolendus, quibus gradibus in cælum ascēderemus. Quod est autem huius sanctissimæ disciplinæ caput, atq; Christi sanæ Philosophiæ fundamentum? honoris, laudis & gloriæ contentio.

ptio. Hanc virtutem qui complexi fuerint, omnes virtutes assequuntur. Quemadmodum enim ab illa nobilitatis appetitione natum est principium omnium flagitiorum, ita contempta illa omnes virtutes oriuntur. Quam sit autem ista nobilitatis appetitio perniciofa, satis est diligentius intuentibus exploratum. Euerit enim omnem ciuilem atque domesticam disciplinam rationem, iuris æquitatem oppugnat: fidei sanctitatem violat: amoris & amicitie rationem labefaciat. Simul enim atque honoris species obiecta fuerit, quæ plures amicos ad sui cupiditatem allicit, omnis ardor amoris extinguetur, & existet nefaria quædam, atque scelerata contentio. Animos præterea libertate spoliat, formidine infamiae concutit, varijs perturbationibus exagitat, atque furenti libidine ad omne facinus inflammat. Ergo ut is qui in loco in cultu agrestiumque plantarum asperitate vastato hortum facere instituit, opus est ut prius inutiles illas plantas euellat: ita fuit necesse ut antequam Christus animos nostros excoleret, prius istud inanitis seminarium quod omnia scelera fundit, radicibus extirparet. Hoc igitur in primis & doctrina & vitæ exemplo suscepit, ut humanum fastum comprimeret. Primum enim in obscura patria, & ad multitudinis opinionem obscuris natalibus

natalibus nasci voluit: porro quo tempore in lucem editus est, in præsepe propter loci angustias abiici. In illa tenuitate delituit sumus ille cæli moderator, qui naturam vnique fam infinita virtute coercet & continet. In ipso vero ortu, sanctissimæ matris inopia, perditum tyranni illius sanguinem petentis immanitate, postremo fuga & exilio vexari voluit. Postquam vero ab Aegypto in Iudæam reuersus est, non statim Hierusolimam concessit, ut in hominum luce versaretur: sed in loco ignobili, & infrequenti domicilium constituit. Cum vero venit maturitas tradendæ disciplinæ, seque ad homines erudiendos applicauit, nihil aliud frequentius inculcauit discipulis, quos ex infima plebe delegerat, quam ut ambitionem fugerent, & de se humiliter atque demisse sentirent: omnes autem immodicæ laudis appetentes verbis acerbis insectatus est, eisque precipitem ruinam & occasum denuntiavit. Contra vero moderatos & humiles ingenijque sui opibus diffidentes benigne complexus, ad firmam spem immortalitatis excitauit. Quid illud? Nonne satis ostendit quam essent honores resquespiciendi, cum eos fugit qui se creare regem volebāt? cum vitam inopem & ab omni cultu & elegantia remotissimam secutus est? Iam quis non videt illum gloriæ mortiferum

vulnus imposuisse, cum insignes contumelias pati, gravissimas ignominias accipere, multiq; flagris cædi, & quod mortis genus erat olim maximo dedecori, in crucem tolli voluit. Effigitur audax & impium facinus cum humilitatis anthonæ. Christum rerum omnium dominum habeamus, claritatem nominis aucupari velle. Illius enim sunt hæc monita, præcepta, instituta, quibus gloriam eueriam & extinctam conspiciamus. Si igitur Christum Opt. Max. pura, integra, & incorrupta mente veneramur: si illius disciplinam, in qua omnis immortalis, atq; beatæ vitæ ratio consistit, sequendam existimamus: si non nomine duntaxat sed re ipsa Christiani sumus: omnem gloriæ appetitum coercere debemus. Aut enim summi illius rectoris disciplina repudianda est, aut gloriæ cupiditas, ex animis extrahenda. Vtrumq; enim fieri non potest, vt & Christo obtemperemus, & gloriæ seruiamus. Attendite quæso diligenter, vt melius videre possitis, quam contraria sit gloria Christianæ pietati. Elatus iracundia maledicum in aliquem temere contulisti: facinus est inexpiable, sanguine atq; cæde luendum. Nec enim existimatis, qui verbo violatus est, posse se in pristinam dignitatem restituï, nisi prius illi, quem affecti contumelia in armorum certamine

mine vitam eripiat. Potest iniuriam persequi iudicio. Non est, inquit, viri fortis cum eo iure contendere, quæ manu, & ferro possit opprimere. Nullum est enim in legibus honestum virtuti præsidium, sed quoddam subsidium imbellicitati necessario constitutum. Ideone ego ætatem in decoris studio cõsumpsi, & tam multa facinora virtutis militaris edidi, vt post tantas res vana magna laude gestas sit mihi instar cuiusdam viduæ iudicum auxiliium implorandum? Tum certe longe maius dedecus in me cõcepissem, quã illud ipsum, cuius macula mihi vel cum vitæ periculo diluenda est. Certum est enim vitæ nõ parcere dum dignitati cõsulam. Præcepit Christus vt iniurias, & errata omnia condonemus. Quid Christus, inquit, in hac causa præcipiat, non valde ad me pertinet, id autem quod pertinet valde exploratum habeo, nõpe nihil esse viro indignius, quam pati contumeliam, & ab viliscendi studio religione aliqua dimoueri. Aut igitur sese mihi ad pedes abijciat, erratique veniam petat, vt ipse subeat infamiam, egodignitatem meam recuperem: aut si recuset hæc conditionem ad pugnam se pareat. Vitari enim summa cõtentio non potest: in qua si sese prius non dediderit, gladio meo confectus cadet: aut ipse fortiter, & honeste decum-

lam. Quid si cadas, & à corpore excedens in perpetuum cruciatum abripiare? Ridiculum est, inquit, istis tartareis monstros viros incensos gloriæ cupiditate perterrere velle: moueant ista homines, anilis & imbecilli animi, anxique superstitionibus implicatos, me vero non obiecta religio, non mortis metus, non supplicia quæ dicuntur esse apud inferos constituta, non mostra denique vlla à laudis studio deterrebunt. Quod si ad inferos abducendus sum, non dedecore contaminatus, sed honestus atque viri fortis officio functus abducar. Videtis amentiam? Queruntur miseri homines se dignitate spoliatos esse ab ijs quos ipsi impuros, & nulla dignitate præditos esse confitentur. Non pudet igitur homo amentissime, te tantum operæ, atque studij in care posuisse, quæ non sit vnquam in tua potestate sed in aliorum libidine futura? Nam si tantum iuris habet in dignitate tua cuiusvis audacia, ut cum velit verbo tibi totam eripiat, quid te miserius, quid magis anxium, aut sollicitum fingi potest? Vitam enim ages acerbam & calamitosam: intemperatissimi cuiusque furorrem extimesces: infamiæ metu noctes & dies cruciaberis, atque perpetuo animi angore poenas amentitiæ perfolues. Sed videamus quantum malorum furor hic rebus humanis im-

portet.

portet. Primum legum utilitatem quæ à diuina mente ad humanæ vitæ cultum defluxit, è medio tollere cõtendunt, dum illis submitti ignominiosum existimant. His autem sublatis nihil est in vita quod coherere atque permanere possit, nihil quod impediatur, quominus omnia scelere & audacia violentur, & cupiditatis incendio deflagrent. Deinde quod est longe grauius Christi religionem & sanctitatem despiciunt, atque populi cæcam & amentem opinionem splendore diuinæ lucis anteponunt. Quo quidem scelere nullum profecto dirius aut detestabilius excogitari potest. Tu ne ut imperitis, populi plausum aucuperis, cælestis Christi disciplinam summi atque præpotentis Dei mentem, & numen iadibrio habeas? Tantum ne istam nescio quam gloriam admiraberis, ut maius apud te pondus insanæ plebeculæ rumores habeant, quam leges sanctissimæ ad salutem generis humani diuina beneficentia constitutæ? Tandiu igitur Christiani nomen retinebis, quandiu id tibi per populum licueris. Vbi vero casus aliquis inciderit, in quo populi leges iubeant à Christo deficere, repente Christi leges infringes, & quantum in te erit omnia illius sacra conturbabis. Sed opere prætium est exitum tam funesti certaminis spectare. Ille igitur miser, cuius honor

& digni

& dignitas, in quam omnia studia vitæ cōtulerat, vnus hominis improbissimi cōuitio delecta est, nullam moram interponit, quin ad pefiferum armorum certamē prouocet eum à quo accepit iniuriam. Prouocat autem literis per omnia compita muris affixis, atq; multorum testimonio consignatis. Alter iisdem tyrannicis legibus populi coactus oblatus certaminis conditionem minime recusat. Tempus ergo præstituitur: locus designatur: omnia quæ ad pugnam opportuna sunt summo studio cōparantur. Interim domus vtriusq; impurissimo comitatu, atq; flagitiosis. turba referta perstreperit vocibus gladiatorum, & aleatorum: conuiuia quo tidie celebrantur, in quibus nemo, vir honestus accumbit: opes in libidine & nequitia consumuntur. Animas autē vtriusq; confectus acerbissimo eruciatio consistere, aut respirare non potest, cum diuturna cædis cogitatione diuis & hominibus infestus ad perniciem contra fas inferendam separet, & nocte visis terrificis in somno obiectis turbulentē quatiatur. Postquā vero dies adest qui inter eos cōuenerat, & in loco destinato leuissimorum hominū turba circumfusi consistunt, constituitur spectaculum inhumanum & atrox, omnibus rectis institutis & legibus perniciosum. Homines duo eiusdem

plerū-

plerūque linguæ, nationis, & patriæ, atq; saltem iuris & sacrorum societate deuincti, causa leuissima contentio is oblata, in campum deducuntur, vt alter alteri exitium inferat: & vitam quam religioni, & patriæ debet, cum summo religionis atq; patriæ detrimento, in magnum periculū mortis, & sempiterni cruciatus adducat. Locus vndique septus, & armorum præsidio communitus, disceptatio armorum inter vtriusque partis aduocatos, ipsiq; iudices sese truculentius gerentes, & truci vultu barbaram immanitatē denuntiātes, atq; postremo illa tam tristis exitus expectatio animos formidine perterret, & oculorū acies horrore perstringit. Quim ipsi egregij bellatores antea ferociter insultantes, eximiam animi conturbationem dissimulare nequeunt: imperio tamē populi coguntur in instituta amentia persistere. Postquam vero signo dato vterque eorum infestis animis, & ancipiti armorum agitatione contendit, vt alteri exitium comparet, & alteruter, vt sit, graui vulnere sauciatus occumbit: tum demum apparet quantum imperium habeat in homines laudis inanitati seruietes amentia popularis. Necessè enim est vt tanta ferocia appareat in vultu illius qui ceciderit, vt quāuis illi victor maximis vocib⁹ inlclamet, vt sese dedat,

dat,

dat, iugulum det potius, mortiferaque plagā accipiat, quā ditione sua id quod erat omnibus notissimum victum se esse fateatur. Aliter enim extremum dedecus concepisset: Mauult igitur crudelissima morte matari, si biq; morienti sacris omnib⁹ interdici, quam vitam ab hoste accipiēdo, ab omnium aditu, sermone, congressu, propter infamiam nominis arceri. O conditionem seruitutis miseram acerbā, & luctuosam omnia mala quæ cogitatione fingi possunt continentem. Despiciat populus animi simplicitatem, & stultitiā appellat. Est igitur tibi utendum versuta fallacique nocendi ratione, si vis sapiens existimari. Cōtēnit integritatē & innocentiam: danda ergo opera est, vt per vim & fraudes fortunas amplifices. Frugalitatem, obscuram & nobilitate alienā ducit: omne patrimonium est per luxuriam effundendum, si velis in clarorum hominum numero reponi. Modestiam & animi moderationem imbecillitatis esse putat: Sunt igitur danda plura furoris & amentię si gna, si cupis vir ad res gerendas acer, & animolus existimari. Leges postremo durissimas imponit, vt religionem neglias, vt diuina, & humana iura violes, vt sempiterni domini nomen offendas, vt te manibus inferis inaudito scelere deuoucas. Est ergo tibi repudiāda salus

lus Christi sanguine quaesita, & omnis sanctitas irridenda, bellumque sceleratum gigantum more caelitis inferendum, atque manus terrē & impurē christiano sanguine crucianda. Quid enim quaeso est ad opinionem vulgi praeclearius, quā multos in hoc impio, atque nefario pugnae genere trucidare? Victor enim postquam aduersarij caede crudelitatem expleuerit, ita discedit ē loco certaminis, atq; si ē patriae finibus hostium impetum repulisset. Equo igitur inuectus, ingentique numero hominum stipatus deducitur ouans, & omnium oculos in se cōuertit. Celebratur incredibili multorum gratulatione victoria, tympanorum, atque tubarum cantu omnia concrepant. Nec solū praecōnis voce, sed praedicatione omnium magnitudo tāti facinoris ornatur, mirisque in caelum laudibus effertur. Si igitur, vt iam omnia concludamus, cōstat omnem gloriae rationem, cum in populari leuitate, atq; scelere sita sit, esse contrariam legibus, iudicijs, totique disciplinae ciuili: Si comperum est, hoc insanabili morbo domus ciuitates, imperia, nationes ex scindi omnesque virtutis opes euerti: Si postremo nihil est, quod tam pugnet cum Christi Opt. Max. disciplina, religione, sanctitate: quid cauere est cur nō à gloria, tanquam à re pestilenti

ti, atq; pernicioſa fugiamus, illiusque impetum ſumma animi contentione comprimamus? Dicam enim quod ſentio, me iſta aliquando mentē pertractantem vehementius conturbari. Sum enim, quod apud tales amicos ſaceri liber, gloria; fortaſte quā par erat audior. Sed cum videam quā multa mala morbus hic in res humanas inuēxerit, omnia vota faciēda puto, vt illum depellam. Nunc autem expeſto quid ad hæc reſponſurus ſis.

Quāquam ſi te Chriſtianum meminēris, & quid à te ſanctarum literarū ſtudia poſtulet, animo cogitaueris, eam deſenſionem de-

feres, gloriāque non modo con-

temēs, verum vt magnam reli-

gionis, & pietatis labem ſin-

gulati diligentia pro-

puſabis.

HIERO-

HIERONYMI OSORII LVSITANI

DE GLORIA. LIBER
TERTIVS.

HÆC ILLE cum dixiſſet, ſine diſſerendi fecit. Ego autem vix, inquā, ſtatuerē apud me poſſum, maiorem ne mihi voluptatē, an admirationem attulerit oratio tua. Tantam enim rerum varietatem in omni genere diſciplinæ, ingenio, copia, facultate complexus es, vt me penē magnificentia orationis obrueres. Sed quo maior fuit eloquentiæ tuæ vis, eo magis in priſtino in eo ſenſu permaneo, vel eo ſolo argumento perſuaſus, quod nec iſta tanta dicendi facultate potuerim ab hac ſententiā depelli. Quid enim cenſes? Eſſe nē me in diſſerendo pertinacem, & veritati, quod Sophiſtæ faciunt, impudentiſſi me repugnātem? Nihil eſt certe magis à mea natura, atq; moribus alienum. Cum enim in errore aliquo verſor, tantum abeſt, vt in eo perſeuerare velim, vt etiā immortalē me beneficiū accepiſſe cōfitear ab eo, qui me in viā reducit. Quod eujus munus amplius hominī

H veri cu-

veri, cupidissimo dari pot, qua veritatis ipsius ab struere, atque recondita patefactio? Quod si vel amici prudentis auctoritas, vel disertis hominis facultas errorem vnquam alicui detraxit, id tibi nunc facillimum & expeditis, fuisset: Nec enim habeo ancum quem pluris faciam, nec est e nostris aequalibus quem esse putem: tecum orationis vbertate, & elegantia conferendum. Sed sic natura comparatum est, vt opinionones iudicio, & voluntate susceptae, facile depomantur: annate vero nulla, accedi vt conuelli possint. Id igitur es assecutus, vt mihi difficile admodum videtur, gloriam a calumnia tueri, no vt eam odio aliquo dignam putem. Adhuc enim is sum, qui nihil arbitrer in natura praeter vna virtutem nominis claritate diuinius. Fieri quidem fortasse potest, vt propter ingenii mei imbecillitatem dissipatiois, tuas firmamenta labefactare nequeam. Gloria tamen nihilominus ornamenta sua retinebit, nepe qua non in oratione mea, sed in natura consistant. Attamen quando semel illius defensionem suscepi, pugnabo ne officio meo desim. Malo enim vt male a me defensa ingenii meum vituperet, quam deserta perfidiam. Hic Augustinus ridens: Hoc certe, inquit, veteratorum est, eloquentiam meam extollere, tuamq; ipsius extenuare,

tenuare, vt si minus causam a te susceptam tueri poteris, appareat id non illius imbecillitate, sed incredibili mea dicendi vi effectum esse. Expecto igitur an reliquis orationis tuae cursus huic principio respondeat. Me namq; oratorem qualem tu me vis esse non putabo, si me hoc artificio abs te vinci patiar. Certum enim mihi est, vbi peroraueris, meum ingenium, & copiam quam tantis laudibus ornasti, in tuam laudem conferre. Quasi, inquam, mihi homini gloriae audissimo quicquam iucundius acciderit, quam laudem vndequeque venari. Istius igitur quamuis artificioso laudis spe, contendam nunc multo vehementius.

Atq; primum gloriae ortum a fonte repetamus: deinde paulatim ad Christianam disciplinam veniemus, cuius testimonio probabimus nihil esse magis cum Christiana sapientia copulatum, quam laudis & gloriae splendorem. Quare non me valde mouet illa oratio tua, qua me perorando admonebas, vt meminissem me Christianum esse, sacrique literis editum. Quasi minime officio meo conueniret, gloriam, quam tu magnam religionis laudem appellas, aliqua ratione defendere. Ego quidem illam quantum poterō defendam: nec ullius oratione ab illius studio deducar. Continet enim totius honestatis elegantia & cla-

ritatem. Fieri autem non potest, ut res tantis honestatis opibus exulta, diuinis institutis, & legibus aduersetur. Id tamen suo loco referuemus, exordium nunc aliunde capiamus, Gloriam igitur rationem non esse in errante opinione, sed in natura sitam id maxime declarat, quod omnibus in natum est mirum illius desiderium. Que enim gens est aut tam humanitate culta, aut tam immanis & barbara, quae non naturali studio concitetur ad laudis studium? Quanta vero illius cupiditatem natura nobis inleuerit, ex eo facile cernitur, quod omnes pueri infantes simul atque sentire aliquid incipiunt, laude mirifice capiuntur. Mirum est enim, quanta certamina ineant, quanto vincendi studio efferantur, quantus in vidis pudor insit. Ut autem quisque praestantissima indole natus est, ita maxime cupiditatis huius significationem dat. Refert Xenophon Cyrum illum Persarum regem cum esset adhuc puer a deo ad cupiditatem laudis exarsisse, ut illius causa iam in ea aetate pericula omnia subeunda duceret. Facile fuisse igitur ex illo motu animi futuram Cyri virtutem augurari. Nemo enim unquam res magnas animo magno aggressus est, qui non in ipsius aetate primordio dederit insignia documenta quanti gloriam aestimaret. Non est hic necesse

se Pyrrhos, Scipiones, Alexandros enumerare, cum omnes summos Imperatores hoc tantum signo constet magnam spem futuram virtutis ciuibus suis attulisse. Quid de insigni ad praecelaras disciplinas indole? Num parum liquet optimam de illis spem concipiendam esse, qui omnem conatum animi ad laudem referunt? Mihi, inquit Fabius Quintilianus, ille datur puer, quem laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus fleat. Hic erit alendus a ambitu, hunc mordebit obiurgatio, hunc honor excita bit, in hoc desiderium nunquam verebor. His verbis optimus ille magister indicia ingenuit excellentis explicat. Quid postquam pueri aetate progressi quatenus quidquid ipsos attingat dispicere incipiunt, num alio genere orationis a languore desidiaque citius auocentur, quam summorum hominum commo ratione? Videte quibus verbis Pallas apud Homerum Telemachum incendat, ad perennas de procorum petulantia repetendas. Sic enim ait.

*Nec iam res tantas puerili mente retrahes.
Nonne vides quantum nomen sit adeptus Orestes,
Cum patrem vlciscens, vitae spoliauerit illum,
Qui scelere infando patrem dimiserat orco?
Te decus eximium praestanti in corpore tandem
Excitet, ut magno laudum capieris amore.*

DE GLORIA

Illā igitur oratione sic videmus incensum Telemachum, vt nihil aliud quā de virtute cogitaret. Cum enim sit hoc studium laudis in omnibus, tum illi in quibus est maior animus, tanto laudis amore capiuntur, vt illius causa vitam despiciant. Quod de se testatur Euryalus apud Maronem, dicens.

*Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
Qui vitā bene credat emi, quo tendis honorem.*

Nec is ardor extinguitur aetate confirmata, sed tunc ratione & studio multo magis incitatur. Vnde Vlysses apud Euripidem ait, se necem haud recusaturū, dummodo sibi mortuo sepulchrum magnificū edificetur ad sempiternum gloriæ monumentum. Multos etiā constat fuisse eo progressos, vt gloriæ cupiditate suis vitam eriperent. Vt Brutus ille de quo idem Maro.

*Infelix vt cumque ferent ea fata minores,
Vicit amor patria, laudisq; immensa cupido.*

Sic etiā traditum memoriæ est Alcithæam Pausania matrem cum illum Spartiata in Tebaro monte domi interclusum fame necare parauissent, primum lapidem ad obstruendū aditum exitum posuisse. Similis etiā cupiditas Timoleontem induxit, vt fratre dominatu patriam opprimente interimeret. Nec Torquatus quidem cum filii cæde sanxit milita-

rem

LIBER TERTIVS. LX.

rem disciplinā, hac cupiditate caruisse putandus est. Nō hic disputo an omnes hi recte officio functi sint: sed illud ostendere volo, neminem vnquam gloriæ causa suorum caritatem repudiaturum fuisse; nisi natura hæcisset eorum animis, gloriā esse omnibus rebus humanis longe præferendā. Quid Philosophi? Nonne spe clari nominis inducunt se ipsos ad sapientiæ studium contulerit? Vt enim antiquitæ res præteritam. Plato certè quinquaginta prædicationem atq; nobilitatem amaret, aperte declinavit. Nam & laudem esse bonum quoddam celeste ceteris; & omnib; eam rectè factis quæ si præmium diuinum proponit; ipsosq; nobilitatium artium instumentum, & illud admirabile genus eloquentiæ in gloriam suam maxima ex parte trahunt. Aristoteles autē cum esset philosophiæ gloria præbens, minime contentus illo splendore, quem erat sapientiæ studiis assecutus, eloquentiæ laudem incredibili animi contentione quæsiuit. Infinitum esset si vellem eos qui ab his orti sunt enumerare, quos omnes constat fuisse gloriæ stimulis acriter incitatos. Quod si aliqui se gloriā libenter aspiciere gloriati sunt, id fecerunt, vt ea nobilitatis contemptione maxime nobilitaretur. Quod declarat eorum studium in suis nominibus inscribendis, cogitationumq; suorum

rem

H iij memo

memoria propagāda. Quid de poëtis dicam? Non enim solum sibi ipsis, sed omnib⁹ in quorum studium propensi sunt, nominis immortalitatem pollicetur. Hoc enim sibi diuinitus concessum existimant, vt è tenebris quos vellent eripiant, atq; sæculis innumerabilibus in hominum luce constituant. Cæleste profecto munus, res ad laudem insignes ab obliuionis iniuria vindicare, mortemque ipsam omnia delentem ingenio comprimere. Sed nescio quomodo inuitus hoc dico, tum quia poëtarum ingenia sum semper admiratus, tum quia te solonem credo imitatus cum illis coniunxisti. Nescio igitur quam ratione plerique suæ dignitatis obliti mercatum immortalitatis instituunt, gloriamque venalem omnibus proponunt. Multi enim sunt, qui cum nulla instrumenta virtutis habeant, eam facile à poëtis nundidantur, quibus si te muneribus insinues, statim te faciet Iouis filium, felici sidere natum, atque multiplici virtute aurea sæcula referentem. Quod vitium ad quosdam historicos hac nostra ætate contagione permanauit. Nam bene de se meritis spem sempiterni nominis ostendunt: iis autem quibus insensum sunt perpetuam nominis infamiam minitantur. Vtrumque enim se ingenio, & eloquentia præstare posse cõfidunt. Illis igitur, inquit

Augusti

Augustinus ridens, inferuias opus est, si te immortalem fieri cupis. Nihil enim est proderit summum ipsius honestatis studium illis, qui Poëtas aut Historicos iratos habent. Quasi, inquam, possint homines leuissimi, id quod contendunt, efficere. Multi enim sunt, qui vere, & incorrupte res gestas memoriæ prodant, idque solum est in omni ætate permanens, quod est veritate subnixum. Vanitas enim in lucem veritatis incurrens quasi quædam nebula dissipatur, & enascitur. Attamen neque scriptores laude afficerent eos, quos maximo beneficio sibi obligare cupiunt, neque auari homines ingenti pretio laudem emerent, nisi vtrique eorum laudis eximia dignitate caperentur. Sed quid Poëtas admiramur, cum agricolas & oppifices, cum barbaros etiam homines, & ab omni cultu humanitatis abhorrentes laudis dulcedine moueri videamus? Nullus enim est agricola, nullus artifex, nullus operarius qui non laudari valde cupiat, & inter sui ordinis homines principes existimati. Ergo cum pueri, senes, adolescentes laudem ardentem expectant, cum omnes siue principes, siue plebei, siue intelligentes & docti, siue rudes & imperiti, siue maximis disciplinis ex culti, siue artibus in finis incumbentes ad eam enitantur, pos-

H 5 sumus

fumus ne dubitare, quin ea cupiditas huma-
 nam naturam maxime attingat? Numquam
 enim esset tantus omnium gentium consen-
 sus, & conspiratio in gloria conlectanda, si ea
 moribus, & opinione desiderata, & non po-
 tius vi, & impetu naturæ expetita esset: Quæ
 enim moribus aut legibus, & institutis conti-
 nētur, nec sunt eadē apud omnes, nec illā cō-
 stantiam habent: sed variis pro temporum ra-
 tione mutationes subeunt. Ex eo igitur quod
 omnes mortales semper laudari cōcupierint,
 facile cernitur hunc appetitum laudis esse na-
 tura, & non opinione nostris animis infixū.
 Si autem qui vel ingenio vel præ clara ad vir-
 tutem indole præstāt, quo sunt ad altiora nati
 eo maiora dant indicia naturæ, constatq; in-
 studium laudis illos ardētius incitari qui ma-
 iore indole præditi sunt: relinquitur planē
 hunc animi impetū nullō modo infirma opi-
 nione, sed naturæ præstātia contineri. Quod
 si natura nos nō ad flagitium, sed ad honesta-
 tem genuit, & cōfirmavit: ob idq; omnes sa-
 pientes eam tanquam optimam vitæ ducem
 sequendam statuunt: & perspicuum est; nos
 impetū naturæ ad laudem contendere: effici-
 eur nos gloriæ cupiditate ad virtutem, & ho-
 nestatem dirigi. Poterit quidē fieri, vt non
 teneat homines veræ gloriæ viam, & opinio-
 nis

nis errore flagitia infinita cōcipiant. Quem-
 admodum enim reliquas affectiones vt illicet
 à natura datas ad nostrum statum cōseruan-
 dū temeritate, & amentia ducti in perniciem
 nostrā conuertimus: ita etiam fit, vt gloriæ cu-
 piditate ad nostrum dedecus abutamur. Vt
 igitur in rebus alijs cum impetum naturæ cer-
 nimus, quid sit illud quo nos impellat ratio-
 ne inuestigamus: ita cum tantū gloriæ deside-
 riū omnibus innatum esse videamus, in qui-
 bus rebus ea sita sit exquirere ratione debe-
 mus. Prouidendum enim est, ne quod plerif-
 que accidit inanis laudis speciei delinētī fem-
 pternā infamiā subeamus. Vt igitur id præ-
 cauere possit, est gloriæ vis & ratio diligētius
 inquirenda. Primum itaque videndum est.
 eam in laudis genere versari. Locus autem &
 regio laudis honestate, & pulchritudine cōti-
 netur. Id enim tantum laudamus quod aptū
 & venustum est, & aliquo splendore dignita-
 tis illuminatū. Cōtra vero quicquid turpe &
 ineptum est vituperare solemus. Quod si in-
 terdū accidit, vt rebus inhonestis aliquid lau-
 dis impertiamus, id fit propter aliquam deco-
 ris atq; venustatis similitudinem rebus turpi-
 bus adiunctam. Existit enim in corporis mo-
 tu, in incessu, & in voce quidā modus, & con-
 ueniētia in numeri rationem cadens, & venu-
 statis

DE GLORIA

statis speciem præ se ferēs, qua quidem sit, vt res etiam flagitiosa genus quoddā laudis aucupentur. In quibus tamē rebus nullo modo flagitia laudari possunt, sed illa pulchritudinis imago, qua sæpe numero insignes turpitudines occuluntur. Quæ enim ita deformia sunt, vt nulla specie pulchritudinis illustrētur, ne mo laudauerit vnquā nisi sit humano sensu penitus orbatus. Cū id igitur tantū laudari cōtingat, quod decorū atq; venustum est, videamus, sit ne huius decori iudicium in errāte opinione situm, an semper ad naturā referatur. Continet enim hæc quæstio omnē disputationem. Si enim est in natura positum, non tanta erit varietas, & inconstantia, quantā tu esse voluisti: sed erit profecto aliquid, quod in omni memoria sit certa & cōstante laude celebratum. Hoc autē in corporis humani figura cerni facile potest. Vt enim ex omni genere animantiū nullū est præter homines, quod pulchritudinis elegantiam sentiat ita nullum aliud potest insigni aliqua specie delectari. Reliqua enim vt histrionis motum sentiunt, ipsius autē motus ordinem, & venustatem non sentiūt, vt cantorum sonos auribus accipiunt, harmoniam autem ex varia compositione sonorum haud assequūtur: it, & informis magnitudinem atque colorem vident

LIBER TERTIVS. LX.III

vident, ipsam vere partium conuenientiam & aptam corporis cōpositionem intueri non possunt. Ex quo sequitur, deformia à pulchris humana tantum natura atque ratione distingui. Quæ cum sit in eadem in omnibus, idem erit apud omnes de venustate iudiciū. Nam vt omnium aures vox extra modum absona, & absurda lædit, distincta vero & variis intervallis numerum apte conficiens delectat: ita oculos omnium partes corporis nō certa ratione inter se conuenientes offendunt, membrorum autem omnium cōcinnitas incredibiliter allicit. Sumus enim natura elegantiæ & concinnitatis appetentes. Quæ quidem in motu & in voce numeris, in corpore autem certa, & rata partium ratione constat. Quis enim est, quāuis sit ab omni flagitiosa cupiditate remotissimus, qui non excellentem formam libenter aspiciat? Neque enim solum aspectu alienæ pulchritudinis alliciuntur homines, sed etiā omnibus insidet cura quædam propriæ dignitatis. Nemo enim est, qui non cupiat integras, & aptas, corporis sui partes habere, & nō omnia circūspiciat, quibus eius species ornatiores esse possit. Quod si corporis elegantia, quæ quidem non tam in coloris bonitate, quam in certa dimensionis lege consistit, omnium oculos ad se rapit, efficitur planè

pland id nō incerta opinione, sed constante naturæ iudicio contingere. Non enim nunc hoc, nūc illud, sed idem semper omnes natura iudicant, fugiendam videlicet esse deformitatem; & pulchritudinem expetendam. Poverit quidem fieri ut alios alia magis delectet ut in picturis, nemo tamē, nisi prius omnem humanitatem exuerit, honestam & liberalem speciem non aspectu iucundam existimabit. Si igitur illa pulchritudinis imago quæ sub oculos cadit, quavis fluxa sit & instabilis nō tamē incerta opinione, sed certo ipsius nature sensu iudicatur; quid de pulchritudine animi dicendū est, quæ neq; morbo corporis amittitur, neq; ætate deflorescit, neque medicamento, villo corrumpit, sed quotidie magis ornamentis divinis illustratur. Illic enim nō adumbrata venustas, multis interdum maculis aspersa cernitur, ut in corpore, sed solida, & expressa pulchritudo, quæ sola est sua natura & sponte laudabilis. Nā si laus omnis, ut dictum est, superius, rebus tantum decoris, atq; vniuersis tribui solet, & verum decus in animi tantum bonis eminet, quis dubitet omnem laudem esse ad dignitatem animi referendam? Quod ut facilius videamus, illam similitudinem honesti corporis ad pulchri animi speciem transferamus, ut in eo tandem excellentem

cellentem illam formam intueri possimus: Atque utinam sic eam oratione liceret atque mente licet & cogitatione depingere: iam videretis ipsius honestatis fontē, unde omnes laudes emanant. Sumamus igitur hominem ingenio & studio præstantē, optimis artibus imbutum, verique videndi cupiditate vehementer inflammatum: Is cum a creatura mentis aciem in mundi motus, & conuersiones, admirabilemque cæli ornatum, atque totius naturæ constantiam intenderit, omniaque cælestis illius rectoris numine & cōsilio regi, & administrari perspexerit: conuertat sese ad sui ipsius cōtēplationem, ut mentem suam cælesti sanctam editam, & cum diuina mente copulatam sentiat, atque tandem videat, quid sit tāto natalium splendore cōsentaneū. Intelliget enim profecto summū illum dominum à quo animum hausit, & tāta beneficia accepit, esse sibi non modo religione summa colendum, sed etiam ardentissimo studio sequendū. Ex hac igitur animi cōformatione pietas & sanctitas exi stet: hinc admirabile iustitiæ, & equitatis decus oritur: hinc singularis amicitia fides, hinc liberalitatis, & magnificentia splendor elucescet. Hinc tā claro & illustri virtutum comitatu adiungamus illam quasi custodiam & propugnatricem iustitiæ fortitudinē, quæ

DE GLORIA

quæ hunc armis diuinis vndique tegat, & miniat. Sit itaq; erecto animo & excelfo, humane omnia despiciente, altaque nimis & ardua cõfektante, & in omni contentione semper inuictõ. Hanc autem animi altitudinem moderetur temperantia, quæ quidem totius honestatis & elegantia decus, & ornamentũ in se cõtinet. Sit igitur hic quem animo & cogitatione fingimus insigni modestia præditus, omnẽ turpitudinem repellat, turbulentis cupiditatibus obsistat, in omnibus dictis & factis modũ, & ordinem cõseruet, & quid maxime deceat semper inquirat. Ergo cum hita m̃ illustribus & inter se concinentibus honestatis ornamentis, atq; præsidis redundauerit, nullam ne censes admirationem hominibus allaturum? Illũ quidem admirabuntur vniuersi, & complures etiã amabũt. Nullo enim modo honestas, qua quidẽ nihil est in terris magnificẽtius aut amabilius, hominum admiratione & studio carere potest. Etenim quis tam a prestibus institutis viuit, qui non ipsius rationis præstantiam, atque sapientiam cum iugenti admiratione suspiciat? Quis vnquam tam abiecto animo fuit, qui virtutis altitudinem minime prædicãdam existimaret? Quis tanta immanitate efferatus est, vt fidẽ & bonitatem non amãdam iudicet? Si igitur

singulæ

LIBER TERTIVS.

LXX

singulæ virtutes per se, quamquã illẽ rediungi non possunt, sed cogitatione tantum separantur, omnibus præ se ferendæ, & amandæ videntur, quid tandem omnium cõspiratio, atque consensus efficiet? Præclare Aristoteles. Si essent, inquit, qui veluti deorum signa pulchritudine corporis excellerent, reliqui omnes æquum esse ducerent, eos in omnium dominatu locari. Quod si corpus elegantia præstans hanc opinionem afferre potest, raulo facilius id esset de animi præstantia iudicandum. Sed non ita facile pulchritudinem animi cernimus, atq; venustatem corporis aspectu sentimus. His verbis ostendit Aristoteles vehementius amores excitati posse a nimis dignitate perspecta, quam corporis insigni specie considerata: animi autem, formam nõ ita facile cerni. Sed quid refert? Non enim diuicelari poterit. Necessẽ enim est vt aliquando tandem existat, lucẽmq; suã longẽ latẽque diffundat. Tunc igitur orates in solito splendore commouebit, & ad sui amorem inuitabit. Habetis hic gloria principium, quod quidem nihil est aliudquam egregiũ illud altissimæ mentis lumen omnium oculos in se conuertens, & ad sui amorem incredibiliter allucians. Est enim gloria publica virtutis excellentis admiratio cum insigne beneuolentia cõ

I

Iuu. 2. p.

iuncta. Nec enim quoduis decus gloriam gignit, sed excellens & admirandum. Neque rursum omnia quæ sunt admiranda, gloriosa dicenda sunt, sed ea tantum quæ ab animi decore, & honestate ducuntur. Si enim quæcumque sunt admirabilia gloriam sibi parcerent, cur non monstra atque prodigia, quæ magnam mortalibus admirationem incutiant, gloriosa putaremus? Gloria igitur tum demum laudem habet, cum sit excellens, & admiranda pulchritudo animi contempletur, quam admiretur omnes, & singulari omnium caritate dignam existiment. Sola enim dignitatis amplitudo ætate quoque simul efficit, ut & stupore suspensos homines teneat, & sui amore inflammet. Neque enim tantum propter utilitatem magnitudinem, quam viri virtute florentes nobis offerunt, quantum ob insignem & illustrem virtutis speciem eos amplectimur: usque adeo ut illos etiam quos nunquam vidimus, eximie diligamus. Sumus enim appetentissimi honestatis, cuiusque forma perfecta, in illius cupiditatem ardere incambimus. Ut enim eos a quibus nunquam facti sumus, si virtutis expectes, & flagitiis inquinati fuerint, & contemnimus, & iustum in illos odium concipimus: ita homines virtute precellentes veneratione quadam, & insigni benevolentia dignos

iudi-

iudicamus. Quis enim est qui desideat & ignavum hominem non despiciat? qui libidinem, avaritiam, perfidiam, crudelitatem non odierit? Nemo tam effrenatis cupiditatibus unquam fuit, qui si vtrumvis licuisset, non multis partibus maluisset ad ea quæ scelere consecutus est, sine scelere peruenisse. Eos enim ipsos qui se vitis omnibus dediderunt, ita graviter offedit suscepti flagitii turpitudine, ut sibi ipsis odio sint. Sit autem aliquis homo teter, & impurus, omni que scelere, & parricidio contaminatus, fieri ne posse credis ut non in domesticorum odium irruat? ut non cum fratres etiam atque parentes, ut malum auspicium detestentur? ut non illum omnes e natura finibus exterminandum putent? Si igitur omnes a natura instituti seculi odio, & vituperatione prosequantur, consequens est, ut honestate iudicent esse diligendam, atque mihi e celebrandam. Unde plane colligitur, omnem laudem excellentiam esse in virtutis magnitudine constitutam. Quod igitur in orationis initio posuisti, nemo tibi facile dabit, nempe gloriam e populi levitate pendere. Illud enim iudicium multitudinis in alicuius hominis laude consentientis, non est libera voluntas, sed nature ne essitate susceptum. Necessè enim est, ut quem viderint omnes esse virtute præstantem,

I ij tem,

DE GLORIA.

tem, quod minime obcurū esse diu potest, quamuis id in principio lateat, laudibus in cælum tollant. Gloriæ itaq; fundamentum non in populi inconstantia ponendum est, cum ea sibi stabilem sedem, & sempiternum domicilium in vna virtute collocarit. Hoc enim semper euenit, vt virtutis ipsius lumē celebris opinio consequatur. Nec me conturbat nomen opinionis. Nō enim verum est omnes esse dubias & incertas. Si quidem multæ sunt vere constantes & graues, quibus ad religionem, ad patriæ caritatem, ad omnem deniq; virtutem incitatur. Hæ igitur opiniones, sic enim doctissimi viri appellant interdum communes sententiæ in animis nostris impressas, quāuis nec ratione conclusæ, neque vlla disciplina cōfirmatæ sunt, nullam possunt habere varietatem. Sunt enim naturales & insitæ, nec ad eas confirmandas vllis exquisitis rationibus opus est, cum sint ipsa natura perspicuæ, nec vllō modo dubitandæ. Si igitur grauissimi philosophi non verentur has inchoatas intelligentias, vnde omnis sapientia defluxit, opiniones appellare, quid tibi venit in mentem ex nomine opinionis inuidiam in gloriā concitare velle? Equidem, vt verum fatear, illorū disputationis principio cohortui. Putaui enim te velle Chrysippum ab inferioris excita-

re,

LIBER TERTIVS. lxvij

re, qui nos nō hydri, sed aculeatis argumentis vndique pungeret, & maledictis in sectaretur, quod aliquid præclarū in opinione positum existimarem. Ii enim sumus qui non modo innatas opiniones, sed alias quā plurimas honestas & laudabiles asseramus. Si itaque illo genere necromatiæ vti voluisses, me certè metu examinasses. Quid ita tādē? inquit Augustinus aridens. Nec enim vnaquam te Lusitanum hominem adeo timidum putauit, vt mortuorū imagines extimesceres. Quasi, inquam, Gorgonis ipsius aspectu conturbari possim, & nō potius horrido illo differēdi genere à naturæ tuæ clemētia penitus abhorrente. Nec enim Chrysippus ipse mihi tantum terroris incussisset, si carmē illud vsurpasset, Adsum, atq; aduenio Acheronte, quantum si me contortis sophismatis oppressum indigna etiam contumelia vexasset, leuem, & futilē appellando, quōd in aliqua opinione dignitatem constituissem. Timui igitur initio cum te de leuitate opinionum disputantem animaduerti, ne menullas eiusmodi infidias suspicientem acumine Zenonis oppugnares. Sed postquam dixisti non tibi placere omnia ad illam exactissimam sapientiæ normam dirigi, teque vidi ad hoc mitius differēdi genus oratione delapsū, illam ætatem aream lu-

culenter explicantem, continuo respiravi.
 Non dubitas enim quin si genus aureum extaret, tūc is qui se multitudini probauisset, fuisset omnino splendorem virtutis assecutus. Si hoc inter nos conueniat, non erit difficile de monstrare, eum etiam quem hæc gens, quam vos Poëta ferrea appellare soletis, laude perpetua dignum existimari, esse omni virtute cumulatum. Hoc quidē, inquit, scire sanè vellem, qua ratione te id probare posse cōfidas. Quia inquam, insipientis multitudinis de rebus laudandis & vituperandis opinio à sapientium sentētia non discrepat. Si igitur in ilius aurei, hoc est, sapientis gētis opinione de alicuius dignitate cōcepta, erat aliquid excelens, atq; magnificum: non erit dubium quin id etiam quod imperitū vulgus mirifice laudandum putari, sit honestū & laudabile existimandum. Hoc igitur, inquit, effice si potes, multitudinis opinionem à sapientiæ decretis minime dissentire. Nec enim te impedire volo. Hoc, inquam, planè effectum arbitror. Iam enim disputatum est, fieri non posse, vt virtutis decus animaduersum, non vniuersis hominibus admirandum, atque summo studio complectendum videatur. Tantas enim vires virtus habet, vt ab hostibus etiam egregie dignitatis confessionem exprimat. Hoc autem

autem voluit ostendere Homerus, cum Priamum inducit in senum consessu Agamemnonem, & alios Græcos principes à quibus ingētes clades acceperat eximie laudantem. Sed quid hostes admiramur, cum illi etiā qui non cum hominibus, sed cum virtutibus bellam omni scelere imbutum gerunt, ipsarum virtutum splendore, & elegantia obstupefcant? Illud enim quod dicebas, talem nos opinionē de rebus laudandis & vituperandis accipere, quales sunt ij mores quibus instituti sumus, quis tibi concedet, qui modo in ipsius naturę vim acutius intenderit? Omnes enim nati sumus ad decus, & honestatē, hisque virtutum feminibus inclusis, sit vt quamuis prauis moribus imbuti, & perniciosis legib⁹ instituti simus, vnā tamen virtutem summis laudibus efferendam iudicemus. Nec vllō modo tanta morum aut rerum pernicies incidere potest, vt rerum natura vertatur. Quis enim quæso est adeo flagitijs omnibus coopertus, vt non cupiat se iustum, & graue existimari? Si enim flagitia multitudini pulchra viderentur, cur ea impuri homines tanto studio celarent? cur explendę libidinis gratia tenebras & lustra sequerentur? cur eos post susceptum scelus intemperantię suę pœniteret? Nam cum aliquis aut turpitudinis illecebra delinquitus, aut

alia quauis animi perturbatione concitatus flagitium committit, ubi primum ille motus animi residet, qui rationis iudicium impediēbat, multis signis ostēdit, quā acerbo animi cruciati afficiatur ex illius maculæ conscientia. Hinc illa Phædra priuigni amore insanies, atq; à mollissimo vitæ cultu ad venationis studium traducta, ab Euripide lamentans inducitur. Cum enim amore furens nihil aliud quā tela, canes, & montes inlamar et: ubi se colligit, ita suum dedecus lamentatur.

Miseram me quod facinus feci?

Quo me traxit furor inuitant?

Agit in præceptis diræ calamitas.

Heu heu infelix.

Iterum nutrix caput occulta

Nostrum, nam me pudor oppressit.

Tege, nam lachrymis oculi stillant,

Vultumq; rubor nimis cinxit.

Redens sensus cruciat animum,

Amens trudor in exitium, sed

Præstaret tunc sumere mergi,

Cum sensum furor eripit omnem.

Vidētis in Phædra et. à scelere, & amētia furēte nō esse penitus extinctam indolem pudoris, & honestatis. Sed quid Phædrā admiramur, eum Medea mulier omnium sceleratissima multipliciq; parricidio contaminata

ta

ta apud eundem Poētā Corinthiis mulieribus persuadere nititur, sese uullos officii numerōs præterisse? sed fabulas omittamus. Non enim illis nobis opus est, cum ipsa vita cōmunis infinita exempla suppeditet. Quis enim vnquam fuit adeo impurus, & flagitiosus, qui non suspiceret fidem, continentiam, animique excellentis altitudinem? Sume ex omni memoria quem velis. Vis ne Dionysium illum superiorem teterrimum hominē & impurissimum? Multa quidem ille contra generis humani societatem impie atq; nefarie cōmisit, & patriam à se durissima seuitute oppressam multorū cæde funestauit. Num illius inueterata perfidia, & immanitas efficere potuit, vt nō fidem, & animi constantiam laudabilem existimaret? Non profecto. Quātum enim amicitia sanctitatē suspiceret, a per te declarauit, cum exemplum singularis amicitiaē atque fidei in duobus Pythagoricis admiratus, exclamauit: Vtinam ego vobis tertius amicus ascriberet. Idem cum parasset infidias Polyxeno virō spectatissimo qui Cestā illius sororem in matrimonio habebat, isque Polyxenus metu perterritus in Italiam fugisset, Cestā acriter inculpauit, quod non indicasset mariti cōsiliū. Tum Cesta: Adeo ne me, inquit, dignitatis oblitā putas, vt si refei-

I v uiffem

uissem quæ vir meus animo agitabat, non me illi eiusdem fugæ atque fortunæ comitē præbuissem? Multo enim erat mihi ad dignitatē aptius, vxorem exulis Polyxeni, quàm Dionysij tyrāni sororē appellari. Quid deinde secutum est? Tyrannus ipse vir immanis & truculētus illius virtutis admiratione percutus, Cestam post illam diem multo officiosius obseruauit. Iam filius eius quamuis patris scelera immensa luxuria cumulasset, satis ostendit quid de sapientiæ atq; virtutis amplitudine sentiret, cum Platonē honoribus diuinis affecit. Quem tamen postea Syraculis ablegauit, ne videlicet in illius cōspectu turpior appareret. Omitto præclaram Phalaridis indolem: Nihil dicam de multis alijs tyrannis importunissimis: vt ad Neronem tandem perueniam, quo quidem nullum tetrius, aut immanius monstrum tellus extulit. Parum ne multis ille signis ostendit quàm magnifice de virtute sentiret? Quanto studio quodam tempore viros excellēti ingenio complexus est? Quanta industria musicen, & alias ingenuas artes excoluit? Cum autem omnes suas opes in singularem nequitiam cōtulisset, inaudita que scelera concepisset, cupiebat tamen sese continentem, & grauem, summumque P. R. rectorem appellari. Nunquam certe Nero

virtutis

virtutis egregiæ nomen concupisset, nisi in ea quæ plurimum dignitatis in esse iudicaret. Quid postquam matrem necauit? Numquid illæ ipsæ matris furia quæ mentē ipsius assiduo cruciatu lacerabat, parum aperte docebant, nunquam in hominibus quantamvis perditis, & efferatis sensum honestatis extirguit? Nunquam enim conuulsos homines tantum sceleris conscientia vexaret, nisi hessisset eorum animis, nihil esse scelere scelerius; nihil tetrius, nihil detestabilius. Quod si Nero homo omnium scelestissimus, si homo ille appellandus est potius quàm importunum quoddam monstrum acque prodigiū, & scelus odio dignum, & virtutem laudabilem, & amādam esse iudicabat: quis animo fingi potest adeo cōsuetudinis improbitate victus, vt virtutis magnificentiam non suspiciat? Dies me deficeret, si vellem exemplis hanc sententiam confirmare. In re tamen adeo perspicua vnico tantum, eoq; recenti, atque domestico cōtētus ero. Fernandus quidam fuit regius Lusitaniæ princeps, Ioānis regis hoc nomine primi filius. Is defuncto patre cum ab Eduardo rege illius fratre exercitum cum imperio obtinuisset, in Africam traiecit, atque signis collatis ita parua manu cū innumerabili hostiam multitudine sæpè cōsiliixit, vt semper ex illis

DE GLORIA

illis victoriam reportaret. Sed tãdem effectũ est, vt insidijs oppressus in hostium potestatem perueniret, & in mediterraneas Mauritanie regioncs deportaretur. Occuparat illic tyrannidem Lacerachus quidam homo auaritia immani, luxuria infinita, feria incredibili præditus. Cum autem Fernandi redemptio fuisset in lóginquũ tempus dilata, nihil enim inter nostros & Maurum conuenire poterat accidit tandem vt Fernandus ipse multis doloribus in ergastu o perfuctus vitam ederet. Eius autem morte tyranno nunciata, tradunt illum quasi stupore percussum diu si fuisse, atq; tandem hæc verba protulisse. Profecto si vir hic non ita Mahometi iustituti in sensus, & inimicus extitisset, fuisset in omni ætate diuina quadam laude cumulãdus. Fuit ille quidem in omni genere honestatis excel lens: ego tamen tres illius virtutes præcipuẽ sum semper admiratus. Constat enim illum nõ quam sese venerẽ vlla commaculasse, nec vnquam in vita mentitum fuisse: Deumque semper ardentissima pietate coluisse. O vim virtutis admirandam, quæ hominibus etiam dedecore, flagitio, turpitudine contaminatis eam adferre necessitatẽ, vt vel inuiti decoris & honestatis excellentiam laudib⁹ in cælum tollant. Num clarius naturæ indicium expe-
ctatis

LIBER TERTIVS lxxi.

ctatis? Perfidiolus homo, atque adeo ex frau de & mendacio compositus, singularem fidẽ admiratur, in omni libidine terre, & impure volutatus, sanctissimi viri c astitate celebrat: hostis sanctitatis, purissimum & ardētissimũ religionis studium laudibus efferendum pu- tat. Ergo si virtus tãtum valet, vt iisdem ipsis quorum cupiditatibus infesta est, admiratio- nem ingentem commoueat: quid conuenit asserere, nos laudem nõ natura & splendore suo, sed studio & cupiditate nostra metiri? Si enim ita esset qui turpi voluptate ducuntur nullo modo cõtinentiæ pulchritudine moue- rentur: Neque qui alienum appetunt, innocẽ- tiam laudarent, neq; scelesti, & impuri casti- tatem religionis extollerent. Quod quàm fal- sum sit, satis esse probatum arbitror. Quam- quam in re minime dubia confirmanda lon- gior fuit quàm fortasse cõueniebat. Nihil est enim magis perspicuum, quàm vnuerfum ge- nus humanum in virtutis laude mirifice con- sentire. Et hoc sit, vt dictum est, non lege, mo- re, aut instituto, sed insito natura iudicio. Ve- enim Solem lucere, ignem calere sentiunt vnũ- uersita mortales omnes quantumuis impu- ri iudicant virtutis excellentiam esse admiran- dam, & prædicãdam, & omnium studio com- plectendam. Nam ad id quod dixisti, infames
homines,

homines, & impuras mulieres in ludicris, aut flagitiosis artibus exercēdis certo laudis premio affici solere, in responsum est, turpitudinem ipsam per se à nemine laudari posse: sed illud aptum atque congruum, quod informis, in cultu, in motu, in gestu denique corporis enteserit. Quae tamen honestatis similitudo non tantam vim habet, vt impuras artes vulgo laudabiles efficiat. Nunquam enim vt probri obijcerentur, si hominum vulgus existimaret alicuius expectēdi decoris laudem in illis esse sitam. Quod autem ad Sisyphum, & Autolyceū, & Vlyssē attinet, intelligi oportet, non in illis vanitatem, sed sapiētiae speciem fuisse laudatam: Sapientis enim hominis officium existimatur, multa dissimulare, multa etiam interdum Reip. causa simulare, & hostes insidijs eade circumuenire: quibus artibus apparet, tres illos praeis temporibus nobilitatos existisse. Nec tamē Homerus quamuis multa praetere dicat, est in omnib⁹ iudicandus. Multa enim mentiantur Poetae, vt est in veteri proverbio. Cum igitur, vt ad propositum redeamus, exploratum sit tantam esse admirationem virtutis, tantam ipsius honestatis splendorem, vt tyrannos etiam homines ferros & humano generi pestilētes commoueat: Quid de populo tandem vniuerso existimandum

dum est. Constat enim ex ijs qui nec insigni scelere contaminati sunt, nec rursus egregiae virtutis specie commendati, virtute namque excellentes multis annumerari non possunt: & qui insigni aliquo scelere publicum otium perturbant, omniū consensu à vita communione repelluntur. Est igitur populus multitudo collecta ex ijs, qui vel aliqua officij mediocritatem tueri possunt, vel in leuiore aliquo flagitio versantur. Hic tu quantam orationem cōsumpsisti in accusanda libidine populorum, in amentia multitudinis insectanda, in cōmunibus vitae flagitijs describendis? In illa vero explicatione ciuiliū seditionū atque publicarū calamitatum exultauit oratio tua omnem antiquitatis memoriam repetens atq; demonstrans omnia imperia populorū amentia & scelere concidisse. Sed mihi crede habuit multum iniquitatis accusatio tua. Praetermissis enim bonis populorum opera & industria constitutis, in eorū tantum malis enumerandis, vitijsq; omnibus feligendis versata est. Quid enim quaeso fuisset ad humanam vitam praesidium & cultum utiliter inuentum, si non multitudinis labor, & manus accessisset? vt enim hic committam terrae culturam, edium extruções, vrbium munitiones, curacionem valetudinis, nauigationem & artes innumera

merabiles ad vitam sine cura degendam populi ipsius ope, & diligentia constitutas: recte profecto viuendi disciplina, mores, & instituta nulla fuissent, nisi hominum multitudo iure sociata unum in locum conuenisset. Nam si homines in siluis dissipati bestiarum more vagarentur, quis humanitatis cultus, aut quod verendum signum in rebus humanis existeret? Ciuitates igitur indolem adolescentum excitauerunt, atque paulatim hominum ingenia excolentes, ad honestatis splendorem instruxerunt. In illis religio & officium ortum est: ibi iustitiae lumen eluxit: ibi magnitudo animi, ibi modestia, & reliquae virtutes extiterunt. Quin etiam artium maximarum studium, occultarumque rerum inuestigatio, & inuentio nulla esse potuissent, nisi prius summorum hominum ingenia fuissent ciuilibus institutis mansuefacta, & exulta ad rerum naturam acriori mentis acie perspicendam. Neque solum hoc praestat ciuilibus cultus, ut homines ab agresti vita ad humanitatem ducti facilius humanarum atque diuinarum rerum cognitionem capiant, verum etiam ut secure atque commode vitam in naturae peruestigatione consumant. Nullo enim modo summi viri sapientiae studia colere potuissent, nisi multitudinis ope corum vita uniretur, multorumque hominum inuenta iugentem

ingentem illis materiam ad naturae explicacionem suppeditarent. Omnes igitur artes quarum praesidio vitam sustentamus & vim bestiarum, imbrum, hostium arcemus, & animum sapientiae disciplinis excolimus, atque potestremo homines sumus, ipsius multitudinis ope inuenta atque perfecta sunt. Haec tam multae utilitates quae nam tandem ratione a populis manare potuissent, nisi fuisset innatus omnibus insignis quidam pudor, & publice incolumitatis appetitus? Quis enim quae so est in populo legibus, atque moribus constituto, qui a caritate humani generis abhorreat? Nec enim solum liberos, parentes, propinquos, sed ciues etiam atque adeo genus humanum sibi naturali amoris foedere sociatum vident. Quam dociles autem sint ad omnem recte viuendi disciplinam, si modo rectores habeant, & prudentia graues, & publice incolumitatis amantes, est explicatu difficilimum. Mirum enim est, quam omnes magistratus, & principes vereantur, & viros omni virtute praestantes obseruent: usque adeo, ut excellentis hominis conspectu furor omnis confidat, & incendium seditionis extinguatur. Quod Vergilius elegantissime describit.

*Magno (inquit) in populo cum saepe coorra est.
Seditio, seu itaque animi ignobile vulgus.*

DE GLORIA

Iaq; facies, & saxa volat. furor arma ministrat.
 Non potuit magis ante oculos ponere turbu-
 lentæ discordiæ tempestatem. Sed videte il-
 lius sedatæ facilem & expeditam rationem.
Tum pietate graui, ac meritis si forte vinu quæ,
Cõspexere, silent, ar rectis que auribus adstant.
Ille regis dictis animos & pectora mulcet.

Cernitis quantum habeat authoritatis apud
 populū furij etiam ad tetrum & immane fa-
 cinus excitatum, prudentiæ, constantiæ, atq;
 probitatis opinio? Non est necesse id exem-
 plis confirmare. Plenæ historiæ sunt, neque
 est quicquam magis perulgatum, quàm pru-
 dentiū & grauium hominum authoritate po-
 puli furores omnino cõprimi, & turbidas se-
 ditiones extinguere. Quid illud? nonne magnū
 argumentum est, nihil esse apud populum vir-
 tute illustrius, quòd eos magnificiat, qui præ-
 stantium hominum testimonio comprobantur?
 Non enim mediocrem laudē inueniunt ij,
 qui se ad claros & spectatos viros adiun-
 gunt, & ab illis diliguntur. Hos itaq; multitu-
 do statim incipit admirari, quamuis nondum
 eorum recta studia perspiciat. Satis enim ad
 magnū decus existimat esse, datum illis à su-
 mis hominibus, virtutis, & industriae testimo-
 nium. Hoc animaduertentes Poëta fecerunt
 eos quos ornare volebant, quorundam Deo-
 rum

LIBER TERTIVS. Ixxiiij

rum familiares. vt Vlissem Minerva, Aen eã
 Veneris, Hyppolytum Diana: vt multitudo
 in tanta gloria ponens approbationem homi-
 num virtute præstantium, tanto magnificen-
 tius de illis iudicaret, quos audiret fuisse Deo-
 rum familiaritibus implicatos, quantum di-
 uina sententia hominum iudicijs antecellit.
 Ergo cum omnes homines maximam qui-
 dem laudem arbitrentur esse à diuina mente
 comprobari, proximam autem à viris diuinis
 in pretio haberi: quid est magis perspicuum,
 quàm omnes ad virtutis, & sapientiæ laudem
 conspirare? Nam quod ais, populum ingra-
 tum semper, & improbū in ciues bene meri-
 tos extitisse, si rectè iudicare de omni causa ve-
 limus, cum certè huius inuidiæ crimine libe-
 rabimus. Eas enim calamitates quas viri ex-
 cellentes in liberis populis hauerunt, magna
 ex parte reperimus paucorum perfidia illa-
 tas multitudinereclamante. Obijt in carcere
 Miltiades in quem fuit non populo, sed Xan-
 tippo accusante deductus. Populum enim in
 iudicio valde proprium expertus est. Thera-
 munes triginta tyrannorum iussu venenum
 sumpsit inuito populo, necemq; illius agerti
 me ferente. Haussit in ea ciuitate venenū Pho-
 cion, calumnia paucorum Macedonia regi-
 bus gratificatum: at vniuersa ciuitas ob illius

mortem in luctu uersata est. Quid hic Socratis necem? Quid Xenophótiis exilium? Quid Demetrij fugam? aliorumque hominum industria præstantium exitus miserabiles oratione complectar. Parum ne constat eos omnes fermè inuicta multitudine in clades illas incidisse? Quantum metorem, ut de Romanis loquar, exiliũ Cæcilij Metelli Numidici, gentilis dè Metelle tui, cuius uis uniuersis attulerit, quãta rursus uoluptatem ex illius restitutione cuncti ciues exceperint, dici uix potest. Fuit Clodij conductis operis in exilium pulsus Cicero: at illius discessu omnis ciuitas in credibili dolore confecta fuit. Quid de illius restitutione dicam, tanta totius Italiae gratulatione celebrata? Quanto amore populus uniuersus Catones, Paulos, Marcellos, Scipiones, & omnes egregios viros complexus est, ut eorum casus, & incommoda dolèter tulit, quàm grata uoluntate fuit semper summorum hominum memoriam persecutus, doctorum hominum scripta declarant. Quare Africanum illum superiorum ualde admiror. Linternum, patriæ, quæ illum amplissimis honoribus auxerat, prætulisse. Quin etiam tradunt morientem præcepisse, ut sepulchrum sibi in eo ipso loco, quem exilio uoluntario delegerat, edificaretur, ne ossa illius ingrata patria conti-

contineret. O uocem tanto uiro indignam. Tu ne ingrata patriam appelles eam, quæ te tantis beneficijs ornauit? Illa te admodum iuuenem in summo imperio locauit: eadè summis uiris gloriam, & dignitatem tuam imminuere cogitantibus, incredibili studio restitit: quin etiam eo ipso die quo erat tibi iudicium subeundum, suum erga te studium declarauit, cum deserto foro, neglectis tribunis & insigni contumelia uexaris, te omnia templa salutantem prosecuta est. Si patriam appellas duos Petillios qui tibi diem dixere, nõ recusò quo minus eam, ut ingrata & immeritum scelere condemnes. Si autem patria est uniuersa ciuium multitudo, cum hæc te semper ornarit, & auxerit, tuæque dignitatis amplitudini nullo in loco defuerit, non in eam gratum animum, sed in te prædientiam requiro. Idem quod de Scipione diximus, de omnibus ferme præstantibus in Rep. gubernanda uiris dicendum est. Vix enim fuit unquam egregius homo, qui non populo egregie carus extiterit. Ais præterea populorum amantia ciuitates, & imperia corruisse. Verum id quidem est, sed ea ipsa imperia populorum opera, & industria fundata, & amplificata sunt. Non, inquires sed paucorum consilio, & sapientia. Fateor equidem. Sed si ea iusta causa

DE GLORIA

est, cur populos ab ea laudis societate repellas, quod nō per se, sed paucos secuti, urbium fundamenta iecerint, & ciuilem societatem diutissime coluerint: eadem ratione defendā non esse verum, causam publicæ calamitatis populis attribui. Nō enim per se, sed paucos secuti, omnia perdidērunt. Quæ igitur inuidia est, id illis crimen inferre, quod præcipue pertinet ad principes eorum inscitia ad suam dominationem intemperanter abutentes: & laudem illis cum principibus communem ad principes vniuersam transferre? Si verum itaque fateri, & rectis populorum studijs vitia pensare velimus, multo plura bona quàm male reperimus reb⁹ humanis fuisse opera multitudinis importata. Quæ quamuis interdum turbetur, & in perniciem irruat, ducta tamen sæpè ipsius honestatis splendore à flagitio reuocatur. Vt enim mare diutius sedatum atq; tranquillum, quàm tempestate concitatum animaduertimus: ita populum diutius quietum, quàm seditione commotum aspiciamus. Hanc tu populi causam si tueri voluisses, quātum campum haberes, in quo oratio tua posset excurrere, & quomodo documq; vellet libere vagari? Facile enim potuisses, quæ tua copia est, infinitatis exemplis ostendere, quātus amor honestatis fuerit semper omnibus populis

LIBER TERTIVS: lxxvj

polis ingenuus. Atq; primū res ab Atheniensibus gestæ (nescio enim quomodo ciuitatis illius omnium disciplinarum altricis exēpla libentius vsurpamus) ingentem tibi materiam afferrent. Commemorares enim, quàm sæpe omnis populus honestatis tuendæ gratia extremum discrimē adierit: quàm illustres contentiones pro iustitiæ defensione, & totius Græciæ liberatæ suscepērit: quanto impetu & ardore cum summè fortunarum omnium periculo supplicibus opem attulerit. Quòd si Sparta orationis ipsius cursu & impetu delatus esses, quàm multis, & quàm memorabilibus exemplis disputationem locupletare potuisses? Explicares enim pueroꝝ institutōnem, studia inuētutis, ipsius senectutis gravitatem, vniuersiq; populi in virtutis studio cōsensionem. Tum ea quæ Laedæmoniorum multitudo pro Græciæ defensione fortiter atque laudabiliter gessit: quæ rectè, temperate, & constanter administravit, luculenter exponerēs. Iam Romanæ gentis mores & instituta, quàm amplam orationis segetem tibi suppeditearent? Quæ enim tanta fides, tanta iurifurandi religio, tātum honestatis studium in vllis vnquam fuit? An tu credis fieri potuisse, vt populus ille tam longe lateque imperium augetet, idq; tam multis annis conseruaret,

si non artes præclaræ, quibus erat instructus, multis partibus eiusdem vitia superassent? Nullo modo mihi crede, non dico imperium augere, sed ne ciuitatis quidē vnus opes diu tueri potuisset, si plus apud eum libidinis & ignauia turpitudine, quam laus industriæ & cōtinentiæ valuisset. Nihil enim est quod sine virtutis, & modestiæ præsidio possit esse diuturnum. Vt autē hic Gallos & alios populos rerum gestarum gloria florentes omittā, quo modo tu Hispana nationis facinora verbis extollerēs? vt singulas res vniuersæ Hispaniæ consensu cōtra Christiani nominis hostes suscepta exornares? Dicerēs enim quanta virtute Hispani pro religione dimicarint: quanta contentione patriam defenderint: quanta fide reges & principes amplexi fuerint. An tibi homini eloquentissimo in tam vera & expedita causa oratio defuisset? Quam autem si multitudinem truculentæ bestię inducis, alienam puto. Non enim vt inuis bestijs atq; recusantibus sunt iniecta vincula, sic hominibus leges impostæ. Homines enim nō vis, sed ratio impulit, ad leges accipiēdas: rationi autem iniici vincula nō possunt. Quæ vis enim quæso multitudini inferri potuit? Aut quo supplicij metu vniuersum populum coges legibus obedire? At constat sæpe numero multos vt patrijs

patrijs legibus obtemperarent, ad nō dubiam mortem concurrissē. Vnde in Spartiatis, qui apud Termophylas duce Leonide ceciderūt extat illud Simonidis Epigramma à nostro Cicerone versum.

*Dic hospes spartanos te hic vidisse iacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.*

Ergo qui vt legibus parerent mortem expetierunt, eos certè constat, non metu coactos sed honestatis amore ductos, ad quam eos leges erudiebant, seiplos in vite discrimen intulisse. Nec enim si hosti cecidissent, erat illis aliqua pœna præter ignominia subeūda, quam vt vitarent sanguinē suam patriæ largiri voluerunt. Hoc etiā de multis alijs nationibus affirmari potest, quæ vsque ad extremum spiritum pro institutis patriæ decertauerunt. Hoc ipsum autem est magnum argumentum docilitatis ad honestatem, quod vniuersi populi, leges vereantur. Sunt enim magistræ morum, & officij disciplinam continent. Sed eas inquis, non esse grauibus, & honestis, sed flagitiosis hominibus scriptas. Equidem vt fatear eas non esse perfectis hominibus impostas, ita nec ijs qui omnē moderationem repudiant scriptas esse defen dā. Hoc enim est illis propositum, vt humanum ani-

DE GLORIA

nam ad omnia virtutis officia natum, sed do-
 mesticis interdū vitijs à natura discedentem,
 ad naturam suam reuerti cogāt. Nam duplex
 est animorum cultus. Vnus positus est in Phi-
 losophia, qua splendida ingenia sapientię opi-
 bus excoluntur: alter in legibus & institutis,
 quibus imperfecti & mediocres homines ad
 officium erudiuntur. Quod enim præstat al-
 tissimis animis altissimarum rerum cognitio,
 hoc licet non eodem modo præstat multitu-
 dini disciplinæ civilis institutio. Vtraq; enim
 facultas id efficit, vt ratio coerceat temerita-
 tem. Vt igitur qui apti sunt ad sapientiæ disci-
 plinam Philosophiam colūt, vt sapientes eua-
 dant: ita qui nōdum moribus recte constitu-
 ti sunt natura tamē propēsi sunt ad honesta-
 tem, legibus viuētes in dies honestiores sūt.
 Sunt enim leges præscripta rationis ad offi-
 cium impellentia, & à flagitio multis modis
 auocantia. Partim enim sceleratos homines
 de medio tollendo, partim mediocres homi-
 nes ad honestatem præmio laudis incitando,
 multitudinem bonam, & obsequentem effi-
 ciunt. Vt enim medicina refecat interdum
 partes insanabiles, ne earum contagio totum
 corpus inficiat: ita leges extremo supplicio in-
 expiabile scelus comprimunt, ne ex illo quasi
 quædā lues ad vniuersam Remp. permanet.

Et

LIBER TERTIVS. lxxvij

Et quemadmodum vt in codē simili verber,
 vbi salus omnino desperata est, ibi nullus me-
 dicinæ vsus esse pōtita si mores publici fuis-
 sent omnino corrupti, nūquam fuisset in sce-
 lera vindicatū. Nam neque curatio despera-
 tis adhibenda est, neque corruptæ partes ex-
 cindendæ, si totū corpus est similiter affectū.
 Hic tu populum ipsum quasi belluam imma-
 nem inuitam atq; repugnantem legum clau-
 stris inclusam esse vis. Quasi non ab ipsis po-
 pulis expetitæ leges, atque comprobata sint.
 Aliter enim cur tanti honores Lycurgo apud
 Lacedæmonios publico omnium cōsensu de-
 creti fuissent? Cur apud Athenienses Solonis
 nomen in tanta laude stornisset? Cur Roma-
 ni ciuitatis principes in Graciam misissent,
 qui leges à sapientissimis hominibus latas de-
 scriberent? Cur omnibus qui leges dedete
 summa rerū omnium potestas permisa fuis-
 set? Omnes enim constat in suis ciuitatibus
 principatum tenuisse. Omitto illa antiq̄iora.
 de diuinitate credita, Mercurij apud Aegy-
 ptios: de Minoe, & Rhadamātho, qui filij Io-
 uis habiti sunt: de multis alijs legū latoribus
 qui fuerūt populorum opinione in Deorum
 numero repositi. Velim igitur mihi dicas,
 quæ nā bellua immanis vincula expetiuit vn-
 quam, aut diuinos honores habuit illis à qui
 bus

DE GLORIA

bus alligata est? Quid illud? Multa enim in publico more posita pro lege habēda cēsent illi quos authores habetis. Sic enim, vt alios omittam, vester Iulianus ait. Cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneāt, quàm quòd iudicio populi receptæ sint, merito & ea quæ sine vllō scripto populus probauit, tenebunt omnes. Ex hac Iuliani sententia, quam reliqui omnes sequuntur, apparet, quantam sit publico iudicio tribuendum. Nunquam enim viri grauisissimi atque prudentia præstantissimi tãti fecissent vniuersæ multitudinis approbationem, nisi acute vidissent illius voluntatem esse plerumque cum honestatis studio, legumque prudentia mirifice congruentem. Quòd si lex est, vt placet Demòsthēni, Deorum inuentum atque munus, aut, vt inquit Aristoteles, mens omni perturbatione vacua, eaque de causa diuina, constatque populi morem & legem ratam efficere, & pro lege reputari: efficitur planè populi plerūque iudicium cum diuina mente consentire. Quòd igitur tu pro argumēto sumis amentia popularis, id maxime populi pudorem & verecundiam confirmat. Cōtinent enim leges, quibus populi deuin si sunt rotius honestatis disciplinam, vniuersumque Reip. statum præsidio suo communiunt. In quo autē inuidiam ex tyrannorum

imma-

LIBER TERTIVS. lxxix

immanitate populo concitare voluisti, parū mihi visus es attendere, quantū iudicium honeste indolis in populis cōtiterit, tunc etiam cum ty. annos publico præsidio armabatur. Quantum enim sit multitudo ad honestatem propensa, ex eo perspicitur, quòd nemo vnquam ad eam astu capiendā accessit sine virtutis egregiæ simulatione. Quis enim vnquā tyrānidem affectauit, qui non prius omnem contentionē in eo adhibuerit, vt vir virtute excellens, & publicæ incolumitatis amans haberetur? Quemadmodum cum aucupes, aut esca, aut istula aues alliciunt, atque tandem improuidas illaqueant: ita qui populum insidijs opprimere statuunt, hoc primū aucupis simulatæ virtutis sibi vtendum putant. Nunquam profecto maligni homines hac arte sibi populum capiendum existimarent, nisi intellexissent illum virtutis specie delectari. Ergo si populi voluntatem respicias, videbis eum tunc etiam cum ad homines improbissimos omnes opes Reip. deferrebat, plurimū virtuti tribuisse. Non enim illos sed virtutē quam esse in illis existimabat ornandam esse ducebat. Idque vbi primum dolere sentire potuit, aperte ostendit. Quantum enim odium in tyrannos, & quā immane concipiat, quàm inimicus & infestus sit omnib⁹ qui simulata

virtu-

tate populis illuserunt, explicari non potest, Multa dici alia possunt ex quibus liquidò cōflet, quàm sit vt plurimum omnis multitudo honestatis appetens, & intensa turpitudini. Sed minime necesse est. Hoc enim dico, cum populi mores immutati perniciem Reip. minitantur: cum ciues perditī effrenataque libidine furētes sese flagitijs omnibus inquinant: cum vt rerum humanarum conditio postulat, Reip. fatalis exitus appropinquat: tunc etiam omnium testimonio virtutis excellentiā comprobari. Te autem teste potissimum vtar. Sic enim ais, nomina rebus immutari, malitiam appellari vulgo sapientiam, audaciam virtutis nomen imponi. Si igitur tantum studium existit in omnibus improbis occultandi flagitij, virtutumque nomina capitandi, nonne satis apparet eos omnes egregiè de virtute iudicare? Addis præterea, in periculis consueti optimorum auxilium implorāt, metu autem liberati, eosdem ē patriæ finibus expellunt. Non cernis igitur quantum in omni fortuna testimonium à corrupta multitudine viri optimis impertiri soleat? Nam qui in communi rerum omnium perturbatione in rebus desperatis cum ad delubra omnia confugiāt, vt iram diuinā religione placent, à viris etiā bonis, quasi à quodam numine cœlesti auxilium

lium implorant, iudicant certè in illis diuinā virtutem elucere. Qui vero secundis in rebus ciues bene meritos eijciunt: aut in eos improbi sunt, quòd intelligant eorum virtutem & continentiam pecuniarū cupiditati voluptatumque libidini repugnare, aut invidia ducti virtutis præstantiam æquo animo aspiciere nequeunt. Si vt licentiam suarum cupiditatum obtineant, quid illustrius, quàm declarari ab hominibus libidini deditis sese præsentia hominis vnus tanquam luce solis offendi? Nec enim perditī homines de illo præclaram opinionem habent, quem flagitij testem habere nō reformidant: si æstuātes invidia egregios viros extermināt, eos planè iudicant esse diuinis copijs affluentes. Ijs enim quæ quisq; contemnit nemo invidet, sed ijs quæ pulchra & eximia putat. Quid est igitur clarius, quàm in omni fortuna semper excellentem virtutem furiosi etiam populi consensu in laude versari? In vniversum autem tria sunt, quæ aliquo tempore expressam laudē virtutis impediāt. Nam aut flagitiosa cupiditas incitat homines ad laudem honestatis obterendam, aut invidia ad extinguendam, aut infamia ad obscurandam. Cum enim vt primum de cupiditate loquar, animus æger quasi graui morbo oppressus ad studium virtutis excitari nequit, (c

DE GLORIA

que nefariæ voluptati cōstringendum dat, in
digne patitur proprium scelus a liorum splen
dore coargui. Hoc igitur instigat homines
amentes a aliud facimus lōge detestabilius
obeundum. Intendunt enim insidias optimo
cuiq; machinas omnes adhibent, vt cum aut
interimant, aut exterminent, vt ita tandem
possint per omnia genera libidinum vagari.
Vt igitur lucem oderunt, non quia parum iu
cundam aspectu, aut parum rebus humanis
vtilem existiment, sed quia tuis interdum fla
gitijs eam aduersari conspiciunt: ita virtutem
interdum nefarie persequuntur, non quia lu
men illius parum cœleste atq; diuinum arbi
trentur: sed quia vident illud esse sceleri con
trarium & inimicum. Ergo vt ad suscipienda
flagitia opportunitate noctis vtūtur, ita luce
virtutis amota credūt se multo liberius pec
caturus. Vident enim illius discessu, noctem
atque tenebras quasi occidentis sole futuras.
Hæc itaque flagitiosæ cupiditatis immanitas
est interdum impedimēto, quo minus viuis
pleno ore laudetur. Inuidia deinde quantum
potest, eam infringere conatur. Est enim ma
lum tetrum, detestabile, execrandum, omni
bus bonis infestum, rebus humanis pestilēs,
atque mortiferum. Hæc vbi animis homi
num quasi furias quasdam immitrit, ita eos

amentia

LIBER TERTIVS. lxxxj

amentia præcipientes exturbat, vt in amicorum
etiam perniciem instiget. Dum enim pleriq;
dignitate principes esse cupiunt, idque non
tam industria eccellente, aut acti virtutis stu
dio qàm alienæ laudis imminutione se affe
qui posse confidunt, omni impetu feruntur
in eos, quos vident insigni dignitate præditos
vsque adeo, vt neque familiaritate, neque pro
pinqvitate, nec vlla denique coniunctione, à
tanta sceleris immanitate deducantur. Nihil
est enim tam sanctum, nihil tam omni religio
ne munitum, quod nõ inuidia violare soleat.
Intimos enim sensus lacerat, atque consument
tantumque dōlorem efficit, vt menti lucem
eripiat & ab omni alia cogitatione ad virtutis
exitium traducat. Hinc igitur doli, fraudes in
fidia, hinc tela comparata in bonorum pestē
atq; perniciem, hinc turbulentissimæ tempe
states excitatæ. Attamen quo maiorem dolo
rem capiunt homines perditis ex aliena di
gnitate, eo clarius iudicium iudicij sui dant.
Numquam enim tanta inuidia æstuarent, nisi
plane cernerent eas opes, quibus homines sin
gulari virtute in omni genere redundant esse
laude immortalis dignas. Ergo neque flagitiosū
homines cum impugne libidini atq; dedeco
ri seruire cupiunt, nec inuidi cum alienæ di
gnitatis aspectu contrabescūt, aliter de virtu

L. te

DE GLORIA

re iudicāt, atque viti boni, quamuis id omni ratione diſſimulent. Considerandum tamen est quā breuis, & quā imbecilia sit illa fraus hominum aliena dignitate dolētium. Quamuis enim primos impetus habeat vehemētes, interposito tamen spatio conſeneſcit, atque tandem vires omnes amittit, Illi enim ipsi qui omnia effrenata libidine metiuntur, qui virtutem intueri nequeant, eandem paulò post vi naturā vici in omni aetate celebrandam, atq; religione consecrandam existimant. Obsecrum ne est, vbi primum virtus ab omniū conspectu remouetur, omnem inuidiae tumorē residere, & spectatos homines ab ipsis inuidis requiri? Tunc enim omnes virtutem amissam lugent: tunc se bonorum praesidio orbatos esse querunt: tunc capiunt eos etiam quos occiderunt in vitam reuocare: tunc eos laudibus in caelum extollunt. Sic igitur sit vt omnes excellentes viri in multo maiore gloria floreat post mortem, quā in vita florebant. Tunc enim inuidiae impetu videbatur nonnumquam cursus veræ laudis impediri. Post mortem vero inuidia profus extincta & caligine ab omniū oculis dispulsa, mirum est quantus splendor virtutis omnium oculis obuerſetur: & quanto consensu multitudinis efferratur. Restat vt de multitudinis inſci-

tia

LIBER TERTIVS. lxxxij

tia differamus, quā tertiam causam esse dixi, cur interdum virtus in obſcuritate lateat. Fateor quidem imperitum vulgus in magnis erroribus verſari ſolitum. Multos enim videmus falſa virtutis opinione commendatos, multos contra virtute eccellente praeditos eodem errore hominum ignominia verſari. Nam licet sapientes cum inſipientibus in virtutis approbatione conſentiant, hoc tamen intereſt inter vtroſque quod ſapientes ſtatim vere & incorrupte iudicant, & vitia nomine virtutis inuoluta perſpiciunt, inſipientes vero id tardius aſſequuntur & prius aliquam inſcitiae poenam luunt. Vnde perſpicitur, illis qui ad veram gloriam nituntur, nō modo perditorum hominum furore, & inuidia multos labores eſſe preferendos, & ingentia vitæ diſcrimina ſubeunda, ſed etiam inſana concipienda. Quæ tamen intra breue admodum tempus euaneſcet. Tanta enim eſt veritatis vis, tantum vere virtutis lumen, vt omnem inſamiam aut ſcelere hominum, aut errore conflatam deleat, & extinguat. Ita tandem fiet, vt homines etiā ſceleſti & imperiti bonos egregie laudent. Non iſta eſt, inquis: nam cum in omni genere rerū illi tantum iudicare de ijs rebus poſſint, qui ſunt earum rerū ſcientiſſimi: fieri non poteſt vt populus cum ſit virtu-

L ij tis

DE GLORIA.

tis ignarus, recte de virtute iudicet Hoc quidem recte dictum fuisset, si sensus ille quo honestatem laudandam & amandam sentimus: ratione & disciplina, & non potius natura, & quadam penitus insita notione cōstaret, Omnes enim à natura informati sapientiam, æquitatem: & animi altitudinem cum admiratione suspiciunt. Quod inficiari non potes. Sed insidias inquis, fieri multitudini, & ita euenire vt homines flagitiosi simulatione virtutis opas, honores, imperia, consequantur. Fateor equidē, sed quero num possit aliquis dolis, & fraudibus in diuturna laudis possessione permanere? Minime certe. Cur ita tandē? Quia multa signa sunt, quæ facile arcana mentis indicent. Nam cum oculi, frons, status, incessus, occulta mentis aperiant, tum multo magis oratio omniaq; vitæ consilia, quæ semper natura cogente con mentis habitu consentiunt. Est enim animus quasi fons perennis vnde omnis oratio, & omnes actiones emanant. Vbi igitur vitijs redundauerit, multa necessario profluent, quæ illius inclusas libidines ostentent. Quantum studium adhibuit Alcibiades quādiu Spartaē vixit vt seueri & constātis hominis personam sustineret? Num eam tueri diu potuit? Nō profecto. Insita namque libidine cōcitatatus infinita flagitia

LIBERTERTIVS. lxxxij.
cia concepit, eam summa impunitate & impudētia. Quid phalaris? Quid Dionisius? Quid alij immanissimi tyranni? Nam cum populos specie lenitatis, & clementiæ delinire cuperent, insitam immanitatem dissimulare potuerunt? Quam multi perfidiosi cum intelligerēt nihil esse fide plausibilius, frustra se bonos viros esse simularunt? Quam multi natura, & ingenio truculenti frustra clementiæ famam occupari conati sunt? Veluti ille Demetrius Terentianus qui cum videret facilitate nihil homini esse melius, neque clementia, eaque de causa blāde atque benignè facere meditaretur nullo modo potuit id quod inuita Minerva conabatur ad extremum vsque tenere. Ad naturam itaque suam subindē redit, & cum maxime se cohibere vult, verba plena stomachi fundit: quale est illud. Effundite, emite, facite, quod vobis lubet. Nulla deniq; virtus, nullum studium diu simulari potest. Aduersatur enim atque repugnat ipsa natura. Quāuis igitur nullum esset ingeniū in populo, scelus tamen tam multis signis se ipsum indicās negotium nullū esset inspicere. Quid quod non est omnino hebes ad id quod est melius intelligendum? Vt enim fatear, in rebus que artificio constant, multa ab earum rerum intelligentibus animaduerti posse, quæ

DE GLORIA

imperitos effugiunt, id tamē in reb. quæ sunt cōmunitibus infixæ sensibus accidere non posse defendo: quamquam in artibus etiam videmus eadē sepe numero doctis, & indoctis probari. Quis enim est in populo, quē Francisci Mediolanen, eximij citharædi cantus non in credibili suauitate demulset; quem Michaëlis Angeli Florentini tabula non admiratione suspensum teneat; Legi nuper per bella Epigrammata summorū hominū in tabulā quandam, in qua erat Mendoza tuus vir omnibus rebus ornatisissimus, Cæsaris apud Venetos legatus opera Titiani cuiuspiam luculenter expressus. Existimāne fieri posse vt illa pictura, quæ viros doctissimos & amplissimos commouit, non multitudinem etiam commoueret? Idem etiam in omnibus alijs artibus accidere videmus, vt qui excellentes artifices ab optimo quoque artifice iudicantur, iudicio etiam multitudinis excellent. Contra vero si pictor aliquid imitando à natura descendit, si musicus vocem absonam, & paulò à numerorum ratione discrepātem emittit, omnes quantumuis harum artium rudes offendit. Quod si homines idiotæ de artibus istis sepe numero recte statunt, quarum intelligentiā sine disciplina assequi non possunt: quid de honesta te dicendum est, ad cuius intelligentiā & cupiditatē

LIBER TERTIVS. Lxxx iij

diditatem non disciplina, sed natura instituti sumus? si Aristidis ætate quæfisset aliquis Athenis quis esset omni laude florentissimus, nam aliter graues homines, aliter plebē fuisse responsuram opinari conuenit? Minime quidem. Omnes enim vnum Aristidem propter virtutis excellentiam admirabantur. Tempore Phocionis quis bonorum opinione, fuit illo virtutis & continentię fama præstantior? Quis item fuit illi iudicio multitudinis antelatus? Quid hic Camillum, quid Regulum, quid Africanum, & alios excellentes populi Romani principes cōmemorem? Quis enim erat Romæ qui non eorum virtute Romanū imperium niti iudicaret? Sed minime necesse est in re perspicua confirmanda multis exemplis uti. Constat enim semper vulgus hominum, constantiā, grauitatē, & animi magnitudinem suspexisse. Quod si aliquādo aut vera virtus latet, aut vita simulatione virtutis occultantur, considerandū est, nec virtutis lūmē diu obscurum esse posse, nec quicquam fictum aut simulatum in diuturna laude versari. præclare igitur Socrates, vt est apud Xenophontem, eam tantum esse certā ad gloriam viam asserbat, quæ veritate munitur. Hoc autem ita confirmabat. Fingamus inquit, velle aliquem aulædum præclarum existimare

à non tamen sit. Is cum illud musicum artifi-
 cium imitari nequeat, reliqua omnia quæ vi-
 derit fieri ab aulædis summa animi conten-
 tione persequetur. Primum igitur operam da-
 bit ut ad eorum similitudinem ornatu pul-
 cherrimo instructus, & sequentum agmine
 circumfusus in publicum prodeat. Deinde
 cū eos videat omnium sermone laudari, mul-
 tos etiã laudatores allegabit. Sed tandem aut
 nullum sui speciem debet, aut si dare volue-
 rit sese ridiculum ostendet. Nec solum malus
 aulædus, sed impudenter arrogans esse con-
 uincetur, ingentelq; opes sine vlllo fructu cõ-
 sumere. Hoc igitur tanto dedecore sine vlllo
 emolumento, & cum omnium derisione con-
 cepto, quo nam modo poterit reliquã vitam
 sine angore traducere? Idem eueniet illi qui
 se summum Imperatorem aut optimum gu-
 bernatorem haberi velit, harumq; artium sit
 ignarus. Si enim cū valde cupiat singularem
 de se opinionem multis afferre, fidem nõ fe-
 cerit, erit certe miser. Si autem fidem fecerit
 multo miserior. Nec enim poterit aut clauũ
 sibi traditum tenere, aut exercitum sibi com-
 missum moderari: & ita eos quos minime vel-
 let, funditus euertet, & ipse cum insigni dede-
 core & ignominia peribit. His quidem ver-
 bis Xenophõ ait solitum fuisse Socratem no-
 biles

biles homines ab inani gloria deterrere. Ali-
 bi vero sermonẽ à Cambyse cū Cyro filio ha-
 bitum exponens ita eos loquẽtes inducit. Sic
 statuis pater, inquit Cyrus, nihil esse vtilius
 opinione sapientiæ ad milites imperio conti-
 nendos. Ego vero, inquit Cãbyfes. Quanam
 igitur ratione perficiam ut me omnes sapien-
 tem opinentur? Vna est, inquit, via ò fili ad il-
 lustre sapientiæ nomen in quouis genere cõ-
 sequẽdum, sapientiam ipsam cõplecti. Quod
 quidem in res singulas inquirens verum esse
 deprehendes. Si velles enim te bonum agrico-
 lam, aut equitem, aut olædum existimari, nõ
 tamen esses: aut aliam quamuis artem profite-
 ri instituisses, cuius esses omnino rudis, vide-
 quã multa tibi fuissent excogitanda, ut eam
 quã velles cõpionem populo commoue-
 res. Atqui si cum multis egisses, ut te lauda-
 rent, ut videlicet ea via falsa illa confirmare-
 tur opinio, & magnifico cuiuslibet aitis appa-
 ratu expectacionem multitudinis excitasses:
 vbi primum tui periculum fieret, insecitia tua
 conscientia omnium coniuncta teneretur: &
 apertissimum insolentiæ crimen fastineres.
 Hætenus quidem Xenophon. Cuius senten-
 tia videmus quã sit inanis eorum conatus,
 qui dolo atque fallaciis ad gloriam aspirant.
 Erunt quidem illi aliquo tempore in oculis

DE GLORIA

populi, & opibus atque gratia flore bunt: sed ubi primum insidiæ detestæ fuerint (neque enim animo cõceptum scelus dissimulari diu potest, neq; latere) summa infamia deformantur. Sola igitur vera virtus firmam & stabilem gloriã efficiet. Magna est enim vis in virtute, magnum robur & inuictum, nempe quæ nec perditorum hominũ iniurijs infringi, neq; inuidiæ telis obtui, neq; inscitia multitudinis obscurari possit: sed ita semper cũ scelere & amentia congregitur, vt clarissimũ triumphum agat, lumenq; suum tandem omnium oculis conspiciendam exhibeat. Ergo cum neque flagitiorum omnium inuisa scditas, neque inuidiæ detestabilis immanitas, neque imperitæ multitudinis amētia possint vltimo modo laudẽ honestatis diutius impedire: nihilq; sed aliud quod laudi virtutis officiat, eueniat tandem necesse est, vt virtus omnium improbissimorum etiam cõfessione summis laudibus efferatur. Hæc est illa gloria quam amandam, quam expectandam iudico. Nihil est enim à virtute profectum, quod non sit omni studio complectendum. Illa vero fallax & inanis, quæ se huius imitricem esse cupit quamuis illi nemo resistat, per se tamen intra breue tempus euanesceat. Nullas enim vires falsum habere potest ad permanendum. Hæc est

LIBER TERTIVS. lxxxvj

est illa quæ miseris homines afflicta quæ populo supplices esse facit, quæ scelera infinita suscipit, quæ ciuitates & imperia cõuellit, inanis, furiosa turbulenta, dignitatis appetens, & nũquam in vlla dignitatis parte veritata. Huius tu quidem vitia grauiter infectatus es, sed oratio tua immerito inanis gloriæ flagitia ad ipsam gloriam transtulit. Quod quidem perinde est atque si quis humanæ figuræ è luto factæ vitia colligens, eaque in hominem contereus, probare vellet hominem esse luteum, & fragilem, mente & ratione penitus carentem. Ista enim gloria cuius seclera cõplexus es, non magis gloriæ rationem cadit, quàm homo è luto, & argilla factus in hominis rationem. Tuis autem definitionibus vti libet. Vis enim gloriam esse cõsentientem vniuersi populi laudem opinione excellentis decoris excitationem. Vtri igitur tibi tandem gloria affluere videtur? Illi ne qui eblanditis suffragijs in opinionem suorum ciuium irruunt, an illi potius, qui laudem non ambitiose flagitates, ab omnibus tamẽ & ciuibus, & peregrinis miris laudibus efferunt? Illi qui aura leuissimis & inconstantissimis rumoribus exultant. An illorum quorum laudem nulla consequens ætas obruet? Illi postremo quos imperiti tantam ad breue admodum tempus inanissimo plausu profes-

D E G L O R I A

prosequantur an illi potius, quos paulò post omnes ciues, & peregrini, prudētes & imprudentes, boni & improbi sunt eximij laudibus ornaturi? Est enim virtus grata multitudini, iucunda bonis, improbis admiranda & contra omnia inuidiæ tela vndique munita. Emitaque solam gloria stabilis & firma consequitur. Contra vero qui virtutis expertes sunt, frustra ad gloriam intuntur. Merito igitur eos ita pudet, iustius leuitatis, vt interdū gloriæ studium in concione profiteri non audeant. Est enim scœdum, & flagitiosum gloriam si se virtute consecrari. Illa igitur oratio qua ambitionis indignitatem, insidias egritudines, humiles & fractas exanimationes elegantissime descripsisti, nullo modo gloriam labefacta: nempe quæ non in ambitione, sed in eximia virtute constat. In quo vero ais sapientiæ studia vulgo contemni, sapientiam tuarequiro. Si enim quid primo impetu vulgus exquirat attendimus, fateor eorum studia despici, qui neglectis diuitijs, spretis voluptatibus, omnem operam in naturæ peruestigatione ponunt. Sic vero quid tandē natura cogente laudare soleat, intelligimus omne studium esse gloriæ cupidis in sapientia collocandum. Illi enim ipsi qui primo præclara studia sperant, paulo post animo reputantes
 ipsius

L I B E R T E R T I V S. Ixxxvij.

ipsius sapientiæ dignitatem, sapientes homines, vt aliquod caeleste numen intuentur. Sic autem antiquitatis memoriam repetere velimus, videbimus omnes qui sunt habiti sapientia præstantes amplissimis honoribus vsos, eorumq; consilio res magnas administratas. Vt enim à Poëtis ordinamur, quis ignorat in quâto honore fuerit apud Thebanos Itefias. Calchas vero apud vniuersos Græcos, qui Troianis bellum intulere? Ex principibus autē Amphiarus, Nector, Palamedes, & Vlysses sapientissimi sunt existimati. Quis igitur illis temporibus fuit auctoritate præstantior? Achilles autem fertur fuisse traditus in disciplinam Chironi Centauro qui fuit inter illius memoriæ sapientes numeratus. Ex quo intelligitur quantum fuerit olim sapientiæ tributum. Nūquam enim Poëte sinxissent Achillem, quem diuinis laudibus ornare volebant, fuisse summis artibus eruditum, nisi animaduertissent omnes mortales præclaras disciplinas admirari. Sed abeamus à fabulis. Quid Lycurgus? nonne sapientiæ admiratione tantum est auctoritatis assecutus, vt ciuitatem luxuria diffusentem legum seueritate denūceret? Quid septē sapientes? Nonne in suis ciuitatibus principatum obtinuerunt, & Græciam vniuersam, bonamque Asiæ partem sapientiæ nomine commouerunt?

DE GLORIA

mouerunt? Athenis vero postquam doctrinae studia à parais inijs ad summam amplitudinem peruenere, quis pupuli suffragio vel exercitui, vel Reipublic. praefectus vnquam fuit, qui non esset idem omni doctrina perpolitus? quid hic referā ampliissima laudis ornamēta, quibus Gorgias, Plato, Aristoteles, Xenocrates, Theophrastus, & omnes denique in philosophia excellētes affecti sunt? apud Persas autem Magi in tanta admiratione fuerunt vt nemini regnare liceret, qui nō fuisset prius eorum disciplinis institutis. Quantus honos itē fuerit habitus apud Aegyptios sacerdotibus pnes quos erat diuinarum & humanarum rerum scientia, explicari non potest. Romani longo tempore politiore doctrino caruerunt: attamen quātum rerum cognitioni tribuerint, ex eo intelligi potest, quod vanissimam illam ex Hetruria disciplinā quae in angurijs & monstris interpretādis, & extis inspiciēdis posita erat, in summo honore haberent. Quare minimē mirandum est, postquam philosophia Romam immigrauit multitudinem maximarum artium disciplinas admiratam esse, nobilitatemque ad earum cupiditatem vehemēter exaruisse. Quid comme morem Africanum illum qui Carthaginē & Numantiam deleuit? Quid Laelium sapien-

tem

LIBER TERTIVS. lxxx viij

tem cognominatū? Quid Scæuolā & Brutum atque postremo, vt alios innumerabiles omit tam ciceronem nostrum eloquentiae parentem qui gloriam Romanam imperij doctrinae praestantissimis muneribus illustrauit? An est obscurum eruditos homines apud Romanos egregiam laudem, & eximios honores fuisse disciplinarum omnium laude consecutos? Nec Romani solum sed etiam externi doctrinae commendatione fuerunt in eam ciuitatē accepti, atque summis honoribus ornati: qualis fuit Plutarchus Cheronæus, & L. Seneca, alijque permulti, quos esset infinitum recēdere, Druides autem apud Gallos, Brachmanes apud Indos quantum multitudini admirationis attulerint, est satis exploratum. Exponam vobis rem admirabile, & auditu fortasse non inuicendam. Sinae vt scitis, regionē incolunt latissimā, in extremis Orientis oris ad septentrionem sitam, atque scithiae continentem, ita vt multis in locis niue, pruinaque rigeant. Nostri autem cum maria omnia tras miserint inuictis armis omnia littora peruagātes, aureā Chersonesum, extremasque oras Indiae praeteruecti flectunt ad Septentrionē, ad regiones maritimas Sinarum naues appellentes. Ibi itaque tandem consistunt, atque si nem vltorius nauegandi faciunt. Qui igitur

ex

DE GLORIA

ex nostris aliquod commercium cum illis habuerint, aiunt vix esse ullam nationem siue urbium magnitudine siue ædificorum pulchritudine, siue victu, cultuq; ciuili, siue flagrantium studio cum Sinatum natione comparandam. In libris autem scribendis æneis formis, quæ non ita pridem apud nos in usu sunt illi infinitis prope sæculis vtuntur. Tantumq; ferunt apud illos tribui disciplinis, vt non sit vlllo modo fas summum imperium committi, nisi illi qui se probauerit esse omni disciplina cumultarum. Nec enim in mādatis honoribus, aut generis: aut fortunæ rationem habent, sed tantum disciplinæ. Omnes igitur qui principatum expectant, in artium studia incumbunt. Vbi autem credunt se non pœnitendam progressionem fecisse, ad certos iudices huic muneris destinatos accedūt. Horū suffragio, aut vt indocti repelluntur, aut vt docti certis honoribus insignibus ornantur. Ex ijs diliguntur, qui minores iurisdictiones administrant: Qui autē diuſius in studio permanere, & in maioribus disciplinis versari cupiūt, vbi certum cursum absoluerint, aliud iudicium longe grauius subeunt. Iudicātur enim à viris multo doctioribus, ijs si satisfecerint, ad altiore[m] honoris gradum ascendūt. Sic etiā licet ijs qui ampliore[m] honoris spem sibi

LIBER TERTIVS. LXXXIX
 sibi proponunt plures annos in studio consumere, & ordinatim alia atq; alia doctorū hominum iudicia subire. Sunt enim plures ordines hominum de ingenio atq; doctrina iudicantium. Pauci autem sunt qui per omnes doctrinæ gradus ad amplissimam locum ascendāt: cum multos præstantis vis naturæ, nō paucos fortunæ deficiant. Hi tamen pauci summum imperium administrant, in summo rerum fastigio collocati. Hic Metellus: Si verū est, inquit, quod asserit Plato, nēpē eam Rēp. beatam fore, quæ se Philosophis regendā tradiderit, Sin ebeati putandi sunt. Essent quidem, inquam, si fuisset Philosophia apud eos recte cōstituta. Sed vt fama est, genus doctrinæ colunt multis errorib⁹ atq; magicis superstitionibus implicatum. In hoc tamen admirandi sunt, quod eos imperio summo præficiant, quos esse iudicant doctrinæ laude præcellentes. Nam si tantum apud eos valet opinio sapientis, vt eius etiam inanem speciem summis honoribus afficiant, quid fecissent si vidissent aliquem verę sapientis muneribus ornatum, & instructum? illum profecto vt diuinum hominem, atq; è cælo delapsum cum ingenti admiratione suspicerent. Si igitur, vt eò redeamus, vnde sumus digressi, omnes sapientis opinione præstantes in summa laude

DE GLORIA

atque dignitate vixerūt: si doctrinæ studium
 nō solum apud Græcos & Romanos, sed etiā
 in omnibus barbaris nationibus semper flo-
 ruit, atq; dominatum est: satis constat, non di-
 sciplinæ studio gloriam imminui, sed potius
 amplificari. In eo autē quod ais graues, & sa-
 piētes homines minime esse de fama, atq; exi-
 stimatione sollicitos, valde tibi assentior. Sed
 id nō accidit, quia gloriā despiciant, sed quōd
 sapienter intelligant fieri non posse, vt gloria
 virtutē deserat. Nec enim Aristides cum plau-
 sum vulgi contemnebat, gloriam contemne-
 bat, sed temerarium illum populi motū bre-
 uij interiecto spatio confidentem. Neque Fa-
 bius Maximus qui non ponebat rumores an-
 te salutem, gloriam aspernabatur: sed leuē,
 & inanem famam negligebat, vt paulo post
 constanti omnium laude fruereetur. Hoc est au-
 tem quod dici solet, gloriam fugientem sequi.
 Necessē est enim, vt qui alta mente fontē glo-
 riæ videt, & ita vulgi leuitate contemnens
 ipsam virtutē, vnde laus omnis emanat, con-
 sectatur, in vera, & constanti gloria vigeat: &
 ita fit vt laudem spernendo laude circūfluat.
 Qui sunt igitur anxii? Qui solliciti? Qui cum
 exanimatione humili atq; fracta omnes auras
 extinaescunt? Illi qui errore hominum obre-
 pant ad dignitates. Nec enim ita suis amen-

LIBER TERTIVS.

xc

tes vt non intelligant quā infirma sint omnia,
 quæ fraude atq; fallacijs innituntur. Vt enim
 qui in magna rerum omnium inopia se copio-
 sum & lautum existimari vult, magna solici-
 tudine cōturbatur, anxie reformidans ne do-
 mesticarum sordium fama in vulgus emanet,
 cum ea cura diuitem hominem ne attingat
 quidem: ita necesse est virtutis, & sapiētiae ex-
 pertes magna molestia torqueri, si cupiāt glo-
 riam adipisci, cum ij qui virtutis opibus abun-
 dant, sine vlla huiusmodi cura atate degant.
 Vident enim sese veræ gloriæ compotes ali-
 quando futuros: ex quo efficitur, nimiram
 in studio gloriæ sollicitudinem turpi-
 tudine vacare nō posse. Satis enim
 apparet, non adesse virtutem,
 quæ homines quictos,
 atque confiden-
 tes efficit.

M ij

HIE

HIERONYMI
OSORII LVSITANI
DE GLORIA LIBER
QVARTVS.

QVAE CVM dixissem, paulum conquiesci, & rursum ita exortus sum: satis opinor esse demonstratum gloriam non ab errore vulgi pendere, sed à lumine virtutis oriri: nec in populi delirantis inscitia, sed in exulta mentis acie sitam esse: nec sequi multitudinis inconstantiam, sed esse stabili, atque firma in sede collocatam. Naturæ enim vi fieri ostendimus, vt omnes mortales virtutem, & sapientiam in cælum fama, atque sermone tollant: contra vero flagitia, & scelera detestentur. Probauimus errorem vulgi, quo sæpe numero laudè tribuit indignis, esse non posse diuturnum: & ita fieri vt quæ maxime videntur gloriæ studere, eam minime consequantur: & qui primo interdum aspectu gloriæ exportes apparent, insigni laude cumulantur. Nunc igitur consequens est, vt breuiter explicemus, quantum fructum rebus humanis afferat illius studium. Vt autè hinc initium

LIBER QVARTVS. xci
eum sumamus: cum multa diuinitus in humanis animis innata sint, nihil tamen habent vtilius, quàm ingenitum pudorem & verecundiam. Est enim pudor vehemens quidam dedecoris, & ignominie timor. Hunc autem timorem appellat Plato diuinum. Est enim custos omnium virtutum. Primum enim huius verecundie lumen elucet in pueris, in ijs præsertim, qui clariore indole nati sunt, quos videmus non tam doloris metu quàm timore infamie & turpitudinis offensione commoueri. Hic igitur infamie metus illos acuit, & in studio vigilantes efficit. Dum enim ab æqualibus vinci turpe & ignominiosum putant, omnem laborem perferunt, & summam adhibent diligentiam, vt inter omnes excellant. Et ita fit, vt dum dedecus summo studio vitant, honestatem omni ratione conseruentur. Postquam vero ætate progressi magis vim ipsius naturæ dispiciunt, quid est quod eos vehementius incitet in virtutis studium? Hoc enim timore impulsus quidam artium maximarum studia sequuntur: alij militarem disciplinam strenue colunt: alij ciuilia munera diligenter administrant: alij denique alijs eiusmodi curis intenti sunt, vt omnem dedecoris suspensionem à se remoueant. Cum enim videant nihil esse turpius inscitia.

DE GLORIA

nihil effeminati animi languore scœdius: nul-
lum laborem aut periculum dedecoris vitan-
di gratia recusant. Vides igitur, quàm vile sit
hoc insitum odium turpitudinis? Qui enim
ita affecti sunt, vt dedecus exhorreant, non
vmbra, & otio læguelcent: nõ luxuria, & mol-
litiã diffluent: non auaritiæ sordibus inquina-
buntur: non hostis aspectu percussis & abiectis
fugient: sed omnibus se periculis exponēt, &
omnem ætatem honestis in actionibus con-
sument. Quod si illis ea datur optio, quæ vt
est infabulis, data fuit Achilli, velint: ne po-
tius pro patria dimicant cum gloria: mori,
an vitam cum rerum omnium affluentia, & si
ne vlla dignitate ad extremã senectutem per-
ducere, non est dubiũ quin obscure vitæ mor-
tem claram anteponan. Hic etiam pudor se-
nes à leuitate, libidine, & inconstantia deter-
ret, animo reputantes, nihil esse temeraria li-
bidino: saque senectute flagitiosius. Vt igitur
nihil est in vita terrius impudētia, ex ea enim
omnes effrenatæ libidines existũ: ita nihil po-
terit ad virtutem colendam pudore: vtilius in-
ueniri. Pudor autem quid aliud est, quàm ve-
hemens motus animi dedecus repellentis, ad
laudem & gloriam aspirantis? Ex quo efficitur,
omne studium honestatis cupiditate gloria
contineri. Illud deinde quantum est? Nemo
enim

LIBER QVARTVS.

xcij

enim vel laborem excipete, vel voluptatem
respuere, vel vitam negligere potest, si non
sit laudis & gloriæ suauitate delinitus. Cum
enim à natura sic instituti sumus, vt dolorem
vitemus, & voluptatē asseciamus, euenit ne-
cessario, vt magna pars hominum omne offi-
cium voluptate meriatur. Nec enim sapientes
sumus, vt statim ipsius honestatis pulchritudi-
nem cernere valeamus. Præclare Plato bea-
tum fore prædicat, cui vel in senectute conti-
gerit sapientiam adipisci. Vnicam igitur præ-
clare institutionis rationem esse censet eam,
quæ in recto dolore, & in honesta voluptate
consistit. Dolore autem rectum cum esse sta-
tuit, qui est turpitudinis infamia capi solet: ho-
nestam autem voluptatem, quam magnitudo
laudis efficit. Præcipit igitur sic institui pue-
ros, & adolecētes, vt ignominia quàm maxi-
me doleant, & laude quàm maxime delecten-
tur. Hæc platonis sententia sequēda est omni-
bus, qui suos in officio cōtinere cupiunt. Ali-
ter enim frustra operam suam consumet. Ne-
mini enim persuaseris, vt voluptatē spernat:
vt autem voluptati fluxæ atque nefariæ, sta-
bilem & honestam anteponat, persuaseris.
Nemo inducet animum, vt dolorem appeten-
dum iudicet: vt autem breui & exiguo dolo-
re ingētem effugiar, inducet. Possunt enim be-

M iij ne

DE GLORIA

ne informati animi facile videre quã inanis & fluxa sit corpore percepta voluptas: & intelligere laudem honestis laboribus emptã firmam & constantem voluptatẽ efficere: Turpi itaq; voluptate libentissime carent, ea cõpensatione, vt vere laudis dulcedine perfruantur. Sic etiam illius doloris vitãdi gratia quẽ admissum dedecus inurit, omnem dolorẽ libenter excipiunt. Quis enim vigilias, quos labores nõ perferunt ij, quos laudis suauitas ad disciplinarum studium inflamat? Quere ab ijs qui summam eruditionem in omni literarum genere consecuti sunt, an potuissent vniquam ad eum gradum aspirare, nisi fuissent à principio dulcedine laudis inuitati. Negabit aperte Iacobus Sadoletus, vir omnibus literarum laudibus abundans, & insigni eloquentia præditus: Negabit Petrus Bembo, qui res Italas, vt audio, clarissimis ingenij monimentis illestrat: Negabit Contarenus, vir omni doctrinæ genere, atq; Philosophiæ laude cumulatus: Negabunt denique reliqui eiusdem ordinis principes, qui sapiëntiæ studia colunt. Hoc autem fatebuntur multi viri eruditione præstantissimi, quos esset infinitum recensere, sese hac laudis iucunditate delinitos, omnes labores sustinuisse. Hoc idem tute ipse fateberis, & omnes denique in quibus idem ar-

dor

LIBER QUARTVS xciij

dor existit. Magnum est enim voluptatem asperrari, blandimenta naturæ respicere, vitæ eursum in corporis labore, & in animi cõtentione cõsistere. Laudis igitur illecebris opus fuit, quibus animi à flagitiosa voluptate ad honestam traducti, neque laborem, neque dolorem vllum sentirent. Tanta est enim gloriæ dulcedo, vt illa semel capti, quamuis sapiëntes nõ sint, nullis inuidiæ telis infringi, nullis fortunæ tormētis debilitari possint. Licet igitur omnes malorum tempestates sibi subeundas animaduertant, nõ tamen eorum metu deterrentur, quo minus omnem operam, curam, & cogitationẽ in vnam virtutem conferant. Crede mihi, ferre tantam contentionem animi nõ possent, nisi voluptate eximia laudis allecti fuissent. Multa sunt à nostris dicã enim audacius, tanto animo suscepta, atque perfectã, vt omnem penẽ antiquitatem obscurent. Vt enim alias preclaras contentiones omittã, illud certẽ facinus stupendũ est, homines neque multitudine, neque opibus abundantes omnia maria transmisisse, Indiam, & suis & maximorum Regum præsidij opibusq; vallatam aperuisse, & in suam potestatem summa belli contentione redeuisse. Quid enim ego referam ingentes classis hostium depreffas, innumerabiles exercitus exigua manu su-

M v los

DE GLORIA.

fos, Persas, & Arabas multis in locis superatus, & vt nihil aliud dicam, regionem immenso spatio à Lusitania distantem è Solimani hostis potentissimi faucibus ereptam, & contra ingentem Turcarum, & Thracum multitudinem defensam atque conseruatam? Hæc quidem tanta sunt, vt impij non facinus sit ea humanæ virtuti, & non potius auxilio Christi, qui nostris sæpè præsentiam suam declarat, adscribere. Sed si est aliquid humanæ fortitudini tribuendū, quæ tamen ipsa in diuinis beneficijs numerada est, nihil in nostris hominibus video in quo tam multis gentibus excellent, præter eximiam laudis cupiditatem. Si enim ad numerum respicias, sunt paucissimi: si ad belli apparatus, aut rei militaris scientiã, nullo modo cum Turcarum opibus & vtu comparandi: si ad aliorum auxilia, Turcis omnia in illis terris pacata, nostris autem propter religionis dissensionem vehementer infesta sunt. Sed illud est, nostros verè gloriæ cupiditate incensos, neque vulnera, neq; dolorem sentire: in gladios, & flammam irruere: omniaque vitæ pericula dignitatis gratia negligere. Hæc enim voluptas, quæ ex laude percipitur illos adigit, vt ad mortem ante oculos positam alacri sanè atque fidenti animo gradientur. Ex quo facile constat, laudis suauitatem, non modo,

LIBER QUARTVS. xciiij
do, vt ait Cambyles apud Xenophotem, sum morum hominum laudem leuiorem esse esse, sed etiam optabilem, atque iucundam. Si igitur præstantium hominum ingenia multis laboribus & vigilijs lucem aliquam rebus humanis attulerent: si fortes, & magnanimi vtpatriæ consulerent, vitæ non pepercerunt: si postremo aliqui ætatem in clarissimis studijs consumentes sapientiam assecuti sunt: id certe est studio & cupiditati verè laudis assignandum. Ea enim primam ætatem allicit, & in virtutis studiū incendit, donec paulatim animos ad ipsam virtutem per se colendam & amandam perducatur. Neque solum primus animi cursus, & impetus ad laudem, eos fructus affert quos diximus, sed multo etiam maiores & vberiores effundit ipsa laus amplificata. Ex ea enim emulatio existit, quæ stimulis languentem animum excitat, & ad certamen virtutis accendit. Vt autem nihil est inuidia pestilentius, in eo enim pugnat vt non virtute propria sed alienæ virtutis extinctione principem locū obtineat: ita nihil emulatio salutarius, nempe quæ non alienum decus obscurando, sed ad parem, aut maiorem laudem nitendo ad summam dignitatem aspirat. Quod enim ferunt de Themistocle quæ gloria Miltiadis instigauit, vt omnem ætatem in virtute consumeret,

DE GLORIA

meret, quod etiã antiquior fama de Theseo prodit, qui Herculem imitatus bellum cõtra monstra omnia suscepit, patet latissime. Incredibile enim est, quantam vim habeat excellens virtus cõstanti omnium fama celebrata ad animos amore virtutis incitandos, & inflammandos. Quis enim est, quem non clarorum hominum gloria vehementer afficiat? quem à somno non suscitaretuti stimulos non admoueat? Multos enim libidini deditos accepimus, qui summo rû hominum claritate incitati, repente ad studium honestatis exarsierint. Quod minime mirandum est. Quamuis enim pars illa animi nostri, quæ cælestis habenda est, sit plerûque vitij in terram deorsû, & quasi demersa, tamẽ ubi primum aliquam honestatis speciem intuetur, ad memoriam suæ naturæ reuocata, amore honestatis accenditur. Quantum igitur potest enititur, vt à vitij emergat, & quasi renatis pennis, quas nefariæ cupiditates inciderãt, in altum euolet. Inde autem oritur illa præclara contentio inter virtutis amatores excitata, dum nemo alijs æquo animo cedit, sed singuli potius dant obnixè operam, vt inter omnes excellent. Hoc autem certamine iniecto, quis nõ videt quanta sit futura bonorum affluentia? Illa enim ciuitas planè beata est, in qua nõ sigulus sigulo inuidet,

LIBER QUARTVS.

xcv

inuidet, vt ait Heliodus, sed sapiens cum sapiente certat: iustus iustum æmularur, fortis cum forti virtutis præstantia cõtendit; modestus & cõtincns in eo laborat, vt omnes magnitudine continentia vincat. Sic enim sit, vt dum singuli sese ad virtutis certamentum accunt, vnũ uerũ tandem sint in virtutũ omnium studio florentes. Ergo cum hæc illustis & honesta contentio, tantum utilitatis afferens amplitudine laudis excitetur, quid tãdem illa utilius in rebus humanis inueniri potest? Animum enim iacetem excitat, instruit, inflammat, omnium dolorum obliuisci facit, & ab omni alia cogitatione ad magnorum hominum imitationem, atq; singulare virtutis studium traducit. Gloriam tu igitur, quæ tã utilis, & fructuosa est vituperare audeas? & eum sapientissimõ cuique spretam, & inuisam esse contendes? Quomodo tandem? Aut qualis erit iste sapiens, cuius omnẽ studium in virtute colenda positum esse debet: si virtutis ipsius partem negligat, atque pro nihilo putet? Poterit ne fieri, vt quod ab ipsius honestatis fonte ducitur, ne sit ipsum honestum, eaque de causa sapientibus expectandum? aut parum aperte demonstrauimus nullo modo gloriam aliunde, quàm ab honestate nasci? Nihil, inquis, esse magnum potest, ijs qui cæli spatia immensamente

mēte definiunt. Quasi sit quidquam intra cæ-
 li complexum virtute magnificentius, aut ma-
 ius decus in syderibus ipsis, quā in pulchritu-
 dine mentis eluceat. Nam quod ais, eam pru-
 dentia repugnare, iam facile cerni potest,
 quā id sit ab illius ornamentis alienum. Om-
 nes enim virtutes gloriam parientes prudē-
 tia gubernat, & ipsa per se munera amplissi-
 ma, dignitatēq; plenissima tuetur, & susti-
 net. Quemadmodū enim errare, labi, decipi,
 temere quidquā & imprudenter administra-
 re, turpe & flagitiosum videtur omnibus: ita
 qui nullis erroribus cæcatam mentem habet,
 sed obscura cognoscūt, & futura præcipiunt,
 & quemadmodum incidētibus rebus vti con-
 tinenti sapiētēter explicant, amplitudine laudis
 antecellunt. Hæc est enim omnium mortā-
 lium opinio, vt homines prudentia præstātes
 summo imperio dignos existimēt. Inde fit, vt
 sæpe numero multitudo, quam præcipitem ef-
 se dicis, imperiumque nefarie detrectantem,
 prudenti homini libenter obtemperet. Intel-
 ligit enim omnium salutē illius auctoritate,
 & iudicio contineri, qui optime potest quid
 omnibus vile futurū sit, ratione providere.
 Quod quidem in rebus singulis licet inspice-
 re. Aegroti enim quantumuis morosi bono-
 rum medicorū iulsu parent, vectores etiam
 præstan-

præstantium gubernatorum nutus omnes ob-
 seruant. Sic etiam milites incredibili alacritate
 ijs imperatoribus obediūt quos esse vidēt
 rei militaris scientia præcellentes. Hoc item
 in reliquis artibus, neq; enim omnes percur-
 rere necesse est, euenire constat, tantū quem
 que auctoritatis ad imperandū habere, quan-
 tum intelligenti a suæ artis excellit. Quod in
 Reip. regendæ scientia maxime cernitur. Ne-
 mo enim adeo mente captus est, vt non intel-
 ligat eos saluos esse nō posse, qui spectati ho-
 minis consilium asperrantur. Ergo ea virtus
 quam omnes mortales planè regiam existi-
 mant, quo tandem modo fieri potest, vt glo-
 riæ aduersetur. Sequenda est, inquit, vulgi te-
 meritas ijs qui publice laudari cupiūt. Sequē-
 da quidē, si breuem & inanem laudem appe-
 tunt, quam summam statim dedecus & infam-
 ia consequatur. Hoc autem vel eo exem-
 plo, quod ab Homero sumpsisti de salutari
 cōsilio Polydamātis improbato intelligi po-
 test. Nisi forte suspicaris, cum Hector ipse se
 damnaret amentia, quod Polydamanti non
 auscultasset, & temeritatis infamiam morte
 delere statueret, clementiorē in illum exerci-
 tum ab Achille cæsum fuisse, quā ille in se
 fuerit. Inanisimo igitur plausu vnus noctis
 cæsus, in eam ignominiam incidit, quæ erat
 morte

morte: istissima, & acerbissimo patriæ fune
re luenda. Sed inquis, Hectoris nomen esse
multo quàm Polydamantis illustrius. Quid ad
rem? Quasi Hector illum splendorem nomi-
nis affectus sit temeritate & amentia, & non
potius singulari magnitudine a nimi, quæ pro
patriâ dimicabat. Cum illum itaque multitu-
do Polydamanti præferbat, non temerita-
tem prudentiæ, sed virtutem eximiam medio-
eri consilio præferbat. Idem de illa compara-
tione Hannonis, & Annibalis dicerem, nisi
viderem alterum grauitate, & constantia om-
nium approbatione mouere, alterum per-
fidia & immanitate offensionem incurere.
Gloria autem vt dictum est, non admiratione
tantum, sed quadam etiam animorum conci-
liatione comparatur. Cum igitur Hannonem
per honestus & grauis, Annibal sæpè turpif-
simus nobis occurrat, & in alterum quodam
modo propèli sumus, alterius autem sæuitiam
detestemur, nõ est probatu difficile, Hanno-
nem plus gloriæ quàm Annibalem fuisse
consecutum. Illam autem partem orationis
tuæ, qua probare conatus es gloriam esse con-
tariam iustitiæ sum valde admiratus. Quid
enim quæso est aptius iustitiæ ad immortalita-
tem nominis comparandam: Nam si virtutis
amplitudo commouet homines, nihil est illa
magni-

magnificentius: si decus honestatis amorem
conciat, nihil illa pulchrius: si utilitatis ma-
gnitudo mortales in alicuius studium incen-
dit, nihil est iustitiæ salutaris. Quod enim est
officium sine ciuile, siue bellum, siue priua-
tum, siue publicum, siue ad honestatis cultû,
siue ad vitæ commoda pertinere, quod illius
tutela vacet? Nullum est studij quod ab illo
seuinctum homines ad se allicere, & aliquam
gloriæ partem consequi possit. Ingenium enim
perspiciæ & acutum, si absit iustitiæ, quo ma-
ius extiterit, eo magis erit omnib⁹ suspectum
& inuisum. Magnus autem animus iustitiæ va-
cans quo fuerit erectior, eo maiorem ex illo
perniciæ formidamus. At iustitiæ vel soli con-
fisiimus, omnia quæ vitæ præsidia in bonorum
fide constituenda putamus. Gloria autem sine
hominum fide & beneuolentia intelligi ne-
quit. Ex quo efficitur sine iustitiæ gloriæ con-
stare non posse. Non enim quod nõ semel di-
ximus, omnia quæcumque animos insolita
magnitudine conturbant, in gloria ponenda
sunt: sed ea tantum, quæ excellētis animi pul-
chritudine, & honestate continentur. Tam-
berlanus quidem Scythia fuit multis opibus
abundans, & bellorum gerendorum peritif-
simus. Is è Scythiæ subitus egressus multas
Asiæ nationes populatus est: & omnia quocū-
que

DE GLORIA

que impetum armorum tulit, ferro, flammæque vastauit. Tandem cum Turcarum Imperatore congressus eum in prælio cœpit, & in aurea cauea vinculis aureis cōstructum includit. Hunc ferunt adeo truci immanique natura fuisse, vt nullius vniquam lachrymis ad misericordiam adduci potuerit. Morem autem hunc in obsidione ciuitatum solitum seruare constat. Primo die candidis tētorijs castra tangebatur, significans eo tantam die spem clementiæ obsecris ostendi. Sequenti vero die purpurea fingi præcipiebatur, vt intelligerent omnem aditum ad clementiam illius esse iam pubertibus interclusum. Quod si deditiois consiliū in tertium diem differrent, tunc atris tētorijs collocatis omni sexui, & omni ætati internecionem deueniabat. Cum autem aliquando vrbe n quæ sese dedere intra illud bidui spatium recusat, multis tormentis & machinis oppugnetur, obsecris salutem desperantes oēs pueros habitu lugubri deformatos instruit, vt ad Tamberlanū supplices accedant, & flebili clamore sublato misericordiam implorent. Hos ille pueros cōspicatus turmam equitum obuiam mittit, quæ eos omnes proterat, atque dilaniet, urbemq; statim capit, & in omnem sexum ita crudelitatem suam expromit, vt nec mi nem superstitem patriæ relinquat. Hic quidem

LIBER QUARTVS. xcvij

dem quamuis ingentes opes habuerit, omniumque bellorum victor extiterit, nullam gloriam assequi potuit. Est enim gloria, vt sæpè iam diximus, fama celebris honestatis, excellentibus in humanum genus meritis excitata, beneuolentiam multorum concilians. Illum autem non magis quisquam aut laudare aut amare poterat, quam procellam atque tempestatem turbido imperu omnia peruertentem. Sed quorsum Tamberlani fecimus mentionem? Vt cum intellexerimus, nullam naturam immanem & importunam, quamuis sit reliquis in rebus admiranda posse laudem adipisci, facilius intelligamus nihil sine iustitia, & eius partibus nempe fide, benignitate, clementia, gloriosum & laudandum reperiri. Præterea minime obscurum est, omnem nominis claritatem, & splendorem in diuinitatis imitatione consistere. Huc enim naturæ impetu trahimur omnes, qui laudem appetimus vt dei similes efficiamur. At nulla virtus in Deo nobis clarior, & illustrior occurrit, ea qua generi hominum ope & gratia cōsultat, omniaque iustissimo imperio moderatur. Ea namque omne pietatis uenerationis studium, & castissimæ religionis sanctitatem excitauit. Ea effecit, vt non modo sancti scriptores, sed etiam Poëta Græci, atque Latini præ-

DE GLORIA

potentem Deum deorum & hominum patientem appellarent. Ergo cum hac vna virtute, quæ posita est in humano genere tuendo maxime possimus distare ab immanitate bellicarum, & diuinæ naturæ similitudinē attingere quid tandem ad claritatem & omnino illi fieri potest illustrius? Quantum vero vniuersum genus hominum iustitiā amaret, aperte declarauit, cum sese illis regendum tradidit, qui iustitia excellentē esse videbatur. Omnia siquidem regna & imperia, singulari iustitiæ & æquitatis opinione constituta sunt. Principio enim cum nondum essent homines certo iure deuincti, omnisq; vita mitis esset iniurijs, & cædibus infecta, ij qui à potentioribus indigne premebantur, confugiebant ad aliquem iustitiæ & fide præstatem, qui ab eis iniuriam propullaret. Hic autem aliorum quidem vim, & impetum rep. rimendo: aliorum vero miseriam subleuando, salutē omnium confulcebat. Cum igitur animaduertet vniuersus populus, quàm salutaris esset omnibus illa iuris æquabilitas, eum cuius iustitiā expertus fuerat, in summo rerum imperio locabat. Ex egregia itaque iustitiæ fama, regum maiestas orta est, inde summa imperia nata sunt: inde postremo gloria immortalis illuxit. Nā vsque eo prouecta fuit amore iustitiæ multitudō

LIBER QVARTVS.

xcix

tudo, vt eorum principum memoriam, qui cum fide, & æquitate vixerant, summā religionē consecraret. Vnde colligitur, hanc vnam esse viam manitissimam, ad regni dignitatis amplitudinē & magnificentiam, quæ iustitiā, probitate, & beneficentia continetur. Recte tu quidem, inquit Metellus. Contra tamē disputant aliqui, conuenire principi, qui magna quædam spectat, in loco fidē fallere. Aliter enim negant eum suæ dignitati & amplitudini seruire posse. Scio, inquam, multos esse in hac sententia, quæ quidem nihil fingi potest amētius. Si enim principi hanc virtutem detraxeris, nō modo perfugia bonorum, præsidia innocentium, firmamenta Reip. conuelles, sed eum turpitudine insigni notatum reddes. Quid enim turpius principe astuto & fallaci, & vitæ consilia non ad humanæ societatis fidem, sed ad utilitatem suam callide referente? Quis, inquiunt, putes, nos eum magnum hominem appellare, qui societatem humanam, & nimiam in colenda fide religionem emolumētis suis anteponeat, & non eum potius, qui omnia ad suam amplitudinē dirigit. Credibile quidem est auctores tam sceleratæ sententiæ nulla præcepta honestatis in magno principe fingēdo cōplecti. Sed istud amplum, & magnum videamus quale tādē

N iij sit.

DE GLORIA.

fit. Est ne aliquid in rerum natura, quod sine propria virtute magnum esse possit? In vniuersum enim vniuersiusq; rei virtus appellatur id quod eam perficit, & absoluit. Ad huc modum canis virtutem esse dicimus celeritatem, & sagacitatem: equi velocitatem ad cursum, & in periculis ad eundis alacritatem: hominis vero, ingenium excellens, & egregiam ad omne genus honestatis indolem. Similiter etiam, in rebus, quæ nõ natura, sed arte & studio constant, eas virtutes appellamus, quibus earum rerum perfectio cõuinetur. Alia enim est virtus pictoris, alia Poætæ, alia citharædi. Nullum autem est artificium, siue ingenium, siue sordidum, quod sine propria virtute esse possint, in suo genere cumulate perfectum. Artis autem regis virtus, aut iustitia est, aut nulla prorsus est. A principio enim hæc reges creauit, & auxit, & ad summum fastigium dignitatis euexit. Nullam autem huius omnium præstantissimæ disciplinæ virtutem dicere, cum artes etiam infimas proprijs virtutibus excelsi videamus, homines esse demētis, & maxime in rebus turpissime delirantis. Ergo cum nihil propria virtute vacans magnitudinem suæ naturæ cõuenientem assequi possit, cõstetque iustitiam esse virtutem maxime regiam, quo tandem modo fieri poterit, vt prin-

ceps

LIBER QUARTVS. c

ceps iniuria, atque perfidia, regiam magnitudinem consequatur? Poterit ne vit altus & magnus esse, qui clarus & honestus non sit? aut honestus esse, qui decus & honestatem, pro qua vitis magnanimis vita deferenda est, utilitate posteriorem habet? Quæ enim dignitas in eo poterit in esse, quem inquinant avaritiæ turpitudine? quem deformauit perfidiæ scelus? quem effrenata dominandi libido à recta ratione detorsit? Eum certe nõ principem modo, sed ne hominem quidem appellaris fas est: sed monstrum potius importunum, non ex equo & homine mixtum, quales Poætæ Centauros fuisse fingunt: sed totum è leonis immanitate, & vul peculæ fraude compositum. Non hic disputo quanto angore, sollicitudine, tabe, cruciatu afficiantur ij qui neminem possunt habere fidei beneuolentiæ cõiunctum, quales sunt omnes qui fidem sanctam nõ habent. Non dico in quàm fluxa, & incerta sedes sint eorum opes locatæ. quid ad eas augendas malitia vtuntur: quàm breui concidunt omnia imperia malis artibus comparata. Hoc dico, quod ad nostrum institutum pertinet, nihil esse ad hominum existimationem turpius, nihil magis cunctis mortalibus iniustum, Omnes enim iustum imperium libentissime sequuntur, iniustum vero extinctum atque

N iij dele

DE GLORIA

deletum cupiunt. Quod quidem, vnius tantum ciuitatis exempla apertum facient. Fuit in Romanis olim præclara quædam indoles ad iustitiam. Ex ea enim ciuitate prodijt Camillus qui magistrum inaudito scelere ciuitatem hostium prodentem noua pœna affecit. & Faliscos quos belli magnitudine non poterat, iustitiæ admiratione sub Romanò imperium subiunxit. Ex illius Reip. institutis extitit Fabricius, qui Regem potētissimum terrorem maximum Romanorum mœnibus inferentem monuit, vt à veneno caueret. Eiusdem ciuitatis disciplina instructus Regulus, ne fidem hosti datā falleret, ad exquisitissima supplicia subeunda Carthaginem profectus est. Quid hic memorem Coruncani, Catonis, & Aemilij Pauli continentiam? Quid Africani, quid *Quinctij*, quid aliorum principum mâsuetudinem, & in seruandis victis moderatio nem? Bella vero numquam ferme, nisi læcessiti iniuria sumebât, nec armâ illis ipsis, à quibus violati fuerant inferebant, nisi rebus frustra repetitis bellum ante denuntiarent, atq; solenni ritu indicerent. Imperatores autem earum ipsarum nationum, quas armis subegerant patroni fiebant more maiorum, & eorum comodis egregie consulebant: vsque adeo, vt esset eorum victoria sanis hostibus interdum

LIBER QUARTVS ej

teridum expetenda. Quàm multis enim populis intestinis seditionibus agitata malorum finem attulere? Quanta fide socios, & omnes deniq; quos semel in fidem receperant, tutati sunt? Quâdiu igitur illa ciuitas floruit equitate, fuitq; omnium gentium commune perfugium, ita propagauit imperium, vt id prope modum vltimis terræ finibus terminaret. At postquam auaritia infinita in illius mores inuasit, postquam Romani è sociorû bonis prædari, subditas gētes vexare, provincias exinanire cœperunt, statim ciuitatis illius magnitudo dissipari cœpit, & magis magisque labi donec omnino corrueret. Minime igitur probanda est illa Carneadis oratio, qua contra iustitiâ in populi Romani concione disseruit. Noluit enim ea vir copiosus, & disertus sententiam suam exponere, sed ingeniu ostentare, & demonstrare nihil esse tam absurdum, quod non posset probabile diuino fieri. Si enim verum fateri velimus, asseremus Romanum Imperium fide auctum, atque diutissime cōseruatum fuisse. Quod quidē Romanos impulit, vt fidē in Capitolio prope Iouem summa religione consecrarent. Sapienter enim videbant, nihil quod fide & beneuolentia fultum nō esset, diu permanere posse. Id autem eum à fide discēdebant, multo facilius apparebat.

Claudicabat enim imperium, quoties eueniebat, ut illi in officio claudicaret. Quod si nullus honor, nullum imperium, nulla potentia, si non sit fidei constantia stabilita, aliquid stabilitatis habere potest, tamen erit quisquam tanto furore præditus, qui perfidiam summis viris vilem esse dicat? Non aliquando tandem animo reputabit, quam multi reges, & imperiosi populi propter iniurias illatas, omnibus bonis euersi fuerint? quã cito magnas illas opes amiserint? quantum semper odium illi doli, atque fraudes excitarint? Sed esto: sit aliquis improbus, qui in magna amicorum inopia multorum animis grauius offensus, possit opibus per iniuriam partis diu atq; sine cura frui: tamẽ erit quisquam animo magno præditus, qui velit propter vllum vitæ commodum omni laude spoliari? qui diuitias vllas virtutis ornamentis anteponat? qui non dedecus vel cum summo vitæ periculo declinet? Quod autem dedecus tantum est, quod sit cum perfidiæ infamia conferendum? Qui excellenti animo sunt neque paupertatem, neque exitium, neque mortem, neque dolorem metuunt: omnia quæ mortales intoleranda iudicant contemnunt atque despiciunt: vnum tantum dedecus extimescunt, & libenter vitam abijciunt, ac splendorem honestatis amittunt.

Cum

Cum igitur in iniquitate turpitudine tanta sit, qui laudis amore flagrauerit, opus est, ut omni impetu in iustitiæ studiũ incumbat. Hæc tu tamen vulgò sperni dicis. Ita enim ais euenire, ut serui dominos, liberi parentes vxores maritos pro nihil putet, si videant eos innocentiam seruare fideinque proprijs molumentis anteferre. Ita credo fieri posse, ut qui tam alto animo sit, ut eũ pecunia non moueat, & constanter huic inani cupiditati, quia plerique in flammâ in periticiem rapiuntur obstitit, cõtemnatur. Eum quidẽ quamuis in principio multi ut negligentem hominem, & parum rebus augendis attentũ despiciant, vniuersi tamen paulo post admirabuntur. Sed paupertas tibi obscuram & ignobilem esse dicis. Est qui dem si nullæ sint animi diuitiæ, quibus fortunæ iniuria cõpensari possit. Nam si virtus ad sit tantum abest, ut paupertas splendori nominis officiat, ut id etiam longe clarius & illustrius reddat. Quid Epaminondæ gloriæ nocuit rei familiaris angustia? Nihil sane immo multo illam magnificentius illustrauit. Non enim ignauia, sed pecuniæ contẽptione pauper erat. Nihil autẽ videtur esse tam excelsi animi quàm pecuniam contemnere. Idem etiam de Aristide, de Phocione, de multis alijs dici potest: quorum gloriã paupertas non imminuit,

DE GLORIA.

imminuit, sed amplificauit. Si enim gloria posita esset in inanissimo ludorum apparatu, in sumptibus profusis & immodicis, e quibus nullus fructus ad publicam utilitatem redundat, si denique in muneribus illis, quae ad breue ad modum tempus multitudinem imperitam de sinunt, fatere equidem, eam sine magnis diuitijs parari non posse. Cum autem sita sit in virtutis altitudine, & magnificentia, quae non inani plausu statim morituro, sed laude perpetua celebratur, quid tibi venit in mentem dicere, pecuniae cupiditatem esse cum gloriae cupiditate coniunctam? quasi quicquam sit quod in maius odium multitudinis incurrat, quam avaritia, aut non facile possint animi Maximi gloriam ullam consequi, sine pecuniae magnitudine. Fuisset hoc in loco facillimum coarguere eorum hominum amentiam, quos disputantes induxisti, neminem splendorem & gloriae cupidum posse colere iustitiam, & aequitatem. Sed cum sint ita vehementes, atque violenti, ut nullo modo patiantur se vlla iuris disceptatione vinci, iusque suum armis, & non oratione persequendum statuunt, metuo ne disputatione irritati impetum suum in me conuertant. Vides enim quam periculosum sit homines opibus elatos oratione laessere. Verba namque rebus vlciscuntur. Quid igitur? inquit

I IBER QVARTVS. ciiij

inquit Augustinus ridens, timore aliquo ductus tam illustrem causam, tantoque impetu a te susceptam desereres? Minime profecto conuenit homini gloriae cupidum in ipsius gloriae defensione tam insigne dedecus admittere. Nullo, inquam, modo neque meae dignitatis obliuiscar, neque causam deseram, quam etiam si opus ita fuisset vel cum periculo vitae defendere. Ratio tamen in eunda est, si commode fieri possit, ut in odium hominum potentium minime veniamus, & illis valde profimus. Alio igitur sermonis genere minus contentioso, & magis nitido mihi utendum censeo, ut facilius in eorum animos influat oratio. Exordire igitur, inquit Augustinus. Nos enim valde ad audiendum animis erecti sumus. Faciam inquam. Sed est necessesse, ut si mihi exciderint argumenta, quibus illos uti fecisti, me in eorum memoriam reduces. Hoc enim tantum memini, illos postquam se omnia ad gloriam dirigere professi sunt, disputauisse fieri non posse, ut sine magnis opibus ad principatum peruenirent. Deinde exemplis clarorum hominum, & institutis omnium Rerump. & Hispaniae etiam monumentis ostendere conati sunt, omnem vitam splendorem in pecunia consistere. Tum fieri posse negauerunt, ut sibi quicquam vel magnas opes pararet, vel ingentem pecu-

pecuniam coaceruaret, nisi prius omnia iura
 p: rfringeret. Atque ita tandem concluderūt,
 esse indignū summorum hominum præstan-
 tia; legibus vllis submitti. Omnia inquit Au-
 gustinus argumenta potissima complexus es;
 nec aliud nisi in mentem venit, quod qui-
 dem ad rē facere putem. Principio igitur (in
 quā) videamus an hoc pacto me illis insinua-
 re valeam. Sic igitur existimate mecum illis
 spq: i. Non possum equidem viri claris-
 simi non admirari. præclaram istam indolem
 animi vestri ad omnem decoris, atque digni-
 tatis excellentiam. Quantum enim ex oratio-
 ne vestra iudicare potuit, sic laudis amore fla-
 gratis, vt opes, & facultates, atque postremo
 vitam ipsam gloriæ causa profundere mini-
 me dubitatis. Est igitur iam hic vester impe-
 tus ad laudem, non vulgari laude decoran-
 dus. Quid enim quæso est in vita laude diui-
 nius? E: namque Deum veneramur, nec vllam
 victimam numini diuino gratiorem, aut
 magnificentiorum offerre possumus. Ea diui-
 nos homines, & in omni genere virtutis ex-
 ceteres afficimus: nec vllum maius præmiū,
 quod rectē factis proponi possit, habemus.
 Eius postremo immortalitate breuitatem vi-
 tæ consolamur. Celestis igitur natura animo-
 rum vestrorum, atq; cognatio quæ vobis est
 cum

cum mente diuina, facit vt rebus alijs negle-
 ctis, quæ vulgus hominum sicciter appetit,
 immortalē gloriam atque diuinam arden-
 ter expetatis. Sed interdū vereor, multè nāq;
 insidiæ tēdi solēt hominibus amplissimis qua-
 les vos estis, ne sermonibus improborum pa-
 teant aures vestre, quibus in errorem inducī
 non veram sed inane gloriā consecrēmi-
 ni, cuius specie capti in sempiternū dedecus
 incidatis. Ne igitur id vobis accidat, vt perdi-
 torum hominum rumoribus tamquam vētis
 aduersis iactati, laudis & gloriæ naufragium
 faciatis: singularem cautionem, atque diligen-
 tiam adhibendam censeo, & perinde atq; gu-
 bernatores optimi in maximis tempestatibus
 vectorū consilia non aspernātur: ita nullo mo-
 do conuenit vobis in profundo tantis procel-
 lis agitato nauigātibus, repudiare consilia ho-
 minum dignitati vestre studētū. Audite igitur
 viri nobilissimi ea quæ fortasse vos quam-
 uis suis ingenio excellenti, propter curas re-
 rum maximarū quibus estis impliciti, haud
 ita citare potestis intueri. Nec enim dubito so-
 re, modo recta consilia perditorum hominū
 sermonibus antepōnatis, vt eam gloriā con-
 sequamini. quam nulla vmq; vetustas pos-
 sit obruere. Præclare tu quidem, inquit Me-
 tellus, exordiū è rhetorum officina sumpsi-

DE GLORIA

si multis dicendi luminibus illustratum, & ad animos nobilitatis vniuersæ præparandos sitis appositum. Si igitur reliquum orationis cursum eadem qua cœpisti felicitate peregeris homines insanos in sanitatem fortasse restitues. Omnia quidē, inquam, tenabo, nec vllum artificium mihi notum prætermittam. Tu tamen si quid me honorinem in dicendo penne rudem effugerit, velim mihi præstolis. Omnes namque persuadendi rationes tibi notas esse oportet, nec p̄ qui non Ciceronem modo, sed artem etiam vniuersam diligentissime cognoueris. Magnum, inquit ille ridens, tibi aduocatum adhibes. Faciam igitur si te opera mea indigere videro, vt te consilij tui in me ad hoc munus deligendo minime pœniteat. Audi igitur inquam. Sic enim institutum orationem, fortasse non incommode, contexete licebit. Mihi quidem amplissimi viri hoc in primis spectandam videtur omnibus qui gloriam amant, quam sedem atque domicilium habeat ipsa laudis elegantia. Nec enim conuenit rem adeo illustrem nullum certum locum, in quo cōsistat habere, sed sine vlla constantia vagari. Credibile autem non est, vos cum tāta magnitudine animi præditi sitis aliquam lenē, & inanem laudis vmbra intueri, quæ statim euanescat, & nō potius eam

minis

LIBER QUARTVS. CV

minis claritatem quam omnes anni cōsequentes excipiant. Cum igitur immortalitatis amore flagretis, reliquum est, vt laudis ipsius domicilium in ea parte constituat, quæ in vobis immortalis atque diuina ducēda est. E corpore autem cum sit è terra concretum, eaque de causa mortale, & caducum, quid tandem existet, quod fixū, & stabile permanere possit? Si claritatem igitur eximiam, si laudem insignem, si gloriam sempiternam adipisci cupitis, animus ipse natura diuinus & immortalis est vobis egregie colendus, omnibusque diuinis copijs locupletandus, nihilque omnino prætermittendum, quod ad illius excellentem speciem & pulchritudinem pertinere videatur. Non enim è gemmis & auro, quo flagitiosos homines, & impuras mulieres sæpe numero fulgere cōspicimus, sed è diuino cultu animi laudes omnes existunt: inde omnis summæ gloriæ splendor & dignitatis elucescit. Animi autem ornamenta, sunt virtutes eximie, quibus humane mentes ornatæ similitudinem diuinæ mentis attingunt, & similitudinem diuinæ mentis assequuntur. Contra vero vitia flagitiosa scēditate, pulchritudinē animi corrumpunt, & mentis habitum ita deprauant, vt nihil turpius fingi possit. Primum igitur cauēdum est omnibus qui dignitatem

Q suam

DE GLORIA.

suam tueri volunt, ne voluptatum blanditijs illecti, caeleste illud animi decus inquinent. Nefariae namque voluptates, praeterquam quod sunt fugiles & inanes, cum semel effluerint, ingentem dolorem animis, & diuturnum dedecus impressum relinquunt. Contra vero labores honesti breui contentione perficiunt, ut animus eximia voluptate compleatur, & insigni gloria cumuletur. Ut igitur illustribus laborum, atque dolorum patientia animum illustrat: ita laborum fuga omnibus illum ornamenti spoliat. Inde fit ut ne mortem quidem, quae plerisque mortalibus horribilis est, & maxime pertinenda summis viris, & cupiditate laudis incensis, liceat extimescere. Timoris enim turpitudine metis altitudinem deprimit, & illius speciem obscurat. Videtis enim quam laedum & turpe sit abiectis armis ex acie fugere, metu trepidare, nihilque ut forti & constanti homine dignum est, sed omnia cum humili, & fracta animi demissione suscipere? Hoc certe vobis accidere posse non arbitror, ut mortem magis terram, & horribilem existimetis, quam tanti dedeceris offensionem. Sic enim estis nati, sic educati, sic exemplis domesticis instituti, ut dum ignominiam, & turpitudinem vitetis, mortem facile contemnatis. Si igitur tuendae dignitatis gratia

sunt

LIBER QVARTVS. cvi

sunt omnes voluptates nefariae repellendae: labores eximij suscipiendi, dolores magni subeundi, atque postremo mors etiam oppetenda: tantaque est ipsius honestatis vis, ut omnes labores leues atque tolerabiles efficiat, & occidentem vitam verè laudis dulcedine confortetur, quid erit indignius, quam dignitatem ipsam foribus auaritia maculari? quid amentius quam excellentis animi statum, pro quo viris magnanimis vita ponenda est, & acerbissimi cruciatus etiam perferendi, pecuniae causa prodere, & amore diuitiarum terrestrium, & caducarum opes caelestes, quae magna ex parte in iustitia consistant, amittere? Nihil est enim vel ad elegantiam pulchrius, vel ad studium multitudinis amabilius, vel ad claritatem nominis illustrius, quam humanam societatem tueri, propriaeque utilitatis immemorem omnium incolumitati prospicere. Haec enim sunt illa diuina opera, quae admirationem cunctis afferunt: studia hominum excitant: immortalique laude vigent. Ut autem nihil est iustitia praestabilius, ita nihil iniuria tetrius, nihil laedius, nihil omnibus magis execrandum. Ergo qui pecuniam aequitati iuris anteponit, illustrem animi figuram, habitumque corrumpit: & dum legibus quas recta ratio, atque diuina laxit, subdi ignominio-

O ij sum

sum putat, ipse sese de decori & ignominia, vilissimo pretio addicit. Animi itaq; splendore delecto, impuritateq; suscepta, quæ tandem spes relinqui potest vilius laudis & gloriæ cōparandæ, cum ex ornamentis animi laudes omnes oriantur? Non adducar igitur vt credam vos aliquid ad famam fordidam, & vestris rationib⁹, & institutis alienum, pecuniæ causa suscipere. Quamuis deinde valde fortunas amplificetis, multi tamen erunt mercatores qui vos diuitijs lōge superent. Vestrum autem est non eas opes appetere quibus obsecuri etiam homines affluunt, sed quæ vos in altissimo gradu constituant: neq; in illis diuitijs dignitatem ponere, quibus abundante m licet esse turpissimum: sed per quæ omnia vere dignitatis ornamenta consequamini. Si vero pecuniam vt gloriæ instrumentum amandam existimatis, reputate quàm sit absurdum pecuniæ causa, dignitate omni orbati, atq; gloriã prorsus abijcere. Nec vos illorum hominum exemplis vti decet, qui flagitijs indignissimis facta egregia cōtaminauere. Quis enim est tam sine mente, qui vel Marium vel Syllam, vel Cæsarem, vel alios simili amentia fuerentes eo nomine laudet, quòd vt magnas opes haberent detrimenta quam plurima cōmunibus rebus inuexerint? Contrà vero, si quid

quid ab illis sapienter & fortiter administratum est: si quid opere & studij in Romp. contulere, id omnes laudibus efferendum, atque prædicandum iudicant. Non sum igitur quidam homines imperiti vestri dissimiles vllomodo ferendi, qui cum summorum hominum virtutes assequi nequeant, eorum vitia conseruantur. Hoc enim perinde est, atque si quis excellentem formam illuue & squallore scædatam effingere volens, cum pulchritudinem illam exprinere non possit, illuuiem tantum, atque sordes imitetur. Nec vos moueat illa descriptio facultatum in Rebusp. ab earū moderatoribus instituta. Non enim sustemens eorum, vt summos honores ad eos qui essent opulentissimi deferrent. Sed coninteligerent illos qui summa rerum inopia premuntur haud ita facile posse Reip. studiū nauare, & eas artes colere, quibus patriæ maximis in rebus vsui esse possent, homines propter necessarij victus indignitatem in finis artibus incumbentes, nec inmodicis oneribus fatigandos, nec summis honoribus honestados esse decreuerunt. Illum autem maximum censum statuerunt qui satis esset ad vitam honeste & moderate degendam. Quòd si quis infimæ classis homo virtutem egregie coleret, & excellenti industria c tenebris emergeret, illi

DE GLORIA

certe noluerit esse aditum ad summos honores interclusum. Tunc enim optime Reipub. consuli putabant, cum virtus & frugalitas inerti nobilitati esset antelata. Nam quod ad Hispaniæ principes attinet, quos olim dicitis diuites homines appellatos, haud facile dixerim, magisne, propter abundantiam pecuniarum, an ob illustres animi opes, hoc sibi cognomen peperisse. Illud affirmare possum, eorum nomen, qui virtutis opibus minime instructi fuerunt, aut obliuione sepultum esse, aut quod est longe grauius, sempiterna infamia notatum. Soli igitur omnium prædicatione celebrantur qui pro religione, & patriæ defensione opes & facultates neglexerunt, caputque suum in vitæ discrimen intulere, hostiumque impetum in uicta virtute repressere. Horum enim laudes ad citharam patrio more canit: horum res gestas ornari, his raris sicum ab vniuersis studium tribui videmus. Si vos autem lauta, & pretiosa supellex, si magna familia, & magnifici apparatus ita delectent, ut in illis decus vitæ constituat, veniat vobis in mentem, quam sit indignum aliunde quam à vobis ipsis dignitatem exquirere. Etenim si vos aliqui propter alium vestrum æqualem honorarent, idque aperte ostenderent, se se nullo numero vos habituros fuisse, nisi vidissent cum illo sociatos,

quem

LIBER QUARTVS. cviij

quem obseruantia dignum censerent: id certe splendore vestro indignum putaretis, honoremque aliorum causa vobis oblatum asperna remini. At quanto est indignius propter infamam seruorum conditionem, aut propter opes fluxas, & caducas obseruari? Perficite igitur viri nobilissimi, ut non facultatibus, non familiarum, non generis claritati: sed vobis ipsis, hoc est, animis vestris omni laude cumulatis honores eximij deferantur. Ea enim tantum vestra ducite, & earum facultatum copia gloriamini, quæ nec casus eripit, nec inuidia labefactat, nec ætas vlla consumit. Quæ enim ad imperitæ multitudinis plausum aucupandum referuntur, ita sunt fluxa & inania, ut intra breue tempus & exiguum ea omnia leuissimum etiam quisque contemnat, & pro nihilo habenda putet. Nec eos imitemini, qui corruptis hominum studijs se stabilem gloriam assequi posse confident, eaque de causa alijs eripiunt, quod alijs statim largiantur. Multo enim plures erunt iniustitia læti quem beneficio deuincti. Deinde multitudinis odium iniustissimis de causis excitatum est multo vehementius, quam sit illa gratia paucorum, impurissima largitione collecta: & ita sit, ut qui malefici sunt in multos, ut esse possint in paucos benefici, fructum laudis exiguum, & inane habeant, sceleris autem

O iij offen-

offensionem sempiternam. Repellite igitur omnia, quæ maculam afferere possunt vestræ dignitati, illaq; studia colite, quæ sola gloria sã sunt existimãda. Nõ enim diuitijs abundare, nec tenuiores affligere, neq; in Rep. dominari, sed animi bonis affluere, vniuersis charum esse, Reip. salutarem existimari, est laudabile, gloriosum, & summis honorib; illustrandum. Est enim honor diuinum quoddã præmium virtuti, & honestati cõstitutum, omne turpitudinis consortium repellens: & ita fit vt qui animum flagitio, & turpitudine contaminatum gerunt, nullo pacto honorem, sed inane fortasse nomen honoris adepti in summa ignominia versentur. Ergo cum tanta dignitas sit in animo virtutis ornamentis exultat: cum tantum laudis ornamentum in fide, iustitia, bonitate, consistat: tamen erit quisquam, qui suadere audeat, vobis hominibus ad decus, & laudem natis, vt tantum decus abijciatis? vt præclaram istam indolẽ insigni scelere polluatis? vt animi præstantiam eximio de decore maculetis? Non istud genus hominũ à vestra familiaritate repellitis? Non tantam gloriæ labem atque perniciem in terras vltimas exterminabitis? Arcete viri amplissimi pestem, scõda, consilia detestamini, sceleratos homines à contubernio vestro reiicite, ne

vestro

vestro nomini grauem maculam sermonibus impurissimis inurant. Non enim illa domus gloria floret, in quam innumcrabilis pecunia congesta est: sed quæ multis abstinentiæ exemplis abundat. Nec qui opibus & potentia præstant, sed qui sunt virtute & dignitate principes splendide solent atque magnifice laudari. Nec illi qui propriæ vitæ consulunt, sed qui eam pro patriæ salute ponunt, in gloria sunt. Non vos autem cõturbet inopiæ nomen. Si enim fortunas Reip. causa neglexeritis profluxis & interituris opibus æternis atque diuinis affluetis. Nec moris ipsius aspectu terreamini. Si enim cum id à vobis patria flagitauerit, hãc breuem & miseram vitam in sonamũ discrimen adduxeritis, immortalitatem consequemini. Si igitur exarsistis ad gloriæ cupiditatẽ si vos à primis annis pulchritudo dignitatis allexit: si immortalitatis studio flagrauis, excellentem istam industriam in virtutis studio consumire, iustitiam atque pietatem colite, vniuersum genus hominum beneficijs vestris obligate. Sic enim eam honestatis amplitudinem consequemini, quam præsentis admirentur: posterum memoria gratissima profequantur: de cuius laude mortales omnes vna mæte & voce consentiant. Hactenus quidem me cum illis disseruisse existimate. Libenter

O v autem

autem hoc dicendi genere vsus sum, vt hae quasi declamatione meditatus atque paratus aliquando ad huiusmodi homines ab iniuria dehortandos accedam. Cupio enim eos quouis artificio ab opinione leuitatis ad veræ gloriæ rationē traducere. Nihil quidem, inquit Metellus, erit quod nō isto tam eleganti orationis instrumēto effici valeat. Sed vnde quæ so tibi tanta dicendi ornamenta suppetunt? Hanc enim ante hac habuit de te opinionem, vt existimarem te facile posse tractare materiam, in cuius commemoratione multū vt soles, operę & studij consumeres: Vt autem ex tempore isto modo diceres, suspicari non poteram. Quod itē in Augustino nostro mirabar. Quamuis enim nihil sit illo politius, tamen tam splendidum orationis ornatū ab illo sine diligentiore meditatione nō expectabam. Fortasse, inquā ridens, habet hic locus aliquam vim diuinam, quæ differentiam animos incitet: & nos ea quæ dicimus, non ingenio nostro, sed Musarum spiritu concitati dicimus. Vt autem Poëtis multo felicitius fluunt carmina, quę non studio & meditatione, sed furore diuino proferuntur: ita mirum nō est nostra nō multum multis in locis à Poëtis disfidēcia vberius Musarum quodā afflatu fundi, quàm diuturna commentatione contexi potuif

LIBER QUARTVS. cx
 potuissent. Sic hec, inquit Augustinus loci natura est, huc nobis sepium veniendum cēsedō, vt tam iucunda Musarum consuetudine fruamur, illarumque numine completi, in his salte sedibus floridis & amœnis inter has vltimos tam suis frōdibus, quàm adiunētis vitibus totum hunc locum opacantes deserti esse possumus. Tibi igitur auctor sum, vt hac tanta loci opportunitate admonitus, ea quæ restant alacrius persequare. Faciam inquam: atque de Iustitia quidem non est quod amplius in præsentia differā. Cum enim verum decus sit in maxima virtute positū, quæ quidem illustratur magnis in Remp. meritis: constetq; nihil esse Iustitia magnificentius, aut hominum vitæ salutaris: quid est magis perspicuū, quàm summum & excellens decus Iustitiæ munere contineri? maxime cum nulla animi, & ingenij indoles egregia à iustitia scitūta possit aliquam habere dignitatem? Quæ enim iniusta sunt, quāuis sint admirabilia, sunt odiosa, & iniusta, perpetuaque flagrant infamia. Quod quidem, in animi magnitudine facile ceruitur. Rectē tu quidem, virtutem, à temeritate & audacia distinxisti, cū diceres, nō omnē animi alacritatē in fortitudinis rationem cadere, sed eam tantū, quæ rationis imperium sequitur, & pro Iustitia, atque cōmuni vtilitate

DE GLORIA

tate pugnat. Qui enim impetu cæco, & incōsiderato concitatus manu cum hoste confli- git, eum nullo modo fortem, sed temerarium, & immanem appellari conuenit. Ille igitur tā- tum ut dixi fortis est, qui rationi parens nul- lum periculum pro salute communi recusat. Qui autem hoc animo est, egregia laude care- re non poterit. Omnes enim mortales admi- rantur inuictum i obitu animi, nemini cedentis, nulli labori succumbentis, nullis periculis officia reliquentis. Nec verum est, inhumana- nam & impudentem audaciam cōstanti mul- titudinis opinione laudari. Quis enim homi- nes cæde nefaria imbutos, sanguinemque per- petuo sitientes eo nomine laudandos putat, quod aliquod immane facinus intrepide sus- cipiant. Contrā vero quo maior est in illis ad scel^o audacia, eo magis illos omnes mortales oderunt, & execrātur, malaque peste dignos existimant. In eo autem quod ais, summos principes iniustissima bella suscipiendo sum- ma quadā gloria floruisse, parum mihi vide- ris attendere, quæ sit huius verbi sententia. Gloria enim ut sæpè dictum est, sine singula- ri hominū studio & beneuolentia, ne intelli- gi quidem potest. Nemo enim pestilentiam, & vastitatē, nemo terræ motum, eluisionem, incendium, & reliqua, quæ vi incredibili ani-

mos

LIBER QUARTVS cxj

mos hominum perterrent, gloriosa vniquam putauit. Ea igitur tātum laudari, ea memoriæ mandari, ea immortalī religione consecrare cernimus, quæ alia quadam mente, atque sin- gulari Iustitiæ & pietatis studio geruntur. Ut igitur nec naturæ prodigijs nec truculētis bel- luis gloria tribui potest: ita nec hominibus nihil omnino à belluarum immanitate distā- tibus. Quis enim est tam sine mente, qui no- men eorum nō oderit, quos accepit fuisse ge- neri humano pestilentes? Ergo cum gloria magna ex parte in hominum caritate sita sit, eos quos omnes existimant luce indignos ex- titisse, quibus etiam ad inferos perpetuū cru- ciatum extant, dices esse gloriam consecutos? Fuerint ille potentes & admirādi: horrificum bellum multis intulerint: innumerabiles na- tiones Martis vi peculerint: atque subege- rint: gloria certē ne tum quidem cum se florē- tes, atque beatos existimabant, affici potue- runt. & nūc mortui, omnibus impuri, detesta- biles & execrādi videntur? Quod si leuissi- mus quisque eos admiratione percussus ex- lollat, nō diu in ea opinione permanebit. Il- lam enim, breui tempore, ratio, atque medi- cris animaduersio penitus euellet. Hic locus postulat, ut ordine tuo omisso nunc potissi- mum orationem illam refutemus, qua assue-
rabas,

rabas, eos qui in singulari certamine furēter inuito parem suum obruncant, insigni gloria cumulati. Eos enim ne minimā quidem gloriae partem attingere contendam. Non enim fortes, sed furiosi: nō honesti, sed impuri: non illustres & amplii, sed humiles, & obscuri sunt existimandi. Grauius tu quidem, & merito genus illud certaminis, ut omnibus iustitias diuinis, & humanis infestum infectatus es.

Quid enim habet turbulētum illud disidiū instua in lacessendo contumelia, funestus ille teterrimæ cōtentionis exitus, quod non sit & omni scelere imbutū, & turpitudine insigni cumulatum? Eos tamen ais, in summa gloria vertari. Quomodo tandem? Aut qualis est ista gloria? Concursum vndique sit leuissimorum hominum, ut viros illos Martios inter se acriter, & animose sine vlla graui causa certātes spectēt. Tribuitur magna laus illis, qui vel hominem sanctissimo sibi religionis scēdere sociatam iugulēt, vel mortiferam plagam ut amētissimæ multitudini fatiscōciāt, interrito vultu excipiunt. Sed velim mihi dicas, cum olim gladiatores inspectantes populo Roma no depugnabāt, num existimēs eos qui simili audacia paribus suis vitam eripiebant, simili laudis genere caruisse? Immo quo plures & clariores spectatores habebāt, eo maiorē plau-
sum

sum excitabant. Quid autem mirum est, hominum genus abiectissimum propter inanē virtutis imaginem, eam laudē obtinuisse, quæ bestijs etiam dari solebat? Laudabātur enim ferē truces, & immanes, quæ multos homines in circo laniabāt. Hac etiam ætate, in Hispania præsertim, cum in ludis publicis vndique spicula in tauros intorquētur, illi qui magnā hominum stragem edunt, egregij tauri, atque nō vulgari pretio digni reputantur. Sic igitur homines isti nobiles, qui amentia præcipites in exitium ruūt, ab imperita multitudine laudem assequuntur, sed eam laudem, quæ sit illis cum impurissimis gladiatoribus, cū leonibus, cū pātheris, atque postremo cum tauris etiam communis. Num quispiam asseruit, aut feras illas, aut homines efferatos, quorum ludus erat humanum sanguinem fundere, in gloria fuisse? Minime quidem. Cur ita tandem? Quia gloria nullo modo consistit in leui, atque repētina multitudinis approbatione, quæ momento temporis euanescit. Ut igitur apud Romanos nō Mirmillones, nō Retiarij, nō Thraeces, non Hoplomachi, non denique totum hoc operarum genus ē disciplina sanillarum impurissimum & inquinatissimum, quāuis sudaæ esset, in gloria vixit, sed Imperatores, & optimates virtute, greuitate,
& con-

DE GLORIA

& consilio patriam conseruantes: ita nunc nõ in humanum, ferum, barbarum facinus obeũtes in gloria vigent, sed viri constantes & graues amplissimæ virtutis opibus Christianam Remp. fulciantes. Nemo enim non videt istorum turpitudinem, qui vitam venalẽ habent: qui sui, aut aduersarij cæde, amētissimæ multitudini spectaculum præbēt: qui sunt furoris ipsius mancipia, qui leuissimis de causis gladiatorio generi mortis addicuntur. Videte igitur, quod genus laudis vita emendum putent homines amentissimi. Id nẽpẽ, quod impuris gladiatoribus, & bestijs immanibus concedi potest. Deinde, quã cito memoria facis mortis illius extinguitur. Postremo, quanta sceleris infamia deformatum sit. Qui enim in certamine spiritum effundunt, statim veniunt in obliuionem, & ita excedunt e vita vt ne pompæ quidem aut funeris & sepulturæ honorẽ, quem vulgus hominum plurimi facit, obtineant. Victores autem, quis post triduum sapiens in magnis viris habendos putat? Quem admodum igitur olim gladiatores quãuis victores e circo discederent, & piã veherentur in rheda eximio quodã plausu celebrati, nemo non infames & detestabiles existimabat: ita isti quos similis in cõditione dissimili mortum feritas, atque barbaria delectat, quamuis illo

LIBER QUARTVS: cxiiij

illo tẽpore exiguo, in quo maior est leuitati & amētia, quam rationi & iudicio locus, à leuissima illa turba aliquod genus laudis assequatur: breui tamen omnium opinione in turpissimorum hominum numero reponuntur. Nec enim esse potest in scelere, diuturna multitudinis approbatio. Ergo cum gloria posita sit in constanti prædicatione hominum, ingentia facta mirantium, & eximium ornamentum dignitatis insigni amore cõplectentium, illam tam inanem laudem, tam temerariam, tam repentinam, tam subito ex omni memoria discedentem, atque postremo tanta sceleris immanissimi contagione maculatam gloriam appellabis? Nullo modo, mihi crede, potest gloria in tam tetro & impio, tam omnibustestato, tam cunctis hominibus inuiso sacrore, consistendi locum habere. Qui sunt igitur illi quorum virtutem omnes summi, infimi, mediocres admirantur: quorum magnificam speciem intuentes studio incendantur: qui nõ viui modo, sed multo etiam magis post mortem in ore omnium sunt? Illi nempe qui insignem patriæ caritatem incredibili robore, atque virtute communiunt: qui humana omnia quãtumuis horribilia veri decoris tuendi causa despiciunt: qui vitam cum opus ita fuerit, patriæ reddere minime recusant. Mirũ enim

est, vt afficiantur omnes, quoties audiunt, ali-
quod facinus clarum & memorabile, pro salu-
te omnium, cum magno vitæ periculo susce-
ptum: Tanta est enim huius virtutis admira-
tio, vt eos etiam, qui multis ante seculis patriæ
suum sanguinem largiti sunt amare compella-
mur. Codrus itaq; hominum commemoratio-
ne viget, qui sese in medios hostes immisit, vt
morte sua patriam conseruaret. Clarißimam
Leonidæ mortem pro salute Græciæ oppeti-
tam miris laudibus exornant. Decij sese pro
patria deuouentes animos nostros sibi virtu-
tis admiratione deuinciunt. Huius generis
exempla innumerabilia proferri possunt, qui-
bus intelligamus non audaciæ, sed virtuti lau-
dem immortalẽ tribui, nec patriam impor-
tuna cupiditate vexantes, sed eam cum vitæ
etiam periculo conseruantes omnium sermo-
ne celebrari: nec illis qui omnia dominandi li-
bidine peruertere, sed qui è suorum ceruici-
bus hostiũ impetũ insigni virtute depulere,
diuinos honores haberi. Sed minime neces-
se est nobis hoc in loco diutius immorari, ad
alia præsertim festinãtib. Restat vt aliquid
etiam de Temperantiæ laude dicamus. Est
enim in hac virtute totius honestatis decus,
& lumen constitutum. Regit enim, & conti-
net omnes affectiones, vnde appellatur Tem-
perantia,

perantia, quod insit in illa animorum tempe-
ratio quædam, & admirabilis ex vario & repu-
gnante affectionũ genere conctus. Græci ap-
pellãt Sophrosiñin, quasi Sozousã phroi isin
Conseruat enim maxime prudentiam: & con-
siderata iudicia rationis salutari præsidio con-
firmat. Parum enim iuuat recte sentire, si sta-
tim nos libidinis immanitas à recta sententia
depellat. Hoc igitur efficit Temperantia vt ra-
tio imperium facillime teneat, atq; pro digni-
tate regium munus administret. Refrãnat
enim libidinem: voluptatem nefariam repel-
lit: infinitis cupiditatibus obsistit: & omnes
denique motus animi temerarios atq; turbu-
lentos coërcet, & cõprimit. Ex quo efficitur,
prudentiam, atque iustitiam modestiæ mune-
re contineri. Tunc enim demum vel vera cer-
nere, vel recta atq; simplicia conseruari possu-
mus, cum omnis libido comprimitur. Iam ve-
rò illa magni animi indoles, ad res altas & ar-
duas aspirans, si modestia vacat, virtutis no-
men habere nõ potest, sed extremi furoris &
amentia. Qui enim ita elato animo sunt, vt
modum non teneant à rationis imperio defi-
ciunt, & impetu cæcorunt, omnia quocum-
que se conferunt euertentes. Cum autem præ-
cipuũ munus huius virtutis sit, in omni-offi-
cio modum & ordinẽ conseruare, & id quod

DE GLORIA

in qualibet re maxime deceat amplecti, necessario complexa est omnem pulchritudinis excellentiã. Vt enim qui temeritate & amentia ducuntur, aut alicui proterve nocent, aut molliter & effeminate se gerunt dedecus insignne concipiunt: ita qui animo recte cõstituti sapientiam & æquitatem colunt, & humana cuncta despiciunt omnia honestatis lege metientes, omnibus simul dignitatis opibus excellunt. Ergo cum hæc virtus omne dignitatis ornamentum in se contineat, & virtus ex se necessario gloriam generet, relinquitur omnem gloriam in temperantia consistere. In ordine enim vitæ & cõstituta, sita est honestas omnis, & in confusione turpitude. Quid enim quæso, Achillis iracundia, aut Aiæcis furore turpius? Quorũ alter luctu atq; lachrymis quantum sibi ipse displiceret ostendit: alter dedecus impotentia animi conceptum morte dele re constituit. Quod si homines laudis auidi, propter intemperantiæ recordationem se ipsi oderunt, quod tandem de illis populi vniuersi iudicium fore suscipiamur? Fieri ne potest vt multitudo sit in quemquã natura clementior, quàm est quisquã in se ipsum? aut vt cernat aliquis acutius sua flagitia, quàm vulgus ad alienum dedecus animo notandum semper intentum? Quod autem ad Annibalem attinet,

LIBER QUARTVS. *Cæx*
attinet, si talis eius natura fuit; qualis à Silio describitur, ecquẽ existimas, qui tãtum illius immanitatem non exhorruerit, atq; detestatus sit? Cum igitur odio hominum flagrarit, ad gloriam peruenire non potuit. Non est ita inquis, Immo præcipiti & effrenata mète eam gloriam est adeptus, quam animi moderatione atque temperantia nunquam assequi potuisset. Pergis ne gloriam in hominum metu atque consternatione ponere, quæ tota est in animi dignitate atque beneficentia collocanda? Fuit ille quidem stupèdus, fateor: sed ita, vt horrida & infesta postis, non vt vir egregiæ dignitatis laudibus abundans. Quod etiã in Alcibiade perspicui potest, qui cum egregiã indolem intemperantia contaminarit, ignominia sempiternæ maculis est aspersus. Idem de Pausania, cuius etiam memoriam intulisti, & reliquis eodem morbo oppressis asserendum est. Nam quod ad Alexandrum attinet, quantum illius dignitati intemperantiæ dedecus offecerit, explicari non potest. Quamuis enim magnum nomen animi præstantis altitudine, & multis continentia exẽplis adeptus fuerit, postquam sese immẽsa luxuria, impiaq; multorum cæde commaculauit, extremam ignominiam subit. Factum enim est vt illius nomen paulo ante hostibus etiam earũ, esset re-

DE GLORIA.

penite amicis prope omnibus intusum. In vniuersum autem, quos dixisti gloriæ magnitudine insolentes & furiosos extitisse, in nūquam vllum verè laudis gustū habuere, nec solida gloria, sed iactatione, & leuitate à mentis statu deiecti sunt. Non enim erant virtute vera, è qua gloria omnis emanat, stabiliti, & ideo nec ventosam populi celebritatem, nec honores eximios ferre atq; sustinere vilo modo poterunt. Perinde enim atq; parua cymba nauis onerariæ velis & armamentis instructa vētum sustinere non potest, sed leuissimo flatu iactata deprimitur: ita isti, cum virtutis amplitudine & grauitate careant, honorib⁹ eximijs tamquam ventis vehementibus obruuntur.

Vide autem quā graui ter Plato omnem vitæ dignitatem in animi moderatione ponat. Sic enim ait in quarto libro de Legibus. Deus quidem ò viri, vt ex antiquorum scriptis accipimus, omnium rerum initium, extremum, & medium numine suo cōplectens, ita recta per omnia pertinet, vt orbē natura conficiat. Illam autem sequitur iustitia, in eos qui à diuina lege deficiunt seuerè vindicās. Porro autem, qui vitæ beatæ compos futurus est, iustitiam amplexus, humili ornatu subsequitur: qui vero ductus insolētia, vel opibus, vel honoribus, vel forma corporis elatus, tum inuē-

ta &

LIBER QVARTVS. cxvj

ta & amentia præceps ardentiq; impetu animi concitatus, cum tanta contumelia, vt statuat nullius se principis aut moderatoris ope indigere, sed esse potius ad alios regendos instructum, is à Deo deseritur. Deserius autem & alios iisdē opinionibus inflatos sibi socios adiungens, exultat, omnia perturbans. Et primum quidē apud multitudinem in viris magnis habetur, sed breui dignas pœnas iustitiæ pendens, se ipsum, domum, vniuersamq; patriā funditus euertit. Verba Platonis expressi, quibus vir ille summus omnē gloriæ rationem in iustitiæ cultu, & in humilitate collocādam putat. Illius enim tantum firmas, & stabiles opes esse dicit, qui deum omnia prouidentem, atq; moderantem intuetur, sibi que nihil assumens omnia beatæ vitæ præsidia in ope cælesti, diuinæque virtutis imitatione constituit. Superbi vero, & insolentes, suisq; opib⁹ nimium præfidentes, cum non respiciant & ita diuinæ mentis lumine careant, in tenebris raunt, omnia temere committentes atq; perturbantes. Breui itaque flatu inanissimi rumoris elati cum insigni patriæ calamitate in sempiternum dedecus incurrunt. Vnde colligit idem Plato, esse neum supplici animo venerandum, & omni studio sequendum omnibus, qui laudem & dignitatē caram ha-

P iij bent,

bent, neq; aliam esse censet ad vitæ splendorē viam, quàm quæ diuinæ virtutis similitudine, & animi moderatione continetur. Sic enim ait eodem in loco. Quod nam erit igitur officium Deo gratum, & cum illius natura cōgruens? Vnum certè vna priscorum hominum sententia contentum. Aiunt enim, simile, quod quidem est ratione dimensum, gaudere. Quæ enim modum non habent, neque secū inter se, neque cum ijs, quæ certa ratione & modo definita sunt, vllō pacto cōuenient. Deus autem nobis modus atq; mensura est multo quidē certior pecunia, & multo exactior quàm mens humana. Is igitur qui in Dei amicitiam vēturus est oportet, vt quàm maxime possit ad illius similitudinē accedat. Hac autem ratione efficitur, modestum esse Deo carum. Est enim illi similis. Intemperas vero dissimilis, & ab illo dissidēs, & iniustus. Hæc Plato. Quibus nihil potuit dici præclarior. Primum enim similitudine sumpta è magnitudinibus cōmuni dimensione carētibus asserit incontinentes, proteruos, atque petulantes, neque bonis, neque sui similibus vlla ratione cōiungi posse. Cum enim eorum infinita cupiditas nequeat vllō modo terminari, & idem omnes ardētissime cupiant, multo maior existit inter illos cōtentio, quàm inter bo-

nos

nos & improbos excitari plerumq; solet. Tū illud quàm sapiētē dictum? Non pecuniam, quam multi communem rerum omnium mēsuram esse statuunt: non mentem humanam, qua quidam omnia moderanda putant: sed Deum ipsum esse modum, rationem, & regulam, qua sint omnia vitæ officia dirigenda. Ita autem sit, vt illi moderati sint, qui sese ad Dei voluntatem, tamquam ad exactissimam vitæ legem, & normam accommodant. Qui cum Dei similes sint (neesse enim est vt si illis eximia cū Deo similitudo, qui sua omnia diuina lege & ratione metiūtur) Dei sibi amorem conciliant, & illius opibus illustrantur. Vt igitur omnes impuri, & interaperantes, cum Deum à quo valde disident, insensum habeant, & honestis hominibus odiosi sint, & flagitiosis etiā vehementer iniusti, luce omni dignitatis orbati concidunt: ita mites, atque mansueti tranquille omnia, atque moderate gerentes, cū in Deum respiciant diuino quodam lumine collucēt, & bonis cari sunt, & improbis admirandi: atque ita tandem diuino & humano iudicio immortalē claritatem assequuntur. Ex quo efficitur omne gloriæ lumen esse in temperantia positum. Non igitur impotente, & ira cundi nō superbi, & insolentes, omniaque furore, & inaudita libi

P v dine

DE GLORIA

dine perturbantes gloria florent, sed qui iracundiam cohibent, libidinem refranant, animum temperant, & quanto magis excellunt opibus, tanto se submissius gerunt, & ordinem atque modum in omni officio conseruant. Hi constantes & graues homines, hi viri magni, atq; plane dei similes habentur, & omnium tandem consentiente laude celebrantur. Ergo, ut iam huic parti finem imponamus, si illi tantum quos neque amentia vexat, neque nefaria habendi cupiditas inquinat, neque formido concutit, neque vis libidinis inflammat, in gloria sunt: sed qui sapientia florent, & omnem curam, & cogitationem in publica salute defigunt, ammoque magno sunt, & inuisito, quem quidem lege diuina moderantur: relinquitur plane, omnia egregiae cuiusdam laudis ornamenta, esse necessariò cum virtutum maximarum studio coniuncta.

cxviii

HIERONYMI
 OSORII LVSITANI
 DE GLORIA LIBER
 QVINTVS.

NVNC TANDEM inquit Metellus reliquum est, vt ostendas, quam vim habeant argumenta illa quibus contendebar Augustinus, gloriae studium Christianis institutis aduersari. Tum ego: Ea vero quae hactenus adducta sunt, satis superque puto ad illa diluenda. Si enim inquam constat, nullam esse in temeritate, & amentia ad gloriam munitam viam, si laus omnis in eximia virtutis elegantia consistit, & omne studium Christiani hominis excellenti virtuti dicandum est, quid clarius esse potest quam gloriae cupiditatem esse cum Christiana disciplina copulatam? Quis fieri enim potest, vt quisquam singulari studio virtutem colat, virtus autem ipsius decus, & ornamentum despiciat? Quod quidem si diuini homines indignum virtutis praestantia putauissent, nunquam splendore illius inuitarèt eos, quos omni virtute instructos

DE GLORIA

Etos & ornatos volebant. Audi enim quibus verbis magnus ille Moses populum in amorem pietatis allecte & inuitet. Sic enim ait. Hæc est vestra sapientia & intelligentia in genitum luce, & celebritate cõstituta, vt audientes vniuersi huius diuinę legis instituta, dicat. En populus sapiens, & intelligens, gens magna. Vides ne quali oratione vir ille summus ostendat gloriam esse diligendam? Non mediocrem enim vim in eo argumento sitam putat, ad populum amore pietatis inflammandum, quod ipsa pietas sit apud omnes miris laudibus efferenda. Idemq; statim subiungit. Non est vlla natio tam illustis & ampla, vt deos presentes habeat, sicut nos habemus dominum Deum nostrum presentem, & nobis in votis & precibus occurrentem. His verbis Moses non modo gloriam exornat, sed illius fontem aperit. Deo enim carum esse, illius mente gubernari, cælesti præsidio communiri est maxime laudabile, & gloriosum, & omnium sermone celebrandum. Multa ex huius sanctissimi viri scriptis proferre possem, quibus videretis, quantum semper oēs verę glorię stimulis ad studium virtutis incenderit. Sed ad diuini vitis atque clarissimi Regis carmina festinat oratio. Dauid igitur, vt alios inter illius- & Moysis tempora interiectos omittam, quanto

LIBER QVINTVS. cxix

to studio gloriam tuetur? Quanta an contentione dedecus repellit? Quam indigne patitur eorum inuidiam, & immanitatem, qui laudes ipsius obscurare nituntur? Quousque tandem, inquis, ò viri, gloriam meam deformatis, & alibi, Domine, inquit, si feci istud, intelligebat autem falsum sibi crimen illatum, si manus meas scelere maculaui, si domesticis meis aliquid mali machinatus sum, & non potius ita me gessi, vt inimicos etiam meos à debita peste seducere, hostis me persequatur, atque petat animam meam: comprehendat atque proterat vitam meam. Grauis sanè imprecatio. Nihil enim videbatur fieri posse calamitosius, quàm in hostium manus incidere, & sanguine suo crudelitate illorum satiare, nisi id vltimo loco addidisset, quod omni diritate terius existimabat. Adiungit enim. Gloriam meam intringat, & abiciat. Hæc oratio videtur ne tibi hominis laudē contemnentis? an eam potius omnibus vitæ commodis longe preferentis? Iam vero cum excitatur ad diuinę maiestatis amplitudinem, anguste atque sancte venerandam: cum illius erga se beneficia infinita commemorat, quid illo tam grandi carmine celebrat magnificentius, quàm gloriana sibi à deo tributam? Pugnas itaque suas victorias, atq; triumphos extollit, omnia sum

mæ laudis ornamenta, quæ fuit diuina benignitate consequutus, oratione complectitur neque tantum potentia aut imperij finibus, quantum claritate nominis, inceditur, ad Dei laudes, cælesti quadam harmonia concinendas. Illius autem vltima verba, quæ dixit, cum iam mors appropinquaret, nonne aperte declarant quantum illi nominis amplissimi studium extiterit? Nam neque nomen suum neque parentis reticuit: & cū maiestatem suam esset oratione complexus, musicū illud artificium quo tantum diuinæ mentis viribus exciatus excelluit, nullo modo silentio præterit. Huius sapientissimi viri sapientissimus filius Solomon, quæ præmia proponit iuuentuti? quibus muneribus adolecentes ad sapientiæ studium in principio operis inuitat? Non alijs certe, quam regis dignitatis insignibus, quibus excoluntur omnes animi, qui diuinæ legi parent. Ait enim in eodem libro, iustitiæ memoriam esse iucundam. atque sempiternam: impiorum autem nomē quasi tabe exesum, atq; confectum euanescere, claramque famam esse omnibus opibus & facultatibus anteponendam. Alibi vero, cum rerum humanarum imbellicitatem, huiusq; miseræ vitæ solitudines, & angores esset elegantissime persecutus, omniaque tandem humana, vt le-

uia

uia & inania contemneret, vnam gloriam excipit, & quasi mente incitatus exclamat, illius suauitatem vguētis suauissimis & odoribus esse præferendam. Multa possum ex huius summi Regis scriptis memoriter pronuntiare, quibus ea confirmetur opinio, gloriam nempe esse pijs hominibus expetendam. Sed par est, vt rationibus etiam pugnemus. Atque primum illud asseramus, obscuritatem, ignobilitatem, ignominiam, & dedecus esse diuinæ vindictæ supplicium conuulsæ hominibus irrogatum. Legimus enim eorum nomē qui diuinam religionem impie, atque nefarie violauerunt, fuisse ex hominum memoria penitus euulsam. Apud Moysen vero deus ipse prædicit impijs, fore nisi respiscāt, vt eorum nomē obliuione sempiterna conteratur. Alibi autem idq; multis in locis minitatur infamiam omnibus, qui legem neglexerint, atque sacra polluerint. Ieremias autem ita sub dei persona in Iudæos inuehitur. Euellā, inquit, vos, & ciuitatem istam excindam, tradamq; vos grauisimis ignominie maculis iniustos hominū memoriæ sempiternæ. Ex ijs & alijs locis infinitis, quos breuitate dici aduocatus omitto, apertum atque perspicuum est ignominiam esse supplicium hominum impietati & sceltri à diuino numine constitutum, Qua

re

DE GLORIA

re minime mirandū est, viros interdum sanctissimos infamia quoddammodo frāgi atq; debilitari:& qui contra omnia fortunæ tormenta egregie muniti sunt, ignominie tempestate sæpè cōuelli. Quod in Iobo, Dauide, Neemia, & alijs viris sanctissimis, & fortissimis cerni potest, qui cum reliqua omnia inuita virtute sustinerent, indignè ferebāt ignominiam. Quod si tantum malū est in sepulti nominis obliuione, in dedecore, & infamia, vt in ea sepe numero videat vltio diuina consistere, consequens est vt laus, & gloria sit in diuinis muneribus habenda. Ea si viri pietate præstātes nō sine causa vituperatione, & conuitio perturbantur, par est, vt laude & prædicatione delectentur. Quod autem gloria sit diuinum beneficium, Moïse in primis ostendit. Hoc enim Israël denuntiat: futurū nempe, si diuinis institutis obdierit, vt sit à Deo locatus in summa gloria, & cunctis gentibus honore antelatus. De Iesu vero illius successore scriptum est, dei munere fuisse nomē illius per omnes terras cum summa omnium admiratione peruagarum. Apud Samuelem aiebat Deus. Eū qui me coluerit honestabo, qui autem me cōtemnunt, erunt contempti. Non igitur immerito Dauid multis in locis asserit, illam omnem gloriam qua mirifice re-
dundabat,

LIBER QVINTVS.

cxxxj

dundabat, esse diuinæ beneficentiæ referendam. Illum itaque perennem gloriæ fontem carmine perpetuo celebrat: illum summum authorem decoris, & dignitatis intuetur: in illius cultu claritatem omnem positam esse docet. Ex quo apparet, gloriā esse celeste quoddam munus apud animos pios collocatum. Ergo cum non inuis atq; famæ celebritas sit in diuinis bonis numeranda, sapientem appellabis eum, qui illam aspernatur? qui lucē ipsam fugit? qui beneficiū diuinum repudiat? Christus, inquis, præcipit, vt à gloria, tanquam à re pestilente, atq; perniciosā fugiamus: quasi vero Moïses, Dauid, & reliqui, quorum testimonij vsus sum, uon ea quæ protulere, spiritu illius afflati protulerint. Erat enim iam illis tēporibus Christi numen illorum animis inclusum. Sed de illius institutis postea videbimus. Nunc vero ex te libenter audierim, num Christus à cælo in terras delapsus est, vt rerū naturam quas ipse sinit, euerteret: immo vero, vt eam iacentem erigeret, atq; cælesti præsidio confirmaret. Gloria autem appetitum esse in animis natura insitum abunde demonstratū est. Necessè est igitur vt animus tū caridius laudem appetat, cum fuerit morbis, qui illum impediunt omnino liberatus. Tunc enim incorruptus, atq; sui similis permanens,
Q. vim

vim atq; naturam suam clarius ostendet. Ergo cum Christus omnes morbos quibus erat oppressum genus hominum à suis omnino depulerit, consequens est, vt illi qui Christi ope ex illis malis, quæ naturam humanam deprimebant, emerere, ad gloriam aspicient, atq; tanto ardentius gloriam expetant, quanto maior ardor honestatis in illis existit. Neinde quid impudentia tetrius? quid hominum vitæ perniciosius? quid Christianæ religionis castitati magis infestum? Nequam enim hominem & improbum poteris aliquando fortasse ignominia metu à flagitio reuocare: at qui pudorem omnem amisit, nihil sibi reliquum fecit ad effrenatam libidinem aliqua ex parte cohibendam. Quo circa non immerito viri sanctissimi hoc impudentiæ nomine, omnem mortem immanitatem complectuntur. Quale est illud Hæc. Scelus instar Sodomitæ præ se tulerunt, nec occultauerunt. Item illud Ieremiæ. Frontem perfricisti, meretricis impudētium tulcepisti. Quod si nihil existimatur apud nos impurius inuerecundæ frontis audacia, nihil erit moribus & institutis Christianis aptius quàm pudor & verecundia. Pudor autem nihil aliud est, quàm vehemens motus animi dedecus fugientis, laudemque maxime consequentis.

Ex

Ex quo efficitur, Christiani hominis esse, decus & laudem intuei. Præterea, cum hominibus Christianis omnis opera in eximio virtutis cultu ponenda sit, qui possunt id negligere, cuius ope vident omnem cōtentionem in virtutis studio susceptam facillime sustinere? Quantam enim vim habeat laudis suauitas, ad pericula negligenda, voluptates nefarias repellendas, labores ingētes subeundos, satis fuit antea demonstratum. Id autem impulit Paulum diuinum hominum, vt tam sæpè eos, quos ad virtutis altitudinem instruit, laudis suauitate deliniret. Romanorum enim pietati atq; religioni gratulans dicit, eorū famam iam fines orbis terrarum peragrassè. Ad Philippenfes vero scribens, eos ait, instar Syderum, lumen suum longe lateque diffundere Corinthios autem sanctissima templa, atque delubra diuini spiritus appellat. Omnes denique ad quos scribit, laudibus inuitat, ad pietatis certamen alacrius incundum. Petrus itè quàm magnifice exornat eos, quos ad summum gradum virtutis adhortatur? Vos, inquit, estis genus electum, regium, sacrosanctum, & ab omni terræ contagione secretum & liberum. Sed quid horum caelestium hominum testimonijs vtiamur, cum ipsum cæli domitium auctore habeamus? Discipulos enim

Q ij suos

DE GLORIA

suos coram laudans, eos mundi lucem appellat, & vt ciuitas in edito loco, & excelso sita occultari nequit: ita illorum excellētem virtutem celari & occultari non posse confirmat. His igitur laudibus eos vehemētius allicit ad omnes tempestates atq; procellas inuictō animo subeundas. Ergo si tantum virtutis instrumentum est in laudis suauitate positum, vt ea sibi viri cælesti quādam atque diuina virtute præditi, vtendum esse duxerint ad animos hominum amore pietatis vehementius incitandos: si Christus ipse suorum mentes ad summum virtutis studium magnificētia laudis inflammat: possumus ne dubitare, quin laus egregia sit diuinum quoddam imbellicitatis humanæ subsidium, ad omnes labores animo maximo perferendos valde necessarium? Iam illud quantum est? Omne videlicet Christianorum studium, omnem operam, industriam, curam, cogitationem, omnem denique mentem esse ad communem salutem generis humani conferendam? Quid autem magis homines inuēt, quā egregiæ famæ celebritas, & amplitudo, haud quaquam reperiētis. Est quidem liberalitas, & beneficentia satis utilis, sed ea utilitas a multis sperari non potest. Vnius viri iustitia, vnius ciuitatis opes contineri fortasse aliquando possunt, quæ tamen illo

LIBER QUINTVS. cxiiij

illo extincto corrucunt. Sic etiam fortitudo ciuis vnius ciuibus tantum suis erit aliquo tempore salutaris, non tamen altis, nec suis quidē semper. Hoc etiam modo, sapientie, continentie aliarumque virtutum omnium fructus, est angustis finibus, & exiguo vitæ spatio circumscriptus. At fama iustitiæ, fortitudinis, liberalitatis continentie, & omnium denique virtutum non paucis sed omnibus, non modo suis sed etiam exteris, non vna tantum ætate, sed in multa sæcula, atq; prope infinita cōsulit. Nec enim tātum valet ad præsentēs ampla dignitatis speciem commouendos: sed ad omnem posteritatem exēplo virtutis inflammandam. An tu credis fieri potuisse in tanta scelerum omnium colluione, crescēte subinde luxuria, vitiorumque multitudine mentes humanos obruente, vt aliquod virtutis & industriæ vestigiū in hominum vita resideret, nisi quorundam animi virtutis egregiæ monumentis excitari, sese ad virtutis studium applicuissent? Laus laus inquam, & gloria hominum dignitate florentium omnium prædicatione celebrata, & monumentis annalium cōsecrata, languentes animos exuscitat, & amore dignitatis incendit, atque facit tandem, vt omnia humana quantumuis aspera & difficilia contemnant, & honestatem, in maximis la-

boribus & periculis acri studio cōsectentur. Ea autem de causa, sancti scriptores non modo nobis sanctorum hominum expressas imagines reliquerunt, sed etiam nos, ad eos intue- dos & imitandos omnibus modis adhortati sunt. Illos itaque qui pietatem vixit coluere, diuinis titulis & ornamentis illustrat: nos autem acerrimus interdum verbis insectantur, quòd vitæ nostræ consilia excellētium hominū cogitatione minime confirmemus. Quod certe nō fecissent, nisi planē iudicassent, nihil ad vitia ex animis extirpanda, virtutesque ferendas, hominumque vitam honestatis opibus excolendam vtilius inueniri posse, quàm clarorum hominum maxime claram & nobilitatem virtutem. Etenim vt nulla maior pestis atque perniciēs rebus humanis inferri potest, ea quæ nascitur ex aliquo inauditi sceleris exēplo: nihil est ad homines in officio continendos vtilius, nihil ad communis vitæ cultum salutaris, quàm virtutis eximie monumentum. Quòd si præstantium hominum memoria ijsdem regionibus, quibus vitæ spatiū circumscriptum est, terminata fuisset: eorum que res gestas idem tumultus qui eorum corpora contegit obruisset, quem tandem fructū ab illis caperemus? Nunc vero dici non potest quàm nos iuuet illorū gloria æternis ornamentis

nimentis celebrata. Cum igitur constet, tantum fructū afferre hominibus nominis claritatem, vt sine illa parum sit vtilitatis in virtute Christianique hominis ofæcium sit, vitam etiam si opus fuerit, pro omnium salute profundere, quid minus Christiano conuenit quàm gloriam repudiare? Equidem cum quæ gloriam omnibus modis aspernatur atque respuit, non impudentem modo atque naturæ communis ignarum, vt quidam homines sapientes: nec angusti atque parui animi, vt plerique: sed etiam inhumana atque ferum appellabo. Tu cum officium tuum sit omnium vtilitati consulere, ijsque legibus adstrictus sis, vt quātum possis vniuersum genus humanū tueri debeas, id negligas atque despicias quòd nihil potest hominum vitæ salutaris innēri? Si te non pulchritudo laudis allicit, vtilitas certe communis te ad eam amandam in citare debuisset. Nunc vero cum nobilitatem despicias, aut non intelligis quantum fructum rebus humanis afferat hominum præstantium fama, aut intelligis quidem, sed id ad te pertinere non putas. Si non intelligis, fatuus & amens: si cum intelligas id minime curadum putas, inhumanus & ferus es existimandus. Quantum enim in te est, non modo dignitatis tuæ lumen, sed hominum salutem repu-

dias. Illud postremo tantum est, vt nemo pos-
 sit sine graui crimine laudem abijcere. Sum-
 mum enim & extremum omnium bonorum
 quò sunt omnia studia, officia, còsilia vitæ re-
 ferenda, ad quod omnes curæ, cogitationes,
 & omnes denique rationes honoris, laudis,
 & dignitatis dirigendæ sunt, est ille summus
 omnium rerum factor, atq; moderator, à quo
 animum hausimus, & tantis, tamq; diuinis be-
 neficijs affecti sumus. Si igitur ingrati animi
 crimen & scelus exhorremus; si beatæ vitæ cò-
 potes fieri ardentè optamus, nihil tâta cura,
 & studio moliri debemus, quàm vt Dei no-
 men ample, magnificeque apud omnes natio-
 nes illustretur. Quid autem magis Dei glo-
 riâ illustret, quàm Christiani hominis digni-
 tas, non facile reperies. Tale enim gentes à
 nostris institutis abhorrentes opinionem de
 Christi numine còcipiunt, quales sunt ij mo-
 res quibus Christianam, numini que diuino
 consecratam nationem præditam esse conspi-
 ciunt. Inde fit, vt nihil magis dedecoret apud
 homines summi Dei nomē, quàm turpitudi-
 nis infamia à Christianis impie concepta. Vt
 igitur Christianorum flagitia quodammodo
 in Dei contumeliam redundant: ita nihil cla-
 rius illius bonitatē in omnium conspectu cò-
 stituit, quàm Christiani hominis decus excel-

lens

lens. Multo enim clarius Dei numen in ani-
 mis pietate atque virtute florentibus elucet,
 quàm in hac vniuersa naturæ fabrica quam
 oculis intuemur. In naturæ enim operibus,
 officij summi conditoris, ornatum atq; pul-
 chritudinem mundi, quasi regiarum ædium
 elegantiam & magnificentiam aspiciamus: in
 animis autem omnium virtutum ornamentis
 quasi gemmis & auro fulgentibus effigiè di-
 uinæ mentis admirantes, obstupescimus. Ea
 autem de causa Petrus Christianos literis ad
 hortatur, vt sic inter gentes vitam instituunt,
 vt omnibus admirationem commoueant.
 Sic enim, inquit, fiet vt qui modo vos quasi
 maleficos insectatur, opera vestra bona respi-
 cientes Deo gloriam tribuant. Paulus vero
 quàm multis in locis admonet, ne vllum im-
 pijs sermonem demus: vt omnem maledicendi
 materiam amputemus: vt decoris & hone-
 statis coram omnibus hominibus studiosi si-
 mus? Sic enim ait, futurum, vt illustri dignita-
 tis exemplo multi virtutis studio incendan-
 tur, & diuina virtus debitis laudibus effera-
 tur eamq; sibi causam asserit, quòd tanto stu-
 dio, muneris sui functionē, clarissimæ virtu-
 tis operibus illustret, vt gentem suam æmula-
 tione incendat: atque ita tandem aliquos ex
 Hebræis ad verū dei cultum traducat. Porro

Q v autem

autem cum docet Timotheum qualem sacerdotem deligi conueniat, adijcit in fine, oportere, et nō solum à pijs sed ab ipsis etiā & alienis detur illi honestatis & innocētiae testimonium, qui Pōtifer creandus est. Idem ad Corinthios scribit se mortem facilius passurum, quā vllam gloriæ suæ immunitionem. O diuinum hominem, atq; verē gloriæ cupiditate flagrantē, nempē qui illius tuendæ gratia, neque mortē, neque cruciatum vllum recusaret. Videbat enim nihil esse in rebus humanis neque ad salutem generis humani fructuosius, neque ad Dei virtutem prædicandam illustrius, quā piorum hominum claritatem. Ergo cū nihil clarius in omni natura Dei laudem & gloriā ostēdat hominibus, quā illustrius piorum hominū laus, & omnis animorum contentio ad diuinam gloriā referenda sit, qui possunt gloriā sine graui, tetro, & impio crimine repudiare? Christi tamē in quis præcepta gloriā tollere. Inanem quidem gloriā, que vel ex inani plausu populi caduca, & fragilia laudantis, vel è simulatione virtutis existit: nō illam quæ ex vera virtute nascitur. Nec cerum studium damnat, qui gloriæ seruiunt: sed qui errore hominum ad eā se peruēcturos esse confidunt, & ita quod erat diuino beneficio tribuendum, in amentia populari

populari collocandum putant: quia quidem nulla capitalior pestis esse potest. Mentem enim omni luce spoliāt, & à rebus diuinis abstractā in terras ita deprimit, vt nullo modo possint verum animi decus intueri. Hoc est autem quod Christus ipse perditissimis hominibus dicebat, quomodo potestis credere, qui gloriā ab hominibus accipitis, & gloriā quæ à solo Deo est nō queritis? nihil est enim quod mentem magis impediāt quo minus celestis disciplinæ lucem accipiat, quā illius gloriæ cupiditas, quæ errore hominum comparatur. ita igitur fit, fit vt qui terrenis rebus addictus, inanē laudem ardentē appetit, cū verā virtute careat, nunquam ad veram gloriā adspiret, quam solus Deus solum pietatis & honestatis cultoribus elargitur, verum enim decus quod est nō in falsa opinione, sed in vera virtute positū, vt antea disputauimus, Dei munus atque beneficium est. niuina autem beneficia non repudianda, sed gratissimis animis accipienda sunt. Immo inquis laus etiā vera fugienda est. Id enim Christus præcipit, vt præclara numera obeuntes oculos hominum vitemus. Quando id? aut quomodo? Nec enim id præclarum dici debet, quod in inani specie virtutis inest. Qui autem extremū vitæ finem in humana laude constituunt, non virtutis

DE GLORIA.

virtutem colunt, sed virtutem simulado seculus immane concipiunt. Dirum enim est, impium est, execrandum est, non dico in humanas opes, sed ne in gloriam quidē, aut virtutē ipsam, ē qua gloria omnis existit, vt in sumum bonum respicere. Deus enim Deus solus est illud vltimum omnium bonorum quod sunt omnia vitæ consilia dirigenda. Qui igitur gloriam vt vltimum bonum respicit, fructum omnem virtutis amittit. Nulla enim virtus esse potest, nisi ad Deum virtutis ipsius auctorem referatur. Extincta autem virtute, extingui gloriam necesse est, & ita fit vt nulla verē glorię ratio constare possit, nisi illis qui semper in Deum respiciunt, & omnem celebritatem ad diuini nominis amplitudinem dirigendam existimant. Qui igitur opus aliquod specie honestum ita molitur, vt in humanam laudem, quasi in vltimū actionis finē respiciat, nihil amplum aut præclarum suscipit, sed potius in se impiū atq; nefarium seculus admittit. Ab hoc autē scelere grauissima Christi oratione deterremur. Hoc enim sancit, ne cum Deum precamur, cum inedia libidinem refrenamus, cum egentibus opitulamur, nobis auram popularem vt summū præmium proponamus. His igitur præceptis nullo modo nos à glorię studio reuocare cōten-

dit.

LIBER QVINTVS. cxxvij

dit, sed ab illa inanitate, quæ pulchritudinem glorię corrumpit. Quod eō erat diligentius faciendū, quo gloria magis omnibus humanis opibus antecellit. Qui enim ad voluptatem, vel ad pecuniam, vel ad alias res fluxas omnia referunt, facile possunt intelligere, in quanto errore versentur. At glorię splendor tantus est, vt illius etiam species homines honestatis amore flagrantem commoueat, illisque sepe ruina periculum intendant. Fit enim interdum, vt laudis specie capti, eam non ad aliud præstantius bonū referendam, sed per se sequendam, & amandum iudicent. Ne igitur insita laudis cupiditate prolapsi corruamus, illa cautio adhibenda est interdum, ne opes nostras ostentemus, donec cum statum assequamur, in quo tutō possimus eas explicare: fructum nobis laudis, non laudē ipsam, sed hominum salutem, atq; Dei gloriam proponentes. Vtrumque autem Christus ipse præscripsit: vt enim eos qui tam lubrico loco sine graui casu insistere nequeūt, à periculosa ostentatione deterruit: ita illos qui sunt aduersus inanis laudis insidias salutari consilio præmuniti, ad omnes suas opes proferendas impellit. Eos igitur tantum agit, & infestatur, qui vel leuitet seruiunt, vel gloriam vt summum bonum intuentur. Tantum enim abest,

DE GLORIA

abest, vt nos ab illa dehorteatur, vt etiam ad illius studium instruat. Veluti cum admonet, vt inuitat: postremum in conuiuio locum petamus, vt nos ipsos subinisse geramus. Sic enim ait futuram vt nobis laudis & gloriæ dignitatem, ampliorem inter homines etiam comparemus. Qui tradit verę glorię disciplinam, qui nobis certam & directam viam dignitatis ostendit: qui docet qua ratione possumus ad laudē peruenire, is nullo modo nos à gloria deducit, sed potius in illius studium incendit, & incitat. Quid illud, cum clare, & aperte suis præcipit, vt omnes præclaras actiones in luce collocet, & in omnium hominum conspectu proponant, vt illo præclaro virtutis aspectu commoti homines Deum agnoscant, atque debita laude prosequantur? Minime igitur necesse est priscorum vatum responsis, diuinorum hominum scriptis atque monumentis, innumeris piorum hominum exemplis uti, cum ipsum Christum gloriæ ducem & auctorem habeamus. Illius enim hæc sunt monita, in scriptura, præcepta, à quibus desistere sine scelere nefario nõ possumus. Cum igitur gloria sit diuinum beneficium: cum in ea tantum instrumentum virtutis insit: cū nihil sit ad emendandos hominū mores, & vitam recte constituendam salutaris: cum tantum

valea

LIBER QVINTVS. cxxviii

valeat ad virtutis diuinę gloriā magnificentiū illustrādā, cum postremo ad eam amandam diuinis oraculis, & Christi præceptis, & monitis incitemur: qui tandem conuenit asserere, eam esse Christianę disciplinę contrariam? Non est igitur vilo modo gloria negligenda, sed optādū potius, si fieri possit, hoc sine quem diximus constituto, vt in omnes orbis terrarū regiones virtutis nostrę fama penetret, nec vnquam nomen nostrum deleatur. Nullus enim modus earū rerum cupiditate constituendus est, quæ ad hominum salutem, & dei gloriā referuntur. Est itaque votum hoc non modo amplum, & illustre, sed etiam sanctissimum, pietatisque plenissimū. Contra vero, gloriā negligere, non modo est animi turpis, & abiecti, verum etiam ab omnibus naturę legibus atq; diuinis institutis nefarie desidentis. Quid enim aliud est gloriā à virtute repellere, quā Solem luce sua orbare? Aut quid minus decet hominem pietati deditum quā diuinum munus aspernari? hominum salutem negligere? de gloriā diuini numinis minime sollicitum esse? Christi que imperium detrectare? Hęc enim omnia sunt committēda ijs, qui laudem & claritatem non amant. Quare vos horror, vt magno & elato animo in gloriā in cumbatis: eamque

putatis

putetis esse cæleste quoddam munus animos nostros spe quadam amplioris decoris & dignitatis inflammas. Vt autem melius cerne- retis, nihil esse diuinæ legi magis cōsentaneū quā verè laudis studium, erat mihi in huius disputationis sine laudis ipsius ratio ab homi- nis ortu repetenda. Sed partim quòd arbitrer aures vestras iam audiendo defessas esse: par- tim quòd solem præcipitantem aspicio, hac extrema parte nunc supersedere constitui. Si placet igitur peroratiōnem in alium diem re- seruemus. An tu, inquit Augustinus, cum opus iam pene ad extremum perduxeris, im- perfectum é manibus dimittes? Nos autem non audiendo defessi, vt inquis, sed valde ob- lectati sumus, & sermonem nostrum, si dies non succerit, possumus in multā etiam no- ctē producere. Quare tibi auctor sum, vt præsentī dicendi felicitate, quæ tibi hodie ob- lata est diuinitus, vtaris. Minime enim conue- nit, cum orationis tuæ cursum adeo secunde teneris, antequam portum optatum capias, vela contrahere. Equidem, inquit Metellus, tum demum integram voluptatem ex ista di- sputatione percipiam, cum illa absolueris. Quare te etiam hortor, vt hodie tuæ oratio- ni finē imponas. Eadem enim opera te labo- re in posterū leuabis, & hominibus tui aman- tissimis

tissimis obsequere. Equidē, inquam, inuitus hanc orationis partem in alium diem differe- bam, verebar tamen ne loquacitate mea fatie- tatem vobis afferrem. Nūc igitur quādo vos, quæ vestra est benignitas, ad audiendum cre- ctos esse video, persequar libentissime quod restat. Atque vtinam non quod antea ioco di- cebamus, Musarum numen, sed ipse diuinus spiritus mentem nostram afflaret, vt illius cæ- lesti vi, & impetu cōcitati possemus verè glo- riæ splendorem oratione cōsequi. Nec enim fieri potest, vt ingenij nostri tenuitate rem tā tam pro dignitate explicemus. Sed quando me huc sermonis cursus prouexerit, oneri po- tius ipse succumbam, quā aliquid intentā- tum omittā. Vt autem hinc potissimum aliud dicendi initium sumam, quantis opibus orna- tus fuerit ille princeps generis humani à quo omnes pro creati sumus, explicari nō potest. Quod enim est tantum ingenium, tamq; di- uina orationis facultas, & copia, quæ possit il- lum excellentem humanæ mentis habitum il- lam multiplicis virtutis elegantiam, illas tan- tas opes memoriæ, rationis, intelligentiæ, non dico ornare dicendo, sed enumerando percē- sere? Si enim qui terræ situm, & circumscri- ptionem, qui maris immensitatem, qui aëris circumfusi naturam, totiusque ætheris ardo-

rem, qui cælum vndique siderib⁹ distinctum & ornatum, qui postremo totius mundi concinnitatem & admirabilem rerum omnium convenientiam contemplari volunt, neq; satiari tantæ pulchritudinis aspectu queunt, neq; illam naturæ vim in singulis rebus insitam ingenio & ratione cõsequi. Quid de illo præcelenti summi conditoris opere, cuius causa omnia quæ cernimus oculis effecta sunt, cogitare debemus? Cõstat enim, nõ ea solum quæ in terris & aquis signuntur ad vsum hominũ creata esse: sed cælum etiam fuisse humani generis alendi atque conservandi causa generatum. Nostri vsibus seruiunt illi rati & immutabiles siderũ omnium cursus, cælestis naturæ admirabilis & incitata conuersio, dierum atq; noctium vicissitudines, temporũ omnium varietates. Quantum vero hominis natura & conditio inter omnia quæ subsensum cadunt excellat, ex eo perspicitur, quod nec in astris clarissimis, nec in Sole aliorum luminũ princeps, nec in cælo ipso tantis sideribus illuminato, sed in homine solum accepimus fuisse imaginem diuinæ mentis impressam. Hæc autem imago, cernitur in mēte & ratione incredibili celeritate & solertia multa simul agitēte, & summo studio verum semper inquirēte, cum admirabili cupiditate diuinæ virtutis imitandæ.

imitandæ. Hanc vero cælestem animi indolem lux diuinæ mentis illustrabat, & ad clariorum *Dei* similitudinem omnium virtutum muneribus instruebat. Si igitur homo in illo florētissimo statu permãssset, fuisse profecto admiranda quadam atq; sempiterna gloria cumulatus. Cum enim esset diuinis ornamentis excultus, & ad spem amplioris etiam dignitatis excitatus, necesse erat illum non modo in singulari dignitate versari, sed etiam in dies magis diuina similitudine, quam natura ardentem expetebat, animum conformare. Nec enim verum est, primum parentē diuinæ gloriæ cupiditate omnibus corporis & animi bonis euersum fuisse. Qui potuisset enim gloriam illam non appetere, ad quam fruendam editus in lucem fuerat? Tam enim est in natura hominis insitum, diuinæ virtutis & sapientiæ similitudinem optare, quàm cælo in orbem verti: quàm igni superam regionem appetere: quàm terræ in medium mundi locum vndiq; conglobari. Quid igitur illum præcipitem beatissimis sedibus exturbauit? Inconsiderata illa temeritas, qua legem diuinam violando sese à Deo nefarie disiunxit, atq; id quod sine *Dei* præsidio atsequi non poterat, per se consequi posse confidit. Non igitur, quia vitâ florentem & beatam atque diuinæ similitudinē ap-

petiuit, sed quia impie & insolēter appetiuit, immortalitatem atq; cælestes opes amisit. Sic autem effectum est, vt cælesti lumine priuatus, in tenebris & caligine versaretur, innumeris malis vndique circūuentus. Perinde enim atq; leue corpus Solis luce collustratum, occidente Sole tenebricosum repente fit: ita necesse est, animum diuina luce destitutū summa caligine circumfundi. Et quemadmodum ij qui per loca multis latrocinijs infesta noctu iter faciū, nullo modo vitare possunt infortunia: ita qui diuine mentis lumine caret, nulla ratione potest, quādiu est à Deo seiunctus, hostiles insidias, malorumque omnium tempestatem declinare. Quod primus homo statim sensit, vbi primum non à Deo penderet, sed ingenio suo niti, pulchrum existimauit. Fuit enim repente orbatus omni lumine cælesti: spoliatus Dei beneficijs amplissimis: præcipitatus ex altissimo gradu dignitatis: omnibusque florentissimi illius status ruinis oppressus: atq; immanissimorum hostium cupiditati prædæ relictus: qui quidem illum primo impetu perculerunt, atq; grauissimis vulnerib⁹ insidias deformauerūt. Postquā enim se ipsa à summo illo vitæ custode & conseruatore distraxit, atq; tetra mortis imperio additas est: procius anxij metus: inanes spes: in-

mensæ

mensæ labidines: molestissimæ ægritudines: & reliquæ vitæ pestes incitata vndique irruunt: illum inermen & imparatum adoriuntur, & quasi turbine & tempestate iactatum à mentis statu deijciunt. Vt autem in lumine mentis & rationis, in ordine vitæ, & constantiæ erat sita illius honestas, & amplissimi cuiusdam decoris atq; laudis ornamentum: ita fuit necesse mentis cæcitatē, & foedam illam animi cōfusionem, omnibus turpitudinis & ignominie maculis inquinari. Offusus itaq; tenebris: malorum omnium procella concitata, perturbata ratione, fuit oppressa dignitas, obtrita laus, decus extinctū. Quid enim ego commemorem illam tam funestas generis humani labe, tam turpia, atq; detestanda flagitia, tantam scelerum omnium colluionem, quib⁹ se homines ab illo corrupto principio propagati progressu temporis quotidie magis contaminarunt? Tantum dicam, animal illud regium & excelsum, ad imperium atque laudem natum, in tantam miseriam incidisse, vt fieret tandem turpitudinis ipsius vile mancipium. Non tamen hominis tantis malis oppressi illam indolem amiserunt: immo quantum natura decus & laudem appeterent, animi dolore quem sæpe numero capiebāt ex decore admisi conscientia satis indicabant.

R iij Mentis

Mentis enim angore & cruciatu cōfecti tam sibi ipsi displicebant, vt de vita etiam deserēda sēpissime cogitarēt. Quōd si turpitudinis infamia ē voluptatum libidine solum existeret, abunde magnum flagitiorum incendium libidinis impurissimę faces excitarent. Sed illud est maxime dolendum, homines natura incensos laudis cupiditate, non modo cum libidine, aut iracundia, aut alia quauis animi perturbatione carcati ab honestatis studio detorqueētur, infamiam subire: sed tum etiam cum ad decus enitentur, & illam fractam, atq; debilitatam animi vim ad laudem conferunt, omnibus sordibus ignominię maculari. Est enim hic teter animi morbus insanabilis: nempe qui nec humana ope leuari possit, nec ad eum depellendum homines erroribus inflari diuinum auxilium implorandum putent, stupra enim, furta, latrocinia, & similes impuritates adeo terree & deformes ad aspectum sunt, vt eos ipsos, in quibus inhaerent vehementer exerceant. At cum inanissima laudis imagine deliniti dedecus insigne suscipimus: neq; facile conceptam maculam videmus, neq; ad eam abstergendam epem vllam requirimus: & ita fit, vt falsa dignitatis forma capti in perpetuo dedecore, & flagitio volutemur. Sic enim ille perennis hostis hominum, quem

sacrę

sacrę literę Satan Hebræo nomine appellat, sese ad omnem fraudem & malitiam versat, vt nos ipsos illis naturę principijs, quę nobis ad bene beateq; viuendum attributa sunt, ad nostram ipsorum perniciem, & interitū abuti faciat. Perinde igitur atq; sensum illum religionis hominum mentibus insculptum ad impuram superstitionem traduxit: ita laudis appetitum dignitatis illecebris incitatum in omnium flagitiorū gurgitem abripuit. Quod quidem illi facillimum fuit. Cum enim homines laudem expeterent, eamque in tantis tenebris nec vbi, nec qualis esset intelligerēt: quicquid primum illorum animos inani specie pulchritudinis alliciebat, statim arripiebant: neque vitia occulta perspicientes, neque quid esset ex illa temeritate prouenturum animo suspicantes. Hinc igitur animi tumor, & fastidium extitit: Hinc superbia, & insolentia nata est; quę maximis incommodis omnem vitę rationem perturbauit, & infinitis calamitatibus afflixit. At quibus rebus leuissimi homines effertur? Alij inanis & fluxa corporis forma quę temporis momento corrumpitur, tollit animos, cum interim mens ipsa, in qua est glorię sedes atque domicilium, sit omni turpitudine deformata. Alij valitudinis vanę, & lubricę

R. iij. sirmia

firmitati cōfidentes humanæ fragilitatis obliuiscuntur. Alij virib⁹ corporis elati tanta flagrant amentia, vt nullis se legibus adstrictos esse putent: quo quid esse potest indignius? hominum reliquorum animantium principē, atq; dignitate proxime ad cælites accedētem id amplum existimare, in quo sit tam multis bellius inferior? Nemo enim poterit robore leones, aut velocitate tigres superare. Illam igitur sui partem negligunt homines amentissimi, qua principatum in natura tenere facillime potuissent: & ea roboris præstantia tu ment, qua neque cum brutis animantibus conferendi sunt, quam terra morbis vis conficit, quā extrema senectus interimit. Quod si corporis ingens proceritas: si vires eximie certā gloriandi segetem suppeditarent: quid fuisset illustrius illis Gigantibus, qui bellum tetrum & impium cunctis cælitibus intulisse perhibentur? Nihil enim visum est in terris aut corporis firmitate robustius, aut virium immanitate truculentius: quibus insolenter elati, omnem religionem, atq; sanctitatē neglexerunt, in auditoque scelere violarunt. Vnde poëta sinxerunt, illos bellum contra cælum mouisse, atque tandem fulminum incendio conflagrasse. Sed quæso num viribus illis immentis, illa corporum vastitate, illis animis

ingentibus

ingentibus potuerunt clarum, & illustre nomen adipisci? Non profecto. Nulla enim sunt relicta tantorum facinorum vestigia, illorum internecone sublata funditus atq; deleta sunt: nec aliud ex eorum rebus gestis accepimus, nisi fuisse genus hominum superbum, arrogans, elatum, sæuum, immane, truculentum, diuinis legibus, & institutis inimicum, quod tandem Dei telis confixum euauerit. Ergo cum genus illud tam vastum, & tanto corporis robore munitum nullam sui memoriam reliquerit, nisi tenuem & obscuram, & quæ magis valeat ad insignem maculam nullis ataribus eluendam, quàm ad egregium nominis splendorem: quid istis amentius fingi potest, qui in tanta vitæ breuitate, & imbellicitati nature, eaque tam multis & infestis casibus obiecta, tenuissimis elati viribus insolescunt? Alij deinde pecunijs, & fortunæ muneribus efferuntur, cum interim immanis illa cupiditatis sitis qua semper astuant, extingui nulla ratione possit. Et ita fit vt nõ modo auaritiæ sordibus inquinentur, sed etiam semper in mendicitate viuant. Iam vero qui leni & inani nobilitatis nomine gloriantur, quā amentis sint, est explicatu difficillimum. Ita enim gaudent imaginibus, & fucato illo generis splendore, atq; si possent

DE GLORIA

eo nomine sese incolumes ab omni turpitudine, & infamia conseruare, & ad immortalitatem peruenire. Quid de illorum infamia dicam, qui splendidis titulis, & honoris insignibus crecti se in celo esse putant? Gloriosum enim atq; beatū existimant, in oculis ciuium esse, magnis hominū gregibus stipari: à multis ambitiose salutari: molestis, negotijs interesse: minime videntes interim quàm inane sit illud honoris nomen, quàm plenum cure, sollicitudinis, angoris: quantis inuidiæ telis expositum: quantis sepe cladibus oppressum, & extinctum. O extremam dementiam hominum existimantium in istis tam infirmæ naturæ muneribus, aut temeritatis, & fortunæ ludibrijs, aliquod vere dignitatis ornamentum, aut firmitermentum gloriæ esse constitutum. Quid enim his rebus inanius? Quid leuius? quid commutabilius? Vt enim in turbato mari fluctus alios, atque alios magnitudine & frenitu. dispares & dissimiles subinde tumidos attollit, atque redente frangi cernimus: sic in his tantis vndis, & quasi quodam estu rerū humanarū, alios extollit atq; repenti no motu deprimi videmus: alios vicissim ad eum locum ascendere, vnde sint etiā statim deiecti, ruineque magnitudine conterendi. Nihil est enim in vita tam firnum, & stabile quod

LIBER QVINTVS. cxxxiiij

quod non vno momento temporis extinguitur. Ex quo facile cernitur, omne quod videtur hominibus imperitis pulchrum & expetendum nihil habere solidi, nihil expressis, nihil eminentis: sed esse tantum inanem quandam speciem stultorum oculis obuersantem, quæ cum procul apparet, ampla & insignis videtur: si vero propius accedens eam atrectare, & in manus sumere studeas, effugit par leuius ventis, volucricæ simillima somno. Præclare igitur sanctissimus ille poëta nauit fluxam & instabilem rerum humanarum conditionem exponens, ait futurum, si in altera libræ lance vanitas ipsa, in altera autem hominis studium fuerit impositum, vt ipsa vanitas longe multumque præponderet. Non potuit magis hominum amentiam explicare, qui præclara cupientes, & eam cupiditatem in res fluxas, & inanes conferentes, turpiter irrisi, & æternis maculis aspersi relinquuntur. Non leuioribus autem sagitijs infecti, & inquinati fuere qui venditabant ingenium, & maximarum rerum scientiam in illis tenebris ostentabant. Nam cum omnis inscitia turpis est, tum nihil foedius illorum temeritate, qui se tenere altissimarum rerum cognitionem præsertes in minimis etiam labuuntur. Quæ autem tanta dementia est, vt sic cum illorum leuitate & in
sania

sania comparanda? Alij enim res humanas
 mente diuina regi, & administrari negabant.
 Deūque impia oratione tollebat. Alij innu-
 merabilem vim Deorum inducebant, quos
 certis tantum officijs, atque muneribus pro
 sua arbitratu præficerent. De animorum au-
 tem natura incredibili etiam dissensione cer-
 tabatur: Quid dicā de naturæ principis? Alij
 enim aquæ, alij aëri, alij igni, alij alijs corpo-
 ribus, causam & originem rerum omnium tri-
 buebant. Quin etiam multi vt facilius proba-
 ret, ad mundum efficiendum non diuina ra-
 tione & consilio opus fuisse, innumerabiles
 mundos fingebant. Ex indiuiduorum corpo-
 rum concursione fortuita. Argumentis ita-
 que mundum efficiebant: argumentis euerte-
 bant: eundemque rursus instaurabant, atque
 renobabant. Multo acutius perspexisse viden-
 tur naturæ vim illi, qui omnē dignitatem in
 honestate collocantes, omnia studia vitæ ad
 comparandas opes animi conuolare. Sed in
 tanta caligine, tantoque naturæ vulnere, quā
 vis esse eorum conatus egregius, & caput at
 tollere, atque seipos erigere valde cuperent,
 frustra tamen nitebantur. Facta enim vis a-
 nimi inanes faciebat impetus, & vis libidinis
 incitata miseros mortales ab instituto hone-
 statis studio deducebat. Nō igitur verā virtutem,

tem, sed simulachrum virtutis multis flagitijs
 tanquam luto oblitum, studiose consecrati
 sunt. Vt igitur fingunt poëtæ Ixionem Iuno-
 nis amore incensum cū nube Innonis speciē
 referente fuisse congressum, atq; ex ea nube
 Centauros procreasse: ita quidam naturæ sti-
 mulis incitati ad honestatis studium, inanem
 illius imaginem complexi, sobolem inanē &
 mixtam, atque monstri similem genuere.
 Non est enim magis monstrum animal ex ho-
 minis & equi figura cōglutinatum, quàm ha-
 bitus mentis ex honestatis specie & turpitu-
 dine insigni cōpositus. Alius itaque magnitu-
 dine animi præstans eam elationem ad super-
 biam conferebat: Alius frugalitati quodam
 modo seruiebat: sed eā laudē auaritiæ
 fœditas inquinabat, & itā in reliquis offi-
 cijs, nec enim omnia persequi libet, omnes
 virtutum decus & elegantiam, vitiorum dede-
 core corrumpabant. Quid igitur? Num po-
 test virtus cū vitijs simul habitare? nullo mo-
 do. Nec enim patitur honestas vllam turpitu-
 dinis & ignominie cuniunctionem. Constat
 itaque non fuisse illam veram honestatem,
 quæ tantis in omni genere vitijs infecta, con-
 taminata fuerit: sed inanis honestatis imago,
 multiplicis naturæ fœtum atq; tamquam por-
 tentum efferens. Quam me pudet igitur illo-
 rum

rum hominum exemplis orationem referri-
 se, qui numquam ullam partem solidæ digni-
 tatis attigerunt, sed in illius tantū umbra con-
 sectanda fuerunt occupati. Nam Phociones,
 Metelli, Pauli, Scipiones, & reliqui simili lau-
 de florētes cum multis vitijis imbuti fuerint,
 facile apparet, quān s fuerint remoti ab illa ve-
 ra virtute omnem contagionem turpitudi-
 nis repellente. Erant enim eorum mentes cū
 illa communi plaga percussæ & abiectæ, tum
 suis quæque morbis, ijsque grauissimis atque
 molestissimis oppressæ & impeditæ. Illi qui-
 dē diutius in laude vigeant, eis qui virtutē
 emētendo erant artificio quodam simulatio-
 nis cruditi; quorum laus statim interibat. Nō
 enim simulate vt illi, sed vere & ex animo ef-
 figiem illam virtutis, quā vulgus maxime pul-
 chram, & elegantem iudicabat, nec enim ali-
 quid honestius imperitorum animis occurre-
 bat, incredibili studio sequebantur. Cum ta-
 men laus illa non esset orta à vera virtute, cō-
 sequens erat, eam post aliquod tempus immi-
 nui & extingui. Nam vt homines ignati pin-
 gendi primū quidem floridis & illustratis ta-
 bulis parū artificiose pictis allecti, picturæ vi-
 tia non sentiunt: vbi tamen propius accesser-
 rint, vel ab intelligentibus admoniti, vel ipsi
 per se paulo diligentius intuentes ea cernūt:
 ita

ita multitudo quam insignis & ampla species
 honestatis detinet, ne statim videat oculis vi-
 tia sub illustri illa specie latentia, omnia tan-
 dem aliquādo clare perspicit. Ita autem fiet,
 vt quæ videbatur antea ad aspectum venu-
 sta interiecto spatio, infamæ sordibus obso-
 lescent. Videtis igitur, quomodo post illud
 mortiferum vulnus humano generi imposi-
 tum omne decus euersum fuerit? quātū nau-
 fragium laudis & gloriæ factū sit? Nec enim
 solum ij qui dignitatis studia deserentes sese
 libidini cōstringēdos dederunt, neq; illi mo-
 do qui dignitatem quidem amāt, eam tamen
 è rebus leuissimis petendam existimant: sed
 illi etiam qui sapientiam admirātur, & in vir-
 tute omnia præsidia dignitatis sita esse consti-
 tuunt, omnib; gloriæ ornamentis spoliati ia-
 cēt, & in summo dedecore versantur. Quod
 quidem illis accidit, quia verē virtutis viam
 penitus ignorant. Non enim opē diuinā im-
 plorando, sed in se ipsis omnia ponēdo se cō-
 potes virtutum omnium fore credunt. Inanis
 igitur & fluxa laudis imago illudit homini-
 bus amētissimis, quæ quasi somnio beati, cum
 maxime sibi frui gloria vidētur, tum maxime
 omnibus infamæ notis inuritur. Quid enim
 turpius amētia? Quid autem amēntius quān
 rerum imaginibus illudi? An qui graui & pe-
 riculosa

riculosa febris iactantur insanire putādi sunt, quoties quibusdam visis inanibus excitati se ualentes & integros esse putāt? qui vero malis omnibus oppressi, decepti tamen umbris & imaginibus efferūtur, in clamant, seseq; florentes atq; beatos esse praedicant, sanos appellabimus? Hi quidē non insani modo, sed etiam furentes sunt existimandi. Si igitur illi etiam qui omnes conatus ad honestatem comparabant, tantis flagitijs cooperti fuerunt, fieri nō poterat quin omnes mortales in sempiternam ignominiam nascerentur. Sed venit ille summus humani generis cōditor, & conseruator, ut nos ē tetrīs tenebris in lucem & claritatem vindicaret, atq; viam aperiret est verē laudis, & gloriæ claritatem. Aduenta igitur suo caliginem omnem repente dissipauit, genū humanū à contractis sceleribus expiauit, omniumque virtutum muneribus illustrauit: & in amissam dignitatem multis ornamentis amplificatam restituit. Nam cum gloria sit vera virtute nata: qui verē virtutis lumen rebus humanis attulit, is plane gloriam generis humani constituit. Et quemadmodū, ut veram Religionem instauraret nefariam superstitionem & errores impios extirpauit: ita cum in veram nos gloriam deducere vellet, prius nō disciplina tantum sed vitę etiam docu-

documētis popularis laudis inanitatem compressit. Omnia igitur caduca & mobilia ē quibus iactatio in populo atque leuitas existit, aspernatus est: illaque tantum ornamenta retinuit, & in hominum aspectum, lucemque protulit, à quibus immortalis laus atq; dignitas efflorescit. Ita igitur elationem, fastidiū, & arrogantiam confixit, ut interim ornamenta diuina, quorum immensa copia redundabat, hominibus explicaret, atq; propalam collocaret. Et primū quidem ut homines à diuturnis tenebris emergentes, cum repente in solem oculorum aciem intendunt, aspectum amittunt: vbi vero paulatim assuescunt lucem intueri, illius munere cum eximia iucunditate fruuntur: ita cum tam insolita lux hominum mentib. oblata esset, partim in cæcitate conuerse sunt tantum splendorem minime sustinentes: partim primum quidem ad illius aspectum hebescentes, vbi magis atque magis illam aspicere potuerunt, Christo singulari studio & amore copulatae sunt. Nam quid ergo referam innumerabilem hominū multitudinem, illius videndi & audiendi gratia vndique confluentem? Quid persequar illas laudes amplissimas, quas caelestis Christi virtus atque benignitas excitabat? maxime eum cernerent omnes illum diuina potentia

munitum morbis insanabiles curantem? mor-
 tuos in vitam reuocantem? demones expel-
 lentem, atque funditus euertentem? Quam-
 uis igitur fuerit illius virtus perditis homini-
 bus inuisa: quamuis omnia inuidiæ tela in il-
 lud sanctissimam corpus missa sint omnes ta-
 men quantauis immanitate sceleris offerati,
 de illo præclare atque magnifice sentiebant.
 Dæmones etiam infestissimi diuini virtutis
 atq; sanctitatis testimonium inuicti atque re-
 culantes illi dari cogebantur. Quo magis au-
 tem conscelerati homines, quasi furiarum te-
 dis ardentibus agitati Christi gloriam defor-
 mare, inquinare, peruertere cogitabant: eo
 magis illius claritas & amplitudo cernebatur.
 Fit enim vt virtus exercita multo clarius elu-
 cescat. Omnibus igitur modis Christus exem-
 plo suo nobis verè laudis & gloriæ viam mô-
 strauit, humanas opes, & popularem leuita-
 tem contemnendo, virtutis admirandæ lu-
 cem miseris & afflictis porrigendo: magna vi
 improborum petulantiam confutando: tem-
 pestates hominum perditorum furoribus ex-
 citatas subeundo: atq; postremo ignominiam
 extremam accipiendo. Docuit enim in hu-
 ius vite iactura vitam beatam & immortalẽ
 consistere: veramque gloriam inanẽ gloriæ
 cõtẽmpcionẽ cõparari. Quid verò postquam

se pro

se pro generis humani salute salutare ho-
 stiam deuouit atq; constituit? Nihil est enim
 honestius, nihil ad laudem illustrius, quàm
 principem & tutorem Reip. pro suis ciuibus
 vitam abijcere: vsque adeo, vt cum in men-
 tionem incidimus eorum, qui pro suis caput
 in vitæ discrimen intulere, miro studio in-
 cendamur, & illi qui voluntariam mortem,
 vt patriæ cõsulerent, obiere, qui quidem sũnt
 paucissimi, non rebus suis integris, sed in ex-
 tremum discrimen adductis, eam calamita-
 tem, quæ sibi, & vniuersæ Reip. impende-
 bat, interitu suo à Rep. depulerũt. Deinde pa-
 triæ, cuius beneficijs obstricti erant, merita
 reddiderunt. Postremo vnã tantum ciui-
 tatem eum aliarum pernicio obitu suo tutati
 sunt. At ille summus rector, cuius numine, &
 imperio omnia supera, infera, media cõtinen-
 tus: cuius nec vita malis tentari, nec decus
 imminui potest, cum sit ipse immortalitatis
 atq; gloriæ largitor, vt ab hominibus impijs
 pestem debitam auerteret, in humana forma
 delituit: omnes malorum impetus suo corpo-
 re excepit, indignissimas calamitates hausit,
 atque tandem in morte sua genus humanum
 faucibus mortis ipsius eripuit. Quod igitur
 erit tam diuinum ingenium, vt possit cogi-
 tando consequi tantæ gloriæ magnitudinem?

S ij Num.

Nam si vera dignitas é verè virtutis opibus emanat, nullumque virtutis genus aut specie pulchrius, aut fructu salutarius, aut amplitudine magnificentius esse potest: quod tandè in omni natura decus animo cõcipiemus; quod sit cum decore Christi Regis in crucem pro salute omnium sublato aliqua ex parte conferendum? Nec solum in cruce immensæ bonitatis opes explicauit: sed etiam vim diuinam nobis conspicendam exhibuit. Humanũ nam que scelus sacris sanctissimis expiauit: inueteratam maculam sanguine suo delauit: tyrannidem illius perennis hostis extinxit: atque tandem effecit, vt in ipsa cruce, quæ ad extremũ supplicium & ignominia defigi solebat, sint modo clarissima trophæa ad sempiternam cælestis numinis gloriam constituta. Cum ergo crucem illam insignem & illustrè intuemur, clarissimæ victoriæ monumentum, amplissimum laudis ornamentum, cælestem atque diuinum splendorem, firmissima salutis, & dignitatis humanæ præsidia conspicimus. Tantum vero & tam excellens decus, tanta dignitatis præstãtia illi tantum cõueniebat. Quod Paulus ad Hebræos scribens: quem Deus inquit, summus nostræ dignitatis & gloriæ, principem, authorem, & ducem constituit. Idem Paulus alibi, cum diceret Christum vsque eo patri

LIBER QVINTVS. cxxxiiij
 patri obedientem fuisse, vt mortem etiam in cruce insis illius parens exciperet: subiungit. Propter quod Deus illum exaltit, & ita nomen illius amplificauit, vt supra omne nomē & gloriam collocaret, vt omnes tandem cælestes, terrestres, & inferi, vim illius, & maiestatem diuinam sentiant, atque fatentur vniuersi I. E. S. V. M. in omnium rerum dominatu, summique patris gloria constitutum. Hæc Pauli sententia perspicitur, quantum in illa cruce fuerit gloriæ immortalis instrumentum. Illa enim Christus id nomē adeptus est, quod cælestes admirentur: nationes vltimæ vereantur: sedes inferæ pertimescant. Quod si gloria tunc apparet, vt in principio disputatum est, cum virtutis elegãtiam, vtilitatem, & amplitudinem insignis amor, grata voluntas, & ingens admiratio consequitur: nihilque potuit esse aut illustrius, aut fructuosius, aut magnificentius: satis perspicitur, crucis gloriam, omnes res quantumuis ampla dignitatis specie fulgentes obscurauisse. Nulla enim orationis facultate explicari potest admirabilis ille orbis terrarum motus. Vbi enim primũ Christi fama, quæ quidem incredibili celeritate omnes terræ fines peragravit, ad exterã nationes peruenit, incredibilis hominum multitudo ingenti admiratione percussa, & amore

tam diuinæ virtutis incensa, relictis inueteratis, atq; penitus insitis opinionibus, pristinis institutis omnino repudiatis, omnibusq; vitæ cōmodis neglectis, ita Christum per omnes flammās secuta est, vt nullis iniis, nullis terroribus, nullis exquisitis supplicijs ab illius coniunctione diuelli poterit. Factum est igitur, vt homines quos neq; ratio, neq; leges, neq; discipline, nec postremo vlluni remediū humanæ rationis opibus excogitatum & inuentū à flagitijs auocare poterat, diuina Christi gloria incesit, illiusque nomine concitati, innox ad veram virtutem inflāmato studio raperentur. Ex quo facile perspicitur, gloriam antea demersam Christi ope ē flagitiorū fluctibus emeruisse; dignitatisq; lumē extinctum reuixisse: hominumque genus dignitate spoliatum dignitatem amissam recuperasse. Neq; enim modo hominibus gloriæ viam ostēdit: sed etiam in illos omnia diuinæ claritatis ornamenta congesit, & vniuersas nationes in suæ gloriæ sodietatem conuocauit. Ab illo igitur tanquam à sanctissimo quodā atq; perenni fonte decoris, laudis, & dignitatis, hauriant opus est, qui lucem, qui nominis celebritatem, qui gloriam nullis seculis interituram ardēter expetunt. Nam cum verum decus in illis tantum insit, qui verē virtutis ornāmētis

exculti

exculti sunt: vera autem virtus sine Christi præsentis ope obtineri non possit: nemo certe aliquam verē glorię rationem sine Christi præsidio atq; numine cōsequetur. Ille namq; solus nobis lucem obtulit: maculas omnes absterfit: virtutis verē disciplinam tradidit: vires etiam confirmauit, quibꝰ illum sequi, sanctitatem colere, diuinis opibus instrui, & ornari valeamus. Illi igitur tantam omni laude erunt in perpetuum cumulari qui se Christo consecrauerunt: qui primū quidem cum insignis inanissimis ornamentis nudati, plerumque vulgo contemnantur. At vero paulo post explicata illa virtutum omnium supellectile, ornataque diuino in oculis omnium constituto, Christe sancte, qui clamores hominum, quæ studia consequuntur? Illic enim non sicutus nitor, non ementitus cultus: non forma medicamētis vllis infecta: sed insignis pulchritudo, cælestes claritas, diuina lux hominum mētibus obuerfatur. Qui enim Christum intuentur quotidie magis illius lumine collucent. Vt enim speculum Solis splendore percussum tantam lucem accipit, vt in eo Solem ipsum te intueri putes: ita mentes Christi radijs illustratæ tanta luce completæ sunt, vt in illis Christi formam atque claritatem agnoscas. Minime igitur mirandum est, ho-

mines tantis opibus, atq; præsidijs mirifice re-
 dundantes bellum contra omnium gentium
 mores & instituta suscepisse, & orbẽ vniuer-
 sum Christi imperio subiugasse. Si enim na-
 tura honestatis imagine commouemur, & ar-
 denti studio vel obscuram similitudinem di-
 gnitatis arripimus: quid tandem euenire pu-
 tandum est, cum honestatem ipsam mentis
 oculis vsurpamus: Ergo postquam hæc diui-
 na lux in terris effulsit, & veram honestatem
 aspeximus: umbris minime delectamur: ina-
 nes effigies non miramur: antiquitatis facin-
 ora contemnimus, eosque solum mirifice lau-
 damus, & extollimus, qui pro vera religione,
 pro iustitiæ sanctitate extremũ spiritum edi-
 derunt: aut in tam præclaro certamine ingen-
 tia pericula subierunt: aut omnib⁹ euiris libe-
 ri & soluti totos se rerum diuinarum cog-
 nitioni dicauerunt: atque postremo fuerunt in
 terris cælestium vitam altitudine mentis, &
 ardore pietatis imitati. Hæc igitur demum est
 illa stabilis & firma laus, hæc gloria con-
 stans, & æterna, quæ verè virtutis splendore
 sanctissimo Christi numine expressa, diuinæ
 claritatis effigie continetur. Hanc intueri,
 hanc expectere, hanc omni impetu consecrari
 debent omnes, qui ad laudem & dignitatem
 aspirant. Ex quibus facile concludi potest,
 gloriam

gloriam esse maxime cum Christiana pietate,
 atque cælestis virtutis studio coniunctam.
 Hic Augustinus, equi dem, inquit, ita sum af-
 fectus gloriæ dulcedine, vt nõ libeat vterius
 orationi tuæ repugnare. Nam cum ab incun-
 te ætate multa illius causa fecerim, ægre fere-
 bam, cum suspicarer eam tantis flagitijs infe-
 ctam esse, vt timerem, ne me ad se rapiendo,
 tanquam aliquo Charybdis æstu, temeritate
 infane cupiditatis absorberet. Nunc libenter
 audio illam non modo carere omni crimine,
 verum etiam ad cælum ducem esse. Quam-
 uis igitur aliqua mihi in mentem veniãt, quæ
 adhuc contra dici fortasse possent, animo ta-
 men libenti conuiuco, maloque tibi cedendo
 gloriam amplecti, quã diutius refragando ab
 illius studio retardari. Me quidẽ, inquit Me-
 tellus gloriæ amor quo quidem sum nimis in-
 celsus, nõquam impedit, quo minus tibi ser-
 pulum, qui mihi adhuc restat obijciam. Sic
 enim accepimus, fundamentum Christianæ
 pietatis esse humilitatem. Humilitas autem
 significat animi infractionem, atq; demissio-
 nem: ergo cum gloriæ studium non conue-
 niat nisi animis maximis, & erumq; maximarũ
 cupiditate flagrantibus, & omne Christiane
 pietatis officium in humilitate cernatur: re-
 linquitur nihil tam pugnare cum Christianis
 S v insti-

DE GLORIA

instituitis, quam gloriæ appetitum. Immo inquam, nihil est copulatum magis: eaque sola est ad gloriam via, quæ in humilitate hac sanctissimis literis exornata consistit. Est enim gloria cælestis decus animi, atque diuinum beneficium apud homines propriâ imbecillitatem agnoscetes, atque diuinam opem requirentes, diuina benignitate collocatum. Hi tantum igitur dignitate & gloria florēt: cum interim illi, quos vel gentis nobilitas, vel abundantia pecuniæ, vel corporis robur, vel formæ pulchritudo insolentes & superbos efficit, ope diuina destituti corruant, tanto maiorem infamiam in ruina subeuntes, quanto sibi maius decus opinionis errore proponebant. Tanta est autem huius amplissimæ virtutis, quam humilitatem appellamus, altitudo, ut in cælum etiam penetret. Nam continet omnium virtutum decus & excellentiam. Primum enim singulari sapientiæ munere continetur. Cum enim fragilem hominum naturam, fluxam & caducam vitæ conditionem, humanarumque rerum varietatem, & inconstantiam animo reputantes, & hominum insigni fortuna florentium miserabiles exitus in memoriam reducentes, omnibus corporis & fortunæ bonis omnino diffidimus, ita ut nunquam secundis rebus, & ad voluntatem nostram

LIBER QUINTVS. cxlij

nostram fluentibus extollamur, tum maxime prudentiæ munere fruimur. Nunquam enim sapiens affectetur, nempe qui se natum hominem meminerit, atque communi lege naturæ multis cladibus expositum. Deinde cum se ipsum agnouerit, nunquam alienum decus appetet, aut honorem paruum sibi conuenientem usurpabit: quod ad iustitiæ officium pertinet. Hinc etiam temperantiæ, atque moderationis ornatus oritur. Qui enim imbecillitatem naturæ considerauerit, quamuis omnes opibus & potentia vincat, nunquam insolenscet, nec aliquid cum temeritate, & amentia geret, nec se cuiquam anteponet. Nunc verò quomodo humilitati cum animi etiam magnitudine conueniat, videam⁹. Hoc est, inquit Metellus, quod intelligere cupio: Difficile namque videtur res inter se nomine discrepantes sententiam co-glutinare. Nihil, inquam, facilius. Cum enim virtutes ita copulatæ sint, ut qui vnâ habuerit, opus sit reliquas omnes habere: & cõsuet humilitatem tres illas virtutes esse complexâ, consequens est, ut etiam cum alti & inuicti animi magnitudine coniuncta sit. Quod ut clarius videamus, ipsius nominis sententiam explicemus. Est igitur humilitas affectio animi parua & exigua de se ipso sententiis magnam autem

autem & paruū sine comparatione intelligi non potest. Si enim collem editum & excelsum cum humiliore conferas, rite magnum appellaueris: si cū Appennini cacumine, fortasse paruū. Sic etiam magnam lacertam appellamus, quæ in genere suo magnitudinē excellit: & elephātum pusillum, qui ad alios collatus breuis est, quamuis sit aliorum animalium longe maximus. Hæc tu ex Aristotele, si Catygorias cognouisti, intelligere potuisti facillime. Cum igitur omnis ratio breuitatis aut magnitudinis, è comparatione ducatur: & humilem eum appellemus, qui sua omnia paruipendit: relinquatur id ex eo euenire, quod se cum rebus multo maioribus, & altioribus conferat: ex quo sequitur omnes humiles esse magnanimos. Nam quæso, quis tibi maior is animi esse uideretur? is ne qui nimis alta suspicit, & sibi in omni genere exempla maxima proponit? an qui nescit oculos ex infimis rebus attollere? Is, inquit, qui altiora semper aspectat. Ergo inquam, cum humilis ideo se non magnificiat, quia maiora quædam in tuetur: restat ut intelligamus illum esse magno animo præditum: superbum autem & insolentem minuto & angusto. Satis enim constat, nunquam à rebus exiguis ad amplas & magnificas animi aspectum retulisse. Nam si

id

id fecisset, numquam tãti se ipsum æstimaret ueluti si quis in pago, aut in paruo municipio principem locum tenens insolenscat: is ubi primum Romam, aut in aliam ciuitatem simili splendore florentem uenerit, & tãtam hominum celebritatem aspexerit, atq; ibi uiderit, sese nec eum mediocri dignitate præditis esse conferendum, ingentes illos spiritus, quos arrogantia non ferenda sumpserat, statim deponet. Quod quidem in omni genere cerni potest. Etenim, quis est poëta paulo Sanior, qui non se, cum in Homerum, aut Maronem respexerit, protinus abijciat? Quem oratorem Demosthenis aut Ciceronis uertetas & amplitudo, non modestum reddat? Cuius imperatoris insolentiam, res ab Alexandro aut à Cæsare gestæ, non frangant? Cum igitur hæc natura rerum sit, ut semper nos nostri poeniteat, quoties metis aciem ad altiora conuertimus: qui tandem Christianis hominibus euenturum suspicamur? Est enim hominis Christiani munus, non modo mundi ornatum & magnificentiam intueri: sed lóge altius extolli, naturæque totius architectū a sidiue contemplari. Sic igitur sit, cū animus in corpore manens, è corpore tamen studio & agitatione mentis excedat, & quo ad fas est diuinæ uirtutis lucem uideret: ut se repente, suaque omnia,

& quiete

& quicquid antea amplum & illustre censebat. humile & obscurum iudicet: nihilque in vita pulchrum & honestum existimet, quod non senserit esse claritate illa diuini luminis illustratum. Omnes igitur humanas opes, siue illæ ad corporis cultum, siue ad ornatum animi pertineant paruifaciens, ita exardescit ad illius diuinæ formæ cupiditatem, vt nihil aliud cogitet, nihil amet, nihil cupiat. sed potius omnibus corporis & animi viribus ad summū illud bonū fruēdum incitetur. Hoc aut tam illustri spectaculo multo clarior indies atq; altior fit. Cum enim amore Dei flagret, mentem ad illius aspectum ardentem excitat. Quo aut magis illo aspectu quantū potest in hac vita fruatur, eo vehementius inflā-
matur. Sic autem euenit, vt progressio in diuinæ naturæ cognitione amorē augeat: amor autem auctus clariorē in dies cognitionē efficiat: atque ita tandem hominis alta quadam mente præditos ad sui contemtionem quoti die magis inducat. Auget etiam interim vehementer humilitatē, quod in illa cælesti luce multa nostra vitia, quæ antea latebant, clare cernimus, ita vt quo magis immensam summi illius rectoris bonitatē agnoscimus, eo facilius nostræ naturæ imbecillitatem, atq; corruptelā agnoscamus. Inde autem fit, vt eadem
opera,

opera, & Deū ardentem amemus, & in nostri odium quodammodo veniamus. Accedit deinde, quod intelligimus non posse nos virib⁹ nostris aut virtutem colere, aut dignitatē vllam tueri: sed immanē libidinem, & insignem turpitudinem vbi primum à Deo scelere nostro seiungimur in animis nostris dominari. Tum illud quantum valet etiam ad infringendam hominū insolentiam, ingentes illas cælitum copias diuino splendore lucentes animo contueri? Qui enim illorum siue præstantem naturā, siue pietatem excellentem, siue dignitatis amplitudinē cōsiderauerit, se ipsum abijciet, animaduertēs nihil in rebus humanis esse cum illa tanta claritate comparandum. Postremo videmus etiam innumerabilem hominum multitudinē diuina quidam virtute, atque gloria florentem, & in terris quodammodo cælitum dignitatem moribus & institutis vitæ consecutam, ad quā respicientes necesse est, vt nos ipsos pro nihilo reputemus. Quod si illa angelorū agmina diuino splendore fulgentia Dei cōparatione pro nihilo sunt, & la-
vniuersum genus humanū ad angelos collatum abiectum natura, & humile iudicamus, quid tandem facietis, qui viderit sese ne cum hominibus quidem summis esse cōferēdum? Quomodo enim is qui Deū sibi sequendum & imitandum esse sentit, insolēter esse ferri po-

terit, cum intellexerit, sese à multis etiam hominibus in hac vita manentibus dignitate victum, atque superatum? Homo cum his excubans atque pernoctans curis, nullo modo turgebit vnquam inani iactatione furenter elatus, & inflatus, ut ij faciunt, qui nihil amplum cogitant: sed potius omnes suas opes valde despiciet. Contemnet enim sese contemnet homo excellenti ingenio, animoq; maximo præditus: qui si mētis oculos humi defixos haberet, idque tantum magnum existimaret, quod esset fragile & caducum, & istis bonis, quæ hominum vulgus inaniter admiratur, abundaret, quàm sibi ipsi placeret? quàm fastidose tenuiores despiceret? quàm intoleranda superbia & amentia duceretur? Ergo ut superbia nascitur ex animo abiecto, & in terrâ demersio: ita humilitas ortū habet ab animo magno, nihil quoddam quidem non sit diuinis & æternis opibus exaggeratum magnū & excelsum indicante. Considerate igitur quàm excellenti animo sint ij quos nostra loquendi consuetudine humiles appellamus. Nihil est enim in rebus humanis quātumuis insigni specie dignitatis excultum, quod non facile contemnant, & infra se positum esse ducant: nullis opibus, nullis facultatibus, nullis ornāmētis humana industria & studio paratis cōtēti esse possunt
ipsam

ipsam denique gloriam à virtute vera profectam, quæ hominum cōmémoratione viget, non aspernantur illi quidem, cum se ad virtutem natos, & gloriam esse comitē virtutis intelligāt, sed eam nescio quomodo, multo maiora sibi proponentes, quotidie magis despiciunt. Nam omnia quantumuis magna, & excelsa exigua putāda sunt, eum est aliquid amplius & magnificentius. Licet igitur ad omnes homines, qui vbiq; sunt, quacumque in ora atque parte terrarum, eorū fama permanere possit: nihil tamen quod quidem sit terræ spatij inclusum illis magnum esse potest, qui cæli etiam complexum angustissimum putant. Neque possunt vllō modo omnibus huius vitæ bonis satiari, qui semper immensas opes & infinitas desiderant. Nihil enim optant ardentius quàm humanis opibus spoliari, v̄ diuinis compleantur. Hæc illos cura sollicitat: hic ardor illorum mentes inflammat: hoc illos desiderium in lachrymis & fletu versari facit. Qui quidem fletus, non est imbecillitatis, sed diuinæ virtutis argumentum. Cum enim diuinę conditionis participes fieri concupiscāt, molestissime ferūt, sese corpore diutius, quasi quodam ergastulo detineri, & nō protinus ex ijs terrarum angustijs in illam cælestem regionem euolare. Illius autem gloriæ cupidita

tate incensi rapiuntur, quæ non peruulgato virtutis splendore, aut prædicatione hominum continetur: sed quam diuinæ lucis claritas efferet, quam cælestis dignitas excitabit, quæ vigebit memoria sæculorum omnium: de cuius amplitudine numquam æternitas ipsa conticecet. Hanc igitur expetentes, angelorum theatrum sibi proponunt, omnesq; cælestes, quos sanctæ literæ principes, & potestates, & diuinæ maiestatis sedes, alijsq; nominibus ardorem & sapientiam significantibus appellant, ante mentis oculos stant: his iudicibus seruiunt, his spectatoribus placere, horum testimonio cõprobari cupiunt: atque postremo quod est longe maximum, in illius summi domini testimonio, & sententia omnem gloriæ magnitudinem sitam esse conspiciunt: & ad illam incredibili animi cursu, studioque contendunt. Spe igitur illius claritatis erecti gaudia maxima percipiunt, intelligentes in illius demum gloriæ studium esse omnibus viribus incumbendû, quæ Christi beneficio, numiæ & laudatione continetur. Nam si laudatoris amplitudo ad dignitatis amplificationem pertinet, quid esse potest Christi maiestate magnificentius? Si verum iudicium in certa gloriæ ratione requirimus, Deus solus intimos hominum

sensu

sensus perspectos habet. Si laudantis constantiam attendimus: diuina mens nullam in omni æternitate potest habere mutationem. Si lucem & celebritatem consideres: tunc clarorum hominum laudes coram omnibus angelis, & hominibus illustrabuntur. Si ad diuturnitatem animaduertas: nullum finem sunt vllis vnquam feculis habituræ. Quid igitur illa gloria diuinis, quam mentes castæ in illa cælesti regione consequentur? Est enim dignitate laudatoris immensa, spectatorum celebritate clarissima, diuturnitate temporis infinita. Hæc est cælestis illius ciuitatis conditio, in quam tandem omnes qui verè laudi seruiunt, accipiendi sunt diuinis laudibus abundare, splendore diuinæ lucis illustrari, diuina gloria florere. O sedes illas beatissimas, diuinaque domicilia, in quibus homines pietate præstantes locati, nec vitij infici, nec deformitate maculari, nec tormentis inuidiæ conuelli poterunt: sed expertes omnium malorum, æternisq; præsidij & ornamentis magnificentissime redundâtes, gloria immortalis circumfluent. Saluete ciues cælestes, qui ab hac ærumnosa vita in illam æternam domum excelessistis, in qua diuinis opibus exculti, summisq; bonis affluentes æternis gaudijs triumphatis. Vos solum demum

T ij estis

estis beatissimi iudicandi, quorum vita est omni bonorum copia cumulata, quorum laus emori non potest, quorum nomen nulla unquam obscurabit obliuio. Vestrum decus omnes caelites intuentur: nomen vestrum summus ipse Deus qui vos sibi adoptauit amplectitur, à quo lucem accipientes, & in illius naturam quodammodo conuersi diuinę formę pulchritudinem estis illius beneficentia consecuti. Quis hanc gloriam animo perspicuus non optet quàm primum ab hac turba, & collusione discedere, & in caelum continuo migrare? Quanta enim tandem voluptas erit inter angelos numerari, piorum animorum cętibus interesse laudibus diuinis extolli, atque postremo, quod caput est, summo illi cęli dominatori nutu omnia regenti, purasque mentes immensa luce collustranti, & summis aternisq; laudibus cumulanti perpetuo copulari? Sed de gloria illa, atque diuinis premijs pijs hominibus à Deo constitutis ineptum erit fortasse plura disserere. Nec enim oculis cerni, nec auribus accipi, nec mente & cogitatione comprehendendi in hac vita possunt. Superat enim, atq; longissimo quidem interuallo superat eorum magnitudo omnem humanarum cogitationum intelligentiam & facultatem. Hęc igitur

tur verbis exprimere nõ possumus: at eorum cupiditate incendi, & incitari possumus. Quia re si nos excellens decus allicit: si pulchritudo lauis inflammat: si stimuli glorię concitant: veram virtutem, è qua sola verum & æternum decus emanat, ardenti studio colamus: & Christum Optimum Maximum totius honestatis & glorię caelestis architectum castissime veneremur: & ab illo supplicibus verbis contendamus, vt nos ad immortalē gloriam extollat, neque solum caelestibus bonis afficiat, sed etiam Deos faciat. Hęc mihi in mentem venerunt, quę de gloria disputarem: quę quidem, vt videtis ab initijs naturę profecta, piorum hominum mentes in caelum tandem deducit. Tu igitur Augustine si perstas in sententia, vt gloriam vituperandam existimes, non quod te dignũ est facies. Animi enim tui indoles postulat, vt eam quantum possit ornes, & augeas, & interim ad summum immortaleque decus adspires. Tu quidem, inquit Augustinus, cum orationis longitudine, tum conclusionis elegantia, & gravitate perfecisti, vt nec iam liceat, nec libeat sententiam tuam refutare. Nox enim nos, vt videtis, nec opinantes oppressit: & epilogus iste tantam mihi voluptatum attulit, vt omnem cogitationem

DE GLORIA

contra differendi sustulerit. Reliquum igitur est, ut ad gloriam illam, quam in fine orationis attigisti, omnibus velis & remis contendamus. Quam vellem, inquit Metellus, ut Calcena noster atque Lupus adessent, ut aliquem etiam fructum ex hoc sermone perciperent.

FINIS.

cxlviii

HIERONYMI
OSORII LUSITANI
DE NOBILITATE
CIVILI LIBER II.

EIVSDEM DE
NOBILITATE CHRIS-
TIANA LIBRE.
TERTIVS.

Ad Ludouicum Principem Cla-
rifs. Emanuelis Lusitanie
Regis. F.

BILBAO.

Excudebat Mathias Mares.

Anno. 1578.

HIERONYMI
OSORII LVSIANI
DE NOBILITATE CI
VILI LIBER. I.

POSTEA quam beneficio tuo, Lodouice Princeps clarissime, consecutus sum, vt me ad pristina studia reuocarem, in literarum meditatione multò ardentius quam antea versari cœpi. Principio enim natura tantum impulsus, ad earum artium studium me applicabam, quibus instructus, patriæ meæ fructum aliquem meæ cruditionis afferrem: Nunc autem cum humanitate beneficentiæq; tuæ incensus omnes meas cogitationes ad tuam dignitatem & gloriam cõferendas esse statuerem, maiore animi impetu mihi enitendum existimaui, vt aliquem doctriinæ gradum peruenirem. Nec enim id elaboro, vt ingenij aliqua laude fruatur, sed vt incredibilem meam erga te beneuolentiam, singularemq; grati animi voluntatem, si non referenda, at saltem prædicanda gratia declararem.

LIBER QVINTVS. cxljx
rem. Nò igitur mihi decero, quãdiu aliud præstare non possum, quin hoc saltè scribèdì genere meum in re animù plenissimum pietatis ostendã, perficiamq; , vt me in omni loco memorem gratùq; esse cognoscas. Non me fallit quã id pro meo singulari erga te studio, quo quidè sunt mirabiliter inflamatus, exiguum sit: Sed non debent qui magna præstare nequeant, parua negligere: & qui in rebus maioribus vsui esse nò possunt, ob id in leuioribus s muneribus apud eos quos præcipuè obseruant collocandis diligentia remittere: præsertim cù in omni genere officij pluris animi voluntas, quã muneris magnitudo facienda sit. Cũ igitur vt cõmodiùs tuæ dignitatis amplitudini seruire possem, styli exercendi gratia multas quæstiones Aristotelicò more disputandas suscepissèm, tũ in primis de nobilitate mihi disserendũ esse putauì. Et propterea quòd ea materies mihi tanto principe digna visa est, & hi nostri de nobilitate cõmentarij erant paulo diligentius elabori, eos tibi dicere cõstituti. Ac eo libentius feci, quo maior quædã, ac illustrior inte nobilitas elucet. Nã si genus ad dignitatè pertinet, nihil in rebus humanis est regio nomine sublimius, & eorũ præcipuè regũ, qui ex Christi OPT. MAX. voluntate res humanas administrat: quales ij
T v certe

DE NOBILITATE CIVILI.

certe fuerunt, ex quorū es stirpe generatus. Si virtute tantum nominis gloria cōparatur, nihil est animi tui magnitudine nobilius, nihil laude tuae liberalitatis illustrius, nihil ingenij tui flore præstantius. Vt interim omittam pietatem in fratrem tuum, Regem omnium iustissimum, & optimum patriæ parētem: humanitatem deinde in omnes: & postremo (quod caput est) ardens quoddā, & singulare Christianæ religionis studium. Sed reprimā me, nec enim huius temporis esse statuo, animi tui doctes egregias debitis laudibus celebrare. A te vero contendere non desistam, princeps amplissime, vt hos nostros conatus boni & æqui facias, scriptaq; nostra qualiacunq; sint pro tua singulari humanitate libenter legas. Equi dē si ea tibi nō ingrata fore intellexero, ad alia maiora gradū faciam: nec vllō vnquā labore defatigabor, modo habeam exploratū fore, vt hæc nostra studia tibi nō inincunda cōtingāt. Cum itaq; variæ dissensiones inter eos qui ijsiē legibus instituti, eademq; iuris societate deuinēti sunt, frequenter orientur, nulla certe frequentius vniuerse reipub. otium perturbat ea quæ inter nobilitatem, & multitudinem concitari solet. Hæc autem cōtentio sicquam plurimas ciuitates imperio, atq; gloria florentes afflixit, vt sæpè numero totius reip.

statum

LIBER QVINTVS. d

statum inmutare cogeret: qua quidē re, multa perniciosior communi saluti excogitari potest. Si enim ea quæ sunt mandata literis, memoria reperamus, vix vllam ciuitatem tam bene fundatam reperiemus, quæ non fuerit hac discordia civili, inter primores atque plebem ora, nimis sæpè conuulsa, & in diuersas partes dissipata, ita vt modo pauci præessent ciuibus vniuersus: rursus verò paucorum imperio sublato, rerum summā multitudinis furor occuparet. Quæ quidem mutationes, neque sine ferro, & cede multorum fieri poterant, neq; sine summa morum pernicie. Nemo enim, qui modo esset paulo audacior, dubitabat, dū sibi eam reip. conuersionem fructuosam putaret fore, imminuere legum grauitatem, instituta maiorum violare, omniaq; tandem perturbare, atq; commiscere. Non persequar hic quantas ruinas ediderit hoc discordiæ genus inter principes atq; plebeios excitatum: cū illud constet, quam plurimas ciuitates propter hæc partium contentionem funditus corruisse. Dū enim populus nobilitatis imperium tanquam violentum & superbum excindere conatur, rursus nobiles, vim populi sguam atque vehementem armis reprimendam, & summa imperij seueritate coercendam putat: nullum est adeo pestiferum

ruma

DE NOBILITATE CIVILI.

rum facinus, ac inhumanū, quod non ab vtrifque in reipub. suspiciatur: animisq; semel hostili odio imbutis, ita dimicant, vt etiā publicā salutem, & propriā libertatē hostibus suis interdū prodere minime recusent. Idque est eo mirabili^o, quod & ciuitatis cōmunionē cōiuncti sunt, & studio vitæ dissimiles: ita vt nihil relinqui videatur, quod animorū certamē accendat. Id enim quod in ciuitate plurimū valet, ad benevolentiam coniungendā, nempe cōmunis periculi, atq; publicæ incolumitatis societas ab vtrifq; retinetur: quod autē non parum offensionis habet in rep. & acerbissimū ciuū inter ciues odiū creare solet, eo quidē carent, Simultates enim, atq; inimicitia, ex inuidia, & æmulatione cōceptæ, in eos tantum exercentur, qui cum genus idem vitæ secuti sunt, eadem omnino cōcupierunt. Optimatus vero cum obscuris hominibus, nullum eiusmodi certamen esse posse videtur, in tanta vitæ dissimilitudine, & tam dispari studio rum ratione, atque voluntate. Ille enim imperium & gloriam expetunt: hi dum vitæ cōmodis abundent, non ita magnum fructum in decore, & dignitate ponendum arbitrantur. Cū igitur tam diuersa præmia respiciant, nulla causa certaminis atq; odij subesse videtur: maxime cum neutra pars possit ad ea que

LIBER QVINTVS. clj

quæ omnibus modis intuetur peruenire, nisi cum alterius auxilio. Neque enim vulgus vitam secure traduxerit, si non fuerit in tutela bonorum: neq; boni poterunt vllis ornamentis gloriæ illustrari, & amplificari, nisi sit vulgus & multitudo, cuius patrociniū suscipiāt. Ita vt præsidium multitudinis in clarorū hominum virtute constitutum esse videatur, & ipsi rursus homines clari, non solum ad opes suas muniendas, verum etiam ad gloriam atque dignitatem cōparandam, auxilio multitudinis indigent. Hæc cum ita, & natura & legibus ad concordiam conglutinandam instituta sint nullum tamē maius odium ex historijs accepimus extitisse: neq; quod maiores strages ederet rerumpub. quā id quod à plebe contra nobilitatem, & à nobilitate contra plebem sæpè numero susceptum est. Que omnia cum animo mecum agitare, in ea cōgitatione versari cœpi, discordias fere omnium corum flagitio, & improbitate, qui se principes in Rep. dici cupiūt, esse cōcitas. Quamuis enim nihil sit amentius, neque magis furiosum atque turbulentum, quā corruptæ multitudinis studium, illa tamen ipsa vitia, que multitudo concipit, summis viris adscribenda sunt. Nā cum omnes nobilium imitatores existant, nunquam plebis tātis flagitijs seipsam

DE NOBILITATE CIVILI.

seipsam inquinasset, nisi fuisset ad immensam luxuriam, & infinitam cupiditatem, exemplo nobilitatis incitata. Ita fit vt civium libidines quas amplissimi viri vel solo exemplo continentis frangere debuissent, vitę turpitudine augeant, atq; vehementer incendant. Vbi vero plebis animi flagitijs, atq; nefarijs cupiditatibus infecti fuerint, nullis legibus, nullis auctoritate, nullo supplicij metu, à furore, & audacia cõtinebuntur: nec vlla ratione prohiberi poterunt, ne erumpat aliquãdo in totius rei pub. perniciem. Omne itaq; malum videtur à summis viris tanquam à fonte defluere: in quorum potestate situm erat, nascentē populī cupiditatem, & virtutis exemplo, & legum severitate refrenare. Venit interim in mētē mihi admirari, quibus rebus adducti pleriq; mortales tantum generis splendori tribuant, vt eum summis honoribus decorandum, & omnibus ornamentis afficiendum esse putēt. Nam aut nobilitas natura nihil habet amplū aut magnificum: aut maxima pars istorum, qui vulgo nobiles appellantur, quorū animi tam multis modis impediri sunt, longe multumque distant à vera illa germanę nobilitatis ratione. Nec enim dubiū est, quin si nobilitatis studium extaret in vera gloria comparanda, multi virtutem illius amarent: omnes

auctori

LIBER QUINTVS.

clij

auctoritatem nõ inuiti sequerentur. Nam nemo est qui non virtutis admiratione commoveatur: & omnes existimant communem salutem clarissimorum hominum virtute, atque prudentia contineri. Qua propter non alienum arbitratus sum, ipsius nobilitatis vim, rationem, originem, & reliqua ornamenta, que verē nobilitati affixa esse videntur indagare: vt ijs explicatis, quantum instrumenti habeat ad dignitatem, & quātum inter illam, atque simulationem nobilitatis intersit, statuere possimus. Cum autē hoc nomen multo latius pateat: hic tantum vsurpabitur à nobis, vt generis claritatem significat.

¶ Primum omniū illud in dubium vocari potest, sit ne nobilitas in bonis numeranda. Multa namq; adduci possunt, quibus fiat verisimile, hanc generis celebritatē, nec vllam dignitatē habere, nec vllō modo posse ad aliquod honorum genus reuocari. Quātum enim ad naturā attinet, & humanę vitę cõditionē, vix intelligere possum⁹, quē fructum ferat hęc nobilitatis admiratio. Simul enim vt in hanc vitam fragilem, & calamitosam ingredimur, ita legibus ijsdē tenemur vniversi, vt nemini datur libertas recusandi mala quā plurima, quibus hęc mortalitatis cõditio afflicta est. Omnes viuēdi principiū à lachrimis & acerbitate faci-

mus:

DE NOBILITATE CIVILI

mus omnes infinitis miserijs, & anxietatibus implicati, in metu atque dolore versamur, atque tandem varijs casibus ad mortem imus. Tantum vero abest, vt ab ijs pestibus tuta sit nobilitas, vt multo grauior sit eius cōditio, & exitus multo acerbior. Si quidem vt fumus semper summa petit: sic morbi, cædes, insidie, & reliqua vitæ mala, eos potissimū persequuntur, qui sunt in altissimo gradu collocati. Sin autem animum ad corporis naturam cōuertas: ne in illo quidē quicquam inesse conperies, quamobrem nobilitas sit plebijs familijs anteponenda. Nec enim viribus est valentior neq; celeritate pedum velocior, neq; valetudinis firmitate robustior. Immo quo delictius viuunt, eo corpus reddit infirmius: & maiora morborum cruciamēta pati cogitur. Quod si nec in fortuna, nec in corporis præstantia, est id quod hominū inter homines distamen facit, & tanquā in classes distribuit: certe in bonis animi est id quod à principio ordinis hominū variè distinxit, aut nusquam est. Nec enim aliud gen^o honorū præter hæc tria inuenitur, ad quod hic nobilitatis splendor reuocari possit. Cum autem videam^o aditum ad virtutem patere omnibus, & sæpē numero qui claris natalibus orti sunt, ad turpissima flagitia delabi, & ignotos homines inter

dum

LIBER PRIMVS. cliij

dum ad virtutis laudem vehementius excitari: reliquū est, vt suspicemur, hanc quam vulgo nobilitatem appellat, prorsus inanem esse & à sola multitudinis opinione ineptissime constitutam. Hæc sunt quæ possunt contra generis claritatem disputari. Attamen, cum videamus vniuersum genus hominum, quamdiu est animi perturbatione liberum, mirifice consentiens ad honores amplissimos certis gētibus deferendos, id non temere cenerere arbitramur. Si quidem omnium gentium in re aliqua consensus, lex naturæ putanda est. Quod quidē vt melius perspici possit ab ipsa natura exordium capiemus. Principio igitur in naturæ vim, & vniuersi conditionē intuenti nihil sane occurreret, quod nō vel cætera vitæ dignitate, vel ab alio rerum genere superetur. Hoc enim in rebus omnibus incredibiliter natura fabricata est, vt cum omnes rerū formæ sint inter se dispares, atque dissimiles, tum in nullis instet eadem omnino vis & potentia: sed alia aliorum impetu & vi mouentur: alia impellant & moueant. Primum enim si rem ipsam altius contemplari velis, cælumque diligentissime suspicias, nihil in eo videbis, quod vel in eodem loco reponi, vel eadē venustatis laude ceneri debeat. Sydera namque cernimus non tantum ordine, atq; specie,

V
verum

veram etiam virtute, & potentia inter se longè dissimilia: ita ut alia quidem quasi imperium exercent, & reliquis afferant splendorem & dignitatem: alia vero lucem à præstantioribus accipiunt. Deinde videmus etiam ignem omnium elementorum facile principè in summo loco collocatum, cuius vi, subiecta corpora concitantur: quorum rursus eiusmodi ratio est, ut sit inter illa, maxima virtutis & potentie dissimilitudo. Quid autem (ut ad hæc inferiora descendamus) de plantis aut animantium genere dicam? An in omnibus eadem facultas inest, ac quæ naturæ bonitas? Et hoc discernimen nõ in ijs dumtaxat cernere licet, quæ sunt dissimili specie & ratione: sed in ijs etiã quæ eadem natura continentur & forma. Nec enim omnes eiusdem generis arbore, vel eadem in specie venustatem habent, vel eundem utilitatis fructum: nec omnes equi pari pernicitate præditi sunt: nec omnes leones eodem virium robore muniti. Denique nullum genus animantium, atque adeo reum est, in quo non extaret, & eminere quandam nobilitatis effigiem perspiciamus: Hæc autem naturalis excellentia in rebus sempiternis semper manet: in ijs autem quæ oriuntur, & occidunt, virtute quadam seminis in sobolem ipsam infunditur. Quod summus ille poëta dicebat.

Fortes

Fortes creantur foribus & bonis.

Est in iuuenis, est in equis patrum.

Virtus.

Ergo cum hæc tanta vis naturæ sit, tantumque iuris habeat, ut res mutas, belluas rationis expertes, reliqua denique omnia complectatur, quid tandem conuenit, cum in homine animantium reliquorum principe fingendo minus efficacem arbitrari? Quid è quod tali arbore furculus defringatur, è quali genere sit canis susceptus, aut equus generatus, magni interesse putamus? Qualibus autem parentibus homo procreatus sit, nihil ad rem pertinere existimabimus? Certe si id contentions studio negare vellemus, res tamen ipsa nos aperte couinceret. Pespiciunt enim vniuersas ferme gentes, eisdem studijs semper oblectatas, & eisdem moribus præditas fuisse. Quod sanè facit indicium, hanc naturæ vim, sic in singulis nationibus esse defixam, ut nulla conditione euelliqueat, hominūque mores ad posteritatem traduci. Cernis Gallorum nationem ut amens iracundia, & furore in aciem feratur? eandemque contra placabilem, & ad leuitatem in communi vita propensam? At semper hæc natura gentis fuit, ut facile susciperet inimicitias, & facile deponeret. Germani verò truculenti semper habiti sunt, & qui in

V ij trepide

trepide mortē oppeterent. Hispanis vt olim, ita etiam nunc industriam ad res strenue gerendas omnes adscribunt, & ad certamen in eundem alacritatē. Italis summum ingenium, & summā facundiam. Nulla deniq; natio est, quam natura nō sinxerit aliquibus, vel vitijs, vel virtutib⁹ insignē, quæ virtute semina sposteritati ingeneratur. Hoc autē multo clarius in certis familijs semper eluxit. Id enim erme videmus euenire, vt ij qui illustri loco nati sunt, eas virtutes studiose persequatur, in quibus sui maiores aliquā laudem cōsecuti sunt. Ita vt qui hac sunt stirpe generati sint manu prōpti, & insignib⁹ pugnis clari: qui alia, liberales, atq; munifici: alij verò rerum ciuiliū prudentia cumulati. Ex qua quidem re, id efficitur, virtutem non tātum moribus, studio, & cōsuetudine, sed etiam natura, genere, & ingenio cōtineri. Id autē nobilitatē esse dicimus, quod quidem nihil aliud est nobilitas, quam virtutis præstantia, in aliqua gente cōstituta.

iv Nobilitatem igitur non opinione, sed natura contineri expositum arbitror. Quod si sic est accipiendum, vt perinde ac agri vberes, & frugiferi, non per se, sed frugum expectatione in summo pretio sunt: sic gentem aliquam præcipuè amplectimur, quod vberem virtutis frugem sæpius effundat. Sed iam facillimum

num

erit, ipsam rei vim, & naturam intueri. Est autem nobilitas splendor generis, in quo frequēter magnæ virtutes enituerūt. Sed quoniam non omnem virtutis speciem amplitudinis atque dignitatis gloria consequitur, hæc definitio videtur amputada. Nec enim ij qui sapientiæ studio dediti, cœtus hominum relinquant, & otium persequuntur, possunt eas sapientia splendore nobilitatis obtinere, quam tumis egregijs virtutibus cumulati, & maximarum scientia rerum admirabiles existant: quod scilicet eas artes, quibus probe ornati sunt, non facile conferre queant in communis salutis studium. Nec enim vlla vnquam familia generis amplissimi nomen adepta est, quod extiterint in ea permulti ingenio singulari, qui cum hominum celebritatē studiose vitarent, omnem operam in geometris, vel in physicis, vel in musicis contulerunt. Quæ tandem igitur est ea virtus, quæ gentem claram reddit, & splendidis titulis insignem? Ea nempe quæ ad communem vtilitatem refertur: quæ desidiæ inimica totam se dat ad hominum cœtus colendos, & conseruandos: vt in reb⁹ bellicis fortitudo: in domesticis iustitiæ, & æquitatis studium: adde etiam eloquentiæ magnitudinem, & iuris ciuilis scientiam, & reliqua eiusmodi, quæ ad ciuilem disciplinam

V iij perti-

DE NOBILITATE CIVILI.

pertinent & in repub. dominantur. Est igitur nobilitas, dignitas generis, in quo maximæ virtutes extiterunt, vitæ communi salutates, & commodæ. Huius autem duæ species traduntur. Alia est enim ciuitatis, vniuersæ, alia familiarum singularum. Sic nobiles Athenas ducimus, propterea quod viros permultos aluerit, qui consilio, & sapientia repub. regere, & cõseruare possent: qui singulari virtute animi hostes arcerent, imperijsque beneficijs patriam obstringerent. Hoc modo Spartam nobilem dicimus: hoc etiã Carthaginem: hoc postremo Romam omnium ciuitatum que vnquam fuerunt nobilissimam. Ea prope modum ratio in singulis etiam familijs cõsiderari solet: vt ea egregie nobilis habeatur, quæ frequentia clarissimorum hominum maxime illustrata est. Ita fit, vt eadem vis in vtroque genere, insit, re tamen subiecta distinguitur. Ad istum enim modum Fabiorum, Claudiorum, Corneliorum gentem illustrem, & claram fuisse accepimus. Harum autem partium duarum, eiusmodi ratio est, vt qui non fuerit natus vtramque, vix sit in nobilium numerum adscribendus. Nec enim fieri potest, vt in obscura ciuitate familiæ illustres existât. **Qui potuisset enim ea ciuitas in tenebris de-**
 litescere,

LIBER PRIMVS. clv

litescere, si lumen aliquod diuinæ cuiusdam virtutis habuisset? Nam enim non obscura sed illustris haberetur, neque si aliquis in ea extiterit præstanti virtute ciuis, poterit facile sese ab illa caligine, qua patria vniuersa demersa est, in lucem atque dignitatem vindicare. Primum igitur naturæ beneficium est, vt in clara patria natus, & educatus sis: deinde vt claris parentibus ortus. Scitum est enim illud Themistoclis dictum in ymodemo Aphidnaeo, in iurgio obijcieni quod non propria virtute, sed propter splendorem patriæ fuisset à Lacedæmonijs singularibus ornatus honoribus: rectè sanè inquit Themistocles. Nec enim ego si Aphidnaeus essem, tanta virtutis insignia fuisset consecutus; neq; tu si esses Atheniensis clarus esse vnquam potuisses. Quod etiam ad hanc rationem trãsferri potest. Nec enim nobilis esse quisquam potest, in ciuitate clara ignotis parentibus ortus: nec in ignota clarus, quamuis genere sit, vt in illa ciuitate præstantissimus. Id circo ij nobiles in suis tantum sedibus, & à suis nũcupantur. Absoluta autem nobilitas nõquam loco dimouetur: & vbiuis gætium fuerit, semper altis defixa radicibus animis hæret: & eandẽ apud omnes nationes dignitatem habet. Quis enim vnquam Romanorum, cum Roma imperio rerumque

DE NOBILITATE CIVILI

gestarum gloria flore ret, Cilicij vel Bithynij principes magno pere admiratus est? Contra Barbari Romanos, quasi quædam numina sæpè venerati sunt. Poterit igitur nobilitas ad huc etiam modum diduci: vt alia sit omni ex parte absoluta: alia verò domi tantum locum habeat. Hæc itaque in solo tatum patrio, & inter suos eminebit, magis opinione vulgi quàm veris dignitatis luminibus illustrata: illa verò quæ & patriæ claritate, & virtute gentis exculta est, apud omnes homines splendorem retinebit. Hic illa Theodectæ Helena cum inter alienissimos versaretur, loqui tamen magnifice sibi concessum arbitrabatur: sic enim inquit.

Veraque stirpe maximis ortam deis

Quisquã putet vilem, atque seruam nuncupet?

Est hoc sane insitum perfectæ nobilitati, vt numquam in rebus turbulentis animo frangatur: nec vilo vitæ periculo dignitatis obliuiscatur: vsq; adeo, vt nulla res magis indicet generis claritatem, quàm animi magnitudo, quæ cernitur in laboribus, & periculis. Quod sapienter à Virgilio existimatum est: apud quem Dido sic Aeneam singulari laude celebrat.

Credo equidè, nec vana fides, genus esse decorum.

Operæpretium est videre, quid illi venit in mentem,

LIBER QVINTVS. elvij

mentem. Aeneam sanguine, & affinitate dijs coniunctum existimare. Vide quam rationem assignat.

Degeneres, inquit, animos timor arguit.

Nihil potuit verius ab illa confirmari. Vt enim generis celebritas, in aduersis rebus, constantiæ atque virtutis laude perspicitur: sic gētis humilitas; timidiæ & turpitudine se ipsam prodit. Tum demum hac oratione laudes Aeneæ concludit.

Hec quibus ille

Iactatus fatis, quæ bella exhausta canebat?

Incredibile videbatur, vt qui tantas bellorum tempestates inuictò animo pertulisset, humili generi affinis esset, quod quidè antea ostenderat, formidine, & animi imbecillitate demonstrari. Cum igitur, (vt vnde sumus digressi redeamus) duplex sit nobilitas: altera quidem perfecta & absoluta, quæ tum patriæ tum generis claritate commendata est, & vbiq; retinet eandem dignitatem, nec ab animi magnitudine vnquam deseritur: altera vero, quæ domi tantum suspicitur: qualis est earum gentium, apud quas iacent maximarum virtutum studia: nos illius prioris ornamenta persequemur. Atque vt illius ortum à fonte repetamus, de illius origine alio sumpto principio differemus.

D v Natura

DE NOBILITATE CIVILI

v Natura in animis hominum fingendis, summam coniunctionis rationē habuisse videtur. Non in eo solum, quod homines ij(dē muneribus mentis & cogitationis ornatos, & generis similitudine, cognationeque inter se deuinctos, sic instruxit ad eandem vitæ rationem, vt nullum animal magis sociabile reperi possit: sed in hoc etiam, quod dum eorum ingenia varie distinxit, id effecit, vt homines ad societate natos incredibili etiam necessitate colligaret. Cum enim artes innumerabiles existant, ad communis vitæ cultam, & incolumitatem maxime necessariæ; neque possit vnus homo omnibus illis inseruire: id fuit à natura diuinitus excogitatum, vt alios alijs artibus instrueret, alijsque muneribus præstiterit: ita vt dum quisque præstiterit operam suam, & in cōmune contulisset; ipse vicissim propriam indigentiam, quam suis non potuisset, alienis opibus sustentaret. Nec enim omnes Hippix Elei similes esse possunt: quem gloriari solitum accepimus, nihil esse vlla in artererum omnium, quod ipse nesciret: Neque solum eas artes tenere, quibus ingenue doctrix, & sapientix studia continentur: sed eas etiam quæ in sordida & liberali ratione versantur: ita vt anulum quem habebat, pallium quo amictus incedebat, foccos, quibus

LIBER PRIMVS clvii

quibus indutus erat, se sua manu cōfecisse diceret. Non est inquam facile cuius, tantum ingenio præstare vt tam multa munera solus sustinere possit: ipsumque Hippiam opinor haud satis comode tam dissimilia inter se studia exercere potuisse: qui præter quam quod incedenter liberales: & ingenuas disciplinas, cum sordidis & humilibus coniunxit: non omnes artes enumerauit, quorum præsidio vita confirmatur. Nec enim (vt alia omit tam) fecit vllam mentionē disciplinæ militaris: in cuius tutela reliquæ oēs acquiescunt. Rei autem militaris studiū, nulla ratione poterit ab vno Hippia, præsertim tam multis negotijs implicato, strenue nauari. Est igitur necesse, vt alij quidem principes sint, & rectores, qui sapientia & æquitate omnium salutem prospiciant: alij autem vel arma tractent, vel eas artes persequantur, quibus in rebus magnis reipub. vsui esse possint: alij postremo sedulo terram colant: aut fabrili artificio aliquid cōficiant, eorum, quæ ad cōmunen vitam, cultumque pertinent. Cum igitur in humana societate sit omnino oporteat homines & ordine, & vitæ studio dispares, atq; dissimiles: id prouidenter agit natura, vt ingenia essent etiā omnino dissimilia. Sic factum est, vt quibusdam diuinam mentis aciem, & excelsum animum

DE NOBILITATE CIVILI.
animum singulari sapientia, & industria præditum largita sit: quo quid vniuersitati expe-
diret, & videre prudēter, & perficere constanter possent. Hanc aurē ingenij atque sedulitatis præstantiam, aurū diuinum appellat Socrates in Phædro. Cuius auri copia circumfluentes animos, deorum quasi agnatione teneri, & ad regnādum maxime natos esse putat. Hos itaque collocauit in summo gradu dignitatis ipsa rerum parens natura. Alios autem nō tanta virtute excellētes effecit: alacritate tamen, & inuictō animi robore firmavit, vt possent imperata strenuē perficere: in maximisque rebus legibus obtemperando, patriam iuuare. Quosdam postremo humilitate animi depressos ad sordidas & infirmas artes abiicit: quales sunt ij, quos opifices & operarios appellamus. Sic enim diuino consilio effectum est: vt dum pro se quisque cæteris auxilium fert, & vicissim aliorum artibus atque facultatibus seipsum tuetur, ius illud humanę societatis sanctū permaneat. Hoc autem ingeniorum discrimen, iam inde ab eo tempore perspectum est, quo genus humanum erat adhuc in montibus atque syluis dissipatum: cum nullis esset ciuilibus institutis, aut domesticis moribus excultum. Excelluit enim maxime tūc vnus, aut alter, eorum quos natura finxerat

rat

LIBER PRIMVS. clix
rat ingenio & prudentia præstantes, qui dispersam illam multitudinem vnū in locum congregauit: & ex immani agręstique vita, ad humanitatem & honestos mores excoluit. Id quod homines doctissimi fictis fabulis memorię prodiderūt: Orphei cantu syluas, feraeque omnes vnū in locum confluisse, voluptate illa eximia cōmotas. Sic etiam traditur Amphiom, cantus suauitate lapides impulisse quo vellet, vnde vellet deduxisse: quo significatur, homines illos agrastes, atque ferros, qui vel ingenij stupore, vel immanitate morum, lapidum atque ferarum instar haberent, paucorū ingenio fuisse moribus humanis, & ciuilibus institutos. Hoc opere Theſeus qui primus Atheniēses per pagos dispersos in vnū locum cōpūlit, & legibus, ac iustitiae deuinxit, est immortalē gloriam consecutus. Vt nihil interim dicam de illis, qui Theſeo lōge vetustiores extiterunt, à quibus ciuitates fuerunt initio conditæ & constitutę. Inde igitur cœperunt homines intelligere, quātum generosus animus, & excelsus, humilibus anteiret. Tantaque extitit virtutis admiratio, vt quamdiu in vita manebāt ij à quibus beneficium illud acceperāt, omnem illis sui regendi potestatem traderent: mortuos vero diuinis honoribus afficerent: eorumque liberos

DE NOBILITATE CIVILI

beros omni caritate amplectēdos statuerent. Primum mouebat homines recens memoria principum; à quibus tam multis fuerant obfricti beneficijs; eorumque posteritati gratiam referendam esse putabant. Deinde vbi experientia didicerunt, inesse in liberis pater nam effigiem; non tantum corporis lineamētis, quantum animi indole euidenter expresse; iam non solum parentum memoria, sed etiam in dolis admiratione prouocati, gentem illam præcipue coluerunt, eique reipub. gubernacula libentissime tradiderunt. Si igitur tempus queris, à quo primum tempore nobilitas esse in honore cœperit; scito, cum primum hominum cœtus iure sociati extiterunt, nobilitatem suspici cœpisse: idque duplici ratione fuisse consecutus homines summo loco natos: Primo parentum meritis; deinde magna virtutis expectatione. Fuit enim priscis illis hominibus maxime persuasum, virtutem paternam in posteritatem infundi, morumque præstantiam esse clarę gentis indicem: quod est ab Euripide sapientissime dictum.

Egredi a dignitatis in dolis, nota

Insignis est nobis generis amplissimi.

Hęc autem opinio tantum valuit apud antiquos, vt qui maximo loco natus esset, eundem conti-

LIBER PRIMVS. clx

continuo sperarent maximis fore virtutibus exornatum. Quod si cuiusquam virtus adeo esset admirabilis, vt extra communem hominum sortem posita, & collocata videretur: is humana cuncta despiciens, seque longe inferiora reputans, originem suam ad deos auctores referebat. Hoc autem vt posset multitudini persuaderi, nõ tantum imperitia, atque superstitio, quibus illa rudis antiquitas obligata erat, quantum virtutis admiratio faciebat. Fiebat enim illis verisimile, diuino semine susceptum esse, quę cernerent diuinis virtutibus esse eamulatum. Hinc illi prisci heroës extiterunt, quibus Homeri Ilias referta est: inter quos, nemo erat, qui nõ deorum aliquem in suis gentilibus numeraret. Vt Hector ille, quo vno dum viueret res Troianę nitentantur, de quo Neptunus ita Græcos allicitur.

Hęc timeo pestem ne Græcis inferat hostis.

*Namque furens animis flammęq; similis Hector
Qui loue se natum fert, hęc nunc agmina ducit.*

Ipsęque Priamus eximij confectus angorebus, cū in tenebris & iustu ob Hectoris mortem versaretur, eius virtutem incredibilem laudibus in cælum etferens: illum inquit, eam opinionem cūctis ciuibus Troianis attulisse, vt virum tam singulari virtute præditum, nõ humano sanguine ortum, sed diuino semine pro-

DE NOBILITATE CIVILI.

procreatum existimaret. Quid autem hic referam illas heroum contentiones, quibus & sui generis celebritatem ostendebant, & eo nomine se cunctis alijs præponebant? Quale est illud Achillis in Astropeum Axij fluminis nepotem.

*Sic morere Astropæo: grauo est, et flumine natis
Progeniem Iouis in bello contendere contra:*

*Sis licet ipse satus tam lato flumine, nobis
Cede tamē, quādo est nostrū genus ab Ioue sumo
Me genuit Peleus: illi est pater Acæus ingens,
Quē genuit quondam summi regnator Olympi.*

Quid illud? quod in medio armorum discrimine Teopolemus Lycium Sarpedona cōuitijs insectatur, quod falso Iouem patrem nominaret. Quam vanitatis maculam Sarpedon ille non tantū dicitis, quantum factis deleuit: Teopolemo viro fortissimo, & Herculis filio vitam eripuit. Nec enim vlla re magis potuisset egregij generis celebritatem tueri, quā illo virtutis egregiæ documento. Sed dicit aliquis, quorsum attingit tā multiplices deorum partus enumerare, & reliqua poetarum deliramenta sermoni admiscere, qui fuit veritatis inquirendæ gratia susceptus? An est quiddam apud Homerum, vt alios omittamus, quin risus ingētes moueat? Apud quem & gemitus deorum exaudiuntur: & turbæ ins
cœli

LIBER PRIMVS. clxj

œlis nefarie commouentur: & vulnera si dijs placet, vel potius vt reor, inuitis ipsis dijs sæpè infliguntur. Quid igitur cōuenit, eam orationem, quæ ad philosophorum morem instituta est, his poetarum mendacijs inquinari? Hæc inquit mihi aliquis objiciet. Cui sermone imperito vt respondeam, velim dari mihi veniā, si tantisper à proposito digrediar, dum de studijs humanitatis breuissime disputem. Hoc autem eo facio libentius, quod Homeri testimonio mihi sæpius vtendum puto. Equidem is sum, qui poetas omnes verā scripsisse credam: Homerum autem arbitret omnium poetarum fuisse veritatis amantissimum. Hoc certè viri Græcorum grauisissimi sta tuerunt, cum duos Homeri versiculos secuti, item secundum Athenienses dederunt, cum fuisset de Salaminis possessione, inter Athenienses & Megarenses ingens controuersia constituta. Id arbitrari sunt doctissimi viri, qui tam crebro authoritatis Homericæ præsidio scripta sua munierunt, viri in omni genere laudis præstantissimi. Nec enim quod istos homines minime malos fefellit, eadem veritas exigitur, & à poeta, & ab historico. In historia namque res tantum gestæ describuntur, vt hominum memoriæ commendentur. A poetis autem, quibus est aliud propositum,
X multa

DE NOBILITATE CIVILI
multa etiam ad honestam auriam voluptatem referunt. r. Id circo, in historia præcipua virtus est vera simplexque rerum gestarum expositio, locis, personis, temporibusque distincta. Poëtarum autem oratio, vt muneris est ascribitor: ita in rerum expositione liberior. Alia tamē in illis est veritas requirenda: in qua si quid est offensum, nō solum omnes eruditi, sed theatra tota reclamant. Est autem poëtarum manus, hominum mores, fortunæ ludibria, & communis vitæ conditionem, quasi quodam penicillo, versibus vere & eleganter imitari. Quid in vita sit illustre, quid obscurum, quid honestum, & graue, quid turpe & flagitiosum, quid expetendum, quid ue fugiendum, sententiarum lineis, & orationis color bº depingere, & illustrare. Qui munus istud suscepit, & susceptum ita præstiterit, vt ad naturæ similitudinem proximè accedat: hunc non mendacio condemnari, sed verum dici, & haberi est valde consentaneum. Quis autem est tam sine mente, vt cum legat Vlysis errores, varios casus & accipites, naufragia sexcenta, adde Charybdis immensam illam voraginem, & tibiem Scyleam. Antiphatem præterea, & Polyphemū, quis inquam est adeo excors, vt cum ista legat, arbitretur, ea sic ab Homero in scriptis relictā,

LIBER PRIMVS. clxij
relictā, quasi id fieri potuisse defenderet? illud tamen diuinum ingenium docti omnes admirantur: à quo tam verè virtutis vis & ratio expressa est, quæ nullis vnquam fluctibus obrui, nullis blandimentis potuerit ab instituto cursu reuocari, nullis periculis animo frangi, aut debilitari potuerit. Sic in Achille virtutis militaris effigiem intuentur: in Nestore autem viuam sapientiæ simulacrū. Hæc autem non subtili, & spinosa oratione percussus est, quæ legētibz satietatem attulisset; quod est à philosophis factitatum: sed incredibili potius atque diuina dicendi venustate quo facilius homines ad studium virtutis alliceret. Quis igitur Homerum mendacij insimulare poterit, cum tam vere, cumulateque præstiterit eam fidem, quæ erat ab illo requirenda? Cum igitur illius testimonio vtimur, id facere videmur, vt hominis diuina mentis acie cuncta perspicientis auctoritatem sequamur. Non quidem vt res omnino sic gestas esse, perinde, ac ab illo scriptæ sunt arbitremur: sed eos propemodum fuisse hominum mores, ea gentium instituta, eam rerum vim & naturam, & reliqua denique omnia, quem admodum sunt illius monumentis illustrata. Sic igitur (vt me iam ad nobilitatis rationem referam) cum Achillem Thetide procrea-

X ij tum,

DE NOBILITATE CIVILI

rum, Aurora Memnonem, Ioue Sarpedona scribit, id illū sic arbitratum fuisse, & eadem opinione uniuersos illius ætatis hominis imbutos esse credimus, vt viros maximos, non nisi diuino consilio ortos, atque adeo semine diuino susceptos existimarent. Hæc autem opinio effecit, vt Theseus Neptuni filius haberetur: Romulus item Martis. Alexander autem Magnus se multis post ætibus Iouis filium dici concupuit: quod etiam de Scipione Africano existimatum est. Fuit enim de illo viro, rumore quodam vanissimo dissipatum, quod prius in Alexandro Magno vulgatum fuerat: Nempè, anguem immanem persæpe visum in matris cubiculo: eumque hominum interuentu repente ex omnium oculis elapsū, neque postea vquam comparuisse. Inde consecuta est opinio eiusmodi, anguis illius concubitu, Scipionis matrem grauidam esse factum. Impudens inquit mendacium. Quis quæso est tam ignarus omnium disciplinarum, aut christianæ pietatis expertus, vt ista vera esse in animum inducat? Verum istud mendacium ab ea opinione minime falsa natum est, quæ magnam virtutem, & excelsum, magnis & claris natalibus assignat. Hinc iam facile potest percipi, quanto in honore fuerit apud pri-

scos

LIBER PRIMVS. clxij

scos illos homines inclytum genus & excelsum. Et merito quidem. Nam si quid in illa ætate extitit præclare gestum, dignumque memoria sempiterna, plurimum ab hoc ordine gestum est, quod satis est manifestum vetera scripta memoria repêti. Quis nescit Heraclidarum gentem ita magnitudine animi præstitisse, vt Pelopidarum potetiam copijs exiguis fregerit, & rebus Atticis in vltimum discrimen adductis sæpè lucem attulerit? Tantum que valuit opinio nobilitatis, vt qui se viderent ab illis adiutos, nõ humanis opibus, sed deorum numine se conseruatos existimaret. Quid hic Perseidas referam? Quid Aeacidarum res immortalitate dignissimas? Iam si te Athenas animo conuerteris, vt res memorabiles videas, quæ ab illa ciuitate gestæ sunt: omnes maxima ex parte videbis, à viris maximo genere ortis, & maiorum gloria concitatis editas esse. Vt enim reges præteream, quos singulari virtute fuisse constat, certè Clisthenes qui tyrannidis delendæ princeps extitit, Miltiades, Cimon, Aristides, Pericles, & multi præterea quos infinitum esset recensere, à quibus tam multa sunt suscepta facinorata, tum cõtra Barbaros, tum etiam aduersum Græcos, omnes isti ferme in amplissima familia nati sunt. Idem etiam apud Thebanos,

X iij & Spar-

DE NOBILITATE CIVILI.

& Spartiatis, & innumerabiles alias nationes accidisse comperies. Sed inquamus hæc aliena, & ad nostra veniamus. Si animum ad sacras literas adieceris, quantum ibi nobilitatis testimonium, & discrimen generis inspicias? Vt enim reliquos omittamus, constat eos, qui à Iuda procreati erant inter omnes Hebræi generis homines, splendore virtutis, atque nobilitatis excelluisse. Qui quidem, iam inde ab eo tempore, quo fuerunt ab Aegyptiorum impotenti dominata, in libertatem vindicati, magnam multis in locis virtutis egregiæ significationem dederunt. E quibus admodum pauca referā. Cum rex Aegypti multis iniurijs Hebræos laceraret, nec illos vlla conditione missos facere vellet, vt erat à deo iussus: immo quotidie magis gentē affligeret, tandem meritis impietatis pœnas perfoluit, apparuitque Dei optimi maximi numen. Primum igitur agri deuastati: omnesque fruges teterrima clade consumptæ: deinde per diuinæ seueritatis ministros cædes fieri cœptæ sunt, & innumera strages editæ. Postremò Rex tantis malis edoctus, vt videbatur, gentem vt iret sacrificatam dimisit. Hebræi igitur inde digressi, cum castra ad Rubrum mare peruisissent, inopinatum malum sibi intendi animaduertunt. Nam cum primū illi Aegypti

LIBER PRIMVS: clxxxij

pti finibus excessere: pœnituit regem consilij, quo fecerat illis abeundi potestatem. Cumque insita animo superbia, in instituta animi impietate permaneret: eos quos tam multis prodigijs cœlesti præsidio septos esse cognouerat, bello persequendos statuit. Furore namque sceleris agitatus, haud potuit videre malam sibi pestem esse comparatam. Magnū igitur equitatum, magnū peditatum parat: quantas maximas potest copias educit: incredibili celeritate Hebræorum agmina conuenit. Ibi Moses cum dei pacem exposceret, & operantis malis imploraret: virga illa, quæ diuinæ virtutis significationem habebat: & quam semper in manu gestabat: fretum verberat: & in medio mari viam aperit. Aqua enim imperio numinis obediens, sic ex vtraque parte instar muri constitit, vt medio interiecto spatio, securum, & facilem transitum præberet. Tantis autem terroribus (vt quibusdam Iudæorum scriptis memoriæ traditum est) in sacris enim literis nulli sit de hac re mentio: tradunt igitur, tantum terrorem Hebræos oppsessisse, vt neque tam præsentis operis numinis ostensa, se committere à quis audent. Afferunt autem, tunc eorum qui à Iuda orti erant valde virtutem enituisse: nec vllam moram interposuisse, quin Moysi vestigijs, an-

mo magno ingressi, reliquos omnes ad sequē-
cum excitarent. Quid autem post illam insi-
gnem cladem, qua rex impius, dum acerbissi-
mo imbutus odio, nefarioque scelere, ob cœ-
tus in mediū mare præceps ruit, cum vniuer-
so exercitu deletus est? Nunquid nō in omni
genere laudis hæc gens egregie præter cæte-
ras versata est? In dæ constitutum fuit, vt inter
duodecim principes (singuli enim à singulis
tribubus rectores deligebantur) primus habe-
retur, qui esset ex Iudæ stirpe generatus: hic
primus agmen ducebat: primus vota facie-
bat: primus immolabat: huius imperium, &
authoritatem reliqui sequebantur. Vnde pla-
ne colligitur Mosem verè nobilitatis ratio-
nem duxisse, cum sic statuit, vt cetera genti,
honores amplissimi mandarentur. Ab hac fa-
milia ortus est Calebus: qui sibi primo gloriā
ingentem peperit, cum orationi turpissimæ
aduersatus est eorum, qui de reditu in Aegy-
ptum cogitabant: satiusque esse dicebant,
Aegyptiorum contumelias, atque superbum
dominatum pati, quàm vitam in armorum
discrimen adducere. Hic Calebus suæ virtu-
tis, etque constantiæ lumen ostendit: magnis
clamoribus id agens, vt hominum spem, co-
genere orationis fractam, & debilitatam exci-
taret: eosque ad prælium incenderet. Vbi pa-
rum

rum abfuit, quin ab impia, & formidolosa cœ-
cione fuisset indignissimo cruciatu laceratus.
Hic etiam sub Iosue, cum esset natus annos q̄
ctuaginta quinque, ita se gessit, vt nemo fue-
rit illo, vel manu promptior, vel imperato-
rijs artibus instructor. Qui ne filiam quidā
forma excellentem, nuptui dare voluit, nisi
ei qui facinus aliquid egregium suscepisset.
Negavit enim se filiam vlla cōditione despo-
surum, nisi illi, qui ciuitatem quandam ho-
stium munitissimam pugnando, cepisset: &
cepit eam filius fratris ipsius Calebi. Vnde
perspicuū est, virtutem cum verā nobilitate
plerumque consociatam esse. Generum vir il-
le maximus non genere, sed virtute præstan-
tem sibi deligendum prudenter existimauit.
Nam gentis nomen & dignitas non aliunde
quàm à virtutis laude profecta est. Id tamen
euenit, vt virtutis splendor à gentis claritate
non discederet: nec alius propius accederet
ad virtutem Calebi, quàm is, qui communi-
ne sanguinis erat illi, coniunctissimus. Quid
post mortem Iosue: Non fuit Dei optimi ma-
ximi iussu, omnis cura belli, & gentis imper-
ium Iudaeæ tribui delegatum: ætas me de-
ficeret, si vellem, omnes huius stirpes viros
egregios recensere. Quod si vera est cœca de-
scriptiæ nobilitatis, à nobis explicata, mini-

DE NOBILITATE CIVILI
me dubium est; quin fuerit ea gens perfectam
rationem nobilitati: affecta. Inde enim bel-
li duces innumerabiles extiterunt: inde vi-
ri singulari sapientia, & æquitatis laude præ-
diti exorti sunt: inde per multi Reges regio-
nomine longè dignissimi: atque vt de reli-
quis sileam, sanctissimus & fortissimus Da-
uid rex inde natus fuit, vniuersum pietatis atque
virtutis exemplum. Denique propter vir-
tutis excellentiam, mansit in ista familia re-
gnum, quândiu res Iudæorum steterunt. Vt
autem ista præca mittamus, certè constat, in
sanctissimis illis monumētis, quibus Christi
optimi & maximi gesta cōsignatā sunt, aliquam
duci etiam nobilitatis rationem: cum in con-
gressu alicuius sit istius celebritatis mentio,
quasi ad ornamentum eius, cum quo sermo su-
scipitur, pertinere videatur. Vel uti cum coele-
sti ille hūitūs inquit, Ioseph fili Dauidis, no-
li timere: & rursum illud, Iesu fili Dauidis, mi-
serere nostris: item Paulus ad Romanos, cum
vtriusque naturæ splendorem, & dignitatem
in Christo celebraret, cum secundum condi-
tionem humani generis, atque seminis, à Da-
uid Rege procreatum esse commemorat.
Paucissima ex infinitis decerpsi, dum breuita-
ti studio. Ex his tamen paucis liquidò perspi-
ci potest, hanc generis claritatem, & hoc gen-
tie

LIBER PRIMVS clxvj
tis discrimen, diuinis etiam scriptis compro-
bati.

VI Tam quantum fuit in nobis, vim & ori-
ginē nobilitatis explicauimus, eius ortum ab
illa naturali indele repetentes maximis ani-
mis ianata: quæ quidem si excitetur, & tempo-
ris etiam vetustate confirmetur, perficit illū
vniuersi generis splendorem, & claritatem.
Mirum est enim, vt de hoc etiā aliquid dica-
mus, quantum dignitatis adiungat etiā nobi-
litati, temporis aariquitas: nempe, quæ rebus
omnibus hominum memoriæ commendatis,
maiestatem constituat incredibilem. Fiunt
enim quodāmodo, ea quæ à præsentī memo-
ria remota sunt, ipsa vetustate sanctiora: ita vt
maius quiddā de illis suspicemur, quàm quā-
tum nostræ ætatis homines, omni studio pos-
sint imitari. Hinc extitit illa scriptorum mo-
numētī celebrata contentio, inter varias gen-
tes, atque nationes concitata: dum aliæ se an-
te omnes mortales in lucem editas esse con-
tenderent, aliæ rursus eā antiquitatis gloriam
ad se traducere nitētur. Aegyptij, solis Phry-
gibus antiquitatis laudem ingenuè concede-
bant: aliorū autem hominum se longe vetu-
tissimos esse iactabant. Argades autem ad fa-
bulas vsque progressi sunt, se ante Lunam na-
tos esse confirmantes. Quid de Atheniensibus

bus dicam? Qui quidem tantum sibi hac vetustatis laude tribuebant, vt vel eo solum nomine, se in Græcia principatum obrinere putarent. Nā cum aliorum Græcorum primordia, vel literarum beneficio, vel monumentis aliquot fuissent memoriæ mandata: solum Atheniense nomen exitit, cuius principium, & origo, nullis vestigijs indagari potuisset. Inde cū seipso omni memoria antiquiores esse cernerent: in eam opinionem descenderrunt, vt se non aliunde dilapsos, sed ex Attica terra principio genitos: nec ex varia hominū colluione, vnum in locum confluxisse: sed eandem semper regionem celuisse putarent. Ob idq; reticulo, quodam, aureis cicadis distincto caput ornabant: vt ostenderent, se in star cicadarum, & terra quā in colerent, fuisse generatos. Vnde etiā hautostōnes, dicti sunt: duplici itaque nomine sibi placebant: tum quod nihil in maioribus suis, vel barbarum, vel peregrinum agnoscerent: tū etiam quod antiquitate, reliquis Græciæ gentibus anticerent. Hoc in familijs etiam magnam vim habere cernimus, vt in contentione nobilitatis, magni interesse videatur, vtra sit antiquior. Videtur enim rationi consentaneum, vt illæ maxime illustres habeantur; quæ plurimis annis ita se gesserunt, vt decoris, atque dignita-

tis

tis possessionem, virtute perpetua tuerentur. Inde fit, vt generis nouitatem contemni plerumque videamus. Fit hoc quidem à multis, insolenti quodā fastidio, atque superbia non ferenda: non tamen omnino sine ratione fit. Nouitas enim, quantumuis sit omnib⁹ rebus ornata, nō habet tamen illam ætatis canicē cui præcipuū honorem tribuendum putant. Perinde enim ac in singulis hominibus habet auctoritatem senectus: sic in nobilitate, claræ gentis antiquitas. In qua tamē opinione, sunt aliqui fines, & termini cōstituendi. Quæmodum enim summa senectus mētis vim, atque consilium debilitat, & affert interitū dignitatis: sic etiam nobilitatis splendor augeatur mediocri vetustate: extrema verò senectas conficitur. Quod quidem vt accidere soleat, inferius explanabimus: nunc verò quod iustat persequantur.

VII Cum iā multa, & præclara nobilitatis ornamenta cōplexi oratione sumus, illud nunc consideratione dignum videtur, sit ne plebicommodum, nobilitatis imperio gubernari. Iniquum enim multis esse videtur, cū omnes homines ad libertatem nati sint, hanc ita abijcere, vt non suo arbitrio viuant, sed aliorum auctoritatem & nutum sequantur: præsertim cum permultos eorum, quos vulgo nobiles appel-

DE NOBILITATE CIVILI.

appellant, nimis insolenter honoribus v̄ sos, & dominandi cupiditate precipites ad omne facinus vehementer incitatos esse videamus. Ut autē id melius explicari valeat, videndum est, non tam quid singulis hominibus præsentem afferat vtilitatem, quàm quid ad vniuersitatem conseruandam, & in longum tempus propagandam, sit accommodatius. Id enim quod ciuitatis vniuersæ salutem constituet: & plebis etiā fortunas, & commoda tuebitur. Nec enim vbi vniuersus reipub. status corruat, potest sanitas in aliqua reipub. parte permanere. Si autem aliquis incolumi repub. fuerit vehemēter oppressus: poterit certē multo facilius, quàm in commui omnium rerum perniciē, in pristinis fortunas restitui. Ut autem id aperius inspiciamus, par est, in exempla ciuitatum earum intueri, quæ omnium ferme opinione præstantissimæ sunt existimate. Athenæ post Codri Regis mortem, fuerunt optimis legibus, atque moribus à Solone cōstitutæ, qui tamen in hoc à multis excellentibus ingenio atque doctrina viris reprehenditur, quod popularem reipub. statum instituerit: & libertatem plus nimio parem effecerit. Itaque status ille propriam imbellitatem indicauit: cum intra finem anni quadragessimi, plebis temeritate conuulsus, Pisistrati tyrannidem

LIBER PRIMVS. clxvij

nidem perpeffus est. Postquam verò sublatis tyrannis, ciuitas in pristinam libertatem rediit, aliquot annos in Græcia. & magna Asię parte rerum potita est. Quod tamen imperium non ita diu tueri potuit, ambitione quorūdam, qui se populares esse, & haberi cupiebant: Inter quos enumeratur Pericles: Qui quidem licet fuerit in dicendo admirabilis, & imperatorijs artibus instructissimus: non vidit tamen, quantum malī patrię moliretur, eam plebem principibus equaret: & hoc modo miscēdo infima summis, auctoritatē Areopagi immineret. Nec enim est aliud vulgus & multitudinem principibus libertate parces efficere, quàm effrenatę cupiditati, ad perniciosam arma largiri. Vide autem qui casus sint illam ciuitatem consecuti, postea quam ad arbitrium libidinemque plebis, omnia administrari cœpere. Primo quidem omnibus spectatis hominibus, qui rempub. conseruarant, & auxerant, pestis & exitum per obscuros & flagitiosos homines afferebatur. Nec enim fuit vnquam Athenis, post illam reipub. formam, vir aliquis ad laudem insignis, qui non inuidia tandem ingratię patrię conflagraret. Multi bonis omnia euerfi sunt: multi in exiliū eiecti: multi etiam morti multati: quorum virtute fuerat Atheniensū populo, salus & gloria

DE NOBILITATE CIVILI

& gloria quaesita. Hoc iam certe non mediocre malum est existimandum, nudari videlicet urbem optimorum praesidijs: & nobilium industrias, qui suorum exemplo ad patriam iuandam inflammati fortasse erant, infringere. Ergo cum bonorum auctoritas cõcideret, & populi vis nūquam cõsilio, & ratione, sed impetu semper, & dementissima temeritate duceretur, nullum tantum malum excogitari potuit. quod non fuerit in illius reipub. calamitate. Nam cum Athenæ maximo, periculosissimoque bello fuissent implicatae, omnique Græcia in ciuitatis illius perniciem conspirasset: populi cupiditate, atque furore factum est, vt eodẽ tempore, aliud bellum non minus graue cõtra Siciliam susciperet. Nicia contradicente, & omnibus bonis reclamantibus. Merito igitur in illa luctuosissima Syracularum oppugnatione, non modo imperij, sed etiam fortunarum omnium naufragium fecerunt: & in grauissimos atque acerbissimos luctus inciderunt: atque tandem domesticis seditionibus agitatae, & innumeris cladibus afflictae, libertatem miserè perdidierunt. Postquam verò triginta tyranni reipub. dominatione fœmoti sunt, quid aliud collectas reipub. reliquias dissipauit, nisi plebis cupiditas & licentia? quæ nullis iam legibus poterat ad

commu-

LIBER PRIMVS.

clix

communium rerum curam, & studium impelli. Immo cum vnicuique ciuium licuisset, de publico sumere, quod in priuatos vsus conuerteret: omnes ab industria, ad desidiam vocati, & ad theatra atque fabulas cõuersi, & reliquas voluptates, quæ virtutis neutros incidunt, omnè Attici decoris, & antiquæ dignitatis memoriam deposuerunt. Itaque, non multis post annis, gens illa quæ innumerabiles Persarum exercitus fuderat: quæ tantas res gesserat: quæ Græciæ imperio posita fuerat: armis Macedonum, quorum nomẽ sane obscuram ad id tempus extiterat, oppressa est, omnesque imperij opes de manibus elapse sunt. Huius autem calamitatis principium nõ aliunde natum est, quam ab illa plebis petulatia, & improbitate. Apud Spartiatas autem, vt de his etiam aliquid dicamus. Reges & Principes multa memorabilia, tum domesticis in rebus, tum vel maxime in bellicis effecerunt, & reipub. salutaria, & immortalitate dignissima. Ephori autè (qui quidem magistratus erat e plebe) contra dum omnia priuata utilitate metuantur, mala quam plurima ciuibus suis inuexerunt: & teterrimam patriæ perniciem machinati sunt. Nec est enim aliud leges, quibus publica certè salus continetur, labefactare, & infringere, quam vniuersam reipub. iugulare. Cum autem Ly

Y

curgu.

DE NOBILITATE CIVILI

curgus vniuersos ciues ad industriam, virtutem, & morum seueritatem sanctissimis legibus instruxisset. Ephori multis post annis, questus & voluptatis gratia (quæ duæ sunt maxime omnium rerumpub. pestes) inclytas illas leges sustulerunt. Quo facto Spartana illa virtus subito extincta est. Cum verò Reges alij in voluissent Lyonggi leges cõstituerere, ciuiumque mores in antiquam disciplinam reuocare, fuerunt ab Ephoris indignissime trucidati. Ita factum est, vt ciuitas illa, quæ Heraclidarum ductu, & auspicio, optimatumq; sapientia, tam multos annos imperium habuerat, & incredibili virtute atq; fide Græciæ libertatem defenderat, in sang. plebis opera crudeli tyrannorum dominatu premeretur.

viij. Quid autem hic Romanos commemorem? cum illud inter omnes constet, non ob aliud fuisse Romanam repub. funditus cui fam, quàm propter temeritatem multitudinis, in nobilitatem concitatae? itaq; imperium illud, quod per Reges primo, deinde per optimates & principes partum & amplificatum erat, breui fuit vulgi furore & amentia dissipatum. Cum enim plebis cupiditas ita creuisset, vt nulla ratione, aut metu coerceri posset, & turbulentis hominum popularium orationibus, ad spem ingentis prædæ fuisset vehementer

LIBER PRIMVS. clxx

menter excitata: non dubitabat, dum avaritiam expleret suam, omnia iura diuina, humanaq; violare. Inde illæ tribunitiæ seditiones, & agrariæ legis actiones, non sine magno reip. malo a tribunis agitatae, donec ad Gracchos ventum est, à quibus est natum principium omnium calamitatum, quæ postea reipub. consecutæ sunt. Eiusmodi enim seditiones consequentia quadam exceperunt Mariana tempora: quæ cum per se satis grauias, & letuosas reipub. fuissent, tum etiam ad æruinas sexcentas, atque tandem ad Cæsaris dominationem viam munierunt. Vides igitur Athenas, Spartam, Romam, à principibus cõditas, constitutas, & conseruatas fuisse: à multitudine verò, vexatas, direptas, & funditas excisas. Nec id in ijs duntaxat ciuitatibus accidisse competes, sed in omnibus ferme alijs. Vt enim quisque status maxime à plebis arbitrio seiunctus est, ita videbis eum maxime stabilem, atque diuturnum. Inde fit vt popularis status facillime conuellatur, & vix hominis ætatem diuret: optimatum vero potestatis diutissime permaneat: regnum autem, immutabile propemodum, atque perenne sit. Hic aliquit fortasse, mihi Alcibiadem, & Critiam obijciat, qui exitiũ & vastitatem patriæ intulerunt: aut Pausaniam, qui nefaria cõsilia pro-

DE NOBILITATE CIVILI
dendæ totius Græciæ suscepit : aut Syllam,
& Cæsarem, & alios præterea innumerabiles,
genere quidem illos, & industria excellentes,
ita tamen cupiditate principatus incensos, vt
suorum ciuium libertatem armis opprimere
minime dubitarent. Fateor equidem, mala
quam plurima fuisse per viros egregios rebus
publicis importata. Nec enim temper illa ani-
mi elatio, quæ in claritate generis elucet, est
cum virtutibus æquitatis, & continentię con-
sociata. Id tamen defendo, nullam vnquã ci-
uitatem fuisse ab humili plebe rite constitu-
tam. Animus enim generosus, & excelsus, ha-
bet arma, quibus possit & violare tempus, nem-
pe ingenium, industriam, & fortitudinẽ. Con-
tra plebs, vt plurimũ est temeraria, & impro-
uida, animique nimis, abiecti, atque demissi.
Potest igitur temeritate, & furore patriam la-
befactare, non tamen vnquam incolumen cõ-
seruare, neq; collapsam in pristinam dignita-
tem restituere potest. Vnde perspicuum est,
quàm male sit ijs ciuitatibus consultum, in
quibus claris hominibus infimi præferuntur.
Cum verò id acciderit, vt nobilitas omnibus
verè nobilitatis ornamentis redundet, neque
solum altitudine animi impellatur ad res ge-
rendas: sed multo etiam magis in iustitiæ at-
que temperantiæ studio versetur: & omnem

operam,

LIBER PRIMVS. clxxi.
operam, eam & diligentiam, ponat in suo-
rum ciuium salute, atque libertate tuenda: &
vt vno verbo dicam, omnibus germanæ nobi-
litis officijs summa ope perfungatur: Quis
erit tũc ita profligatus, atq; perditus, qui eius
imperium repudiet? Quis non potius illud
vniuersis ciuibus, omnibus modis expeten-
dum existimet? Nam si quisquam est, qui nul-
lo modo putet vile, vitam ad alicuius quam-
tumuis moderati, atque prudentis arbitrium
instituere, & conformare: is non libertatem
obtinere, sed omnium flagitiorum licentiam
consequi cupit, omnemque viuendi rationem
scelere suo perturbare. Nec est enim quic-
quam in vniuerso genere rerum, quod sit ad
naturæ ordinem accommodatius, quàm le-
ges & imperium: sine quibus, neque domus,
neque ciuitas, neque natio vlla stare diutius
potest. At tamen grauissimum, inquit, est ser-
uire. Equidem is sum, qui seruitutem extre-
mum omnium malorũ esse arbitror: sed aliud
est seruire, aliud parere. Quemadmodũ enim
inter dominum & rectorem plurimum inte-
rest: Rector enim in salutem eorum quos te-
git intuetur: dominus autem omnia ad suam
vtilitatem refert: sic etiam liberi hominis obe-
dientia, & obsequium plurimum à seruitute
distat. Seruitus enim ea est, qua mancipia suo

Y iij arbitrio

DE NOBILITATE CIVILI.

arbitrio prorsus carentia heri nutum sequuntur, neque suam sed vnus domini voluntatē iauiti respiciunt. Liberi autem hominis officium est, ijs velle parere, qui valent ingenio & industria, & quibus intelligit esse curam salutis cōmunis antiquis. Vt igitur agrotus medico inuicem seruit, sed sua sponte obtemperat, quia id sibi salutare iudicat: vt vector gubernatori: vt miles imperatori: sic etiā munus in corrupta multitudo esse debet, ad verē nobilitatis imperiū voluntatem suam applicare. Plebs enim, neque quid in commune statuatur, neque quid sibi conueniat, ingenij traditatem potest explicare: contra verò excelsus animus, non tātum præsentia comprehendit, sed etiam impendentia multo antè prospicit, & ad omnia mala præcauenda, summam adhibet diligentiam. Deinde cum plebs non sentiat ullam gloriæ suauitatem, nisi legibus & imperio refrenetur, omni studio lucri sordet, atque flagitia confectatur, & ad pericula pro patria subeunda mollis, & languida est. Cōtrā nobilitas sola cupiditate gloriæ, & laudis incēsa, turpitudinem ipsam omnibus malis peius odit, & libentissime pro republica, res magnas suscipit. Quod sapiens Homerus (cuius auctoritate sæpè & libentè vtor) multis in locis ostendit. Sic enim inducit Re-

LIBER PRIMVS. clxxij

gem vario sermone Græcos adhortantem, vt heroes & principes, laudis & dignitatis cōm-memoratione, ad certamen acuat: multitudi-ni verò, si metu mortis abscedat a pugna, vite cruciatum, atque necem denunciet. Vt igitur equi virtus, tum maxime elucet, cum prudētis equitis arbitrio gubernatur: vt animū tum rectissime constitutum arbitramur, cum vo-luntas rationis dicto obediens est: vt fami-liam tum demum saluam, & incolumem so-re putamus, cum diligentis patris familie im-perium sequitur: sic plebis salutem tum-

constitui, atque confirmari existimamus. Idem est, cum sui regendi arbi-trium, atque imperium, tanquā habent, non ad se, sed ad res, verē nobilitati tradiderit.

Y iij HFE

HIERONYMI
OSORII LVSITANI
DE NOBILITATE CI-
VILI. LIBER. II.

QVAE sit vis, & ratio nobilitatis, Ludouice Princeps, & quemadmodum ab ingenij diuinitate, virtutisque praestantia nata & alta summos honores consecuta est: & opinionem attullit antiquitati, genus clarum esse cum dijs sanguine, & affinitate deuinctum: quantis denique gloriae ornamentis, atq; praesidijs, in omnibus bene constitutis nationibus redundauerit: non modo fabulis, & exemplis ex omni memoria repetitis, sed etiam sacrarum literarum testimonio confirmamus. Deinde cum essemus oratione persecuti, quantum etiam conferat ad dignitatem generis vetustas: demonstrauiimus postremo, homines vere nobiles ad imperandum non solum natos esse: sed etiam plebem ipsam, tum demum pace, firmissimoque praesidio muniri posse, cum omnia sunt in clarorum hominum potestate.

I Sed quoniam nihil est in hac vita firmum, stabile & diuturnum: sed omnia sunt fluxa, ca
 duca,

LIBER SECVNDVS. clxxiiij

duca, & fragilia: fieri non potest, vt hoc generis ornamētum in perpetuum permaneat. Est itaque nobilitas mortalis, vt sunt pleraque bona mortaliū. Perinde igitur vt aliarum rerum sic etiam nobilitatis est quidam flos, & iuuenta: quam deinde maturior aetas excipit, & senium deinde consequitur: mors postremo sic occupat, vt ne vestigium quidem vllum appareat priscae nobilitatis. Alias itaque familias videmus ad laudem excitari, & incēdi, quae prius ignotae fuerant: alias maiorum gloriae vix tueri: alias magis, magisque lae: deinde precipites ad ima deuolui: postremo sempiterna obliuione deleri. Quod Glaucus Homericus Diomedis his versibus significat.

*Quid genus inquiris Danaū fortissime nostrum?
 Nam genus humanū est salis par, tepore verno
 Haec nunc fundit humani aur a leuis sibilus: illa
 Sylua vivens nutrit, renouat dū frōdis honorem,
 Sic genus humanū viget hoc nunc ex cidit illud.*

Ecquod modo vestigium intueri possumus antiquarum familiarum? Omnes Iulij, Fabij, Metelli, Scipiones, vna cum fortuna populi Romani ita sepulti sunt, vt si aliquis existat, qui se ab illis ortum asseueret, perinde irridetur, atque si Pythagorae somnium defendat. Post illa vero gentium nomina, quae supra me

Y v morau,

DE NOBILITATE CIVILI.

moravi, alia multa floruerunt, & intererunt: alia rursus extiterunt, quæ nunc iam omnino deleta & extincta iacent. Id autem duplici de causa solet accidere. Prima est naturæ conditio, qua sic comparatū est, ut nihil in sit in rebus humanis cōstans, & perpetuū: sed omnia ut paulo superius exposui, infirmitatis, & imbecillitatis plenissima: ita ut vel fortunæ telis in medio cursu obruantur: vel certe senio cōfecta, tandē interitu consumantur. Deinde vitia sunt in causa persepe, ut illud gentis lumē longe citius, quàm postulet ipsius naturæ cursus, extinguatur: ut illis accidere videmus, qui vino, & lustris obruant corporis valetudinem, & immodica luxuria, quasi quodam extrinseco veneno, mortē sibi ipsis cōsciscunt. Quo circa non alienum erit percurrere, quibus artibus nobilitas ipsa comparetur: sic enim erit facillimum intueri, quibus vitijs amittatur. Sed iam veror, ne sit hæc nostra disputatio, plurimum reprehensionis habitura, quod prima specie sibi non cōsentiat: propterea quod statueri principio videbamur, neminem esse nobilem, nisi qui fuisset illa stri genere susceptus. Quod si verum est, nec is qui est infimo loco natus ad nobilitatis splendorem aspirare poterit: nec qui amplissimo, nobilitatem sibi comparabat, sed à maioribus traditam omni cura

tuebitur.

LIBER SECVNDVS. clxxiij
tuebitur. Hæc sunt quibus adductus aliquis, fortasse orationem nostram inconstantia nomine vituperabit. Ergo verò is nullo modo sum, qui eos tantum ad virtutem natos esse credam, quos vulgo nobiles appellat: cum sit omnibus ad laudem cursus apertus, qui res magnas, & magnopere expetendas concupierunt. Id tamen discerni, plurimum instrumenti nobilitatem habere ad dignitatem: cuius tamen omnis ratio est à virtute petenda. Quæ admodū enim in semine causata esse scimus stirpium, atque arborum: sic etiam maiorum fatu, ingenerari plerumque posteris, egregie cuiusdam virtutis indolem suspicamur: quæ tamen tunc demum apparet, cum optimis studijs, & exercitationibus exultata est. Cum autem generis splendore ob id dicimus amplectendum esse, quod in eo frequenter virtus emineat, ipsam certe virtutem, vnicam nobilitatis effatricem, singulari studio colendam arbitramur: quæ tamē interdum à nobilitate deferri, ab hominibus nulla maiorum commendatione notis, magna cōtentione suscipi videmus. Nec enim semper verum est, innati nobilitati illam animi elationem, qua qui præditi sunt, in laudis studium ardentem incitari solent: neque id nos confirmare volumus: sed id quod frequentius evenit, in disputatione nostra

DE NOBILITATE CIVILI.

nostra ponendū esse duximus. Virtus tamen à nobilitate, splendore virtutis illustrata, hæc ratione differt: quòd virtutis laus in singulis cernitur hominibus: nobilitas autem, vniuersam gètem amplectitur. Poterit igitur aliquis homo nouus existere omni virtute cumulatus, qui ita versetur in studio dignitatis, vt inter omnes excellat: quia tamen in ea gète primus numeratur, non erit in numero nobiliū. Postquam verò in ea familia, multi exemplis illius incitati, in gloriæ cupiditatem incubuerint, tum demū elucere incipiet, illud nobilitatis eximie lumen. Primus igitur generosus, & magnificus, non tamè nobilis appellari solet: vt sit ea omnino differentia, quæ est apud Græcos inter eugeni & genaiò. Hoc enim ad animi præstantiam refertur: illud ad familiæ celebritatem. Vt igitur vnum, nò numerum, sed numeri principium dicimus: sic illum primum omnibus summis honoribus dignissimum, non nobilem, sed authorem, & principem nobilitatis existimamus: quod nomen haud equidem scio, an sit longe multumque præstantius. Quare perspicuum est, neque id falsum esse, quod antea fuit à nobis constitutum, & quod modo explicare ingredimur esse verissimum. Nem ille vir magnus, qui primus ingenium suum ad gloriæ studiū adiun-

xit.

LIBER SECVNDVS. clxxv

xit, quāuis nò appelleretur vulgo nobilis, cum tamen ingentem laudem sit adeptus, & virtutis insignia posteritate relinquat: videtur sane præclare iecisse fundamenta nobilitatis, atq; virtute sua omnem posteritatem illustrasse. Restat igitur vt videamus quibus artibus, hoc generis ornamentum, ab illo principe generis comparetur. Ijs certe, vt breuissimè dicam, quibus conseruatur. Est autem dictum, nobilitatem esse genus maximis virtutibus ex cultum. Eas autem virtutes authore viro doctissimo Aristotele, maximas appello, quæ se ad ciuilem statum, & hominum salutem accōmodant: & quibus societas hominum, & vitæ quasi communitas continetur. Qui autem in stitutis domesticis, & optimis moribus institutus est, is bonus vir rite haberi solet: nondū tamen sibi. ijs artibus, egregiæ dignitatis laudem pariet, si eas non contulerit in communis vitæ societatem. Si enim tantum nostræ ipsorum causa nati essemus, satis esset ad summam dignitatem, nostros animos rectè componere, & familiæ nostræ prospicere. Cum autem natura nos ad reliquos homines iuuandos impellat, & exuscitet: is videtur munus sibi delegatū omni ex parte præstitisse, cuius studiū erga rem. pub. magnis in rebus perspectum fuerit. Non quidem, vt illa boni viri

virtus

DE NOBILITATE CIVILI
 virtus sit vllō modo contenenda : nam si non
 tota, aliqua certe reipub. pars, nempe illius do-
 mus & familia, eius consilio conseruatur. Sed
 cum intra domesticos parietes continetur, ne
 que sese vltcrius effundit, haud videtur illis
 amplissimis honoribus valde digna, qui tri-
 buuntur illis, quorum virtus latissime patet,
 & rempublicam vniuersam amplectitur. Nec
 enim vnquam tanta fuisset hominum consen-
 sio ad paucorum virtutem diuinis laudibus
 ornādam, nisi cernerēt vniuersi, se illius ope-
 ra fuisse magnis in rebus adiutos. Ergo civili
 tantum disciplina, ad istam nominis clarita-
 tem perueniri poterit.

xj Huius autem disciplinæ præcipua quidē
 pars est iustitia, in qua virtutis maximus splē-
 dor inest. Eius enim admiratione cōmoti, ini-
 tio mortales oēs opes certis hominibus detu-
 lerunt. Sic enim, cum de iustitia quæritur, di-
 sputari solet: fuisse quoddam tempus, cum ge-
 nus humanū vitā in syluas, & agris nullo cet-
 to more traducebat: nullā colebat religionē:
 nullam humanitatis officium tuebatur: nihil
 deniq; ratio, vel disciplina, sed pleraq; vis, &
 furēs animi impetus administrabat. Cum igitur
 latrocinia, atq; caedes infinitæ fierent: & ij
 qui viribus plus valebant, affligerent imbecil-
 liores, essetq; omnis vita malis innumeris cir-
 cumuenta:

LIBER SECVNDVS clxxvj
 cumuenta, omnes ij, qui iniuriam acceptant
 grauiorem, confugio ad præsidium ali-
 cuius præstantis ingenio viri, in quo lumen
 æquitatis elucere perspexerant. Is cum mise-
 ros & supplices in suam fidem receperat: stu-
 diumque suum extinguendi atrocitatis, reprimē-
 deque cedis, & iniuriæ vindicandæ de-
 clarasset, & potentes cum tenuioribus pari
 iure retinisset, eueniebat, vt omnes qui ortū,
 & securitatem amabant, omnia vitæ præsidia,
 in eius virtute, & imperio cōstituta putarent,
 quem animaduertebāt, esse iustitiæ laude flo-
 rentissimum. A iustitiæ igitur fonte regia po-
 testas orta est: hinc optimates, & principes
 extiterunt: hinc prima nobilitatis principia
 nata sunt: nec vllum omnino genus clarita-
 tis, aut antiquius, aut præstantius hac Regum
 natione reperitur, qui primi virtute sua hu-
 manam vitam excoluerunt. Horum diuinita-
 tem admiratus Hesiodus, Reges à Ioue pro-
 creatos esse, in Theogonia scriptum reliquit.
 Quæ opinio fuit etiā ita à multis usurpata, vt
 cum gentile deorum existimarent, qui virtu-
 tis huius præstantia clarus esset, Aëcus enim,
 Minos, & Rhadamanthus, iustitiæ magnitu-
 dine, filij Iouis habiti sunt. Qui etiā, vt est in
 fabulis, ymbris date iura dicuntur. Adeo ne
 apud inferos quidem, putauit antiquitas, vl-
 lam

DE NOBILITATE CIVILI

lam multitudinem sine gravitate legum, & se-
 veritate iudiciorum, permanere vlla ratione
 posse. Pittacus ille Mytilenæus, ijs æquitatis
 artibus, ad imperij fastigium peruenit. Quod
 etiam Numæ Pompilio Romæ accidit. Hoc
 enim iustitiæ, & æquitatis studio dignus est
 omnium suffragio iudicatus, qui secundus à
 Romulo clauum teneret. Quid referam hic
 Lycurgum, Draconem, & Solonem? vt inte-
 rim illos vetustiores omittam, Mercurium, &
 Phoronem, & reliquos, qui cum leges, & iu-
 ra describendo, salutem suis ciuibus attulif-
 sent, amplissimos honores sibi quæsierunt, &
 nobilem stirpem in multos annos propaga-
 runt. Quod autem nullius virtutis laus illu-
 strior esse possit, vel hoc indicium facit, quod
 reliquæ omnes, si non sint cum iustitia cõiun-
 ctæ, nullâ possunt habere commendationem:
 hæc autem, etiam à reliquis seiuncta, suam
 semper retinet dignitatem. Hoc autem innu-
 meris exemplis intelligi potest: ego tamẽ bre-
 uitatis causa, duobus ero contentus. Aratus
 enim Sicyonijs, cum nullus imperator esset,
 eam tamen est gloriam iustitiæ pulchritudi-
 ne consecutus, vt cum omnibus summis im-
 peratoribus sit omnium iudicio conferendus.
 Qui dum vixit, bellum sibi cum omnibus ty-
 rannis, & improbis ciuibus suscipiendum pu-
 tauit.

LIBER SECVNDVS. clxxvij

tauit: nec vllum pro legum defensione reful-
 uit vitæ periculum. Aristides autem qui hunc
 multis annis præcessit, iustitiæ integritate tan-
 tum laudes est assecutus, vt neque Themisto-
 cles tantis rebus gestis, apud Athenienses cla-
 rior haberetur. Ex quo intelligi potest, nullâ
 esse viam ad amplificationem honoris & glo-
 riæ cerciorem, neque quæ maioribus orna-
 mentis gentem aliquam afficiat.

iii Post iustitiam, ea magnitudo animi quæ
 cernitur in periculis, ad summum laudis fasti-
 gium, & meritò quidem euecta est. Magnum
 est enim mortem contemnere, & pro dignita-
 te, atque salute omnium vitam libenti animo
 profundere, nec vllum patriæ vitæ periculum
 denegare. Iccirco omnes ferme, qui ad glo-
 riam incensi sunt, in rei bellicæ studium præ-
 cipuè incumbunt. Priscis etiam legibus, apud
 omnes bene constitutas nationes, plurimum
 honoris huic virtuti semper attributù fuit: vt
 scilicet ea gloriæ cupiditate, omnes alacrius
 arma caperent. Contrà vero, ignauiæ, atque
 formidini, per multa probra fuerunt, legibus
 prudentissimè constituta. Apud Macedones
 erat olim lege sancitum, vt qui nullum hostẽ
 in acie cecidisset, castro publice cingeretur
 Apud Seythas, nemini licebat in sacris epulis
 en cuculatum proculum accipere, qui nullum

DE NOBILITATE CIVILI

in re militari virtutis signū dedisset. Amazonibus non erat concessum vlla conditione nūbere, nisi prius hostem pugnando interemissent. Solon autem statuit, vt eorum liberi, qui pro patria diuicando mortem occubissent, de publico alerētur. Quod etiam fuit in multis alijs ciuitatibus valde prudenter vsurpatum. Sapienter enim ab ipso Solone Græciæ sapientissimo existimatum est: reipub. salutem, premio, & poena cōtineri. Hac enim improbi & facinorosi coercentur: illo autē splendida ingenia, ad percipiendā virtutis studium, quodam animi impetu concitantur. Diuinitus igitur à priscis legislatoribus institutum est, vt in quocunq; hominum genere ista virtus cluxisset, multis insignibus atq; titulis ornaretur: cōtrā verò turpitudine, & ignominia omni dedecore, & publica cōtumelia afficeretur. Hoc autē cū legibus instituebant, nihil aliud efficere videbātur, quā ad nobilitatis splendore vni omnibus aperire, qui essent egregijs virtutibus exculti: turpes autē, & nimium formidolosos homines, etiam si in amplissima familia nati fuisset, nobilitatis ordine more. Quid autem de Romanis loquar? Ecquis enim tot equestres imagines, tot coronas murales, castrenses, ciuicas, triumphales, enumerare valeat? Ecquis tam multa

virtutis

LIBER SECVNDVS. clxxxviij

virtutis insignia atque laudis ornamenta poterit explicare, quā multa Romanorum legibus fuerunt olim virtuti militari proposita? Ergo minime mirum est, si ciuitas illa, ad tantam imperij magnitudinē peruenit, in qua virtus tam multis honoribus, & præmijs afficiebatur: ad quorum cupiditatem, non modo nobiles, verum etiam multi è plebe, ita vehementer exarserūt, vt nullum pro reipub. vitæ periculum recusatēt. Atque (vt ex innumeris paucos ad modum recenseam) duo Decij plebij quidem fuerunt: propter tamen singularem animi virtutem, amplissimum honoris gradum in reipub. consecuti sunt: qui tandem pro salute patriæ, victoriæ sese libētissime deuouerūt. L. Marcius, ille qui reipub. Romanam in Hispania collapsam restituit, humiliter genere susceptus erat: virtute tamē est ascensus, vt ad summos honores, atq; gloriam perueniret. Quid hic referam M. Portium Catonem virum insigni virtute: atque singulari sapientia clarum? Quid M. illum Marcellum, qui primus Hannibalis impetum repressit: omniaque eādem virtute vinci docuit? Quid fortissimum illū Marium, & sexcentos alios, humili loco natos, qui tamen propter virtutē militarem, & imperatoriam, ascenderunt ad honores amplissimos, posterisq; suis nobilitatis

Z ij

DE NOBILITATE CIVILI

tatis gloriam pepererunt. Hinc etiam hæc nobilitatis insignia, quæ nostris etiam temporibus circumferri videmus, ortum habuere. Nam cum aliquis operam egregiam in bello præstitisset, erat illi ab imperatore cōcessum, ut nobilis haberetur: & insigne virtutis gestaret aliquod, per quod nobilitaret genus, & posteritatem ad similis facti memoriam excitaret. Alij igitur tot castella depicta gestant, quod illi generis principes pugnando cœperunt alij circulos, aut quidnis aliud pronumero hostium, quos in prælio aliquod durissimo interfecerunt: alij ut fortasse ostenderent, se lucem rebus patriæ afflictis attulisse, stellis scuta distinxerunt: alij denique alia assumpserunt, quibus virtutis suæ memoriam proderent. Hæc omnia eo pertinent, ut facilius intelligamus, semper huic virtuti fuisse aditum apertum ad summam totius generis claritatem.

iv. Multi etiam liberalitate, & magnificentia, illustria sanè claritatis fundamenta iecere, dando, largiendo, amplissimisque beneficijs complures ciues obligando. Sic enim priscus ille Tarquinius, exul & ignotus, Romæ clarum nomen est adeptus, & ad regni fastigium peruenit. Hoc etiam magnificentiae ratione, isto multo antiquior Pelops, barbarus & advena, in ea Græciæ parte, quam à nomine suo Peloponnesum

LIBER SECVNDVS. clxxix

ponnesum appellavit, rerum summam tenuit. Atque ut etiam recentissima commemorem. Cosmus Medicis, huiusq; nepos Laurentius, tantum hac liberalitatis laude præstiterunt, ut & Florentiæ principatum, & apud omnes nationes, amplissimum dignitatis nomen obtineret. Nec est enim vlla virtus ad nobilitatis conditionem accommodatior, neq; quæ maiores amicitias, & studia maiora pariat, atque conseruet: sine quibus, neque suas opes firmare, neq; gloriam vllam cōsequi quisquam potest. Hoc autem mihi secum videtur ij, qui nobilitatem tradiderunt, esse virtutem generis cum abundantia pecuniæ. Nam cum hæc vna laus beneficentiæ videatur esse propria nobilitium (sunt enim eorum plerique propensiores ad benigne faciendum) & eam laudem nemo possit adipisci, qui non sit auxilio pecuniæ instructus, existimarunt viri doctissimi, pecuniã ipsam tanquam liberalitatis materiam, in definitione nobilitatis ponendam esse. An recte ea definitione vis & natura rei fuerit explicata, mihi nime laboro: dummodo ex ea etiã intelligitur, esse hanc virtutem ad gloriam comparandam, & totius generis ornamentum consequendum apprimè necessariam.

v. Multi etiam & nostra, & priscorum memoria, tum eloquentiæ magnitudine, tum etiã

DE NOBILITATE CIVILI.

iuris ciuillis prudentia, sunt ingētem gloriam adepti. Eiusmodi enim artes inter eas numerantur, quę merito semper in repub. plurimū dominantur sunt, & sine quibus ciuillis status non potest diu permanere. Frustra namque sunt foris arma, nisi res sint domi, consilio, & pacis artibus constitutę. Sunt præterea multi, qui vel principum gratia, vel liberę ciuitatis consensu, in nobilitatis ordinem asciscantur. Hoc autem prima specie, minime videtur veritati, atque rei naturę consentaneum. Nobilitas enim, aut nititur opinione: aut virtute, & moribus constat: aut natura simul, & industria continetur. Opinioni leuitatem semper graues homines pro nihilo habendā putarūt: virtutis laus nobis ipsis pariēda est, nō alium de sumenda: generis autem, & naturę vis, ea est, vt minime principū imperio scēdi possit. Neq; enim est facilius principum beneficio ex ignobili, nobilem quemquam effici: quam ex stulto sapientem, ex clingui disertum, ex igniuo impigram, & audacem. Quod etiam in dandis ciuitatibus considerari potest. Nā si ciuis est natura (vt multi suspicati sunt) nulla ratio est, cur in ciuitatē recipiatur hospes, & peregrinus. Vnde Gorgias Leōtinus Larissęorum principes irridens, quod multis exteris hominibus ciuitatem donarent, dicebat, perinde

LIBER SECVNDVS clxxx

inde atque opifices, ē quouis materia cōficiūt mortaria, aut quid vis aliud generis eiusdem: ita esse quosdam Larissęorum artifices, qui ē quouis hominū genere, Larissęos ciues effingerent. Attamen neque Gorgię sententia, neque aliorū qui simili ratione regū, & principum benignitatem intercludi cupiunt, mihi prebari vnquam poterit. Nam cum omnes qui paulo elatiore animo præditi sunt, ad vir autem, honoris & glorię cupiditate incenduntur: si honoris spem debilitare velis, virtutis omnino studia extingues, quę erat incitāda, & inflammanda. Quia quidem re, nihil omnino ciuili disciplina magis aduersarium est. Huc enim leges respicere, hoc omnibus bene constitutis nationibus propositū esse debet: vt homines magnarum rerum cupides, quamuis sint sæpe numero sua sponte adiuvandam rep. incitati: glorię tamen cupiditate, multo vehementius ad publicę salutis studium inflamment. Nam & ea ratione, maxime firmari possunt opes ciuitatis, & iuris æquabilitas conseruari. Quid enim esset indignius, quā nullum præmium propter magna merita, claris in repub. viris esse constitutum? Aut quod præmium excogitabis, quo virtuti satisfieri aliqua ex parte possit, præter hoc dignitatis, & glorię? Quid deinde magis regium est,

DE NOBILITATE CIVILI

magisq; magnificum, quàm virtuti debitum dare testimonium, & titulis honestate dignitatem: vt hoc modo, tum iustitia cōseruetur, tum etiam complures in studium virtutis acrius incitētur? Nec enim princeps, vt iam ad illa respondeamus potest efficere, vt vilis, & abiectus animus, ad nobilitatis claritatē perueniat: quæ videlicet nō gratia parta, sed à natura profectu, & optimis exercitationibus exulta sit. Potest tamē generosum, & inuictum animum, splendidis titulis exornare. Quod quidem non solum honestum est, & rationi cōsentaneum, sed ita necessarium, vt ea re, salutē Reipub. contineri existimandum sit. Authoribus quidem maximis, & regendæ reip. scientissimis, ad istam sententiam vti possem: sed ego vnum tantum Platoni adhibebo: apud quem Socrates in tertio de Rep. libro, cum fabula quadam de hominibus armatis è terra editis, ad patriæ caritatem, & mutuam inter se beneuolentiam, ciues impulisset: tum deinde, sic institutum sermonem continuauit. Audi, inquit ille reliquam partem fabulæ. Omnes qui in eadem ciuitate viuitis fratres estis. Sed Deus cum vos informaret, ijs quidem, qui nati & apti sunt ad imperandum, aurum immiscuit: ijs autē, qui principibus in communi saluto defendēda operam nauant,

argentum:

LIBER SECVNDVS. clxxxj

argentum: agricolis autem, atq; reliquis opificibus, æs & ferrum. Ita sit, vt cum ab eodem principio ortum habeatis, vobis similes plerumque generetis. Euenit tamen, vt ex aureo parente, interdum argētea soboles nascatur: ex argenteo aurea. Et similiter omnia ab alijs vicissim oriuntur. iubet igitur Deus, vt principes ipsi, primum atque præcipuè, adeo magnam curam suscipiant inuestigandi, & inspiciendi, quid in animis liberorum suorum immixtum sit, vt nihil omnino diligentius animaduertant. Quod si æneum aliquid, aut ferreum instum in filiorum sensibus inspexerint: non impediatur misericordia, quo minus illis, munus eorum naturæ conueniens assignent: & ad opifices, aut agricolas dimittant. Sin ex illis aliquid aurifus aureum, aut argenteum extiterit, honoribus afficiant: & alios quidem ad vrbes custodiam, & imperium alios autem ad vrbes auxilium, & militiam euocent. Infideatque in eorum mèribus fuisse olim oraculo prædictam, ciuitatem tuam omnibus bonis euertendam, cum ea ferri, aut æris custodie commissa fuerit. Hæc Plato de principis officio, per Socratis personam disputauit. A quo reliqua omnia præclare, illa postremo diuinitus dicta sunt: omnes ciuitatis opes funditus interituras, cum æs & ferrum,

Z. v hoc

DE NOBILITATE CIVILI.

hoc est ingenium humile, omnique virtutis præsidio nudatum, reipub. gubernacula tractanda susceperit. Ob id igitur non solum homines industria, & ingenio excellentes, ex agris ad vrbis custodiam euocandos, & nobilitatis ornamenti afficiendos, sed etiam amplissimo genere natos, si de generes extiterint, in intimam turbam conieciendos esse statuit. Hoc autem tantam vim habere putat ad reipub. stabiliendam, ut summa quadam religione, cum ab omnibus, tum vel maxime, à principibus ipsis, quasi diuinam legem, ad hominum salutem constitutam conseruandum esse censeat. Quod si verum est, omnia ornamenta quæ cogitari possunt, virtutis excellentiæ debent: princeps qui Socratem audire voluerit, eos qui indigne patiuntur virtutem, in quocumque hominum genere exiteat, omnibus ornamentis illustrari: omnium primos in agros deportandos, armentisque præficiendos esse decerneret. Nam si virtutis studio ipsius reipub. salus atque dignitas continetur, is certe qui virtuti aduersatur, reipub. opes infringit: & communem ciuitatis gloriam labefactat. Ut igitur in institutum sermone redcamus, non potest princeps efficere, ut abiectus animus, atque demissus ad rerum maximum gloriam alpiret. Potest tamen, magnum animum, & excel-

sum

LIBER SECVNDVS. clxxxij

sum debitis ornamentis afficere. Itaque non tam eribuit nobilitatem: quam iam præclare institutam nobilitatis ratione, & singularem animi magnitudinem, egregiæque virtutis aut artis præstantiam, honoribus debitis honestam & illustrem reddit. Idcirco, cum antecedunt merita, tum hæc grauissima principum iudicia rite cõsequuntur. Aliter vero non erit ea nobilitas: sed inanis nobilitatis species, succo & quibusdã medicamentis illita, & opinione tantum multitudinis confirmata.

vi Cum igitur manifestum sit, æquitatis laude, virtutis studio, & beneficentia, & ijs artibus præterea, quæ semper in bene moratis ciuitatibus floruerunt, nobilitari genus, facile palam fiet, quibus vitijs, hæc generis claritas extinguatur. Is nempe, quæ virtutibus illis aduersantur. Quis enim (ut expositum est superius) plerumque cõtingat, ut qui sunt honesto loco nati, non mediocri sint ad virtutem indole: sit tamen interdum, & frequenter quidem, quæ esset utile rebus humanis, ut aut à clarissimis viris degeneres oriantur, aut saltem illud naturale bonum, quod animis nobiliū innatit, vitio prauæ consuetudinis intercat. Itaque cum aliquis adeo malis moribus imbutus, & praua cõsuetudine deuinctus est, ut nullam honestatis rationem ducat: ipse se in tenebras abdit

& gen-

DE NOBILITATE CIVILI

& gentem claram, quantum potest, obscuram & ignobilem reddit. Quemadmodum igitur æquitatis studiū multū nobilitatem comparauit: sic iniquitas iniuriæ indignæ in multos mortales contumeliæ, quam plurimos honoris possessione deiecerunt: cuius quidem rei, calamitosi omnium ferme tyrannorum exitus testes esse possunt. Nec enim illis solum vita eripiebatur, & dignitas: sed omnibus, qui erant illi sanguine cõiuncti: ita vt magna pars illorum eodem supplicio necaretur: reliqui vero fortunis omnibus spoliati, necem quidẽ exilio vitabant: non tamẽ ignominiam & dedecus effugiebãt. Vt enim hic nihil dicam de Phalaride, omnium tyrannorum crudelissimo, in quem vniuersa Agrigentinarum multitudo impetum fecit: vt eos etiam qui similibus morum immanitate fuerunt, prætermittam: certe Pristratidæ non alia ratione principatum amiserunt. Nec enim Armodius & Aristogiton, tantum patriæ liberandæ studio, quantum iniuriæ vlciscendæ causa, facinus illud egregium susceperunt. Cum enim Hipparchus Pristratii filius, Armodium adolescentem forma & moribus elegantem, quem perditissimè amabat, neque blandis sermonibus, neque magnis promissis, in stuprum illicere potuisset: iniuit secum rationem, quemadmodũ repul-

se dolo

LIBER SECVNDVS. clxxxiiij

siæ dolorem vlcisceretur. Venit interim dies, qua solennis quædam pompa erat Athenis celebranda: in qua delectæ virgines, sacra quædam calathis reposita, in capitibus patrio more sustinebant. Hic Hipparchus venisse tempus ratus, quo tempore posset Armodio dolorem grauissimum inurere, eius sororem, in earum virginum numerum adscribendã curauit. Deinde cum sacra fieri cœpissent, eandem, tanquam sacris illis indignam eiecit, vt facile appareret, non ob aliud ascitam fuisse, nisi vt eiecta, illam publice cõtumeliã acciperet, quæ in Armodium redundaret. Erat autẽ hæc apud Athenienses insignis iniuria: qua quidem offensus Armodius, re cum Aristogitone, cur erat in amore cõmunicata: & alijs locijs adhibitis, contra Hippiam Hipparchi fratrem, natu maiorẽ, qui tyrannidẽ obtinebat, cõiurationem fecit: & Hipparcho ipsi necem intulit. Hæc coniuratio quamuis tũc minime processisset, exercitauit tamẽ Athenienses ad Hippiam non longo post tempore expellendum, & libertatem recuperandam. Quid Tarquinij? nunquid non ea ratione Roma fuerunt exterminati, quod nihil iure, pleraq; violentia, & immanitate gerebant? Itaque cum Sextus Tarquinius patris nefaria scelerata imitatus, post multas iniurias, quibus Romanos

onerat,

DE NOBILITATE CIVILI
onerat, Lucretiæ per vim stuprū intulisset
cum patre, & fratribus in exiliū eiectus, sine
vlla dignitate, & cū dedecore vixit. Sic etiam
Zyonyfias posterior, cū principio nionis po-
ftea Timoleontis virtute fuisset propter intus-
fitiam, & improbitatem Syracusis expulsus,
Corinthi sordidam & ignobilem atatem exe-
git. Sic innumerabiles præterea, scelere & ini-
quitate, gloriam & imperium maiorum virtu-
te partum, sibi ipsis detraxerunt: & vniuersæ
posteritati tenebras offuderunt. Hic non am-
plius immorabor, cum nihil magis perspicuū
esse possit, quàm semper iniustitiæ scelus, ge-
nus obscurum atq; vile reddidisse. Quid de-
inde ignauia, & timiditate sceleris, aut turpius
fingi potest, & à vera nobilitate magis alienū?
Quid miserius, quàm formidine perterritum
à statu mentis ita discedere quemquam, vt ne-
que dignitatem tueri, nec vlla in re consistere
valeat? Neque libet exemplis omnia confir-
mare, cum illud constet multarum gentium
decora, propter animi imbecillitatē, & incon-
stantiam, de manibus elapsa fuisse. Iam quid
auaritiæ sordes persequar, & reliquas animi
labes? quibus id moluntur per sepe homines
summo loco nati, vt sibi dedecus & ignomi-
niā adiungant: illudq; generis ornamentum ita
conuellunt, vt nihil malle videātur, quam in-
tula n

LIBER SECVNDVS. clxxxiiij
urbam cōijci vilitimorum hominum?
Cum igitur manifestum sit nobilitatē, & na-
sci, & occidere solere: profecto vt illi vidētur
laudibus in cælum efferendi, quorum virtute
hic splendor generi comparatur: ita ij dignif-
simi certe sunt, quos oēs mortales odio per-
sequatur, quorum maculis, & turpitudinē, ce-
lebritas ista dissipatur, quando quidem neq;
generis indole, neque maiorum exemplo, ad
virtutē excitari potuerunt, voluptatis, & tur-
pitudinis vinculis impediti. Qua propter sūt
miseratione digni (si misericordia superbiæ
& stultitiæ tribui potest) quidam homines im-
periti: qui cum nulla ingenij laude floreat,
nulla vitæ dignitate, nullo amplitudinis fru-
ctu, ita tamen inani nobilitatis nomine sibi
blandiuntur, atq; si cælo delapsi fuissent. Mi-
seratione inquam digni sunt, qui se beatos &
florentes putant, cum tam multis animi mise-
rijs, & interdum etiam corporis agitentur.
Operæ pretium est autem videre istorum in
omni genere insolentiam: tunc autem maxi-
me, cum in regia versantur. Famulorum pars
antecedit: pars autem magno agmine subse-
quitur: ipsi vero ingressu, certis quibusdā
numeris vtuntur. Cum autem à sanitoribus
introducuntur, & omnia circum commouen-
tur, tum demum sese felices, supra quàm dici
potest

DE NOBILITATE CIVILI.

potest existimant Credo quod illic tandem, cōtagione plebis minime violatur. Nec enim quemquam fugit, in quantam religionem veniat, si quispiam eorum, qui sibi herōes videntur, nec omnino nati, sed à deo aliquo efficti, plebeio homini familiariter admixtus incedat. Cunctas religiones pollui clamabunt omnes, & omnia nobilitatis sacra funditus intrerit. Quid in inquit mihi placeam, quando in amplissima familia natos sum? Quin tu igitur geris animum isto generis splendore dignum? Tu dignitatem illam maiorum virtute comparatam, tuis scedis factis amisti. Illi magnitudine animi, integritate, & beneficentia circumsepti, aut maximarum artium disciplinis erediti, magnum in republica gradum consecuti sunt: tu contra timiditate, flagitijs, atq; sordibus, & omnium rarum inficitia, te ipsum in infamam turbam coëgisti. Quid est igitur in te, in quo possimus imaginem antiq̃ claritatis agnoscere? Qualiscumque sum inquit, illustri tamen genere natus sum. Numquam ne intelliges homo ineptissime, ornari virtute genus, neq; genere virtutem illustrandam: sed omnem generis dignitatem ex virtute querendam? Quid autem inanium est, hoc nobilitatis nomine, si virtutis ornamenta subtrageris, atque veræ gloriæ fructum? Virtute

autem

LIBER SECVNDVS. clxxxv

autem etiã à generis claritate seiuncta, nihil in vita præstabilis, nihil homini melius, nihil naturæ accommodatius: quæ per se splendet semper, & pulsa loco manet: nec vlllo in tempore potest dignitatis possessione deperdi. Sed quæ so videamus quæ tandem fructum feret istud nudum nobilitatis nomē, cū res publica in vltimum discrimē venerit armorum: aut domesticis seditionibus agritata fuerit. Ibi enim virtute & cōsilio res geretur: non fumosis imaginibus. Ibi saltē loco cedas necesse est isti novitati, quā tanto fastidio floccipendis, si longo rerum vsu, & virtutis præsidio firmata fuerit. Immo inquit, locum eundē semper obtinebo, in quo mei maiores collocati summa cum laude vixerunt: hi autē terræ filij in suis sedibus hæreant, & eas artes persequantur quas sciimus illorum parētes coluisse. Sapienter me hercle dictum, & lepide, vt in rebus turbidis & afflictis virtutem contemnēdo, & ignavæ nobilitati auscultando, scēde peramus. Sed velim intelligas aliquando, te conuivium indignum ijs facere, qui tibi præclara ista nomina reliquerūt. Nam certe ille tui generis auctor, & princeps, à quo priuū ista vestræ nobilitatis insignia profecta sunt, homo novus fuit. Cum igitur eos homines maledictis insectaris, qui tuis maioribus sunt simillimi: & ea pro

aa

b78

DE NOBILITATE CIVILI

bra ingeris, quæ possant in tuos retorqueri, nõ id tantum agis, vt dedecore tuo labem illorũ laudibus aspergas, verum etiam ingrate & impie te geris, dam illorum splendorem conuitijs extenuas, à quibus hanc speciem dignitatis accepisti. Sed horum iam magnifica verba, & ineptias omittamus, qui cū ab omni laude sint alienissimi, maiores suos in ore semper habent. Quibus congruit illud à Dionysiodoro Træzenio frequenter vsurpatum, quis patrem laudabit, nisi liber infelices? Ego vero germanæ nobilitati, quæ & ipsius virtutis stirpe generata est, & eadem virtute nitur, summum honorem haberi per esse puto. Istos autem qui nobilitatis fabulam frigide nimis, & insulse peragant, vellem omnium si bilis excipi, & theatro, perinde atq; dignissimi sunt explodí.

VII Posteaquam illorum vesaniam oratione compressimus, qui novos homines, industria, & virtute præditos maledictis insequuntur, cum ipsi sint omnibus flagitijs inquinati: nunc illa quæstio relinquitur, vtri sint anteponendí. Ij ne qui nullo domestico exæmplo iucitati, famam tamen virtutis egregiæ consecuti sunt, an illi potius, qui gloriam maiorum virtute quæsitam omni pectore conseruant? Est enim quæstio anceps, cuius vtraque pars, potest

LIBER SECVNDVS c[xxxv]

potest probabili ratione defendi. Potest enim homo nouus hoc pacto causam tueri suam. Ego nec vllis institutis domesticis, nec vlla maiorum meorum celebritate prouocatus in gloriam incubui: nec alienis opibus, sed mea ipsius virtute, id affectus sum, vt ad honores summos peruenirẽ, genusq; meum, quod antea in obscuritate latebat, illustraui: posteris autem meis, nobilitatis initium dedi, & egregiæ virtutis exemplum. Tu vero qui illustri loco natus es, plurimum instrumenti ad gloriam habuisti. Primum stimulabant te exempla domestica, & status ille, quem tui tenuerunt: deinde liberalis educatio, & institutio: postremo hominum expectatio: quæ omnia tibi quasi necessitatem attulerunt, vt virtutẽ coleres. Neque tanta est ea gloria, quam tibi peperisti, tuorum facta imitando: quantum illud dedecus fuisset, si domestica laudis studium turpiter omisisses. Vt igitur, atq; necessitate coactus magna gessisti. Mihi contra licebat in tenebris delitescere: præsertim cum omnibus illis instrumentis carerem, quæ magna tibi adiumentum attulerunt. Cum igitur non vlla necessitate adstrictus, sed amore virtutis impulsus, animũ ad res gerendas applicui: idque tam multis difficultatibus implicatus, summa cum laude præstiti: inuidiamq;

inimicam nouitati, virtutis prestantia superaui: nihil causa esse video, cui sit maiori nobilitati cedendum. Hæc homo nouus. Quid contra nobilis? Ergo tu me contratus omne, de possessione laudis deturbabis, tam multis ætatibus confirmata? Non vides hæreditatem eius gloriæ, quam mei maiores adepti sunt, non minus ad me pertinere, quam prædia: quam villæ: quam reliqua bona, quæ ad me, tanquam ad verum hæredem lege redierunt? Quid igitur obstat, quo minus huius dignitatis fructum, & mancipium, in meis bonis numerare debeam, eiusque possessionem omnino contentione tueri? Quod si ita est, iam vides quæ multis in locis, hæc laudis hæreditas fuerit amplificata, antequam ad me perueniret. Quoties enim accidit, vt aliquis meorum gentium pulchrum aliquod facinus susciperet, toties scito adauctum fuisse hoc dignitatis patrimonium. Omnia igitur meorum gesta, ad meam gloriæ reuocare possum: quandoquidem illorum vestigijs ingressus pugnauim, vt meorum decori non deessem. Tu igitur tantum virtute clarus es: ego non tantum mea sed etiam meorum. Quantum vero ad gloriæ domesticæ attinet, qua dicis nobiles ad virtutem necessario excitari: immo plerosque videmus, gloria parentum contentos quiescere:

re:

re: nec vltra quippiam moliri, quod satis habeat, frui laude labore alieno quaesita. Quorum consilium, vt reprehendat, id tamen liquet, nobiles homines, nulla tantum re, quantum animi elatione, & magnitudine ad res gerendas incitari. Hæc & alia multo plura possunt in vtrâque sententiam adduci: ita vt relinquatur ratio sane difficilis ad iudicandum, vter alteri sit præferendus, si videlicet vtriusque virtus æque late pateat. Nam si faciamus ipsius honestatis contentionem, virtutemque ipsam proprijs ponderibus examinemus, illius virtus esse videtur longe admirabilior, qui primus è familiæ obscuræ latebris emerit in lucem, industriaque sua laudem, & gloriæ consecutus est. Si vero vita fundis est aliquid tribuendum, eorumque memoria qui præclare de reipublica meriti sunt, quod & ratio postulat, & leges præcipiunt, est post illorum mortem omni studio conseruanda: ij qui secuti exemplum maiorum suorum, in gloriæ cupiditate incumbunt, non iniuria præferunt. Neque enim solum eorum industria, verum etiam paratum merita poterantur. Est igitur anceps contentio qua alij diiudicanda relinquo. Mihi enim satis est demonstrasse, id quod etiam fortasse sine vllius explanatione satis aperta est, omnem generis splendorem, & familiaritatem à fonte virtutis ortum habuisse.

Aa iij HIE.

HIERONYMI
OSORII LVSITANI
DE NOBILITATE
CHRISTIANA
LIBER. I.

NON erā nescius Ludonice Prin-
 cept inuictissime, cū has nostras
 cogitationes literis mandare in-
 stituissem, fore, vt hic noster la-
 bor in doctorum hominum vitu-
 perationem grauisissimam veniret. Quidam
 enim temeritatis & audaciæ nomine me con-
 demnabunt, quod tantam rem sim animo
 complexus, quantam vix homines exquisi-
 ta doctrina, præstantique ingenio præditi sus-
 cipere ausi fuissent: quosdam autem offendet,
 quod neque rerum magnarum tractatione,
 neque orationis ornatu, videbor suscepti mu-
 neris magnitudini aliqua ex parte satisfacif-
 se. Alij igitur in me prudentiam, alij vero in-
 genij, vim & acumen desiderabunt. Quibus,
 antequam in huius operis disputationem in-
 grediar, breuiter respondebo. Equidem, & si
 nunquam ita me ipsum amaui, vt mihi vel in-
 genij

LIBER PRIMVS. clxxxviii
 genij laudem aliquam, vel doctrinæ alicuius
 præstantiam assumerem: id tamen ingenui ado-
 lescentis, & in præclara studia incubentis of-
 fectum esse duxi, mediocribus rebus minime
 contentum, altissima, atq; vehementer ardua
 cōsectari. Nā ne ille summus locus est omni-
 no desperandus, & in medio non licebit insi-
 stere, nisi illi tantummodo, qui ad summum
 maximo animo contendet. Bene enim veteri
 proaerbio admonemur: vt ad rerum fastigia
 nitamur, si media tenere cupimus. Quod si
 nihil animo, atque studio complecti fas homi-
 nibus fuisset, nisi quod primum virium suarū
 imbecillitati conuenire putarent, neminem
 existimo vnquam, ad vllam artiū, non dicam
 perfectionem, sed ne mediocritatem quidem
 fuisse peruenturū. Nec enim Platonē ipsum
 opinor, cum primū sese ad scribendi studium
 applicuit, tantum de se sperasse, quantum po-
 stea periclitando, & audendo consecutus est:
 neq; Demosthenem, ingenio suo tantum ini-
 tio tribuisse, vt se fore aliquādo Pericle supe-
 riorem in animum induceret: neque Cicero-
 nem suspicatum fuisse, cum primum ad dicen-
 di studium excitatus est, sibi diuinæ cuiusdā
 & incredibilis eloquentiæ palmam referuari.
 Sed cum vis cuiusdam præstantiæ naturæ illos
 admoneret, vt ad multo maiora conarentur,

quàm quæ essent eo tempore viribus suis accommodata, summum illum eruditionis, & doctrinæ gradum cōsecuti sunt. Quid autem de ijs dicam, qui mediocri doctrina culti, & eruditi fuerunt? Potuissent ne illum ipsum locum obtinere, nisi supra vires suas audendo, se ipsos ad maximorum hominum imitationem ardentis studio contulissent? Nunquam enim tam bene cum rebus nostris agitur, ut eò quò cursum habemus, omnino feliciter appellare valeamus. Quo circa omnibus qui alicuius artis præclaræ laudē admirati fuerint summa cōtentione entendum est, ut non ad ea tantum, ad quæ peruenire cupiunt, sed ad altiora etiã contendant, quo tandē eò, quò cursum instituerat, facilius prouehantur. Cum sit igitur exploratum, neminē in aliquo numero esse posse, nisi summa studiosissime sequatur nō ij sunt in crimen audaciæ vocandi, qui cōnatum adhibēt, ad maximas res suscipiendas, immo potius, illorum, qui id nō tentant, ignauia, atq; desidia est summopere reprehēdēda. Nec me illorum oratio à scribendo deterret, qui genus aliud dicendi vberius, & ornatus, quàm id, quod p̄ro ingenij nostri imbecillitate possumus in hac disputatione sequi fortasse requirent. Nā si ea tantum, quæ à nobis augeri literis, & illustrari queūt, tractare concessum

sum

sum fuisset: nemo vnquam scribere aggressus esset, ea, quæ nō dico verbis exprimi, sed nec omnino concipi mente, atq; cogitatione possunt. Quis enim tanta diuinitate ingenij, aut tam admirabili dicēti facultate præditus est, ut de Christiana pietate, & religione, de sanctissimis Christiani nominis mysterijs, in quibus magna ex parte nostra versabitur oratio: postremo, de Deo Optimo Maximo differere pro dignitate valeat? Atqui, tantum abest, ut ij qui statim initio, rerum magnitudine franguntur, & hoc timore debilitati, se ad alia quæuis potius, quàm ad Christianæ dignitatis ornamenta stilo celebranda conferunt, verè eundem diæ sibi laudem asciscant: ut etiam, in reprehensionem interdum impietatis incurrant. Omnes itaque, qui aliquid de litteris consecuti sunt, & in veræ pietatis studium fuerunt ardentius incitati, hoc animo semper extiterunt, ut scelus inexpiabile ducerēt esse, ingenium suum, ad res alias excolendas, quæ ab horrenis à dignitate Religionis, adiungere: cum tamen viderent, nulla quātūvis admirabili eloquentia, posse res tantas, tamque diuinas explicari. Multa igitur ab illis relicta sunt ingenij monumēta, partim oratione culta, partim etiam horrida & impolita, plenissima tamen grauitatis, & ardentissima pietatis

Aa v significata

significatione commendata. Quin etiam mul-
 ti ex illis omnes dicendi festiuitates, & oratio-
 nis lumina, tãquam res leues atque pueriles,
 & religionis dignitati parum cõsonans negle-
 xerunt. Quocirca, minus est nobis laboran-
 dum, si conata efficere, & quo iam dudum cu-
 pit animus, adspirare nõ possimus: cum & re-
 rum magnitudine, & summorum hominum
 exemplo, & auctoritate de sendamur. Illud au-
 tem admonere superuacaneum est, incidere
 sæpe multa in tractatione rerum sacrarum,
 in quibus non facile est tueri latini sermonis
 elegantiam: ijs præsertim, qui non sibi duris-
 simas quasdam leges inposuerunt, & animi
 sensa clare, & impolite, potius quàm obseu-
 re, & eleganter expromere malunt. Nec eni-
 m uere or, si uerbum aliquod interdum in ijs li-
 bris barbarũ, aut peregrinum posuero, quod
 tamen si ex sacris literis deproptum, quin
 ea res mihi apud equos iudices fraudi sit futu-
 ra. Sed inepte facio, Princeps Ludouice, qui
 aliorum iudicium formidem in eo libro, quẽ
 ad te unum scribo. Nec enim est mihi dubiũ,
 quin hæc nostra qualiacumque sint, magis ex
 animo quo scribuntur, quàm ex aliquo scriben-
 di artificio ponderanda existimes. Quamquã
 id quidẽ facio audacius singulari tua humani-
 tate, & cõmemoranda beneficentia prouoca-

tus.

tur. Cum enim libellum quẽdam de nobilita-
 te ad te misissem, nulla quidẽ elegãtia, neque
 doctrina perpolitam: illud animi mei in te ar-
 des studiũ tibi nõ ingratũ cecidisse, nõ solum
 munerib⁹ in me collatis ostẽdisti, uerũ etiam
 quod lõge pluris facio, perhonorifico sermo-
 ne declarasti. Nec enim possum dissimulare,
 me, quãuis minime laudis auidus sim, non ma-
 ximo tamen gaudio tum cumulatũ fuisse,
 cum nõ dubitarẽ, quin tanti principis, tamq;
 diuinis uirtutibus ornati testimonium, omni-
 bus dignitatis ornãmētis, ad gloriam antecel-
 leret. Primum itaque, amore quodam religio-
 nis incensus, deinde studio amplitudinis tuæ
 concitatus, aliquid multo implius cõplexus
 sum, de quo, in ijs tribus libris disputarem. Et
 quamquam de nobilitate inscripti sint, longe
 tamen diuersa ratio est, quam in præsentia se-
 cutus sum, ab ea, quæ commentarijs illis no-
 stris continebatur. Illic enim de naturali tan-
 tum uirtutis indole, in certis gentibus eluce-
 te disseruimus: quæ si excitetur, & exercita-
 tione confirmetur, perficit illum naturalem
 generis splendorẽ, quam nobilitatem appel-
 lant. In quo quidem sermone, cum primum
 dialecticorũ more nobilitatem definiẽtes,
 & in partes tribuentes, eius vim & rationem
 explicare conati essemus, tum de illius origi-

ne,

DE NOBILITATE CHRISTI.

ne, & antiquitate diximus, ab heroicis vsq; tēporibus omnē veterem memoriam repetentes. Postremo cum nobilitas, vt humana omnia, sit bonum varium, & cōmutabile, quibus artibus id generi lumē accederet, quibus contrā vitij, extingueretur, ostendimus. Omnis autē nostra disputatio, eō pertinebat, vt demōstrarem, nobilitatē, virtutis radicibus innixā sustentari: virtute vero fracta, atque debilitata concidere.

I Sed quoniam, omnis illa virtus, in qua tum magna ex parte nostra oratio versabatur: quāuis habeat speciem amplam, & illustrem, non tamen attingit illam perfectam virtutis rationē: sed in ciuili quadam exercitatione consistit, humana magis opinione celebrata, quā vero illo, diuinoq; lumine sanctitatis illustrata: visum est mihi, altius repetito principio, inuestigare quā vim habeat vera, perfecta q; virtus: vt vlla scilicet perfecta, possimus intueri, vbi cōsistat perfecta illa, omnibusq; numeris absoluta nobilitas. Cum enim generis claritas à virtute nascatur: cōsequens est, vt eam tantum magnā, & verā generis claritatem existimemus: quæ ab illa certa, atq; constanti virtutis ratione profecta fuerit, quæ scilicet non ostentatione, sed veritate tuetur dignitatem. In hoc igitur opere, primum illam virtutem, quæ

LIBER PRIMVS. excj

quæ constat opinione, à vera virtute distinguentes, illius nobilitatis ornāmēta quæ diuino munere Christiano generi concessa sunt, explicare conabimur. Sed cum virtutis vis intelligi nō possit nisi fuerit ante cōstitutum illud vltimum omnium bonorum, ad quod omnia vitæ cōsilia referēda sunt: siquidem virtus nihil aliud est, quā certa via, atque directa, dirigens ad illud summum omnium rerum expetendarum: cum igitur virtus sine vltimi finis explicatione intelligi non possit: principio aggerdicimur explicare, quod sit illud humani generis vltimum, ad quod destinati natura sumus, & vnde honestatis vniuersę ratio defluxit, & in quo summum hominis bonum continetur. Nobilitas enim virtute spoliata, ne intelligi quidem potest: virtus verò nisi in verum finem respiciat, nulla censenda est: ita sit, vt nisi summi boni ratio penitus nota fuerit nulla nobilitas cōstare queat. Deinde, cum generosi animi, atq; magnifici sit, alta contueri, & infima omnia negligere: certum est, eum tantum nobilem, & splendidum dici debere qui summum aliquod bonum, & excellens intuetur. Ne finis igitur istius ratione, itē de generis humani conditione & dignitate, postremo de illius ruina & occasu, in hoc primo libro scribere institui, vt sic tandem aditus ad hominis

DE NOBILITA CHRIST.

hominis perditæ restitutionem, & nominis Christiani decus, mihi comparem. A te vero Princeps Clarissime peto, ut ea animi lenitate, singularique, & propemodum diuina benignitate, qua tuos omnes semper fuisti profectus, hæc scripta nostra recipias. Satis enim magnū præmiū arbitrabor esse meis laboribus perfolutum, si intellexero hoc meum erga te in hoc scribendi genere studiū, tibi nõ profus inuicendum contigisse.

¶ Vt igitur ab eo principio ordiamur, satis constat, omnes mortales in aliquem finem respicere, quo proposito in actiones incūbunt. Hunc autem vltimum finem, vno ore omnes appellant vitam beatam, florentem, atq; felicem, omni genere mali vacantem, & omnib; bonis affluentem. In quo tamen insit ista felicitas, fuit semper inter mortales summa, perpetuaq; diffusio. Quali enim quisque animo præditus est, talem de summo opinionem aucupatur. Principio enim, qui se totos corpori dedi derunt, neque cernere oculis potuerunt pulcherrimam sui partem, ij vel in diuitijs, vel in corporis voluptatibus illud vltimum ponendum esse statuerunt. Partim enim existimabant, facilitatem omnium commoditatum affluentia contineri, easque commoditates, quas solas intelligere poterant, ijs diuitiarum opibus

LIBER PRIMVS. cxciij

opibus parari videbant: partim, cum nullam maiorem suauitatē sentire potuissent, ea, quæ sensibus dulcem motum affert, ipsamque felicitatem, omni genere suauitatis completam esse ducerent, voluptatem corporis omni studio complexi sunt. Qui autem erant grauiore aliquo morbo corporis, aut fortunæ iniuria vehementius oppressi, in corporis integritate, aut in illius mali depulsione, quo acrius urgebantur, summā vitæ beatæ consistere statuebant. Horum autem omnium error, & inscitia, est execranda magis, quàm verbis & oratione refellenda. Quis enim non videt, eorum amentiam, qui cum & animo & corpore constemus, alteram tantum sui partem, & eam quidem longe multumque inferiorem, nobisque cum belluis communem amplectuntur: alteram vero, quæ formam & speciem diuinæ mētis habet, nihil pendunt? Sunt deinde alij (ut ab isto hominum genere turpi, & abiecto discedamus) elatiori animo præditi pauloque acutius videntes naturæ vim, qui honores & dignitates omni diligentia consecantur. Est enim nobis innatum splendidum quiddam, atque magnificentum, appetēs honoris, & principatus, quod in ijs qui excelsa animo sunt, apparet facillime. Isti tñ primum in eo graui tererrant, quod ex imperitæ plebis opinione

pendent:

DE NOBILITA CHRIST.

pendent:& in insipientis multitudinis rumorē veræ laudis pulchritudinem inesse constituant. Deinde quòd honores, & imperia tanquam vltimum vitæ præmium, & finem spectant. Illud enim vltimum bonum, cõstans, fixum, & stabile, nõ varium, fragile, & caducũ nec in quo vanum vulgi testimonium dominetur, ponendum est. Deinde qui conuenit in eo finem collocare, quòd nunquam per se expecti contingat, sed semper ad aliud referatur? Videmus autem omnes qui ad rem publicã accedunt, tribus maxime de causis honores ambire. Quidam enim, vt potestate maiore præditi, omni genere voluptatis, & in omnib^o vitæ commodis potiuntur: alij deinde vt virtutis nomen obtineant, valet enim plerumq; ciuili prudentiæ, ac egregiæ virtutis opinio, in eo, qui est in maxima dignitate cõstitutus. Sic enim vulgo homines opinantur: nõ temere fuisse honores illos ad quempiam delatos: sed propter aliquod virtutis insigne meritum. Postremo qui melius instituti sunt, ob id petunt sæpe numero magistratus, vt in republica gerenda, omnibus illis virtutibus quibus ornati, & instructi sunt, magnificentissime perfuãtur. Nam qui iustitiæ, integritatis, & constantiæ fructũ capere concupierit, non aliud de poterit vberiorē colligere, quam ex eo dignitati

LIBER PRIMVS. cxliij

dignitatis gradu, in quo nõ sibi solum, sed ciuib^{us} vniuersis, in maximis rebus vsui esse possit. Cum igitur quidã, vt possint facili^o cõmodis, & voluptatibus expleri, quidam verò vt virtutis nomen aucupentur, alij postremo vt sese in studio virtutis exercent, seruiunt honoribus: imprudentissime faciunt, qui in illis vitæ finem collocãdum esse putant. Si quidem finis vltimus nõ aliò refertur, sed omnia propter finem expetuntur. Quocirca voluptates, corporis integritatem, & reliqua eiusmodi, in infimum honorum ordinẽ (si bona illa appellanda sunt) conijcienda putemus. Honores verò, non ambitionis studio, sed ratione cõsuetur interdum, vt quam plurimis prodesse possimus: nõ vt in illis vitæ præmium constituamus. Sed iam istas multitudinis opiniones omittam, vt ad eorum sententias, qui se vitæ magistratos esse professi sunt, gradũ facere possim. Non tamen ad omnes. Effet enim infinitum, persequi tam multas opiniones, quàm multæ philosphorum monumẽtis, & literis mandata sunt. Illos autem omnino prætermittam, quorũ sententiæ nullo modo discrepant à multitudinis opinione. Nempe qui cum se flagitijs inquinassent, nihil aliud turpitudinis tenebris obcæcati videre poterũt, nisi quod ad voluptates corporis, atque commoda per-

tineret. Cyrenaios igitur nescio quos Hieronymum Rhodium. Aristippum, & qui vtriusque sententias complexus est. Epicurum præteribo. Nec enim digni sunt, qui veniât in numerum eorum, qui doctrina & ingenio sunt præstantes existimati.

ut Ut igitur ad philosophos veniamus, satis constat Academicos, atque Peripateticos, triplicem bonorum rationem posuisse. In primo ordine illa collocant, quæ animum perficiunt. Quæ quidem rursus in duo genera diuidunt. Alia liquidem mentem instruunt, ad plurimarum rerum scientiam: alia vero voluntatem, ad omnem virtutem, quæ prudentiæ moderatione gubernatur, erudiunt. Secundo loco ea numerant, quæ pertinent ad corporis perfectionem, & incolumitatem. Postremo ea bona, quæ fortuna, & casu proueniunt, in infimum ordinem conijciunt. His autem omnibus bonis in unum collatis, compleri vitam beatam putant: ita tamē ut virtutem, vel virtutis usum, precipue amplectantur: opes vero vel corporis, vel fortunæ ita retineant, quasi quasdam virtutis satellites, atque ministras: quæ illi ad nutum adsint, & sine quarum operis, existiment haud quaquam commode posse, fungi suo munere virtutem. Felicitatem vero ita definit summus, & doctissimus vir Aristoteles. Est inquit animi actio,

secun-

secundum maximam virtutem, per omne vitæ tempus suscepta. Virtutem autem maximam, sine illis, vel corporis vel fortunæ bonis exerceri posse, minime censeat. Nec is illo modo est, qui vitam beatam dici debere putet, eam quæ aliquando est in maximis mœrores, & calamitates peruentura. Statuit itaque, ut omnes vitæ actiones illuc respiciant, ut animi virtutes egregiæ cõparentur, deinde reliquis bonis ita circumfluat is qui beatus esse studet, ut neque vitæ cultus, & virtutis officium propter inopiam deferatur: nec ipsæ fortunæ & corporis facultates, ad aliud prius quam ad decus & honestatem referantur. Hæc autem cum ad humanam vitam aptissime dicta esse videantur, ita sunt omnium ferme opinione comprobata, ut nulla vnquam sententia à pluribus recepta sit. Nam & virtuti primas defert, cuius splendore, homines bene instituti maxime ducuntur: & cum reliqua bona vel corporis, vel fortunæ haud contemnenda putat, popularis efficitur. In qua tamē opinione, quam multa vitia sint, facile perspiciet, qui rem ipsam diligentius animaduertet. Maxime virtutis usum in vita diuturna, perfici vitam beatam putat. Age iam videamus, quæ tandem sit ista virtus vite felicitatis effectrix: aut quibus studiis eam nobis comparauimus, quibusque notis honestatem,

ab honestatis simulatione distinguemus. Mihi enim nõ venit in mētem suspicari, vnde virtus intelligi possit, nisi prius vltimi boni rationē perspectam habuero. Nec enim virtus aliud est, quā rationis perfectio ad vltimum vitæ consequendum. Rationem vero perfectam, tunc inquirunt esse, cū instar eius qui aliquò sagittā, aut hastam collimat: ita ratio aliquem finem propositum, tāquam signum inuictur, in quod dirigas omnes actiones. Nullo igitur modo virtus percipi potest, nisi comprehenso, & percepto fine: quod etiā Aristoteles ipse decreuit: quandoquidē, antequam de virtute disputaret, vltimi boni rationē explicare aggressus est, vt scilicet illo cōstituto quæ vis & natura virtutis esset, quidq; posset efficere cerneretur. Quod tamē præstare non potuit. Quæro enim, quod sit summum illud bonum, cuius vt compos efficiar, omnes sint mihi subeundi, & excipiendi labores. Hic mihi omnia bona enumerat, cuius copia vitam beatam cōtineri putat: & primo loco omnia virtutis officia. In hoc quidē præposterū esse manifestū est: finē ex virtute cognosci, nõ ex fine virtutē. Sed demus id, vt tandē quid virtus sit dispiciamus. Virtus inquit, est constans animi affectio, consilio parata consistens in quodam medio, eoq; recta ratione cōstituto.

Longius

Longius quæso progredere, nõdum enim virtutem video. Quæ tandem est ista recta ratio quam in virtutis definitione posuisti. Ea inquit alio in loco, quæ nullis tenebris impedita, facile eum finē cernit, ad quæ sunt omnes actiones vitæ referendæ. Rursus me ad finis inuestigationem reuocas, quæ vt probe tenerem, ab illo ad virtutis considerationem me reieicisti. Quid quæso aliud est, in orbē circumferri, si hoc nõ est? Virtutem eam esse ponis, quæ dirigit ad finem. Rursus ita finem describis, vt mihi prius vim virtutis cognitam habeamus, quid finis sit, ne suspicari quidem possimus. Hæreo igitur, neq; quid virtus sit, neque quorsum ferat, intelligo. Sed vt ista spinosiora linquamus, videndum est, num ea felicitas quem posuit Aristot. eiusmodi sit, ad quā valeamus aliquando peruenire. Nam si ea est, quæ neque parabilis est, neque alicui contingere potest, propter rerum humanarum incōstantiam, & imbecillitatem, quæ fructum vitæ communi feret ista beatæ vitæ descriptio? Præterea, cum omnia quæ sunt in rerum natura, fere semper suum finem assequuntur, vehementer absurdum est arbitrari, solum hominem, cuius causa omnia quæ videmus oculis creata sunt, numquam suum finem adipisci, quod est Aristoteli necessario confitendum.

Bb iij Cum

Cum enim summum bonum in hac vita ponit, & eam vim fortunæ tribuit, vt eius aliquo grauiore cursu, possit obtineri instituta felicitas: id videtur statuisse, omnes mortales esse sepe miseris. Quis enim est, cui data sit immunitas eorum malorū, quib⁹ hanc vitam oppressam, & afflictā videmus? Ecquis, inquam, est adeo liber, & immunis, quin grauissimis interdu malis vergeatur: vel saltē nō extimescat eas clades, quibus vita beata, si modo illa beata est appellanda, corrumpi & amitti potest? Omnes enim mortales, ista conditione nascuntur, vt magnam vitæ partem exigant, in lachrymis & mœrore, infinitis malis, & calamitatibus implicati. Nec ex omni hominum memoria, aliquis vnquam inuētus est, cui non multis partibus plura mala, quàm bona contingerint. Solon ille Græciæ sapientissimus, inter rogatus à Cræso Lydiæ rege, quem putaret esse beatissimum, Tellurē quendā Atheniensē retulit, qui in patria florente, liberos & forma, & viribus excellētes susceperat: & postremo mortem clarissimam pro patria dimicans oppetiērat. Annumerauit etiam Cleobin, & Bitona Argiuos: qui cum egregio pietatis officio erga matrē functi fuissent, à vita digressi sunt: eum mater à Iunone, cuius erat sacerdos, precata esset, vt illis largiretur, quod

quod maximū homini præstari posset à Deo. Fuit illis igitur (vt ferūt) mors, præmium propietate constitutum. Hos ille tres, qui è corpore excefferant, beatos esse censuit. Nemi- ni vero, qui in vita maneret, id concedi posse confirmauit. Longo enim tempore, inquit ille, multa quæ volumus, aspicere, & perpeti opus est, neque dies sequens, idem omnino affert, quod attulit antecedens. Omnes igitur homo d Cræse est obnoxius calamitati. Tu mihi quidem opibus abundare, & multis nationibus imperare videris: Illud tamen, quod à me quæsieras, nunquā tibi tribuendum putabo, nisi prius audiero, tecum dignitate, vitæ spiritum extremum edidisse. Nec enim ille qui plurimas diuitias cōgestas habet, illo qui in diem viuit, beator esse potest: nisi eadem fortuna, rem bene gerentem, ad mortem, vt que sequatur. Hæc teneo Solō. Cuius verba si perpendas, intelliges plane, ne illos quidem tres, fuisse illius sententia beatos. Sed cum vir insigni sapientia clarus, in communes hominum miseras inspexisset: cum ijs actum esse præclare existimauit, qui antequam grauiore clade, aut gramma premerētur, à vita discessissent. Non itaque molestijs omnibus vacuos extitisse, beatos tamē præ omnibus alijs fuisse, quos in vita cernebat innumeris dolorib⁹

intercludi iudicabat. Quemadmodū inquitū futurum fuisse beatum Priamum, si nō ita diu vixisset. Non quidem quōd in ætatis flore, omni doloris acerbitate caruisset. Fuerat enim captus ab hostibus, multasque iam in ea ætate calamitates hauserat. Sed quia morte abstractus fuisset, ab omnib⁹ illis cladibus luctuosissimis, quibus postea fuit, miserime circumuentus. Nō vidisset inquit, Hectora ad Achillis currum religatū trahi, sacras eades suorum sanguine funestari, ciuitatem vniuersam crudelissime vexari, diripi, & incendi: omniaq; sanguine, & incendio misceri, & reliqua, quæ in illis heroicis calamitatibus recēsentur. Sic igitur illi tres cōparatione habiti sunt felices, quōd morte pestifera, illis grauissimis malis, quibus ij qui diu viuunt, assidue cōsistuntur, erepti fuissent. Qui potest igitur in ea vita suamū bonū esse, & qua quā primum discedere, sit diuinum beneficiū? In primis itaque celebratur vulgatissimum illud Sileni responsum, nempe optimum nō nasci: proximum vero, quam primum ad mortem ire. Quod quidē rectissime dicitur, si ad communes vitæ miseras, & acerbissimos casus spectes, nec in alium finē respicias. Memorāt esse quandam in Thracia gentem, quæ infantes in lucem editos, mœror e & lamentis exci-

piat:

piat: suorum vero funera, tripudio & cantu prosequantur. Initijs enim vitæ, tãquam maiorum omnium principio, lacrimas existimāt conuenire: morti vero, tanquam miseriarum fini gratulationem. Sed quid plura in hęc sententiam disputo? Non modo enim antiquorum testimonijs, sed etiam nostræ memoriæ infinitis exemplis perspici potest: neminem vnquam fuisse, qui nō sæpissime curis, angoribus, periculis, innumeris morbis, & calamitatibus premeretur. Colliguntur a viris doctissimis, pauci admodum, qui vulgo omnia mortalium beatissimi putabantur, quales fuerunt Metellus Macedonicus, Cæsar Octavius, L. Sylla, & pauci admodum præterea. Horum autem varias casus, & ancipites persequentis, & ea mala, quibus sæpissime agitati fuerunt, enumerātes, ostēdunt facillime nobis humanæ miseræ gravitatem. Nam si ij qui fortuna valde secunda vsi sunt, huius vitæ acerbitates effugere non potuerunt: quid erit de reliquis omnibus existimādum, qui sunt omnium confessione miseri? Quōd si fortuna sit alicui adeo propitia, vt omnia vitæ commoda in eū conferat, hunc semper videbimus tragicos exitus, & vehementer calamitosos habere. Quod accidit illi Polycrati Samio, qui cum summa felicitate, per omne vitæ tempus vsus

Bb v fuisset:

fuisse tãdem hostium prodicione, vita & fortunis omnibus fuit spoliatus. Quid hic Cyri mortem? quid Cambyſis exitum? Quid Magni Pompeij tristissimam eãdem referam? Quid alios innumerabiles perceseam, materiam præbentes ad grauissimos luctus etiam in tragædijs & fabulis excitandos? Cum ipsa vita communis fateatur, nihil in tertis esse homine calamitosius. Si igitur quod Aristoteli placet, ista bona vel corporis, vel fortunæ, ad beatæ vitæ cultum requiruntur, & mala contraria vitam miseram efficiunt, nemo certe beatus esse poterit. Nemo est enim quin grauissimis interdum malis vrgeatur, vel saltem, quod idem valet, ea quæ possunt homini cœnare, noctes & dies non formidet: instar eorum, qui describuntur apud inferos.

*Quis super atra silex iam iam lasura cadent i
Imminet assimilis.*

Frustra igitur vir tãtus operam suam consumpsit, in eius beatitudinis explicatione, quam possunt quidẽ optare multi, nemo tamen assequetur. Quod si tantum ingenium, tantam industriam, tantum in explicanda rerum natura studiũ fefellit, quid in vita sequẽdum esset, minime mirum est si reliqui quorum neque simile acumen fuit, neque par indagatio ne veritatis industria, lapsi, & decepti sunt, quales

quales Stoci fuerunt.

III Horum autem princeps Zeno, virgravis & cõtinens, & qui vt sibi quidẽ videbatur, cũ aduersus doloris stimulos, & fortunæ fulmina solius virtutis armis egregie tectus esset corpus omnino contempsit, omnẽq; felicitatẽ animi bonis terminauit: ea tamen dicit, quæ à nullo viro sapiente, qui non esset eidem sententiæ consecratus (sit enim sapiens, vt multa non animi iudicio, sed cõstantiæ causa defendantur à multis) ea igitur dicit, quæ ne ab eruditis probantur, & irridentur ab indoctis. Vult enim vt sit animus ita constantia fundatus, & cõstitutus: vt ne tantulum quidem vnquam commoneatur. Nefariam enim facinus existimat, angere dolore & solitudine, gratia aut misericordia flesti, impelli cupiditate, ira, odio, aut aliqua perturbatione mētis incitari. In hoc autũtatu, omni motu vacante, quã Greci hapatheian appellat, summũ bonũ contineri putat, ita, vt qui illum fuerit assecutus, sapiens, Rex, atque beatus sit existimandus: reliquos omnes tãquam stultos, feruos, & omnibus malis inquinatos cõtemnit, & pro nihilo ducit. Principio autẽ summum bonum in humana dignitate collocare, ita vt nullo dolore corporis, nulla grauiore calamitate, omissa illa virtus à beata vita deficiat, est hominis splendi

DE NOBILITA. CHRIST.

de magis, & magnifice, quã sapienter & vere differētis. Nam cum animus ipse sit natura li amoris cõiunctione corpori deuinctus, fieri certe nulla sapientia põt, quandiu ista con iũctio manet, quin corpore doloribus oppref so, animus cõficiatur ægritudine. Si igitur re- Æ centent Stoici, animũ ægritudine occupa tũ, in miseria esse: fateãtur nec esse est, si nõ ve ritatẽ extorquere, & sensibus vim afferre ve- lint, neminem quantalibet sapientia præditum in totius corporis doloribus esse beatũ. Nam si sensus nihil ad nos pertinerent, corpusque ipsum nõ esset hominis pars, tunc potuissent cuius homini mediocri probare, eum cuius corpus vtatur, nihilominus tamẽ esse beatum. Cum autem animo & corpore cõstemus, qui possumus quamdiu hæc vita manet, summum bonum id existimare, quod alteram tantum nostri parte amplectitur, alteram vero in ma- lis deserit? præsertim cum natura ita cogente, ipsa mala corporis, in animum redundant? Sa- pienter enim à viris doctrina, & ingenio præ stantibus est existimatum, iram, & cupidita- tem, fuisse animis nostris à natura vtiliter in- fertas: vt animi ipsi corporum, quorum cu- stodes esse debent, salutem consularent. Vt sci- licet cupiditate salutaria corporibus appetere- rit: ita vero nõxia, & incõmoda popullaret.

Cum

LIBER PRIMVS. cixc

Cum igitur secundum naturã sit ira & appe titus: necesse est, cum aliqua species maximi boni, aut extremi mali, animis nostris obuer sabitur, vt animi ipsi maiori quodam impetu concitati, vel in bonum alacrius ferantur, vel malum vehementius formident. Cum autem formido, vt de alijs motibus fileam, cogente natura in animũ inuaserit: ipsam Stoicorum felicitatem, quẽ in indolentia consistit, facilli me dissipabit. Iam vt suis argumentis omnia conficiant, quid tãdem ex eorum decretis, ad humani generis vtilitatem transferre possu- mus? quã vitam omni ratione labefactãt, cum omnes motus nostris animis innatos, & qui- bus ad virtutem interdum aciuimur, euellunt radicitus. Quã facile id sit omitto. Nemo est enim qui nesciat, id humanã naturã repu gnare: & qui stuporem illum, quem Stoici ap- pellat tranquillitatẽ, animis iniicere volent, eos nõ hominis bonum cõstituere, sed omnẽ solum humanitatis extinguere, & sepelire. Id igitur quod notum omnib⁹ est ommittamus: & quã salutaris ea sentẽtia sit hominum cõ- tibus, inspiciamus. Hostium nunciatus aduer- tus ciues terret vehemẽtius. Omnis igitur ci- uitas metu turbata in maxima cura versabi- tur, quo possit illud malũ à se depellere. Prin- cipes ciuitatis consilio & auctoritate, cõmu- ni salutem

DE NOBILITA. CHRIST.

ni salutē prospicient, iuuentutem in armis cōtinebunt, præsidia disponent, reliqui omnes pro se quitque sedulo efficiēt, quo illā extēnam vim, quam quidem malum, & id non me diocre esse statuunt, à finibus arceant. Vir autem ille magnus, & grauis, in ea totius patriæ formidine, nullo modo is erit, qui priuato gētio publicum negotium anteferat. Cur enim se, leuissimorum hominum causa, à sapientiarū studijs abducat? nullo modo faciet. Immo in eo ciuitatis vniuersæ tumultu, constantiam illam suam retinebit. Irridebit intērim, atque contemnet eorum hominum leuitatem, qui id tāquam malum formidēt, quod nulla ratione in malorum numero sit habendum. Iam vero cum vrbe obsidione cingi viderit, & summis vndiq; viribus oppugnari, risum tenere non poterit: animaduertens ciues suos trepidare metu, cōuolare, huc & illuc discurrere, omnia periclitari, quo tandē à mœnib⁹ hostium impetū repellant. Immo in quiete, tunc nō opinione mali cōmotus, sed animi iudicio ductus, in hostiū castra irrūpet armatus. In quē finem quæso? nec enim vir sapiens quicquā temere efficiet, nihil nisi magno cōsilio aggrediatur. Cuius igitur rei gratia actionem illam suscipiet? an vt suis ciuib⁹ afflictis aliquid opis afferat? At ciues suos nō alijs

LIBER PRIMVS

alijs malis opprimi putat: nisi errore opinionis & inanitate. Id autē cuius specie territos animaduertit, nullo modo in malis numerat: & quamquam asperum esse fateatur, non tamen eiusmodi, vt pro stultorum opinione sit extimescendum. Lente igitur, & negligenter; nō acriter, & animose certamen illud sibi putabit esse subeūdum. Quis igitur erit fructus huius magnificæ sapientiæ? Aut in quo tādē loco animi excelsi, & inuicti lumē ostendet? Illum opinor exitum fabulæ spectabit, vt cum ciuitatem funditus euerit, omniaq; agi, & ferri viderit, ostēdat se nullo dolore frangi, & debilitati, seq; in seruitute Regem, in omnium rerum inopia copiosum, in dolore beatum, in ærumnis florentem esse iactabit. Id etiam vt probeat, & stultitiam, in qua vna summum malum ponit, suis detrahat, cōtorta & aculeata sophismata, quasi medicinā illius inanissimę opinionis adhibebit, quibus probeat, mortem exilium, egestatem, arbitatem, contumeliam, & seruitutem nō esse in malis habēda. Omnia certe (vt verum fateamur) magnifica & excelsa, sed quę nullum omnino fructū ferant hominum cōmunitati. Nec enim isto modo sapiens impendentem belli molem prudentia præcauebit, nec præsentem acri animi impetu propulsabit. In reb⁹ inquietis ciuilib⁹ vsui esse poterit,

poterit. In quibus? in publicis ne? quomodo eū reipublicæ præficias, qui nullum vel in faciendis legibus, vel in iudicijs exercendis, rerū discriminē nouit, neq; minore supplicio plectendum esse statuit eum qui deliquerit in re leuissima, quam qui parenti necem per summum scelus intulerit. Quid autem dicam in priuatis? Hunc speres impelli posse, ad homines miseros, & afflictos excitandos, qui misericordiam fracti animi seruitutē esse cōstituat? Quomodo autem flagitiosos homines acrius insectabitur, aut virtute excellentes ardētius amplectetur, is qui nullō vel odij vel amoris sensu ducitur? Quid autem (vt vno verbo dicam) rebus humanis vtilitatis inueniet is, qui se hominem obliuiscitur: humanæque naturæ sensum repudiat? Cōmōtiones enim animi, ratione refecundæ sunt, nō radicibus euellendæ. Illud enim & salutare est, & in prudentiæ potestate situm, hoc autem, neq; fieri vllō modo potest, & quamuis fieri potuisset, nō est adeo optabile & expetendū. Omnis enim virtus frigida nimis & languida est, quæ non existit ex animo maximis industriæ stimulis commoto, & concitato. Nam cum omne officiorum genus ab animo conformetur, nihil poterit fieri acriter, animose, vehementer, ab eo, cuius animus ardore quodam non fuerit incitatus,

incitatus, & non mediocriter incensus. Quod autem pro concessio sumunt, omnem animi motionem esse rationi cōtrariam, nemo facile dabit: cum videat ipsam rationem cunctis animi affectionibus leges imponentē, & quousq; sit progrediendū, diligentissime præcipientem. Ratione itaque irascimur interdū, odio aut amore ducimur, misericordia fleamus, timemus multa venientia, præsentia vero cum dolore sustinemus, inflammamur studio gaudio etiam efferimur, & exultamus. Quæ quidē affectiones cum sese offerunt longius, recta ratione frenantur & cohibentur, numquam tamen penitus extinguuntur. Non semper igitur animi commotio, rationi aduersatur: immo sæpe numero sequitur rationem. Vt igitur in mari, non ea tranquillitas optanda est, in qua ne minima quidem aura fluctus commouentur, sed illa potius, in qua, nauis à puppi secundis ventis impellitur: ita in animo desiderandus est mediocris animorū status, quibus celeres cursus & certi dirigantur. Atq; vt prudēs, & alacris agitator, nō semper equum à cursu sustinet, sed aliquando longe sæpius admotis calcatibus immittit: sic etiam ratione concitantur animi appetitus, quo regeramus alacrius. Quod tandem igitur est istud summū bonū, quod nulla ratione parari

Cc potest,

potest, & quamuis posset nullam tamē salutē rebus humanis afferret: In eo vero quod disputant, (sola virtute vitam beatam perfici, nō videntur animaduertere, quæ sit istius verbi vis. Beatū enim nisi expletū, & in suo genere cumulatum, nō intelligi quidem potest. Quæ autem vis, humana industria & studio comparata, in infinitā illam multarum & maximarum rerum cupiditatē, natura mentibus humanis insitam explere, & satiare valet? Quæ questio virtute (vt alia omittam) ardens illud veri visendi desiderium, quo maxime anguntur ij qui sapientes haberi volunt, minues atque lenies? Quis vnquā fuit, qui omnes artium disciplinas, omnes naturalium rerum causas, omnē reipub. gerendæ prudentiam teneret, atque perciperet? Omnia naturæ obscuritate inuoluta sunt, neq; fuit vnquā questio adeo prompta & facilis, de qua non fuerit inter doctos homines, summa perpetuaq; dissensio. Illa etiam quæ tractamus, & in manibus habemus, atq; a deo nostri corporis & animi naturam explicare nequimus, quod facile ostendit, quam tenui ex parte nos rerum scientia cōtingat. Quo pacto igitur sapiens acquiescere in virtute potest, cum omnium sciētiarum cupiditate flagret, nec ea tantum quæ cernit oculis, sed multa etiā quæ voluit animo, com-

prehecu-

prehendere cupiat, ipse vero, ne minime quidem alicuius rei naturam penitus notam habere? Illum vero perfectū animi statum, tunc fore putandum est cum animus ipse, ita completus omnibus bonis erit, vt nihil amplius requirat. Relinquitur opinor, nullo modo posse in virtute ista nuda, quā Stoici exornāt beatæ vitæ summā consistere, cum nec in illa sint omnia, quæ ad humanā vitam, & cultum pertinent, nec animus ea sola contentus esse possit, præsertim cū ea cupiat, ad quæ quidem nullis humanis opibus vnquam perueniet. Omnia nāque humana, siue illa extrinsecus adueniant, siue in corpore sita siue mentem instruant & exornēt, parua & angusta sunt, animus autē ita natus est, vt semper aliquid immensum & infinitū desideret. Faciliusq; Actus incēdium stilla extinxeris, quā ardentē illā cupiditatis sitim, nostris animis innatā, satiare possis. In quo quidē non sunt improbi reprehendendi, quod infinita cupiāt, sed quod improba cupiāt. Illud enim insitū est in natura, hoc vero proficiscitur à consuetudinis deprauatione, & improbitate. Siquidem nec is qui dignitatem acri animi studio pretendam putat, modum in rebus honestis expetendis, sibi ipsi conlītuat. Fingamus autem aliquem ea felicitate præditū quam solam Zeno po-

Cc ij fuit,

DE NOBILITA. CHRIST.

fuit, ita ut sit, omnium humanarum artium genere cultus, & eruditus, omnique; virtutum comitatu circumseptus. Addamus huic, si placet ea bona quae sunt in corpore, & extra corpus, quando Academicis, & Peripateticis visum est, ista tamquam virtutis instrumenta minime negligenda esse: qualia sunt vires, pulchritudo, integri sensus, firmitas valetudinis, & reliqua generis eiusdem: deinde opes, & facultates, generis decus, & honores, filij omnibus rebus florētes & ornati, amici denique magna amoris conspiratione consentientes. Postremo si videtur, ut Epicuro obsequamur, demus operam, ut omnibus exquisitis voluptatibus animo & corpore potiatur, cuique doloris acerbitate atque metu, quantum humano consilio provideri potest, liberemus. Huic fortasse dices, nihil deesse vel ad dignitatem, vel ad vitam cultum & elegantiam, vel ad voluptates. Verum si ab isto quaras, an praeterca aliquid desideret, clamabit, si verba fingere non vult, se tantis istis commodis quibus affluit, minime contentum esse. Hunc Zeno vexabit contumelias, eumque miserum, atque dementem esse statuet, vel eo solum nomine, quod illam effrenatam cupiditatem, & immensam non cohibeat, quodque in tantis opibus, inopem se esse fateatur. Cui tamen qui iudex equus fuerit,

LIBER PRIMVS. cclij

rit, ignoscendum putabit. Nam ut illius animus in eiusmodi bonis acquiescat, quod fieri nulla conditione potest, nec enim si omnia humano studio parata in animum conijcias, illius capacitatem expleueris, ut id tam non fieri posse concedamus, immortalitatis certe desiderio noctes & dies cruciabatur. Istud inquit non est fas optare sapienti: qui ita se suis finibus tenet, ut omnes actiones non cupiditate, sed natura metiatur. Quasi vero immortalitatem cupere, sit transire naturae fines: aut quicquam sit magis humanae naturae consentaneum. Unde igitur tanta cura insita est hominibus, eorum quae post mortem futura sunt? Unde & procreandae sobolis, & nominis propagandi desiderium? unde illa quae splendidis ingenijs innata est, sempiternae gloriae cupiditas? Non aliunde certe, quam ex immortalitatis studio. Nam dum videt homo, animal scilicet mentis & intelligentiae pariceps, nihil recte beatum appellari, quod non sit constans & eternum, & omnia quae amitti, & eripi possunt, esse a felicitatis ratione longe aliena, mortem formidat, & ad immortalem vitam, flagranti cupiditate, & naturali quodam animi impetu concitatur. Cui dum diffidit, se versat huc & illuc, & in eam cognitionem totus incumbit, ut quaecumque; ratione possit, sese ab

Cc iij inte

DE NOBILITA. CHRIST.

interitu vindicet. Alius igitur operam dat, vt filium sui nominis effigiem, tamquam alterū se post mortem relinquat. Alius in eo pugnat vt e logijs, ingenij monumentis, rebꝰ à se præclare gestis, sui memoriã, quã maxime diuturnã efficiat. Alius ædificijs magnificentissime extructis, id molitur, vt se memoriã hominum commendet. Quod satis indicium facit, omnes naturæ admonitu mortem perhorrescere, vitæque perpetuitatem omni ratione concupiscere. Cum igitur vitam conservare nequeant, omnibus enim mors patitur impedit, calcandaq; semel via lethi (vt inquit Horatius) dāt operam, vt aliquam saltem imaginem vitæ, post mortē tueantur. Quo tandem igitur pacto eueniet, vt nō perturbetur metu mortis animal immortalitatis cupidissimum? Quod si nullius cupiditates finire, & terminari in hac vita possunt: nec enim sic potest, vt finem facias cupiditati, nisi quæ concupieris adipiscere, facile constāt, ad maiora magnificentioraque natos esse nos. Ob idque nō posse animos nostros, ijs bonis quæ sunt in hac vita satiari, quōd oīa minuta sint, & angusta, præ his, in quæ tacita naturæ cupiditate ardentem incitatur. Ad horū autem honorū cognitionem, quæ sola summa & omnibus modis expetēda sunt, duplici ratione, peruenimus.

LIBER PRIMVS. cccij

mus. Nam primum ipse nostri animi appetitus facile viam aperiet, deinde oīgo illa, atq; fōs, vnde defluximus, multo clarius id quod quærimus indicabit. Nec enim alium vnicuique rei finem propositum esse putandum est, quàm cum, in quem natura nōr omnino deprauata fertur, nec altum peti à nobis debet finis beate viuendi, quàm vnde viuendi sumpsimus initium.

v. Primum igitur quæ sit humanæ mentis appetitio cōsiderandum est. Videmus autē omne genus humanū alperuari dolores, consecrari etiã voluptates, opes & facultates caras habere, scientiarū cupiditate flagrare, quas si multi propter segnitie non attingūt, admirantur tamē omnes atq; suspiciunt, eūque, qui claris finis artibus fuerit institutus, dijs simillimum iudicant. Deinde cernimus vniuersos homines allici virtutis, & dignitatis splendore: ita vt improbi etiã, & petulantēs; ipsa honestatis pulchritudine moueantur: in flagitioque deprehensi erubescāt, malintque se iustos & moderatos haberi. Denique, sic omnes nati sunt, vt non vno tātum bonorum genere, sed omnibus simul expleri cupiant, omni que metu & ægritudine vacare. Deinde vt omnia illa summa bona sint, & immortalia, ardentem expetunt. Hoc autē iam quid aliud est, quàm

deorum conditionem postulare? Dei est enim proprium affluere maximis & æternis bonis, suaq; virtute & sapiëntia gaudere, & ab omni mali cõtatione segregatum summis, perpetuisq; voluptatibus perfundi. Qui igitur omnibus summis bonis fruit cupit, eaq; vt perpetua sint, ardentè expetit, se quasi in deorũ numero reponi vult. Quid hic dicam de studio religionis vniuersis hominibus innato, quo summi rectoris numẽ omnes quacunque ratione & reuerētur, & amant, seque ad illius cupiditatem aspirare, multis & certissimis signis testificātur? Nūquid non satis indicat inesse nobis cœleste quiddam, atque diuinum, cuius impulsu, à terris excitari cœlestia atque diuina suspicimus? Nec est enim quippiam in omni genere rerum, quod cupiat aliquid, nisi naturæ suæ fuerit ac commodatum. Si vero quisquam ita se corporis voluptati constringendum dedat, ita suspiciat humana, vt nihil ad cœlestia diringat, hunc tamen habere in se aliquid diuini, vel ex eo facillime apparet, quod nullis voluptatibus, aut opibus satiari potest. Ita vt nullæ vniquã diuitiæ Cræso satis fuerint, nullũ voluptatis genus Sardanapalo satis fecerit, nullæ res memorabiles in rebus bellicis effectus illã inexplabilem glorię sitim, qua flagrabat magnus Alexãder extinxerit

rit. De quo est illud verissime dictum.

Vnus Peleo iuueni non sufficit orbis.

Quod satis arguit, nihil in terris inueniri, quod animi magnitudinẽ expellere valeat, cũ omnia sint angusta, fluxa, atque mortalia, animus autem ad magna, constantia, & æterna, atque adeo ad diuinitatem ipsam, omnibus modis aspiret. Cum vero praua cõsuetudine imbutus, à via declinat, & nihil studio sequitur nisi mortale, & cadacũ, & in his terrenis opibus vitã beatam statuit, vt omnia adipiscatur, nunquam tamẽ satis habere poterit, seroque intelliget, fallacem se potius & inanem, quàm veram & solidam felicitatis rationem fuisse consecutum. Vt igitur ignis, & aquæ, reliquarũque rerum omnium, eum finem esse dicimus, in quem res ipse, si nihil obstat, in sita cupiditate feruntur: sic etiam hominis finis deus est, in quem natura duce ferimur, & cuius qui fuerint participes, erũt in omni genere iocũditatis beatissimi. Quod quidem erit magis apertum ex ipsius hominis origine, in qua omnia summa & inçlyta conspicies.

vi Erit autem homines ortus, non expõtarũ fabulis, nec ex philosophorum opinionibus repetendus, qui licet ingenio præstantes extitissent, cõmunibus tamen tenebris obcæcati, verum aspicere non potuerunt, & pro ve

DE NOBILITA. CHRIST.

ris ca tuebantur, quæ fuerat oscitantes hallucinati. Horum itaq; incertas, & vagantes opinioniones omittamus, vt veritatem ipsam, non aliunde, quàm ex sacris voluminibus, in quibus vera perfectaq; philosophia continetur, hauriamus. Atq; libet in principio poetarum more, non tamen Musarum, aut Phœbi præsidium, sed ipsius summi atq; præpotentis dei numé inuocare, vt à nobis omnem labem criminis repellat, quo possimus rite, pure, & caste tanta mysteria pertractare.

vii Excellens illud præstantissima mētis numen, summum, atq; sempiternum, quæ Deum quem perennem vitæ fontem, vniuersique conditorem & opificem veneramus, & colimus, cum suæ sapientie opes communicare, & in complures diffundere statuisse: nihil enim magis diuinæ bonitatis proprium, quàm grauita beneficentia, principio mūdum inuisibilem creauit, altissimis mentibus illustratū quæ lucem illam diuinam perpetuo contemplantes, vita beatissima æuo sempiterno frueretur. Ad quam tamen immortalē gloriam nō omnes peruenere, sed illę dumtaxat, quæ non tantum luce propria delectatæ, quantum lucis auctore & principe, omne incolumitatis præsidium, & vitæ finem in domino conluctuendum esse putarunt. Nam quæ nimium se

aman-

LIBER PRIMVS. cvj

amantes, in Dei negligentiam prolapse sunt cultuq; optin-i domine, atque patetis omisso, omne bonum à seipsis petendum esse statuerunt, naturæ propriæ quasi diuinitatē tribuentes, illa luce, qua erāt indignissima, penitus orbata, in sempiternam miseriam, & perpetuæ noctis tenebras, inciderunt. Post illius autem mundi diuinum atq; præclarum opus, quod mente concipimus, hunc rursus, quem intuemur oculis, quem tam admirabili varietate, pulchritudineq; distinctum, & exultum cernimas ædificauit. Ad cuius operis fabricam, non alijs machinis vsus est, quàm propria cogitatione, & volūrate. Perfici enim aliquid à Deo, nihil aliud est, quàm verbo præcipi. Hoc est æternę sapientiæ consilio, quod ab infinito tempore destinarat, ad exitum tandem deducere. Principio autem quæret fortasse quispiam, in quem vsum tantum mundi ornatum, tam illustrem rerum cœlestium speciem tantam vim maris, atque terrarum creauerit summus ille rerum conditor & dominus. Non enim est illius immensæ sapientiæ, aliquid inane, & sine causa moliri. Cuius nam igitur gratia decētissimam hanc rerum dissimilium inter se consentientem naturā admirabili ratione construxit? Num vt haberet pulchri orē aliquā domum, in qua cōmodius habitaret? At

NON

DE NOBILITA. CHRIST.

non impium solum, sed extremę etiam demerita est existimare, mentem illam beatissimam, qua nihil maius, aut perfectius intelligi potest, cuius virtus & potestas est infinita, mole corporea indignuisse, aut aliquid ei in præteriti temporis spatio ad beatam vitam, & glorię cumulum de fuisse, aut aliquot spatijs includi posse. Quid igitur est? Num propter illas æternas mentes? At illæ ab omni corporis coniunctione secretę, atque liberę, nihil aliud appetunt, quam in suum cõditorem intueri, neque possunt ex inferioribus rebus fructum aliquę percipere. Iam vero plantarum aut bestiarum causa, hæc rerum naturam constitutã arbitrari, est nimis absurdum. Qui decet eum Deum, propter res aut omnino mutas, aut certe nihil intelligentes, ob idque cum diuino numine nihil iuris habentes, tantarum rerum molitionem suscepisse? Non igitur sibi, nõ angelis, nõ plantis, aut animantibus rationis expertibus mundi fabricam excogitauit, sed homini corporis atque mentis cõpoti, & ex his duabus naturis constituto, ut & sensibus mundi pulchritudine notaret, & mentis aspectum ad tantı muneris artificem cõuerteret. Homini itaque causa fuit hic rerum ornatus, & vniuersi natura constituta: Primum ut domiciliũ haberet, in quo & corpus varijs terrę opibus, quas largitur omni animanti

LIBER PRIMVS. cevij

animanti suppeditat aleretur, & animus ex tanta rerum varietate multa colligens, proprio animi pabulo, quod in veri videndi ratione consistit, sustentaretur. Deinde, ut cum ordo, ratio, atque constantia tanti operis pelleret animum hominis vehementius, facile illum ad opificis contemplationem adduceret. Ut esset itaque mundi pulchritudo quasi ludus quidam atque cuiusdam disciplinę traditio, qua hominem ad dei contemplationem, & cultum erudiret. Homini igitur causa, fructus, & fruges quas terra summa largitate fundit, animantia, ac adeo terras vniuersas, maria crasso aere circumfusa, cælum denique, atque sydera, unde tam multa fluunt humano generi salutaria summus ille Deus condidit, atque perfecit. Nondum erat editus homo, cum omnes istas opes, & diuitias, hominis causa compararet. Tandem post vniuersę naturę cõstitutionem hominis corpus est terra fixit: animum vero, sui imagine & similitudine decenter impressum, pulcherrimę figurę corporis inspirauit. Hinc iam videre licet excellentem & magnificentissimam humanę mentis originem, quæ nõ aliunde, quam à Dei spiritu manauit, & in elegantissimum corpus inclusa, diuinam formã labere nulla insectam retinuit. Nullum enim tunc erat in corpore vitium, quod ratione perturbaret

ret, aut mēti noctē offunderet. Is itaq; primus homo omnē sciētiam tenuit, omnium rerum causas nouit, omnem viuēdi disciplinam, nō ab alio doctore, quā à prin. ipe Deo accepit. Cumq; corpus eius incredibili specie excelleret, tū etiā multo clarior & illustrior pulchritudinis species in forma mētis elucebat. Nā & singulę partes erant collustrate lumine singulari, & ita inter se cōgruebāt, vt vix illa maior cōuenientia, aut elegantior vllus ordo venustatis excogitari posset. Nullus erat error in mente, nullus motus in sensu, qui rationis imperiū detrectaret, cū ratio ipsa quasi in perfecta rep. sic in illo trāquillo statu omnes affectiones facillime teneret. Nihil igitur animū impediēbat, quo minus rerum contēplationi vacaret. Intellectus autē vigens, acer, & excelsus, cum omnia quę cęlo, mari, terrae abdita sunt erueret, & euolueret, nō satis tñ habebat reb⁹ ijs, quę infra lunā sunt, & oculis cernuntur, insistere, nisi cælum etiā penetraret. Cum autem haberet naturam rectissime cōstitutā, tum etiam illis bonis, quę naturam humanā superant abundabat, quibus assequēbatur, vt facile se Deo coniungeret. Inerat autem in illo cęlestis illius iustitię, quę animū ad omnem sanctitatē instrueret, fidissima custodia inerat firma, & stabilis virtutis constantia: in-

erat

erat excellens honestatis decus & pulchritudo. Voluntatē vero neque necessitate deuinctam, neque causę alligatam, neque vlla perturbatione impeditam habebat. Deniq; cum Deus tam multa, in hominem beneficia cōtulisset, cū terris omnibus præfecit, & in regio domicilio collocauit. Paradisum vocant Græci, locum irriguum & amœnum, omni florum varietate distinctum, & sempiternis arborib⁹ consitum, aptissimum ad ætatem feliciter degendam, In ijs sedibus fuit homo constitutus vt ex eo loco, quem dicunt fuisse excelsum & editum, instar cuiusdam summi rectoris, non modo sui ipsius clauum teneret, sed etiā cunctorum animantium gubernacula sapienter, & libere tractaret. Ius autem in regni administratione non scriptum, sed natum sequebatur, hoc est perfectam rationem, & aptam ad diuini numinis naturam, quā summam legem appellant. Erat autem illi præmium constitutum, si numero sibi assignato pie, & iuste fungeretur, in cęlestes illas sedes proficisci, & illi summo bono, cuius desiderio in terris flagrabat, in cælis conglutinari. Hęc fuit prima hominis institutio, hoc primum humanę nobilitatis initium & origo, in qua nihil agnosces, nisi inclytum & excelsum Hinc iam facile percipitur, quā miseranda caligo sit eorum mentibus

tibus offusa, qui cum habeat mentem diuino consilio ortam, ac a deo Dei satum editam, in rebus mortalibus, & caducis vitæ finem ponendum esse ducunt. Rectissime autem fuit à veteribus, ac Stoicis præsertim, verbum illud usurpatum, vltimum bonum esse, naturæ cõuenienter viuere. Sed cum quid humanæ naturæ cõueniret ignorarent, cõsequens fuit, vt neque beatæ vitæ rationem vllam teneret. Ea igitur ignoratio genuit errores turbulentos, & impias, atque amentes opiniones, cum qualem de se quisq; opinionem acceperat, talem sibi ipsi finem constituisset. Qui enim in se nihil diuinum agnoscebāt, omnemq; animi sensum extingui cum corpore putabāt, res mortales, & ad corpus pertinentes, in omni studio sectabātur. Qui vero aliquid quasi per caliginem videre poterūt, non existimarunt vitæ finem in fluxis rebus, sed in opibus animi collocandū. Hoc recte sane. Sed videamus in quibus opibus. Si in illis quæ non aliunde quam à Deo summo deriuantur, & influunt in animos nostros, immo in ipso Deo consistunt, idem dicunt quod nos. Si vero illis animi bonis perfici vitam beatam putant, quæ humana industria comparantur, & ad istum modum in se ipsis ponunt omnia, ij neq; vim propriæ naturæ vident, & in Deum ingrati & impi cognoscam

gnoscentur. Nec enim intelligunt mentem non ex se, sed ex Deo primordium cepisse, qui finem vitæ non in Deo, sed in propria mente constituendum putat, & animo impudenter elato, studia vitæ, quæ diuino numini cõsecrare debebāt, in sui ipsorum cultum transferūt. Si igitur in vitæ principio est vitæ finis cõstituendus, cui dubium est, quin illud sit nobis vltimum omnium rerum expectandarum, cuius beneficio in lucem editi sumus, & in cuius cupiditate, impetu naturæ ardentem incitamus. In illum igitur fontem omnium bonorum, in exhaustum, atq; perennem, vnde profluximus, & cuius beneficio conseruamur, celeri cõuersione redeamus. Nec enim dubium est, quin vbi orbem istum confecerimus, tum demum immortalitatis, atq; beatæ vitæ perficemur, & omnis illa animorum nostrorum cupiditas explebitur, neq; quicquam præterea postulabit. Illuc igitur omnes actiones vitæ conferendæ sunt, vt Dei optimi maximi compotes aliquando simus. Nam si voluptas ad beatam vitam pertinet, tunc voluptates stabiles, & nullo quo in terituras capiemus. Si sapientia summum bonum cõtinet, tum demum illa insatiabilis veri visendi cupiditas satiabitur, cum omnium caliginis discussa, non modo rerum naturam, sed ipsum naturæ dominum perspicimus, & contempla-

templabimur. Si felicitas vita diuturna perficitur, ea sola diuturna est appellanda, quæ immortalis est, nõ quæ ætate & vetustate consumitur. Si postremo securitatẽ beatitudinis definitioni recte adijciendam putant, tum enim inquam demum fore vitam beatam; cum fuerit exploratũ, illa bona quibus affluit esse permanſura: si igitur sine securitate beata vita intelligi non põt, illic tandẽ erimus omnibus curis, & agnoribus laxati, cum nullus terror aut metus impenderit, cum summum atq; præpotentem Deum salutis custodem, & conservatorem habebimus. Sed iam ea quorum gratia sumus in hanc disputationem ingressi ratione cõcludenda sunt. Fuit autem positum virtutem esse quandam animi perfectionem, ad ultimum omnium bonorum cursum suscipiens. Summum autem bonum vt ostensum est, nisi in Deo esse non potest. Efficitur itiq; nullam animi affectionẽ, nisi ad Deum referatur, in virtutis rationem cadere. Deindẽ si nihil quod amplectitur vita beata, cadere & extinguí potest, absurdum est enim id quod fluxum & instabile est, beatum existimare, homines autem omnes incerti, & instabiles, varijque voluntatibus, & studijs agitati etatem exigunt, nõ poterunt vilo modo felices esse, nisi Deipræsidio firmetur, atque falciantur.

Virtutem

Virtutem autem esse beatæ vitæ effectricem, omnes cõsentunt, nulla igitur virtus censenda est, nisi quæ nos deo copulabit, eumq; solum intuebitur. In ea igitur sola decus vere virtutis elucet, & omnes aliæ non virtutis, sed virtutum inanes imitationes putandæ sunt.

Qui enim conuenit virtutem eam appellare, quæ nõ habet propositam virtutis finem? Negat Aristoteles veram, & solidam fortitudinis rationem in Diomedem cecidisse, cum Græcis omnibus infugam conuersis, ipse solus maneret, malletq; summo cum periculo Hectoris impetum sustinere, quàm ignominiosẽ fugẽ se mandare. Cur ita tandem? numquid nõ fuit pulchrum facinus, omnibus metu & formidine perterritis, Diomedem solum, aut cũ paucis extitisse, qui turpi vitæ mortem præclarum antepoueret, maioremque rationem glorie duceret, quàm salutis? Pulchrum sane inquit. Sed quia facinus illud egregium non ad debitum finem, sed ad popularis laudis ambitionem referebat: dicebat enim vereri sese, ne Hector in suarum laudum commemoratione Diomedẽ a se tugatum prædicaret, veræ virtutis fructum nõ tulit. In eodem etiã numero Hectora reponit, quod aperte fateretur, formidare se cumores Troianorũ & Troianarũ; eaq; de causa, pugnam sibi alacris capessendã

Da ij pura

putabat. Hos igitur vir acutissimus, propterea quod non intuebatur solam ipsius honestatis pulchritudinem, quam potissimum vitæ finem constituit, virtutis ordine mouet, & in se cûdam classem cõijcit, in qua collocauit eã virtutis imaginẽ, quæ gloriæ studio tuetur officium, & legibus atq; disciplina civili continetur. A fine igitur p̄det (vt Aristoteli etiam videtur) omnis honestatis ratio. Ea siquidem actio, & honestissime, & sine vlla dignitate suscipi potest: interdum etiam cum dedecore, & turpitudine, pro rei proposito varietate. Ita fit vt viri fortes ij demũ appelladi sint, qui in verum virtutis finem respicientes præclare mortem oppetunt, qui tumusclos intuentur, & ob id pericula s̄beunt, inanes & leues, qui vero nefaria libidine, & flagitiosa animi perturbatione, ad rem strenue gerendam impelluntur, improbissimi. Vnde id efficitur, illos minime fortes fuisse, Hectora inquam, & Diomedem, Achillem vero, atque Paridem, non solum parum fortes, sed etiam turpissimos. Hic enim vt nuprias perfidia, & scelere paratas eueretur, in acie irruerat: ille vero, vt immoderatã animi iracundiam expleret, immanes illas strages hostium faciebat. Hinc etiam sequitur, nec ipsum Aristotelẽ plane vidisse, quæ vis verę fortitudinis esset, cum eadem

no &c

nocte circûfusus, illud vltimum bonum ignoreret, vnde virtutis firmitas & honestatis conuenientia sumitur. Sed illum multa iniquies, & præclara fuisse de deo philosophatum. Scio id quidem. Sed quem tandem illi locum rerum humanarum procreatione reliquit? cum enim mundum effectum esse neget, hoc vnum tantummodo munus deo assignat, vt mundum circum axem celi, summa cum celebritate verset, cuius cõuersione, omnium rerũ inferiorũ mutationes, & vicissitudines, generaciones & interitus confici putat. Fecerunt quidem non pauci viri doctissimi, qui omnes res humanas, non temere, & casu, sed diuina prouidentia, & consilio gubernari putarent. Non tamen ita vt vel virtutes ab illo petendas, vel in illo vitæ finem collocandum esse ducerent. Quid igitur horum de deo instabiles opiniones, & multis erroribus inquinatæ, ad vltimũ finis considerationem faciunt? Nam si coacti interdum pulchritudine mundi ac ordine rerum celestium, æternam illam atque præstantem naturam confessi sunt, non tamẽ illi præstiterunt debitam pietatem, neq; spent vitæ beatæ in illa positã habuerunt. Illi igitur omnes neque vitæ finẽ aspicere, neque virtutis formam amplecti potuerunt, sed pro vera dignitate, dignitatis imaginem, verborũ magis

nd iij splen

DE NOBILITATE CHRISTI.

splendore, & magnificentia, quā moribus, & vita persecuti sunt. Si virtus igitur ea sola dicenda est, quę in verum vite finem intuetur, relinquitur plane, quod est iam sapientius ostensum, eam esse o. solam virtutem existimandam, quę ad summum Deum omnium rerum principium, atque finem ardenter adspirat. Unde id etiam concludi potest, eam solam vere, & summe nobilitatis splendorem efficere. Omnis autem nobilitas quę ex ista diuina virtute nata non fuerit, quę inuis illultrata: speciem habeat, re vera tamen inanis, & fluxa est, nec is vix claritatis rationem cadere vllō modo potest. Neque dubium est, quin ea generis, in qua cęlestis illud virtutis genus cluxerit, non tamen ex hominum genere oriunda, quę a diuino ortu, edita, sit existimanda. Istius autem diuine gentilitatis ornamenta explicare conabimur, si prius rogamus proximi hominis, & interitum persequemur. Explanatio enim illius calamitatis, cuius vi oppressus corruit parens generis humani, causam afferet erroris, atque caliginis, qua mentes humane circūfusa, tam multis atationis ita iacuerunt, vt neque cęlum adspirare, neque verę dignitatis splendorem cernere valerēt. Unde factum est, vt extincta nobilitate, animi demissio, & humilitas, ingēs existeret. His autem malis explicatis facillimum erit

LIBER PRIMVS. cccij

erit videre, quemadmodum in istam nominis & claritatis dignitatem resiliati simus. Vt igitur ad hominem redeamus, erat is vt dictum est superius, in terris collocatus, vt eas tueretur, animantia cuncta regetet, cęlūq; omni pietate, & veneratiōe suspiceret. Interis itaq; potestatem regiam habebat cęli autem domino seruiebat, vt atque diuini nominis interpret, & sacerdos, humani autem generis princeps & auctor. Qui cū illustri corporis specie cōstaret, animo tamen ad cęlesti dignationem peruenerat, ita vt etiam in flatu diuino futura significaret. Nullus autē in illo horto amoenissimo spatia batur. Nec enim vestitu indigebat, cui nec vllā cęli grauitas noxia esse poterat, nec vllā notam turpitudinis habebat, quam vt abideret, atque contegeret, vestimenta requireret. Fuerat autē illi lex imposita, vt liberam voluntatem in studio virtutis exerceret, quo tandem meretur, in cęlitum numerū adscribi. Lex autem fuit, ne fructum nobilis cuiusdam arboris, quę boni, & mali scientiam continebat, attingeret. Non quod inuideret deus eam cognitionē homini, quę diuinis beneficijs ornauerat: sed vt illius saluti cōsulcret, atque prouideret. Nouerat enim hominem, si suę omnino potestatis factus esset, continuo peritūrum. Ita igitur il-

DE NOBILITA. CHRIST.

ius libertatem attemperavit, ut eam rursus salu-
tari lege devinceret. Nec enim tam vetuit
fructum illū ne carperet, quā ne in id quod
fructu illo significabat incidere. Siue enim
significabat, ne eas causas quæ nondum illius
animo allabi poterant, ingenio proprio ser-
uari, & euolvere vellet: siue, ne in dilectu bo-
norū, & malorū declinatione, sua iudicio po-
tius ereteret, quā diuini numinis impulsu
cui se regēdum tradere de-uiset: siue postre-
mo, ne ad illa bona declinaret, quæ malis in-
numeris inquinata sunt: nosse enim in sacris
litteris, significat studiose cōplecti: siue igitur
inquā id præcipiebat homini, ut illū summum
bonum, in quo nihil est admixtum mali, com-
plexus, reliqua bona malis cōtaminata rejice-
ret, quid potuit homini præferri bi salutaris?
Nam & inuestigationē earum causarum, quas
animus noster comprehendere nequit, obrui-
mur, & in rebus gerendis, ex arbitrio nostro
potius, quā ex per optimi maximi volunta-
te, quid sequendum sit statuere, certissimum
est ruinæ periculum, alicuius autem boni sua-
uitate deceptos, ab illo summo bono decli-
re, est omnibus funestum, atque mortiferum.
Hæc erat primi parentis conditio, futuri feli-
cis, & beati, si seipsum ab illius immanis & va-
stæ belluæ congressu seruasset, quæ pestem &

exi-

LIBER PRIMVS. cccxiiij

exitium omnibus terris intulit. Cum enim vi-
deret princeps ille tenebrarum, auctor impie-
tatis & sceleris, & earum mentium dux, quas
diximus superbia elatas voluisse proprijs vi-
ribus ad gloriā diuinitatis adspirare, & od id
in sempiternā miseriam deturbatas esse: cum
videret igitur hominem, humo excitatum, ut
ascenderet ad eam gloriam, unde se delectum
considerabat, æstuauit inuidia & hominis in-
terimendi, & funditus evertendi cōsilia susce-
pit. Formam igitur serpentis gerens, fraude
confictisque dolis mulierem aggreditur: quā
nouerat propter infirmiore naturam faci-
lius labi & decipi posse. Eam itaq; verbis alli-
cit, & hortatur, ut fructum illum vetitū de-
cerpat. Futurum enim, ut ubi primū illius sua-
uissimi mali gustum perciperet, ad diuinam
continuo boni & mali scientiam perueniret.
Mulier igitur, quæ & arboris pulchritudine
vehementer illecta era, & ad diuinæ scientiæ
cupiditatē exarserat, facile mortiferum illud
anguis teterrimi venenū hausit. Imperio igi-
tur summi dei, & parentis optimi, cuius be-
nignitate fuerat in lucē edita, tantisq; opibus
instructa, neglecto, hostis pestiferi consilium
secuta est, virumq; ad eandem funestam epu-
las inuitauit. Hæc fuit origo humanæ miseræ
hæc malorum omnium seminariū: hinc mor-

nd v tis

tis initium natum est, quæ postea magis inua-
 luit, & crudeli dominatu terras vniuersas op-
 pressit. Nam ubi primum homo passus est se
 cõtaminari pestilentis illius criminis conta-
 gione, manauit cõtino malum illud in venas
 inhæsitque penitus in visceribus, corporique
 & animo. cladem atq; mortem attulit; quum
 miser animus continuo sensit, cum videret se
 disiunctum, & auultum à Deo, vnde animam
 ducebat, & cuius numine prospiciam vitam sus-
 stentabat, intelligeretque corpus à cæli gra-
 uitate misere obnoxium, tandem post varias
 grûnas, & lucus acerbissimos, à vita deserens
 dum. Mortis autem illa certissima signa fac-
 runt, turbulenti motus in coruore, qui animi
 inconstantiam, & per turbationem mentis, &
 rationis vagam, terraq; atque temerarias cur-
 piditates indicarent. Fuit enim hoc iustissimo
 consuetum, vt qui domini imperiũ neglexe-
 rat, iustis que illius impudenter, & impie repu-
 gnarat, ipse vicissim eas animi partes, quæ ra-
 tionis antea parebant, experiretur rebelles, at-
 que cõtumaces, omniq; immanitate, in ratio-
 nis arcẽ inuadentes introspicere. Cumq; duo
 sint hominis munera, agere, scilicet & intelli-
 gere, ob idq; nationis & mentis particeps ex-
 stat, vt in rebus gerendis appetitus animi regat
 & omnem mentis curam, & studium, in diui-
 narum

narum rerum cognitione ponat, in vtraq; par-
 te plagam grauissimam accepit. Nam mens,
 extincto magna ex parte lumine, quo antea
 collucebat, iacuit in tenebris, & caligine, &
 omnis vitæ ratio, simili nocte circumtusa, gu-
 bernaculis pene deiecta est; quæ quidẽ, vt ei
 lumen aliquod afflueret, non tamẽ quod vole-
 bat prouehi facile poterat. Erat enim cõfecta
 grauitè & saucia, turbidilque animorũ tem-
 pestatibus iactabatur, quibus obistere nõ va-
 lebat. Emeritum primum turpitudos, ante illud
 tempus ignota, cuius sitæra facie, & deformi
 aspectu, conturbati primi pareres se ipsos
 in opacam syluam abiderunt; illasq; corpõ-
 ris partes, quas contra ratiõnis imperium res-
 scænius excitari vidèrant; arborũ folijs cõ-
 xerunt. Ab illo principio, omnis natura de-
 prauatio, & opiniõis vanitas oborta est. Inde
 omnes improbae cupiditates, & formidinos:
 inde omnes dolores & nefariæ voluptates ex-
 titerunt, quæ animi imbecillitatem facile con-
 quent, atque siccitunè quocumque ruunt. Mala
 autem illa, quibus erat animus implicatus, in
 corpus etiã miserum rodendabant, cui erant
 labores infiniti subeundi, mors etiã posttra-
 mo, perferenda. deniq; (vt breuissime dicam)
 sic fuit relictus homo, vt illi sunt, qui à diuinæ
 fortuna & expectatione depulsi, ad summa
 miseriam

DE NOBILITA. CHRIST.

miseriam donoluuntur. Omni^o orn amentis
spoliatus, à paradisi finibus expulsus, extorris
domo, patria, & cœlitum congressu, & quod
caput est exclusus illo diuino amotis fœdere
vitæ cursum tenuit acerbum, miserum, & cala
mitosum. Cumque vepres, & spinæ, quas di
uino iussu tellus in illius pœnâ gignebat, cor
pus pungenter, multo lamè grauiore morsu,
mentem ipsam, impietatis recordatio, & cri
minis conscientia vulnerabat, qui quidē ani
mi aculei, nulla mundi amœnitate frui illum
sinébât, & omnes illius cogitationes, ad supe
rioris vitæ desiderium, & presentia miserie sē
sum reuocabât. Illius tamen arboris vim, ni
mis efficacem fuisse, ille etiam tristis euentus.
facile comprobauit. Nam & re expertus est,
quātum mali esset in scelere, & presentia ma
la faciebant, vt melius amissa bona cognosce
ret. Tum enim secundæ res à nobis cogno
scuntur, cum in aduersas incidimus. Hęc fuit
illa dira clades primæ parentis, in quam se de
dit precipitem, dum auctore serpente à deo
optimo maximo desciuit. Nec ipse solus cor
ruit: sed vniuersam simul posteritatem euertit.
Cum enim ab illo, egro iam & confecto pro
creati finis, necesse est, vt etiam eadē in fir
mitatis, & culpæ similitudinem contrahamus,
& vitio sanguinis illius corrupti, nascamur ea
dem

LIBER PRIMVS. ccxv

dem labe criminis infecti & inquinati. Vul
nus igitur graue, & mortiferum, cunctæ poste
ritati impositum est. Nam cum ex ista agritu
dine quam habemus, à primis parentibus hæ
reditariam, ratio vulnerata lægucat, facile fit,
vt omnes animi commotiones, tamquã feræ
vinculis laxatæ, turbentur & ruant, mentem
que sine magnis angoribus consistere non si
nant: animus itaque miser metu affectus, &
cupiditate, & vatio genere morborum mise
rabiliter implicatus, in contrarias partes ita
distrahitur, vt vix sui intris esse possit, sed quo
cumque libido, vel alia quæuis pestis impellit
eò se conferat. Hęc igitur primi parentis ima
go, satis expressa in ista corporis, & animi im
becillitate, seminauit omnia mala quæ postea
mortales omnes opprefferūt. Nā primū cum
ille perturbationes animi, rationis opes pau
latim deprimerent, atque cōminuerent, effe
ctum est, vt os illud hominis erectum, atq; su
blime, à cœlis deiectum terram intueretur, in
eaque defixum, omnem spem rerum suarum
in premijs humanis, & fluxis constituendum
putaret. Omne igitur honestatis decus, & di
gnitatis splendorem, extinguere necesse fuit il
lius vltimi boni negligentia, & contemptu, in
quo summa virtutis, perfectæq; gloriæ consi
stitit. Cum autē serperet peccadi consuetudo,
& in

& in dies maiores vires colligeret, eo deuētū est, vt nullū facinus excogitari pōset, siue id ex libidine nascetur, siue ex furore & audacia, quo se nō cōtaminarit humanum genus. Neq; latis habuit, omnia scelera moliri, quibus fides & societas humana læditur, nisi etiā summi *Dei* religionem pollueret, atque violaret. Cum enim essent mentes occupatæ immensa quadam caligine, non facile poterant mortales aliquid cogitatione comprehendere, nisi quod intuerentur oculis, aut a lio quouis sensu corporis ysurparent. Cū igitur deū animo nō aspiceret, oculosque ad Solem, Lunam, atque sydera conuerterent: quorum pulchritudine mouebantur maxime, ceperunt ea quasi diuina numina colere, & venerari. In de continuo delapsi, nec enim Mens sceleris grauitate depressa, diu poterat, vel in astris ipsis insistere, non solum hominibus, sed brutis etiam, atque feris, dūmodo ex illis fructum aliquem perciperent, diuinos honores decernendos, & mortuis aras consecrandas statuerūt. Quid enim ego hic Seraphim, quid Osiris & Isis sacra nefaria commemorem, reliquaque simulachra Aegyptiorū, in habitum atque figuram brutorū animantium formatæ? Quid Bacchi orgia, per summum furorē (vt ex ipso nomine apparet) atque amentiam

consti-

cōstituta? Quia deinde reliquā genera persequar impuræ superstitionis, quæ omnium ferme gentium imbecillitatem occupauit, non tantum libidine atq; flagitio, verum etiam sanguine & parricidio contaminatæ: quasi enim parum foret, si per religionis speciem versarentur in omni genere turpitudinis, quod tū in Veneris, & Bacchi sacris, tum etiā in alijs quam plurimis fieri solenne erat: teterrimas etiam crudelitatis ceremonias attulerunt, ita vt frequentissime, sanguine humano aras imbuerent. Quod quidem apud omnes fere gentes, nō modo barbaras, sed doctrina etiam, ac humanitate cultas scditatum legimus. Nam & Rhodij, qui propter doctrinā in Mineræ tutela esse credebantur, hominem Saturno sacris anniuersarijs immolabant, & Græci ferme omnes, antequam in aciem prodirent, humanae caede aras atq; tēpla funestabant, & Romani, licet raro, aliquando tamē humanis hostijs deos placando esse statuebant. Quare sit vt minime mirū sit, si Thraces, Galli, Scythæ, & reliquæ nationes, illis tēporibus ab omnī cultu humanitatis ab horretes, ea sacra in altorum dæmonū impulsu receperunt, quæ in caede & sanguine versarentur, vt enim hic Scythicam illam uianam, numquam crudelitate satiatam, vt alia seu a numina prætermittam

sati

fatis constat Phœnicia: principes, in magnis reipub. calamitatibus, solere vnum ex liberis quem haberet carissimum, vt hostiam iugulare. In Syria vero morem eum fuisse, historiæ sacræ testimonio compertum habemus, vt parentes, omni pietate repudiata, liberos suos igni cōsecrarent. Sed quid hoc in loco immoror, cum ex ipsis historijs perspectum habeamus, nullum ferme sacrorum genus fuisse, ab illis hominibus sine magno aliquo scelere cōstitutum. Inde factum est, vt summum furorem & impietatem, summa peccandi licentia consequeretur. Cū enim veræ religionis munus sit mortales in officio continere: postquā ea religio introducta est, quæ nō solum pudoris & humanitatis officia negligeret, sed etiam petulantia, cæde, patricidio deos placandos esse doceret, iam necesse erat, vt vniuersi furore & amentia præcipites, omni genere turpitudinis, & immanitatis se cōmacularent. Ita igitur accidit, vt peccatum, principio natū à naturæ deprauatione, auctum deinde consuetudine, postremo religionis impuritate perfectum, atque concludum, vniuersum gen⁹ humanum pessum daret. Quid igitur dicet aliquis, nullas ne putas in tanto virtutis naufragio dignitatis reliquias collectas esse? nec aliquem vnquam mortaliū, prisca illis tempo-

ribus

ribus honestatis studia coluisse? Negare non possum, multo etiā in illa communi labe generis humani, specie honestatis illectos, & in virtutis studiū incitatos quodammodo fuisse. Fuit enim, fuit illa diuini numinis imago, animis humanis impressa, peccati quidem vitio deformata, non tamen à lera profus, & extincta. Cum autem imaginem dei, audis, non tu mihi picturam aliquā in tabula, quasi Protogenis alicuius, aut Apellis artificio varijs coloribus illustratam consideres: aut signum aliquod ex ebore factum opere præclaro, & eccellente, quod diuinā speciem referret. Nihil enim est aliud Dei imago, quàm diuinæ virtutis imitatio, quo ad hominē fas est. Hoc autem est ingenium prouidum, multiplex, & acutum, oīa semina virtutū in se ipso cōtinens. Cum igitur hoc opere diuino ficti, & informati simus, ad nullam rē magis apti natura sumus, quàm ad decus & honestatem, Quod si à principio liberi à cōtione criminis essemus, & à peruersitate opinionis, & criminis improbitate soluti, facile nos ipsa virtus ad verum decus alliceret. Cum autem ista malorum cōsentanea multitudo, diuina huic imagini quasi vim inferre conetur, à rectis naturę institutis sæpiſſime deducitur, existitque illa contentio, atque bellum intestinum, in quo

Ec quidem

quidē ratio quali specie diuinitatis informa-
ta, saepe vincit, longe tamen sapius victa ce-
dit voluptati, atque turpitudini, ita tamen, vt
ostendat aliqua doloris significatione, se inui-
tam, & repugnantem à studio virtutis abdu-
ctam esse. Quod sitis iudicium facit, obteri
interdum hanc virtutis indolem, aut libidi-
nis impetu, aut aliqua flagitiosa cupiditate,
numquam tamen omnino deleri. Numquam
enim quisquam erit tam effuse petulans, quin
vbi primum inconstans illa, atque temeraria
voluptas, quæ sua immanitate iudicium ra-
tionis impediēbat, effluxerit, mœrens, & ani-
mo anxius, susceptæ turpitudinis conscien-
tia erucietur. Quod satis ostendit adolescens
ille Plautinus. Sic enim conqueritur.

Omnia ego isthic quæ dixisti scio,

*Vel exsignaueram vt rem patriam, maiorū gloriā
Eccliarum meū sciebam, vt esse me deceret, facere
Nō quibā miser tu vi veneris victus, in fraudē incidē
Cum vim Veneris inquit, aperte nobis indi-
cat, illam animi perturbationem, & inconstā-
tiam, à crimine primi parentis ortam, scelere
deinde vnus cuiusq; cōfirmatam. Rursus cū
se miserum esse dicit, & ex flagitij conscien-
tia dolorem capit, ostendit plane diuinū ani-
mi sensum, cui nihil nisi rectū, & honestum,
quippiam suauitatis afferre possit. Sūt igitur,
sunt*

sunt in nobis (vt iam ad propositum reuertamur) innata semina virtutum, sunt decoris & gloriæ stimuli, sunt incredibilia quædā honestatis & dignitatis studia. Tanta tamē extitit humanæ mentis imbecillitas, tāta nobis à peccato orta fuit ægritudo, vt licet non pauci natura duce ad aliquam speciem virtutis adspirauerint, paucissimi tamen illam veram & eminentem honestatis formā amplexati fuerint.

Quamuis enim decoris splendore ducerentur, quale tamen ipsum verū decus esset ignorabant: cum in cælum, vnde omnis virtutis ratio peti debet, minime suspicerent. In cælum vero suspicere qui poterant ij quorum animi erāt in terra defixi, & qui omnia vitæ consilia vel ad diuitias, vel ad popularem laudem, & gloriā referenda putabant? Quid igitur cōsecuti sunt viri illi maximi, & ingenio excellētes, quos talis antiquitas? Quid præclari imperatores tantis rebus ad laudē, & decus insignibus clarissime susceptis adepti sunt? sine vllō fructu possum? suspicari, tantū industriæ, laboris, & operæ, in dignitatis studio consumptum? sine vllō quidē. Virtutis enim rationem præclaram ad aspectum, re autem falsam & innanam studiose complexi sunt. Omnes. n. quātas in eorum oculis versaretur aliqua species honestatis, non tamē se ab illa communi

generis humani luc, atq; tabe tutos conseruare, nec à multis animi morbis, quibus erāt implicati, emergere potuerunt, cum id per se prestare non possent, & Deum virtutis auctorem, atq; finē, cuius solius præsido: id qui uissent, obtinere, ante mentis oculos minime constituisēt. Nulla igitur vera virtus, sed fallax virtutis imitatio, nulla dignitas, sed uana dignitatis species, nullū uerū decoris studium, sed effrenata quædam inanes gloriæ cupiditas, tenuit illud genus hominum, qui quidem nō tantum honesti pulchritudine illecti, quantū ut in magnum honorem ascenderent, & hominibus admirationem mouerent, egregias illas actiones susceperunt. Quod si illi, qui conatū aliquem ad uirtutem capessendum habere uidebantur, uirtutis fructu omnino cauerunt, quid est de reliquis existimandum, qui cum semel omnia pietatis, humanitatis, officij, regula perfregissent, nihil tam propositum habuerunt, quam omnia inaudita flagitia, & scelerata moliri, quo infinitam & temerariam omnium rerum cupiditatem explere possent.

ix Sola Iudæorum natio quondam mansit in officio, diuinis legibus & institutis, sanctissimæque religione deuota, & ab omni nefasta superstitione, longo tempore segregata. De qua scriptū est, nō est idolum in Iacob, neq; simula-

simulachrum in Israel, dominus deus eius cū eo est. Et alibi, notus in Iudæa deus, & in Israel nomen sanctum eius. Hæc & in stu dio sanctitatis sese diligenter exercebat, & ad spem futuræ salutis erecta, iustitiam & pietatē, quantum poterat, excolebat. Nō fuit tamen in illa lege, perfecta & absoluta ratio uirtutis, sed inchoata quædam, atque rudis species honestatis. Repressit illa quidem impios atque nefarios hominum conatus, iuit obuiā furori & sceleri, seuerè, atq; uehementer impia facinora uindicauit, neminem tamē ad illam perfectum uirtutis & sapientiæ gradum perduxit. Ad uirtutem enim, non ipsius uirtutis illecebris, sed partim metu atq; formidine, partim commoditatibus uitæ propositis incitabat. Cum enim in legis promulgatione uidissent, ex omnibus cœli regionibus coruscare fulmina, terram & æra crebris tonitruum ictibus concuti, ignem superne decidere, cuius incendio, atque flamma, mōs editissimus omni ex parte conflagaret: adde tubam illam hortificam, fumum, atq; caliginem, & reliqua, quæ præsentis numinis maiestatem indicabant, metu examinati. Mosē maximis uocibus appellant. Loquere inquit tu nobis, & audiem⁹. Nō loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Quid ad ista Mosēs? Iubet illos bono a-

Ec iij nimo

DE NOBILITA. CHRIST.

nimo esse, diuinæ que illius cōsiliij causam aperit. Nolite inquit, timere. Vt enim probaret vos venit deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Quod perinde valebat, atque si diceret. Nondum estis ab improbis cupiditatibus, à reliquis animi morbis nomine diuino liberati: nec omnino tales qui sponte vestra ad virtutem allici amini. Formidinem igitur istam animis vestris dominus iniecit, vt ea saltem ratione, vos à scelere coerceret. Ad virtutem vero, quibus præmijs incitat? His propemodum, quorum causa rude vulgus, & imperitum vota suscipit, nempe fragum vbertare, copia diuitiarum, integritate corporis, & incolumitate. Si autem virtus ea sola dicenda est, quæ non metu cōaeta, sed sponte suum officium facit & præclaras actiones, non ad res huius vitæ fluxas, sed ad Deum verum vitæ finem dirigit, qui potest ea virtus existimari, qui formidine expressa est, & cuius finis non tam est Deum amplecti, quam vitæ commodis abundare. Nec enim nunc de ijs loquor, qui fragilitatis humanæ conscij, sapienter intellexerunt sese non posse, ea quæ in lege præscribebantur exequi perfecte, nisi ad Deum, vnicum vitæ moderandæ, & conseruandæ præsidium confugerent. Ij enim, viri sapientissimi, qui

diffinū

LIBER PRIMVS. ccxx

diffinū viribus suis, omnem spem in Deo reposituerat, spiritus diuini numine confirmati, & ad summū illud virtutis genus excitati sunt. Qui tamen non ita multi fuerunt. Reliqui omnes qui vel rationis opibus intebatur, vel propter vitæ commoda in officio manebant: nullo modo ad virtutis gloriam aspirare poterat: nec ita diu propter animi infirmitatem, in honestis actionibus consistere, immo, per summum scelus, atque flagitium sæpissime corruerunt, nefarijs cupiditatibus, & turpissime voluptatis illecebris inpepiti. Quin etiam multi ex illis, cum se scelere nefariæ euitædem superstitionis obstrinxissent, eò deduci sunt, vt nullum tam inmane facinus animo fingi possit, quod non sponte susciperent: ita vt etiam filios, in honorem deorum fallacium funestis ignibus inferrent. Hoc de tanto, tamque atroci scelere, & furore, cum alij viri sanctissimi, tum in primis Ieremias grauissime multis in locis conqueritur. Veluti cum ita Deum inducit loquentem: scelera sua intulerent in domum, in qua inuocatum est nomen meum, vt polluerent eam, ædificarent aras in Tophet, quæ est in valle filij Ennom, vt incenderent filios suos, & filias suas igne. Et rursus, non vocabitur post hac locus iste Tophet, & vallis filij Ennom, sed vallis occisionis: & dis-

Ec iij sipabo

spatio consilium Iuda, & Hierusalem, in loco isto, & concidam eos gladio, in conspectu inimicorum suorum. Hæc Jeremias. Non est autem necesse persequi reliqua gentis facinora, quibus sæpissime violauit fidem, & religionem: illamque diuinam legem, & neglectit & per suam libidinem, atque superstitionem conculcauit. Hoc autem satis est, ut intelligamus, ne in illa quidem gente, præterquam in paucis admodum, fuisse veræ & absolutæ virtutis studium: & maximam illorum partem, sese longe maiore secleris impietate, quam reliquos mortales obligasse. Nec enim idem valet crimen in eo, qui nulla institutione præditus est, quod in illo, qui ad omnia genera virtutis fuerit diuinis legibus institutus. Quod si neque ratio hominibus, neque exercitatio studiosis, neque disciplina eruditibus, neque lex Hebræis, per se valuit ad solidam virtutis laudem & gloriam: & nihil aliud in rebus humanis, quod de virtute commonefaciat, inueniri potest: relinquatur, omnem virtutis & dignitatis splendorem, præsertim illis temporibus extinctum iam iacuisse: neque fuisse in terris locum, quod non peccati diritas, tamquam calamitas quedam exitialis, atque funesta peruaderet. Hoc autem fuit illud infinitum imperium peccati, atque mortis, quod diuinitissime terras omnes.

omnes oppressit, de quo tam multis in locis sacræ literæ conqueruntur. Neminem esse inquit, qui ius & equitatem coart: neminem qui deum requirat: omnes de via declinasse, ne vnum quidem in officio permanissem: cum ita denique importuna tyrannide peccati, & mortis atrocitate teneri. Deinde illud, studia hominum versari in summa vanitate, falsa quedam somnia consistere: nihil nisi quod prudentiæ & honestatis inane, plenum vero erroris, & nequitie sit, amplecti. Tum illud præclarum, quod gloriæ & decus hominum herbarum, atque flori caduco comparant, quem si ventus vehementius affluerit, ita discidiet, ut ne minimum quidem illius vestigium relinquatur. Quale est etiam illud Esaiæ. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agri. Exiccatus est fœnum, & cecidit flos, verbum autem domini manet in æternum.

Quæ omnia manifeste declarant, nullam in rebus humanis fuisse, post illam primi hominis ruinam, expressam effigiem dignitatis: nec ullam veri decoris speciem, atque pulchritudinem, nec aliquam germanæ nobilitatis formam extitisse, cum essent omnia vitij, atque tenebris miserrime circumfusa.

HIERONYMI
OSORII LVSITANI
DE NOBILITATE
CHRISTIANA.
LIBER. II.

AM satis (vt opinor) constare potest veræ virtutis, atque sole dignitatis rationem multis seculis in obscuritate latuisse: cum vltimū omniū bonorū ignorare eā quā plurimis: cum funestum peccati regnum omnes rationis opes comminueret, cum eorum etiam pulchri conatus, qui ingenio & industria excellebant, eō solum peruissent, vt aliquod virtutis genus, non veritate, sed ostentatione magnificum tuerentur, cum illi etiam qui erant diuinis legibus instituti, propter animi imbecillitatem nefarijs erroribus occupatam, versarentur in omni genere turpitudinis, & immanitatis. Communis igitur fuit illa calamitas, conuene incendium, atque flamma, quæ per orbem terrarum diuulsissime peruasit: communes illæ tenebræ, quibus omnes decoris, atque dignitatis

LIBER SECVNDVS. cxxij
tis rationes occultatæ, & demersæ tã diu iacuerunt, donec tēpus illud diuino consilio ab æternitate prælitum venit, quo tēpore genus humanū erat à tantis malis cripiendū. Tūc enim cum exortus esset sol ille iustitiæ, qui caliginē erroris & impietatis mētibus offusam discussit, diuināq; lucem rebus humanis attulit: cœperunt homines oculis videre ipsam honestatis formā, atq; pulchritudinē: tūc ad veræ virtutis laudem & gloriā inflādari cœperunt numine diuino erecti, atq; cōfirmati. Nec enim summus ille pater, atq; rerum dominus, ita scelere irritatus fuerat humano, vt non lōge maiore misericordiam in hominis salute, quā in ruina seueritatem adhiberet. Quisquidem nec in ipsa sceleris pœna, ita fuit homini infensus vt illius diuinæ imaginis quæ erat in homine, memoriā abijceret. Immo, cum pro criminis atrocitate, clemētiam admodū castigatione vsus est in puniēdo: tum eā pœnam in hominē cōstituit, non quæ vltrix esset impietatis, sed quæ faceret medicinā, & ad frugem bonā sæpissime reuocaret. Cū autē diuinæ iustitiæ ratio postularet, vt in aliquos, quorū salus propter infatigabilem a nimo superbiam, erat omnino desperanda, summæ seueritatis exempla constitueret: illis exemplis editis, factum est, vt multi sese à scelere, & impietate remouerent: eademque opera

DE NOBILITA. CHRIST.

opera longe plures diuinæ clementiæ lenitatem, quam iustitiæ severitatem experientur. Omnia denique post peccatum, in peccati remedia constituta sunt. Propositæ minæ, clades illarum, eluiones, incendia, terrores varijs ostentis, atque prodigijs hominum mentibus iniecti, bellorum tempestates, gentium ruinæ, hanc vim habuerunt, vt à scelere atque flagitio mortales abducerent. Contra vero, vitæ commoditates, lex diuinitus promulgata, sanctissimæ religionis institutio, diuinæ promissiones, immortalia beneficia, vt ad officium, atque sanitatem reducerent. Omnibus itaque rationibus, siue illæ ad scelere pœnam comparatæ sint, siue ad virtutis inuitamentum, fuit rebus humanis, ab omnipotente Deo, egregia quadam patris pietatis consultum. Postea vero quàm ira creuit morbi vis, & peccati magnitudo tanta fuit, vt non facile inueniri posset ratio ægritudinis leuandæ: aliud medicinæ genus diuinum, atque singulare summus ille medicus adhibuit: quod non tantum id quod morbo dilapsam fuerat resarciret: verum etiam priscam illam sanitatem, multis opibus & viribus amplificatâ restitueret. Hoc autem fuit ipsa summi dei sapientia. Ipse inquam patris sempiterni sempiternus filius, inexplicabili ratione genitus, pater

ni

LIBER SECVNDVS. cccxiiij
 ni splendoris effigies, vitæ & immortalitatis fons atque principium. Ipse igitur hominem, quem effigie quadam diuinitatis olim impreferat peccati & mortis laqueis implicatum, & omnibus graminis atque calamitatibus circumuentum expediunt, & in antiquam libertatē, singulari, diuinoque cōsilio vindicauit. Principio autem necesse erat, vt nefas illud, quo genus humanum contaminatum fuerat, elueretur: Numinis religio violata, sanctissimo quodam piaculo expiaretur, macula ex impietate & scelere concepta deleteretur: vt sic tandem posset homo terra peccati tyranny de liberatus, antiquæ dignitatis, & decoris ornamenta recuperare, acque ad immortalis vitæ gloriam peruenire. Sed nullum piaculum in terris inuenire potuit, quo tanti sceleris magnitudo procurati, aut iustitiæ diuinæ satisfieri, aut elui concepta macula posset. Omnes igit sceleri affines, diris tristissimis obnoxij turpitudine contaminati, in sempiternam miseriam nascebamur. Hæc erat nobis proposita tristis, & miserima conditio, nisi nos Christus optimus maximus respexisset, veteramque hominis formam diuini benignitate suscepisset, & in illa diuinitatis maiestate permanens naturam humanam inausculta quadam ratione sibi conciliasset. Omnium itaque re-

ruæ

DE NOBILITA CHRIST.

rum dominus, qui nutu terram, atque cælum concutit, vt hominem misere perditum, paradisiq; finibus exturbatum, in sedes patrias reduceret, à cæli vertice delapsus, in terris versatus est: atque ita versatus est. vt neque a cæli moderatione, nec ab vniuersitatis imperio descenderet. Isto igitur diuinitatis cum humana natura scedere, atque coniunctione, peccatum humano generi penitus infixū, repente extirpatum est: mortis autem imperinum cœnuallum omneque scelus sanctissimis sacris expiatum. Quæ enim sacrorū genera illis factiora possunt excogitari, quæ à summo illo pontifice, qui sacerdos secundum ritum Melchisedechi priscis factorum patrum vaticinijs nominatus est, celebrata atque peracta sunt? Qui non ouibus, aut vtulis, aut vllis hostijs vana hominum superstitione recepti, sed proprio sanguine litauit. Qui vt à capitibus nostris pestē propullaret, caput suū ad omnium salutem conterrauit. Qui se virgisi cardis, & in crucem tolli passus est, vt communis sceleris pœnas ipse lucret: deunquæ conscleteratis hominibus infensum sanctissimi corporis hostia placaret. O singularem diuine beneficentię magnitudinem. O immensam diuinorum beneficiorum copiam, & incredibilem munerum largitatem. Ille rerum

opifex,

LIBER SECVNDVS ccxxiiij

opifex, cuius virtute omnia supra subterque producta atque perfecta sunt: qui regit & temperat vniuersa, cuius maiestatis amplitudinē cæli cōtinere nequeunt, sanctissimæ virginis vtero inclusus delituit: veramque hominis formam suscepit: vt hominem in aliquo diuinitatis gradu tandem collocaret. Hoc illud fuit, quod multis ante seculis à viris diuino numine afflatis prædictum erat: fore nempe vt *Dens* in humana forma delitescens, doctoris officio fungeretur, omnemque nobis virtutis & honestatis disciplinam traderet. Sic enim *Esaias*. *Fluent, inquit, ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent. Venite, ascendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob, & docebit nos vias suas & ambulabimus in semitis eius. Alibi vero ita inducit patrē cum filio loquentem. Pedire in scædus populi, & in lucem gentium, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de carcere vinctum. Alio rursus in loco, filius ita de se ipso sermonem instituit: spiritus domini super me, eo quod vnixerit dominus me, ad annunciandum mansuetis misit me, & vt me diceret affligis, Baruch autem hunc deum appellat, à quo omnis disciplina profecta est. Et post hæc (inquit) in terris visus est, cum hominibus collocutus. Ioël vero his vocibus*

plor

DE NOBILITA. CHRIST.

pios excitat. Filij Sion exultate, & letamini in domino deo vestro, quia dedit vobis doctore iustitiæ. Postquam igitur cælestis illius doctoris vox intenebris illuxit, hominumque genus ad instituta veræ religionis, atque sapientiæ disciplinam instituit: omnemq; animorum cupiditatem à rebus abstraxit humanis, ostenditque nihil esse in terris magnopere metuendum: non mortem, quæ corpori tantum interitum affert, animum autem non attingit: non orbitatem, non egestatem, non reliqua eiusmodi mala, quæ si corpori officiant, opes tamè immortalis animi labefactare nequeunt, instruxitque deinde ad caritatem, beneficentiam, & animi moderationem, cum ista igitur omnia in intimis sensibus hominû defixit, & ad spem gloriæ immortalis auctores erexit, studioq; diuinitatis inflammavit: cui dubium esse poterit, quin iam non virtutis imago, sed solida ipsius virtutis splendor, homines ad gloriam natos caperet, atque vehementer incenderet? Quid? quòd non modo erudiuit ad honestatis, atque sanctitatis officia, sed etiam vires confirmavit: quibus ea quæ docuit perficere constanter possent. **Quod** etiam diuinis fuerat oraculis præmonstratû. **A PERI ENT VR** inquit ille, **OCVLI CAECORVM.** Nò est autè

ntelli-

LIBER SECVNDVS. cccxv

intelligendum vatem illum sanctissimum de corporis tantû oculis ista vaticinatum fuisse. Omnia enim quæ à viris illis excellētibus diuino instinctu & inflatu prædicta sunt, à consuetudine corporis abducenda, atque ad mentis sensum referenda sunt. Subiungit deinde. **AVRES SVRDORVM PATEBUNT.** Surdos appellat eos, qui pietatis disciplinæ aures antea claudebat: de quibus Ieremias, ecce inquit, incircûcisæ aures eorû, & audire nò possunt, Christi tñ beneficio factû est, vt surdi etiam aurib⁹ acciperent disciplinam. Quid deinde sequitur? **TVNC SALIET VT CERVVS CLADVS, ET LINGVA MVTORVM IN DEI LAVDES ERVM PET.** Quid per claudum intelligatur, nouerût ij, qui sunt in sacris literis mediocriter exercitati. Claudii enim sunt, qui animi imbecillitate impediuntur, quo minus in curriculo pietatis exerceri valeant: qui neq; viribus eniti, neq; cursu ad virtutis præmia cõtendere vllò modo possunt. Vide igitur quâ multa simul in animæ salute contulit ille vindex humanæ libertatis, qui cæcis lumèn attulit, surdis aures patefecit, claudis celeritatem dedit, qua possent instar ceruorum altissima cursu petere, & serpētibus perniciem machinari: infantibus postremò

ff atque

DE NOBILITA CHRIST.
 atque mutis egregiam canēdi facultatem largitus est. Fuit autem id amplissimum, quod omnis vitæ ratio afflicta atque perdita, fuerit. Iesu Christi ope in pristinam sanitatē restituta: id tamen multo maius, multoque magnificentius, quod diuino lumine collustrata legem diuinam nō tabulis incisam, sed intus in præcordijs infixam perpetuo studio conseruet. Cum enim iam nihil mentem impediret, quo minus se ipsam traderet in cælestē disciplinam, ipsum DEI OPT. MAX. numen, animis sese insinuauit humanis: illique imagini diuinæ, quæ iam in ortu suo, propter cōditoris similitudinem sempiternæ legis participes extiterat, longe clarius lumen prætulit totamque studio diuinitatis inflammauit.

Quod si lex nihil aliud est, quàm ratio perfecta: illa certe ratio, quæ non modo natura, sed quod est longe multumque præstantius, præsentis rei numine, ita perficitur vt facile sese ad rei imitationem accommodet, dubium non est, quin diuinam legem in se cōtineat. Sic enim est apud Hieremiam. Hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël. Post dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Lex autem ista, ipse Christus est, Ipse inquam, qui dei patris virtus, & sapientia

LIBER SECVNDVS. cccxxvj
 sia nominatur: qui est mortalibus diuinæ virtutis exemplum, & vnica vitæ moderandæ ratio: mentibus illis, quas ex impuris castas atque sanctas effecit, præsens semper adest, easque spiritus sancti numine concitatas, ad gloriæ immortalis studium incendit. Cum autem nihil maius concipi mēte & cogitatione possit, ipso Christi minime, quod nobis præsens adesse scimus, & cuius diuino impulsu ad veram virtutem excitamur: nulla certe dicendi vis, nulla rationis vberitas, poterit cōsequi dicendo diuinæ organos clementiæ magnitudinē. Atque video tandem me Principem cum cursum suscepisse, quem tenere nulla ratione possim. Sum enim quasi in mare profundum, & immentum, in earum rerum explicationem ingressus, quarum altitudine omnis humana decendi ratio, atque facultas obruetur necesse est. Quid autem dico humanam? cælitus quidem ipsi, vix illo genere orationis ecclesiæ, atque diuino, de tātis rebus pro dignitate differere potuissent: tantum abest, vt lingua mortalis, impuris sermonibus inquinata, diuinum in hominum genus beneficium amplecti oratione possit. Ecquis enim tantum ingenio valet, vt queat, non dico verbis explinare, sed cogitatione concipere

DE NOBILITA. CHRIST.

re, quomodo Dei vnicus filius, hominis formam induerit, nostramque naturam, adeo incredibili coniunctionis vinculo sibi copularit, vt deus fieret verus homo : in hoc, vt vniuersum genus humanum, ab omni vestigio sceleris expiaret, & ab omni scelere tutū atque sanctum redderet. Quod deinde genus orationis crucis mysterium consequetur, quam Christus, tanquam molem & machinam ad euertendas opes hostis nostri comparauit? Quis virtutem inuictam illius, pro dignitate celebrare potest, qua serpentem illā venenatam, in cuius potestatem vniuersum genus humanum reciderat, illi sit, atque compressit: morisque imperium infinitum extinxit: omnesque superstitiones, atque feritates expulit, & profligauit? Vt interim illud omittam, quomodo à mortuis exsuscitatus, atque ornatus manubijs, quas sibi bellorum omnium victor fecerat, summa cum gloria, in diuinas illas sedes seipsum intulit: vt inde, sub potestatem suam, & aeternam iurisdictionem, omnes gentes, atque nationes subiungat. Vt etiam de illo diuini spiritus incendio reticēā quo apostolorum mentes inflammatae, res occultas, atque cœlestes, diuina quadam constantia mortalibus enunciare cœperunt, orbemque terrarum, Christi nomine compleue-

runt.

LIBER SECVNDVS ccxxvij
 runt. Incutiunt hæc omnia summam mentibus admirationem: opprimunt magnitudine sua cogitationes humanas, linguam timidam, & hæsitantem reddunt. Magnum igitur opus, & arduum & quod non modo ingenij nostri imbellicitate, sed nullis etiam humanis viribus perfici possit, est explicare partem aliquam eorum, quæ non humana doctrina, sed diuina sapientia nostris mentibus inspirauit. Attamen, id nobis à portu egredientibus considerandum fuit. Nunc quidem, postea quam temere in altum prouecti sumus, danda nimirum vela sunt. Ea vero quæ iam superius, quo ad licuit, & fas fuit attigimus relinquētes, reliquum orationis cursum, quo Christiani nominis diuina ornamenta continentur, Christi auxilio freti perstringemus.
 II Principio autem, quantum ad virtutem attinet, (vt est à nobis superius explicatum) ea tantum virtus dicenda, est, quæ à Deo profecta, Deum semper intuetur, & omnes actiones in illum dirigit, constatque hoc virtutis genus cœleste, atque diuinum, à Christi tantum doctrina, atque numine profluxisse, & ad eorum tantum animos permanasse, qui Christum secuti sunt: relinquatur plane, in solis Christianis veræ dignitatis lumen elucere. Hæc enim sola virtus est, quæ omnes

Ee iij pecca

peccati nervos excidit: quæ diuinam mentis effigiem, illuue infuscatam, in pristinum splendorem restituit: quæ tenues opes animi incredibili constantia corroborauit: quæ cunctas cogitationes, ab humanis rebus, ad religionis & sanctimonie studium traduxit: viamque certam, atque directam, in cælum aperuit. Conferat autem nunc qui vult, illud virtutis genus, quod fuit in Græcis & Romanis hominibus, ad aspectum amplissimum, cum Christiani hominis dignitate, iam videbit, quantum interuallum inter vtramque interiectum sit. Illa humano studio & exercitatione quæ sita fluxis opibus innititur: hæc diuina benignitate concessa, habet firmissimam spem in summo Deo collocatam. Illa lubricas diuitias, aut popularem gloriam breui morituram intuetur: hæc nihil, nisi diuinum, atque sempiternum spectat. Illa contagione criminis obscurata, atque depressa, repit humi: hæc autem pura, & inuiolata alacriter in cælum euolat. Illa infirma spe, atque animo, de gloria sua cogitat: hæc autem, spe firmissima immortalitatis, certissimoque gloriæ fructu ducitur. Illa postremo leuissimis opinionibus præstata, stultis admirationem commouet: hæc verissimo lumine sanctitatis illustrata, sapientes homines ad verum atque sempiternum

ternum

LIBER SECVNDVS. cccxvii;
 ternum decus inflammat. Denique illic videbis imaginẽ quandã virtutis intermortuam: hic autem virtutem ipsam, omnibus præsidijs & ornamentis redundantem. Quantum autem inter veramque interfit, facillime perspiciet, qui ad vtriusque actiones animum diligenter attendet. Qui enim Christianæ liberalitatis, mansuetudinis, temperantiæ, & reliquarum virtutum omnium officia examinauerit, eaque cum humane virtutis acti onibus contulerit: intelliget plane, nihil aliud esse mentem hominis vere christiani, quàm Christi ipsius sacrarium, atque templum, in quo sanctissimæ Triadis numen inhabitet. Sic enim ille ego & pater ad eum venimus, & mansionem apud eum faciemus. Et alibi, habitabo in eis & inambulabo. Paulus vero nõ semel christianas mentes, sancti spiritus fanæ, atque delubra appellat. Cum igitur deus ipse in eorum animis, qui Christi viam sequitur, quasi sedem, atque domicilium collocarit, vt eos præsentis numine incendat ad studium diuinæ virtutis imitandæ, ridiculum est aliquã humanæ virtutis speciem ad eo præcellentem comparare.

Quid autem de nobilitate dicam? Nam si vere sapientes homines nobilitatem virtutis metiuntur: eamque nihil aliud putant,

FF iij quã

DE NOBILITA. CHRIST.

quam gentem eximijis virtutibus illustratam: ca profecto gens quę diuinis virtutibus exculta est, à diuina progenie aliena esse non poterit: Itaque non timide, & titubanter, sed maxima voce, ac elato animo dicimus, Christianum genus, diuino sattu editum esse. Atque non ita fatum, vt illa heroum natio, quę est apud Homerum. Illi enim, cum propter egregiam aliquam actionem, inter omnes excellerent, facile ementiebantur nobilitatem: generisque principium, ad falsa quaedam, & impia numina referebant. Nos vero, non Iouent, aut Liberum, sed summum, atque præpotentem Deum vere patrem nominamus.

Neq; licet, cuiquam de tanta claritate sine nefario scelere dubitare: cum id innumeris sacrarum literarum testimonijs compertum, & exploratum habeamus. In primis Ioannes diuinitus testificatur, eos qui Christum receperunt, isto præclaro beneficio affectos fuisse, vt filij Dei efficerentur. Ita vt iam nullo modo, in illa serie, quę sanguinis communionem cõtinetur, aut in illa familia, in quam adoptati fortasse sunt, censeri: sed in diuina stirpe atque sobole numerari debeant. Videre (inquit alio in loco) quantum beneficium contulit in nos pater, vt filij Dei nominemur.

Quid, aut Paulus? Quam multis in locis, quam præcla

LIBER SECVNDVS. cccxix

præclare, atque magnifice, de ista eximia nobilitate disserit? veluti cum Christum fratrem nostrum nominat, cum spiritus nos diuini beneficij in Dei familiam adoptatos esse dicit: cum maximis vocibus illum rerum omnium conditorem, patrem nostrum appellat. Sed quod iam grauius, quam ipsius Christi testimonium requirimus? Nuntiabo (inquit) nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesię laudabo te. Et alibi, nolite vocare vobis patrem super terram: vnus est enim pater vester cœlestis. Tum postremo illud, ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Aetas me deficeret, si vellem omnia testimonia colligere diuinam istam generis claritatem confirmantia. Sed hæc satis superq; sunt, ad alia præsertim properantibus. Illud autem admonere non alienum puto: non esse plures, atque diuersas nationes, in quibus diuina claritas exiteat.

Quamuis enim sanguine desinctæ, cõditione dispares, locis infinitæ sint: postquam tamen omnes vnum in locum cõgregatæ sunt, vt apud Christum imperatorẽ militet omnes repente eodem agnationis, & propinquitatis vinculo cõstringantur. Nam & sanguinis necessitudinem, quo antea discretæ erant, reliquerunt, & in diuinam familiam adoptatæ, in

DE NOBILITATE CHRISTI.

qua nullum est generis discrimen, omnes eadem gentilitatis iura tenuerunt. Postquam enim aquis salutaribus expiati, magna ex parte abiecerunt illam vetustam peccati consuetudinem, & primi parentis imaginem deposuerunt, amissaque priore vita, quasi iterum nati in nouam ingredi coeperunt, facta est continuo mentis humanæ renouatio & ornatus incredibilis exortus est: ita ut vix iam vestigiū vllum infirmitatis humanæ relinquatur. Non igitur ille nobis dies natalis celebrandus est, quo in lucem editi sumus, ad omnes vitæ miseras & acerbitates nati. Ille ille inquam est natalis dies incredibile lætitiæ & voluptate celebrandus, quo die nobis diuina lux oblata est, salus atque libertas Christi optimi maximi beneficio constituta. Nec enim tam corū parentū liberi appellandi sumus, per quos ista misera mortaliq̄ue vita fruimur, quàm ipsius Dei à quo diuinum istud vitæ genus habemus & per quem immortalitatem aliquando consequemur. Idcirco quamuis genus mixtum, & varium ex omnibus ferè nationibus, locis, morib⁹ natura dissimilissimis ad istam sanctissimi fœderis societatem adscitum sit: vna tamen gens ex omnibus gentibus efficitur: eadem omnibus sacra sunt: eadem gentilitatis stirps & origo. Generis principium (vt

est.

LIBER SECVNDVS

CCXX

est superius ostensum) ipse deus est, qui nutu condidit, atque continet vniuersa: in quem omnia cupiditate incredibili referuntur. Ipse enim nos generauit: diuinusque muneribus ornauit, & in hæreditatem immortalis gloriæ vocauit: omnibus denique ornamentis cœlestibus affecit. Quid iam altius animo singi potest, aut magnificentius, quam humo excitatum esse genus humanum, vt adscendat ad quendam diuinitatis gradum, atque amplitudinem; Ostēdet iam qui volet, imagines suas: nobilitatis seriem à stirpe repetat. Herculem aut heroum aliquem generis sui principē, & auctorem leuissimo orationis genere confirmet: aut si commodum est, dicat se Ioue prognatum patre: dummodo nobis vere liceat, immortalē deum parentem nominare: quod quidem maxime licet, cum intus inclusum numen sentiamus, quod istius diuinæ claritatis tamquam pignus habemus. Nullum enim certius, aut grauius testimoniū dici potest, quàm illud spiritus sancti donum, in Christianos homines magnificentissime collatum quo inflammantur studio rerum diuinarum, & in omni genere virtutis vigilantes efficiuntur, quod animis pacem, gaudium, & caritatē incredibilem conciliat.

Hoc

DE NOBILITA. CHRIST.

17 Hoc igitur præsentis numinis subsidium, eiusmodi est, ut nos infirmo animo atque spe esse non sinat. de quo ut commodius differamus ipsius Christiani nominis ratio, atque dignitas explicanda est, cuius originem paulo altius repetemus. Illud autem cum sit vulgatifimum, non necesse est admonere: Christi nomen, ab vñctione ductum. Siquidè Christiæ apud Græcos, idem valet, quod vngi apud Latinos. Fuit olim vnguentum quoddam sanctum, & religiosum, incredibili ceremonia constitutum, quo solebāt vngi designati sacerdotes, Reges atque Prophetæ. Nemini autem vnquam fas fuisse, in sacerdotium venire, aut ad regiam dignitatem ascendere, nisi isto sacro vnguento fuisset antea delibutus, vulgaritius est, quàm ut cuiusquam explicatione egeat. Quo pacto autem Prophetæ, etiam illo perfunderentur, ex Regum historijs intelligimus. Illic enim imperat deus Helix ut vngat Azaelem atque Iesum: & eorum alterum Syriæ regno, alterum Samarix præficiat. Addit deinde, Helisæum autem filium Saphat, vnges prophetam pro te. Itaque, neque regnum administrare, neque sacerdotium inire, neque vatibus etiam interdum diuina mente aliquid in posterum præ-

sentire

LIBER SECVNDVS. cccxxi

sentire, aut arcani quippiam interpretari licebat, nisi prius fuissent, vnguento illo rite perfusi, atque consecrati. Non quidem quod esset ea virtus in casta, aut cinnamomo, aut in reliquis odoribus oleo commistis, ut sine illis existimemus, neminem ad honores summos peruenire potuisse: Sed nimirum, aliud vnguenti genus erat occultum, atque diuinum, cuius istud à Mose compositum vmbra & imaginem gerebat: sine quo nemo pro dignitate regnum ueri potest: nemo sanctissimi sacerdotij muneribus cæsefungi: nemo denique diuino motu animi futura perspicere. Nec est enim aliud hoc genus vñctionis, quàm diuini numinis præfens auxilium, & coeleste munus, apud mentes castas & puras, diuina benignitate collocatum, cuius virtuti multi in terris positi, cælitum iura sunt quodammodo consecuti. Hoc est illud vnguetum, quo Christ⁹ fuit copiosè sine perfusus, quemadmodum scriptum est. Spiritus domini super me, eo quod vnxi-rit me. Daniel autè nõ modo de hac vñctione prædixit: sed tẽpus etiã septuaginta hebdomadarum præfinitum esse nõstrauit: intra cuius tẽporis fines, futurum erat, ut elueretur ois peccati macula: & sceleris improbitas expiaretur: & sanctorum princeps vngeretur: nõ vnguento aliquo

DENOBILITA. CHRISTI.

aliquo, cuius breuem, & fluxam voluptatem sentu corporis usurpamus: sed illo cuius voluntatem sempiternam, mente sentire possumus. Ut planius alio in loco demonstratur. Quem vocit deus (inquit ille) Spiritu sancto, & virtute. Cum autem omnia munera, quae fuerant praecis temporibus adambata, & diuersis hominibus distributa, fuissent excellenter, atque simul, omnia in Christum conferenda, nam & regnum illius sempiternum, atque summum sacerdotium diuinis oraculis praedictum erat: & eximius propheta fuerat multis ante seculis nominatus: cum igitur omnibus gloriae ornamentis, atque summis honoribus fuisset supra omnes mirabiliter honestandus: par fuit, ut praeter omnibus eiusdem hereditatis, atque gloriae consortibus vngetur. Ut est in psalmorum libro, dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus, oleo letitiae, praeter confortibus tuis. Myrrha gutta, & castia, distillauerunt a vestimentis tuis. Ihs itaque odoribus, & vnguentis affluens, vnde etiam Christi nomen habet, rex regum factus, summum item sacerdotium consecutus, & omnium diuinorum consiliorum particeps, atque administrator effectus, ita gubernat vniuersa, ut etiam pacem nobis a deo patre concillet: & omnem

sapien-

LIBER SECVNDVS. ccxxxij

sapientiae disciplinam, & res ab humana scientia remotissimas, mentibus nostris inspiret. Omnia igitur illa potestatis, sanctitatis, atque diuinitatis ornamenta, vno Christi nomine continentur. Cum autem ex eo quod in rege Christo redundauit, ad illos etiam defluxit, qui eius viae, & auctoritatem secuti sunt, quos fratres, socios, bonorum omnium consortes appellat, iure, atque merito factum est, ut Christi nomen obtineant: & vel quod venerentur Christum, vel quod eiusdem vntionis participes existant, Christiani nominentur. Sic enim est apud Ioannem, Vos vntionem habetis a sancto, & nollis omnia, & paulo inferius. Vntio quam accepistis ab eo, manet in vobis: & non necesse habetis ut quisquam doceat vos: sed vntio eius docet vos de omnibus. Cum autem virtus istius vntionis eiusmodi sit, ut reges creet, sacerdotes constituat, mentes diuinis motibus inflammet, dubium non est, quin omnes vere Christiani, istorum ornamentorum omnium partem consequantur. Non enim solum regnum possident, & ad sacerdotium delecta sunt ut inquit Ioannes in Apocalypsi: sed habent etiam magnam occultarum, atque diuinarum rerum notitiam. Rectius enim, ut hic de regni illius futuri, immortalis atque diuini opibus

recti.

DE NOBILITA. CHRIST.
reticcam, regem appellaueris eum, qui in cupiditatibus moderandis, & vitijs animi coercendis, diuinis legibus vitur, omniaque dirigit ad Christi regiam disciplinam atque normam, quàm principem dedecori, atq; turpitudini tamquam vile mancipium seruientē. Rectius sacerdotem illum, cuius sancta atque pura precatio, longe multumque priscum illum sacrificium, vel matutinum, vel vesperinum, ad religionem antecellit, quàm Caiapham, qui manibus consceleratis sacra nefaria peregit. Rectius vatem illum, qui diuino afflatu multa cognoscit, quæ sunt supra hominis ingenium, certissimamque salutis viam exploratam habet, quàm Balaam, qui cupiditate cæcus perniciem sibi paratam non vidit. Diuinitus igitur illud Mosis elogium, ab apostolorum principe, cum de dignitate Christianorum differeret, usurpatum est. VOS (inquit) GĒN V S E L E C T V M, R E G A L E S A C E R D O T I V M. Vide autem quomodo cuncti regia dignitate sacerdotiū copulauit. Nulla enim ratione vult has dignitates à se inuicē disiungi. Nec enim caste fungi poterit sacerdotiō, qui neque se, neq; alios iuste rexerit: nec is qui iustitiam regie colit, honore sacerdotis carere poterit. Non quidem, vt continuo sacra omnia possint administrari, per

LIBER SECVNDVS. ccxxxiiij
ri, per illum, qui honeste vixerit. Sic enim omnium munerum confusio induceretur, & omnes dignitatis gradus tollerentur: quæ quidem re nulla capitalior esse potest. Erit tamē sacerdos, oīs qui iustitiam excolerit, ad illud sacri genus rite peragendum, quod est, exhibere proprium corpus hostiam viuentem, sanctam, Deo placētem, & cultum è pia mente atque ratione derogatum. Quid deinde sequitur? GENS SANCTA, POPV L V S A C Q V I S I T I O N I S, V T V I R T V T E S A D N V N T I E T I S E X E O, Q V I D E T E N E B R I S V O S V O C A V I T I N A D M I R A B I L E M L V C E M. Tam quod dicit sanctum, quod è tenebris ereptum, & in lucem mirabilē, hoc est in diuinarū rerū, atque cælestium noctiam vocatū, spiritus sancti beneficium est, numine suo mentē interius illustrantis, & commouentis, atque ad summa omnia perducentis. Hoc autem cuiusdam diuinitatis esse, prophetiæque dignitatem attingere, quis non videt? Nec est enim aliud prophetiæ munus, quàm rerum occultarum quantum vel inuestigatio, vel inuentio, supra naturam humanam est, per diuinum numen facta demonstratio. Cum igitur tam multa nobis supra sensus hominis à Deo in lu-

com prolata sine dubitamus, quin versetur in animis nostris præclara quædam diuinitio, atque certissima multarum rerum præsentio? Quid enim aliud est fides, qua insigniti, a que fundati sumus vniuersi, quam certissimum argumentum earum rerum, quas indipitici speramus, animis nostris per diuinum nomen infixum? Ita fit, vt numinis ipsius in statu, nobis ea polliceamur, quæ humanam cogitationem longe superant, quod iam sine dubio pertinet ad officium vaticiniij. Nō vulgari igitur aliquo dei optimi maximi dono, atque munere, hoc Christianorum nomen commendatum est, sed multis, atque præstantissimis ornamentis affectum. Sic est enim diuino spiritu afflata, vt regiam dignitatem obtinere, præclarissimum sacerdotium habere, & diuinæ mentis viribus ad futuram immortalitatem excitari possit.

v. Sed quoniam de nominis tam sancti atque augusti origine, & dignitate diximus, pauca etiam de illius antiquitate dicenda sunt. Non quidem quod magnopere intorsit, ad Christianæ gentis celebritatem, quam multas imagines suorum enumerare valeat, aut quam multis ætatibus ab illa fuerit claritatis possessio retenta. Cum enim generis principium ad deum referat, inuidiam

diam nouitatis non formidat. Sed ne videantur exclusi, non pauci, qui in ista familia principem locum tenuerūt, & quorum diuina virtus multis in locis enituit, sermonem etiam de his instituendum purauit. Non est enim cur huius nominis ortum, ex Antiochiæ gestis repetamus, in qua primum (vt est apud Lucā) Christiani vulgo nominati sunt. Quamuis enim tum primum vulgari ccepisset, multo tamen antequam leuis oriretur in terris, versata est inter homines huius nominis dignitas & amplitudo. Sive enim quod Christi disciplinam & impertum sequantur, Christiani nominati sunt: sive ab vnctione illa cælesti nomē istud ductum est: sine (quod magis reor (vtrumque valuit ad huius nominis rationem, quod scilicet, & in Christi verba iurarint, & eiusdem vnctionis participes extiterint: quis erit tam amēs, vt Mosē ab hac familia se iungat? qui Christi contumeliam in se accipere maluit, quā regio luxu circumfluere? Quis Iacobū, qui Christum scalis innixū summa religione veneratus est? Aut Isaacium, qui vt hostia Deo consecratus, Christi supplicium adumbravit? Aut Abrahamum, qui Christi diem vidit, & ex eius aspectu fuit eximia, atque incredibili voluptate perfusus? Quis porro Da-

DE NOBILITA. CHRIST.

aidem, ab ista gentis serie fecernendum putet? Cum quo foedus illud, de Christo ex eius stirpe generando, quondam cum maioribus iustum, sanctissime renouatum est. At quem virum? Qui omni vitæ ratione, se præstitit in omni Christiana virtute excellentem. Infinitum esset, si omnes illos qui ante legem fuerunt, & lege instituti sunt, enumerare contendam. Hoc vnum dico, quod est ab omnibus testatum: neminem vnquam fuisse eximia pietate atque virtute virum, qui Christum toto animo complexus non fuerit. Res per illud gerandas, vates diuino numine concitati cecinerunt: ad illius studium, & cupiditatem, sanctissimi reges exarserunt: illius imaginem multi viri omni generis virtutis ornati quàm plurimis signis expresserunt. Et quemadmodum cum in speciem triumphi, Hierosolymam inuectus est, innumerabili turba circumfluens cuius pars antecedens vestibus viam sternebat: pars vero sequens maximo plausu gratulationem significabat: vna temen vox omnium audiebatur, quæ illius virtutem inuicem celebraret: sic etiam & præci illi heroes, viam Christo munierunt: & posteri Christum ardentissimo studio sectati sunt, & omnium voce, vnus regis, atque domini laudes in cælum efferuntur. Hoc illud exemplum

LIBER SECVNDVS. cccxxv
plum fuit, quod Mose proponebatur ad imitandum. Inspice (inquit illi deus) & fac secundum exemplum quod tibi in montem monstratum est. Nec Mose solum, sed omnibus illis in quibus fuit singularis pietas, atque summa sapientia, qui omnes illas opes animi quibus floruerunt, per Christum vnicum rerum humanarum perfugium consecuti sunt: quem fide persuasi venturam sperabant: quem iam animo vt præsentem intuebantur: & ex cuius voluntate omnia pietatis atque religionis officia seruabant. Vt autem illud omitterem, quod non omnino illius aspectu caruerunt, non enim semel sese conspiciendum illis sanctissimis hominibus exhibuit: vt Mose cum multis in locis, tum in illo rubi incendio atque flamma: vt Esaia in illa sede regia atque diuina collocatus: vt multes alios quos non est facile per censere: vt igitur hic non persequar, quomodo multi ex illis, Christum in aliqua forma latentem aspexerunt: illud certe constat omnes illos ad Christianæ disciplinæ rationem vitæ officia omnia perpenisse. Cum enim animaduertas Mossem supplices manus ad deum tendentem, & pacem atque veniam inimicis implorantem, dubitas, quin ad Christi præcepta omnes actiones vitæ direxerit? Vt interim de

reliquis fletum, qui magnitudine animi, incredibili mortis contemptione, singulari clementia, & reliquis virtutibus, Christi disciplinam egregie præstiterunt. Quid enim opus est singulorum res gestas exponere? Qui in vitam Samuelem in præciet, qui res ab Ezechia gestas animaduertet, qui Iosiam, qui vates illos omnes intuebitur, & reliquos eiusdem ordinis homines considerabit, intelliget plane, illos magis ad legis finem, hoc est ad Christum, quam ad ipsam legem officia vitæ accommodasse. Si igitur Christianos dictos esse placet, ex eo quod Christi disciplinam sequantur: nemini dubium esse potest, quin & illi qui Christum nasciturum prope xerunt, & in illius doctrina, & beneficio omnem spem salutis repositam habuerunt, Christiani nominari possint. Si vero maus, nomen ab vñctione deduci, neque sic vlla causa est, cur dubitemus fuisse illis nomen hoc insignie communicatum. Sic enim de Abrahamo, & eius liberis scriptum est, nolite tægere Christos meos, & in prophetas meos nolite mali quippiam moliri. Quos Christus deus appellat, satis perspicuum est, non legis vnguento quod nodum fuerit institutum, sed illo diuino fuisse delibatos, & ea de causa Christos appellatos. Sed quid attinet de isto spiritu sancti

sancti dono, atque munere plura dicere? Num quid parum manifestum est, neminem, postquam illa criminis plaga iniecta est generi humano, potuisse vllam veræ virtutis actionem suscipere? Ergo quicumque virtutis atque pietatis religionem coluerunt, id non viribus suis, sed diuino numine assecuti sunt. Quicumque enim illorum hominum memoria, ingenij, atque naturæ opibus diffusus, ad deum confugit, ab illoque misericordiam, atque clementiam implorauit, facile expertus est diuinæ benignitatis magnitudinem, animamque antea percussam, & afflictam, diuino præsidio recreari, & ad omne virtutis genus incitari sensit. Nihil itaque memorabile, nec in re constituenda, nec in sacrorum religione atque cultu nec in rebus bellicis effectum est, nisi spiritus sancti numine mentum principis aliquid excitante, & commouente. Vnde illud est, factus est super septe spiritus domini, & irruit spiritus domini in sãlonem, & insiluit spiritus domini in Saul: & eiusmodi sexcenta sacrarum literarum monumentis æternitati commendata. Nubitas igitur illos homines, in Christianorum ordinem, atque dignitatem reuocare, qui eodem quo nos diuini spiritus munere, affecti fuerunt: & qui omnia salutis præsidia, in Christo constituenda

Gg iij putarunt:

DE NOBILITA. CHRIST.

putarunt: cuius vnus beneficio ad eam quam adepti sunt dignitatem, peruenire poterant. Nec enim est aliud humanæ calamitatis subsidium, nec aliunde spes salutis ostēdi potest. Omnes igitur illi, qui ab humili conditione seruitutis abhorrentes, vique cō progressi sunt vt adoptionis spiritū fruerētur, gentiles, atque maiores nostri sunt, ipseque Abraham patris noster est. Magisque ab illo nati sumus, cum illius similitudo ad nos peruenerit, nosque simili pietate, illius fidem referamus, quā iij, qui se ortos ab illo putant, neque tamen domesticæ exemplo à scelere, & impietate reuocantur. Cum enim in ista diuina cognatione, omnia sint à sensu corporis, ad mentis dignitatem conferenda: non multum refert, cuius sanguine procreatus sis, sed cuius vestigijs iugressus, vitam instituas. Merito igitur animi illorū, qui inani nobilitatis opinione tuebant, à Christi præcursore comprimuntur. Non dicatis (inquit) patrem habemus Abraham, Potens est, enim Deus, de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Deinde vehementer illis comminatur. Iam inquit securis ad radicem arboris posita est. Fuit illis quidem securis iniecta, qua à generosa stirpe excisi sunt. Nos autem rursus inserti in illam sumus. Illi itaque, qui se summo loco natos arbitra-

LIBER SECVNDVS ecxxxvij
bitrabantur, ad summam ignobilitatem redacti, conuitia illa merito, atque iure sustinent, generatio praua atque adultera, & germina viperarum, & alia complura. Nos autem qui obscuro, & humili loco nati eramus, in Abraham familiam translati sumus: & in maioribus nostris, omnes illos reges atque principes numeramus. Non tamen id miseri homines intelligunt. Sed quemadmodum se Iudæos appellant, cum non sint: ita Abrahami nomine gloriantur, cum à florentissimi illius generis dignitate, iam multis seculis sint deiecti: & nunc vagi, & exules errent, vndique exclusi, & ornamentis omnibus spoliati. Nos, nos inquam vere Iudæi sumus, modo generis antiqui dignitatem iustitia atque pietate tueamur. Nam si carnem non circumcidimus, animi circumcisionem libetè amplectimur. Pascha vero si non agni sanguine cōsecramus: Christum pro nobis immolatum veneramus: cuius sanguine insigniti, omnem à nobis pestem, & vastitatem depulsam esse confidimus. Et si à fermento non abstinemus, vetusti tamen sceleris contagionē formidamus. Quid multis opus est? omnes illas cærimonias ab antiquis institutas, summa religionē recipiendas arbitramur. Omnia tamen, vt Christiana dignitas exigit, ab illa corporis consuetudine,

DE NOBILITA. CHRIST.

dine, quæ iam temporibus ita postulantibus sepulta est, ad diuinam virtutem intus inclusam, esse conferenda putamus. Illum autem Iudam generis, atque nominis principem habemus: de quo diuinitus scriptum est. Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuæ in cervicibus inimicorum, adorabunt te filii patris tui. Quod quidem vaticinium ad Christum spectare, nemo sanus ambigit. Vtrum igitur illi potius; qui disciplinæ veteris vmbra tantum inanam consecantur, & salutem diuinam clementiam constitutam, & à lege contestatam repudiant, Iudæi appellandi sunt? an illi potius, qui illius disciplinæ sapientiam, literis occultatam, summa religione colunt? Vtrum deinde est æquius, asseuerare, illos ab Abrahamo ortos esse; qui ab illius virtute degenerarunt & in peccum contumaces, atque rebelles extiterunt? An illi potius, qui Abrahami gloriam adamarunt, & veram religioni libentissime paruauerunt? Quemadmodum igitur illi viri excellentes Christiano vitæ splendore nobilitati sunt: ita & nos, qui illorum vestigia persequimur, Iudaici nominis laudem & gloriam obtinemus. Nullum itaque iam discrimen generis, nulla sacrorum distinctio, nulla dissimilitudo vitæ relinquatur. si quidem omnia quæ hostili odio antea dissi debant, omnium necessitudi-

fitudi-

LIBER SECVNDVS. CCXXXVIIII

fitudinem vinculo constricta sunt per summum illum pacis interpretem, qui non solum humanis diuina conciliavit, sed etiam diuersissima hominum studia, & dissimillima in vitæ rationem ad summam concordiam adduxit: & ex rebus maximo intervallo distinctis incredibilem concordiam effecit. si igitur Abraham gentilis noster est, quis prohibet, quominus eos etiam, qui illo longe vetustiores fuerunt, & eiusdem fidei atque religionis cõfertes extiterunt, in eiusdem familia dignitate contineri existimemus? Quid autem dico vetustiores? Immo vero ab vniuersitatis primordio, licet huius gentis celebritatem repetere. Quid enim hic referam diuino illos homines, ad omnia summa natos? qualis Abel fuit, cuius oppressi, & occisi sanguis, eas voces mittebat, quæ in cælum penetrarent, atque ad aures diuinas peruenirent. Qualis item fuit ille, qui à deo raptus est, nec amplius in terris apparuit. Quales alij permulti quos Moysi testimonio diuinitus celebratos animaduertimus. Quid igitur antiquius? quid vetustius Christiane gentis splendore dici potest? quæ iam ab illo tempore quo iste rerum ornatus, & pulchritudo constituta est, in summa dignitate fuit: quæ singulari fide, eximi virtute, incredibile sanctitate continuata, usque ad

DE NOBILITA. CHRIST.

ad Christi aduentu permansit: & quæ antea firmo animo atque spe se omnia cõsequi posse per Christum confidebat, omnibus nunc ornamentis Christi beneficio redudat. Quid enim iam illi ad laudem & gloriam deesse potest? Nam si virtute decus excolitur, in sola Christiana gente veræ virtutis decus, & solidæ dignitatis lumen elucet. Si maximorum hominum gloria genus commendatur, innumera multitudo est eorũ qui huius claritatis possessione perenni virtute tenuerunt. Si antiquitate conciliatur amplitudo, nihil est in hominum genere, quod quidem sit antiquius.

VI Sed quoniam non est satis discere de vniuerso genere virtutis, nisi etiam aliquam partem persequere: non alienum erit, postea quam de Christianæ virtutis dignitate generatim diximus, & antiquitatẽ nobilitatis ostẽdimus, nunc de singulis disputare: non quidem de omnibus, esset enim infinitum: sed de ijs tantum, quæ magis cursum ad decus & gloriam aperire, atque ad nobilitatis splendorem viam munire videntur. Quod si virtus est genus maximis virtutibus illustratum, maxime autem virtutes appellantur illæ, quibus qui sunt præditi, non utilitati suæ consulunt, sed communi salutis prospiciunt: quales sunt iustitia, liberalitas, & animi magnitudo: certe

vel

LIBER SECVNDVS. cccxxx

vel ea solum ratione perspicuum est, in solis Christianis esse summam nobilitatem: cum soli sint illis virtutibus cumulati, quæ gẽti veram claritatem & splendorem pariunt. Vt autem ab illa virtute, quæ omnium habetur maxima, principium sumamus: illi soli possunt colere iustitiã, qui nulla cupiditate impediuntur: nullo motu iracundiæ à mentis statu deducuntur: nullius odio, aut offensione commouentur: qui postremo, non hominum rumori seruiunt, sed ipsa recte factorum conscientia sustentantur. Quamdiu enim animus fuerit ira, aut cupiditate, aut reliquis eiusmodi morbis implicatus, nõ facile cohiberi poterit, quin vel appetat alienum, vel manus afferat alicui, vel quauis alia ratione faciat iniuriam. Quin etiam ille, qui omnes hominum rumores intuetur, & ea de causa, in iustitiam incumbit, non iustitiam tuetur, sed simulatione, & inani iustitiæ ostentatione laudem aucupatur. Propterea enim quod innocentia nomen cupit obtinere, tantisper dum testes habuerit, sese in officij regionibus cõtinebit: infamiae autem timore sublato, non dubitabit iura omnia commodi alicujus gratia violare. Quare vt ij, quorum mentes humi defixæ, & varijs animorum tempestatibus agitatur sunt, qui res humanas admirantur, & in illis

omnia

omnia ponunt, iniuria abstinere nulla ratio. ne possunt. ita illi, qui mētes inuictas à cupiditate, & ab omni perturbatione liberas habēt, qui negligūt humanas, & in diuina suscipiunt iniuriam neminē cōsulare possunt. Nec enim nunc de ijs loquor, qui nihil habent Christianorum præter nomen, cum re ipsa sint ab omni pietatis religione remotissimi: sed de ijs tantum, qui verē Christiani sunt, Christi; moribus & institutis viuunt. Quo enim modo cuiusmodi hominem ad iniuriam inferendam impelles, qui neque cupiditate seruire, neque libidine incendi, neque egritudine vlla frangi potest. Num existimas illum præmijs ad iniquitatem pellici? At omnia humana contemnit, & pro nihilo ducit. Num supplicij metu: sed frustra illi cōminaberi, qui iniustitiæ turpitudinem instar omnium suppliciorum putat. Odio fortasse inquis, aut offensione aliqua concitatus, inferet iniuriam, At nullum odium maius esse poterit eorū, quod in improbitatem conceptum perpetuo continebit, nec vlla offensione laesisset, animum induceret, ut optimi domini atq; parentis voluntatem offēdat. Quid autem (ut vno verbo dicam) iniquitatis suscipietis, cuius omne vitæ studium, in omnium hominum caritatem comparatum est? Qui inimicitias persequi

qui

qui facinus nefarium putat: iniuriam vlcisci scelus, atque flagitium. Quid quod proxime accedit, ad diuinam beneficentiam, eam mentem habet, ut inimicis etiam benigne faciendam putet. Est enim Dei maxime proprium, indignissimis etiam misericordiam impertiri: nefastis & imputis hominibus, huius lucis vsuram largiri: flagitiosissimis quibusq; magnorum interdum commodorum facultatem tribuere. Qui non statim, ut quisque facinus aliquod nefarium suscipit, in sceleratorum pœnam detrudit: nec agit præcipitem in æternæ miseræ regionem: sed spatium dat resipiscendi, & incredibili clementia vocat ad sanitatē, ut tandem in viam redeuntibus ignoscat. Huius autem diuinæ benignitatis imitandæ, tanto studio efferuntur ijs qui sequuntur Christi disciplinam, ut vel in ea summam religionis esse ponendam statuunt. Idcirco, neq; conuitijs laeseri commouentur: neque vexati maledictis incenduntur, nec iniurijs prouocati vltionem vllam machinantur. immo quod plane diuinum est, certamen illud sibi propositum existimāt, ut inimicorum improbitatem, beneficiorum magnitudine vincant: & eorum etiam salutem cupiant esse consultum, à quibus per summum scelus oppugnantur. Istos igitur existimas, ad iniquitatem

tem

tem impelli posse, qui neque cupiditate frangi, neque timore debilitari, neque odio vilius immoderato incendi possunt? Qui etiam in hostes omnia mansuetudinis officia conferunt? Qui postremo tunc se putant maximū lucrum facere, cum omnium commoditatibus inferuiunt? Nam quid ego de liberalitate dicam? cum illud constat, omnia ferme viuendi præcepta, quæ a summo illo doctore nobis tradita sunt, ad misericordiam, atque beneficentiæ rationem maxime pertinere. Nec enim, ad vilius virtutis officium studio maiore nos instruit: neque frequentius aliquid inculcat: neque rursus vitium aliquod acrius reprimit, atque vehementius, quàm auaritiæ & crudelitatis immanitatem. Atque adeo, cum ponit ante oculos, illius extremi iudicii seueritatem: & ostendit, qui meritis in cælum euocandi sunt: qui rursus in impiorum sedem, atque tenebras detrudendi, non alia officia enumerat, quàm ea, quæ ex clementia & liberalitate depromuntur: nec nominatim alijs comminatur, quàm feris & inhumanis hominibus. Hospitem inquit me nō recepistis: nudum non operuistis: infirmum non visitastis: & reliqua omnia eiusmodi.

Quod quidem non sic est accipiendum ut putemus, aditum ad gloriam esse reliquis

virtuti

virtutibus interclusum, aut reliquæ facinoræ, nō esse supplicio acerbissimo punienda. Quid est igitur in causa, cur alia non commemoraret? An ob id, quod quemadmodum nulla virtus est, quæ magis dei bonitatem referat, quàm humanitas & beneficentia, ita nihil est tetrius, nihil odiosius, nihil magis diuinis placitis alienum, quàm crimen auaritiæ & immanitatis? Cum igitur futuri iudicii rationē exposuisset, non necesse habuit omnia officiorum genera persequi, sed ea tantum voluit oratione cōplecti, quæ sunt in omni vita præstantissima. Nec enim quidquam in terris fieri potest, quod Deo sit acceptius, quàm ferre opem miseris, præbere perfugium afflictis, tribuere misericordiam percussis, beneficijs iuuare quæ plurimos, bene de vniuersis promereri. Nullum est remedium præsentis, ad omnes morbos animi depellendos, nulla in cælum via expeditior. Omnes igitur qui nō solum nomine Christiani sunt, sed qui vita etiam, atque moribus cum Christi disciplina congruunt, huic vni virtuti præcipue incumbunt, eandem perpetuo studio colendam putant, in ea denique magnum robur, atque firmamentum salutis ponendum arbitrantur. Tum demum se existimant, illius institutum atque exemplum sequi, qui diuinas & immor-

Hh tales

DE NOBILITA. CHRIST.

tales opes nobiscum communicauit: cum omnes suas opes in utilitate omnium conuertunt. At vide quantus sit Christianæ liberalitatis splendor, quanta dignitas, & amplitudo. Satis amplam sibi beneficentiæ laudē vulgo quę sisse videntur ij, qui ex eo quod sibi superat, alij gratificantur. Maxima deinde pars ipsius liberalitatis officia, adeo angustis regionibus definit, vt nemini se quippiā debere, nisi sibi, atq; suis arbitretur. Si vero beneficia in alienos conferenda sint, apud eos collocat, qui videntur posse referre gratiā cumulatius. At vero, qui se Christi disciplinæ penitus dediderunt, nō solum in pecuniæ abundantia, sed etiā in angustijs omnia benignitatis officia tuentur. Deinde neminem putant alienū, cui possint opitulari. Postremo non tā in eos benefici sunt, à quibus possunt officij fructū repetere: quā in illos, qui propter omnium rerū inopiā & egestatem, minime idonei sunt ad gratiam referendam. Nec ij sunt vllō modo, qui pecuniam tantum, qua quidem nihil est homini Christiano vilius, profundant, reliqua vero consilij, virtutis industriæ, diligentia officia negligant. Immo quicquid ingenio, labore, studio, vigilantia, perfici potest, semper pro aliorum salute libentissime suscipient: nec vllō capitis periculo ad aliorum hominum,

prafer-

LIBER TERTIVS.

ccxij

praesertim Christianorum pericula propulsanda, impediuntur vnquam. Tanta est enim inter eos, qui Christi præceptis conformati sunt, in religione colenda conspiratio: tāta officiorum omnium societas: tanta denique amoris coniunctio: vt nemo propriam salutem, aliorum saluti putet anteponendam. Non igitur est cur admiraremur, tantam multitudinem extitisse eorum, qui vt aliorum indigentiam subleuarent, patrimonialia sua profuderunt: cum multi etiam, vt aliorum salutem constituerent, vitam propriam fortissime dimiserunt. Quid autem necesse est in tanto numero, aliquos percontare. Ab omnibus enim ista charitatis officia in ecclesie primordio colebantur, & nunc non ab vniuersis deseruntur. Sunt enim, sunt non pauci, qui non modo contemnunt omnes opes & facultates, verum etiā si res ipsa postularct, vitam pro aliorum incolamitate libenter abijcerēt. Semper enim Christianæ virtutis atque probitatis iumen eluxit. Patuit aliquando latissime, & quam plurimos illustrauit: aliquando autem pauciores: semper tamen eundem splendorem retinuit, atque imperpetuum retinebit. Nec enim ab hominibus ortum habet: sed à Deo rebus humanis allatum est. Nunquam igitur deerunt, qui nō modo communem sa-

Hh ij

Iurem

DE NOBILITA. CHRIST.
Item omnibus suis commoditatibus antepo-
nant, sed etiam vitam libentissime pro omni-
bus impendat. Fuit autem hoc in ista cœle-
sti disciplina, vt ãlia omnia admiratione lóge
dignissimum. Cum enim homines, ad amo-
ris coniunctionem nati sint: euenit tamen, vt
vitijs, atque cupiditatibus impediti, rarissime
sele ad amicitiaꝝ studium applicarent. Itaque
per tot sc̃cula, vix duo, aut tria amicorum pa-
ria reperta sunt, à quibus amicitiaꝝ ius san-
cte coleretur: quæ etiam fabulis magis, & an-
tiquitatis opinione celebrata, quã certa fide-
comperta & illustrata sunt. At postquã men-
tes humanæ, huius doctrinaꝝ lucem aspicere
potuerunt, tanta continuo fuit inter homines
amoris consensio, tam sanctum inter omnes
fœdus amicitiaꝝ factum est, vt nemo quippiã
ab alij seiunctum, atq; segregatum haberet,
sed quilibet eorum omnes suas fortunas in
omnium vsum conferebat. Quid autem dico
fortunas, cum manifestum sit, omnium vo-
luntates ita conglutinas fuisse, vt nihil quis-
quam sentiret, quod non esset ab vniuersis
comprobatur: nihil expeteret, quod non in
omnium salutem redundaret? Multitudinis
autem credentium (inquit Lucas) erat cor-
vnum, & anima vna. Neque quisquam eo-
rum quæ possidebat, aliquid suum esse duce-
bat:

LIBER TERTIVS. ccxliij
bat: sed erant illis omnia communia. Vides igitur
illam illustrem atque præclaram amicitiaꝝ
speciem, quæ virtutis opinione conciliatur:
cuius imago fabulis adumbrata admiratione
incutiebatur: ad quam vix duo aut tria hominũ
paria perueniunt: non iam instituta à pau-
cissimis, sed ab omni Christianorum multitu-
dine incredibiliter exultam. Tanta enim fa-
cta est animorum coniunctio, vt non modo
eisdem moribus & institutis viuerent, verum
etiã vniuersi, vna mēte atq; voluntate consta-
rēt. Deniq; in solis christianis verũ lumē ami-
citiæ, mirabiliter eluxit. Quemadmodũ enim
in multis fuisse virtutis conatũ animaduerti-
mus, in nullo tamẽ qui religionis expertus esset,
virtutis perfectionẽ inspicimus, ita quamuis
multi imaginem amicitiaꝝ tenuerint, ipsius tñ
verę amicitiaꝝ splendor in solis christianis exti-
tit. Cũ enim amicitia à virtute nascatur, necesse
est, vt vera atq; perfecta amicitia, in ijs tan-
tũ sit, in quibus perfecta virtus insidet. Sed sa-
tis fit in hoc libro de iustitia liberalitate, & fœ-
te liberalitatis amicitia breuiter disputasse.
Nunc reliquam partem orationis, qua de for-
titudine Christiana latius disserendũ est, pro-
pter aliquorum improbitatem, qui virtutis
huius laudem hominibus Christianis mini-
me concedunt, deinceps persequemur,

HIERONYMI
OSORII LVSITANI
DE NOBILITATE
CHRISTIANA.
LIBER III.

I V I N A Christiani nominis
ornamenta iustitiam atque benignitatem, non quidem eo genere
orationis quod rerum magnitudo postulabat: sed eo quod ingenij nostri tenuitate excolliri potuit, superiori libro persecuti sumus.

I Restat igitur Ludouice princeps amplissime, vt de magnitudine animi, atque constantia paulo fusius disputemus: cuius quidem virtutis ea dignitas est, vt nulla orationis vbertate exprimi possit. Semper enim summam admiratione excitauerunt mortem continentem, corporis cruciatus animo maximo perferentes, nullis doloribus a mentis statu & a vitæ dignitate discedentes. Nam cum omnes vitæ iocunditate ducamur, atque naturæ blandimenta cōscētemur, quicumque mortem contemnit, naturam ipsam plane vincit. **Quantū** aut apud omnes
natio-

LIBER TERTIVS. cxxliij
nat' ones admirationis, atque dignitatis habeat
mortis contemptio, illud vel maximū iudiciū
facit, quod nulla virtus æque doctorū hominū
monimētis celebratur, nulla simili genere
laudis effertur. Iusti & moderati homines me-
diocriter laudantur, fortes vero atque magnani-
mi sideribus ipsis inferuntur. Socrates, qui v-
tēporibus illis, fuit vnicum cōinēntiæ atque
moderationis exēplum, nullo genere virtutis
æque illustratus est, atque illa cōstātia, quā adhi-
buit in retinēda dignitate, cum iudiciū sentē-
tiji ad mortem mitteretur. Ipsi illi, qui difficilli-
mā aliquam fortunā subeuntes, omnibus for-
tunis atque solatijs spoliati iacēt, si in salutis de-
speratione sibi manus aff-rāt, quamquam in
eo genere mortis insit quædā timiditatis suspi-
cio, nō enim videntur tā retinēdæ cōstātiæ
causa, quā calamitatis effugiēdæ, ad lethum
properasse, illi tñ ipsi, qui sic a vita, voluntate
sua demigrāt, eximis sæpe laudibus celebrā-
tur. Tantū enim dignitatis habet animi virtus
vt eius etiā falsa simulatio admirationē com-
moueat. Quod si ita est, quis poterit oratione
cōplecti: christianę virtutis cōstātiā atque ma-
gnitudinē? Etenim si vires eloquentissimi mortum
hominū, cū ipsius humanę virtutis laudes ex-
ornare volūt, rei magnitudine interdū obrūtū-
tur, quod orationis genus incredibile, atque di-

Hh iij unum

uinum erit, quo possit quisquam dicēdo partem aliquam tantæ dignitatis explicare? Nos autem, quamquam nec ingenio, nec exercitatione valeamus, posteaquam semel à nobis res tanta suscepta est, ne sit maius in omittendo desiderium criminē, quàm fuit audaciæ in suscipiendo, quantum in nobis situm erit, huius etiam virtutis præstatiā latius explanare conabimur.

ii. Atque primum quantum inter illā & humanam fortitudinē inter sit, animaduertendū est. Principio, si finem respicias qui pro Christo dimicant ipsum verū virtutis finem assequuntur: qui autē diuitias aut gloriā populare sibi proponūt, neq; summū illud bonū intuentur, cupidi magis & ambitiosi, quā fortes appellādi sunt. Deinde, pleriq; se periculis obijciunt, nō iudicio, sed aliquo animi furore cōcitari, ex odio, inuidia, aut cupiditate concepto. At Christiani, cum solā improbitatem odio persequantur, erga ipsos homines habent animū ab omni ira, inuidia, cupiditate liberū atq; solutum. Illi postremo numquam se periculis obijciant, nisi aut in summa spe, aut in rerum omnium desperatione. Nemo enim, nisi aut aliquam spem salutis & commodi se quaeretur aut omnino à spe salutis decideret, pericula sibi subeunda existimaret. At nostri, quàm

quàm multis in locis, ad certam perniciem atque mortem abducti, cum ijs vitæ amœnitate frui licuisset: ita vt altera ex parte nulla spes salutis ostenderent, ex altera si à mentis sententia destitissent, multa ad vitæ iucunditatem proponerentur, tamē ad certum mortis acerbissimæ supplicium profecti, omnia vitæ blādimenta repudiarūt, & neq; minis, neque promissis, à fidei, atque pietatis religione depelli potuerunt. Iam quantum illud est, quod cum ex omni pene memoria hominum, pauci admodum fuerint, qui disciplina, & exercitatione, perpetuoque vitæ studio id assecuti sint, vt oblatam mortē a quo animo ferrent: repente multitudo innumerabilis extiteit, non modo virorum, atque mulierum, sed etiam puerorum, atque propemodum infantium, pro Christi religione, verbera, cruces, ignes, mortem postremo atrocissimam, inuictō & alacri animo perferentium. Cum omnes orbis terrarum principes, tanquam pro salute, atque dignitate contenderent, vt sanctissimæ religionis memoriā ex animis omnium delerent, cum ipsi dæmones, auctores sceleris & impietatis, animos illorū quos impurissima superstitione obligatos in potestate continebant, ad immanitatem inslāmerent: cum omnia exquisitissima suppliciorū

DE NOBILITA. CHRIST.

genera, ad Christiani nominis perniciem excogitarantur: cum vis: & furor, in omnibus terrarum angulis, in quibus Christi nomen auditum esset, versaretur: cum ista omnia ad Christianæ pietatis interitum comparata essent, tamen tantam vim habuit vera nobilitas & illustris animi virtus, ut non modo illa constanti perpetua, inuicta pietatis defensione, hostium pertulantiâ libere confuraret, sed etiam sese pro Christi confessione, in eadem & flammam ultro atq; libenter objiceret. Abducebantur ad necem, & cruciatum, verbera, cruces, vnci, inaudita tormentorum genera constituebantur: neq; satisfacere crudelitati poterant illi impuri homines scelero furiosi, si statim spiritum auferrent innocentibus, longo cruciatu contumaciam illam, non à superbia, sed ad inclyta virtute ductam conprimere cupiebant. Nec enim tam sacrorum causa laborabât, quàm invidia illius eximie virtutis, qua omnes minas suas, irrideri atq; contemni ceruebant. Nullis tamen, neque minis, neque terroribus, neque exquisitissimis supplicijs Christiana virtus frangi aut debilitari poterat. Cumque tortores, atque adeo tormenta ipsa deficerent, illi tamen heroës inuicti, in eadem semper mentis constantia permanebant. Cum vero rursus ex intervallo

LIBER TERTIVS. ccxlvj

uallo carnifices ad corpora sanctorum omnium cruciatu laceranda redirent, ipsi sanctissimi homines, animo mirandum in modum confirmato atque renouato, ad eadem supplicia reducebantur. Neque interim vox vlla ab illis exprimebatur, nisi quæ Christi diuinas laudes celebraret. Quid iam clarius, aut magnificentius dici, aut animo concipi potest? Gloriosum omnibus videtur, in corporis cruciatu seruare constantiam: ad isti non modo constanti, sed etiam cum summa voluptate cruciatum omnem perferebant. Certissima namq; triumphis spes, & corporis dolorem mitigabat, & animum ingenti lætitia cumulabat. Rarum etiam fortitudinis exemplum laudibus in cælum extollitur. At in Christianorum genere, neque ætatis ratio, neque sexus imbecillitas, neque generis, aut ordinis conditio, decori atque gloriæ impedimento fuit. Quid enim hic primores gentis referam, cum pueri etiam atque virgines innumerabiles, nulla crudelitatis supplicia pro Christo recutarint? Quam multi serui, ut veram animi libertatem tuerentur, omnes acerbitates suppliciorum despexerunt? Quam multi milites, quod genus hominum plerumque ab omni studio lætitudinis abhorret, mortem pro Christi laude susceptam, omnibus coronis & triumphis antequam

DE NOBILITA. CHRIST.

tulerunt? Nec est necesse omnes Mauricios, Sebastianos, Catharinas, Agathas, Gordianos enumerare. Hoc satis constat, innumerablem, atque propemodum infinitam multitudinem fuisse, quæ ad illius virtutis eximiam laudem peruenerit: cuius imaginem, vix homines excellenti ingenio præditi, post longam exercitationem tenuerunt. Quos satis indicio esse potest, longe aliud virtutis & constantiæ genus istud esse, ab eo, quod philosophorum præceptis & literis continetur: quod non humana disciplina, sed diuino munere atque dono fuit Christianis mentibus instillatum, summum Christiani nominis atque nobilitatis ornamentum, certissimumque sanctissimæ religionis testimonium. Non desunt tamen, qui nostrorum virtuti, non dico Catonis, & Brutos, quos quidam in loco deorum immortalium venerant: sed Cleombrotum etiam fortasse, qui se amentia præcipitè cecidit: aut Empedocle, qui similia infania vexatus, se ipsum in Aetnæ incendium demisit: aut quemuis alium anteponat. Ita q; nostri ab illis Cornelius, Cyprianus, Laurentius, Stephanus, atq; adeo Paulus ipse, diuini viri, & omni virtuti genere præstantissimi, in numero virorum fortium nullo modo habentur. Quin etiam impurus quidam scriptor, atque

nefa-

LIBER TERTIVS. cxxlvij

nefurus, in libris, in quibus & suæ ciuitatis historia, & multas quæstiones ad Reipublicæ statum pertinentes Hetrusco sermone cõplexus est, non putauit dissimulandum, quid de nostrorum sacrarum religionis sentire. Christianam religionem scribit illam magnitudinem animi, quæ in antiquis elucebat, funditus sustulisse. Romani imperij ruinam laudis & gloriæ labem, virtutis etiã militaris interitum, huic sanctissimæ summi & æterni dei religioni assignandum putat. Tum postremo, vt aliqua ex parte vitet offensionem bonorum, id inquit, non vitio religionis, sed interpretum, qui illam male intellexerunt accidisse: cum tamen non posset ostendere, quæ fuerit illa peruersa interpretatio, quæ tantorum malorum causam præbuerit. Sed vt infixæ aculeo honeste posse quacumque ratione discedere, ineptissimam illam medicinam iusti doloris adhibuit. Parcerem mortuo, si non plures nunc monumentis inquinatissimis, quam olim vita contemptissima læsisset. Sed quando tam indignum conuictum, Christianæ nobilitati, illius defuncti scripta faciunt, nõ dubitabo, Christi præsidio tectus, cum hominis conscelerati manibus conflagrare. Quod tamen non studio pugnandi faciam, sed vt eorum amentia, atque scelerei resistentiam, qui in eadem mentis cæcitate

versant

versantur. Late enim disseminatum est hoc malum, multosque funesta contagione graui ter infecit.

111 Primum igitur illud requiro, quid in nostris hominibus viderit, quod posset vlla ratione contēnere. Nā si magnitudo animi percipitur ex rerū humanarum despiciētia, & ex quadā elatione, nihil nisi diuinū; & inelytum cogitante, nihil certe illustrius esse nostris potest, qui cum se intelligerēt, in diuinā familiā vocatos, oēs res mortales, infra se positas esse duxerunt, omniaque vitæ consilia, ad dignitatē & immortalitatem retulerunt. si fortitudinis est comes inuicta patientia, quis nostrorum animum non admirabitur, cum viderit ipsas etiam virgines, pro Christi nomine, acerbissima supplicia, & omnis corporis cruciatus appetiuisse? Quantis laudibus celebratur Leæna meretrix, quod multis tormentis lacera- rata conscios coniurationis non indicarit? Quantis Anaxarchus eadem ipsa de causa? Quantis denique Syracusanus ille Thraso, quod nullis supplicijs adduci potuerit, vt socios coniurationis proderet. Hos certe Machiavelus, ipse, sic enim appellatur præclarus scriptor, cum quo mihi res est, nullo modo contemneados putabit, propterea quod expertes veræ religionis existerunt, quam so-

lam

lam la udis expertem esse vult, & coniurationis participes fuerunt, cuius expediendæ rationem in summa laude ponit. At quàm obscura est illorum constantia, si ad nostrorum virtutem conferatur. Si enim causam respicias, illi tyrannorum odio à quibus læsi erant supplicia perferebant: nostri Christi amore: à quo diuinis beneficijs ornati fuerant, tormēta omnia leuia putabant. Si cruciatus magnitudinem consideres, atque diuturnitatem, in nostros, non vsitata, vt in illos, sed noua & inaudita genera tormentorum inuenta fuerunt, quæ diutissime viuorum corpora lacera- rant, atque contunderent. Illi deinde in desperatione omnium fortunarum, dignitatis speciem aliquam retinuerunt: nostri cum sibi vtrum vellent liberum fuisset, non inuita- tamen, mortem claram cum ignominiosa vita commutarunt. si ad numerum aduertas, ridiculum est, paucissimos infinitis opponere. Hanc tu disciplinam, e qua tam præclara documenta virtutis extiterunt, contemnis? Hac institutione, quæ infirmam etiam naturam mulierum, imbecillam ætatem puerorum, incredibili constantia arinauit, quæ tantam multitudinem in laudis & gloriæ studiū incitauit, abiectos animos, atque demissos effici contendes? Quæ est ista mentis puerilitas,

VE VIT

vt virtutis vmbra[m] admiretis, veram virtutem pro nihilo habendam putes? Sed nimirum illud est. Faciem tantum crucis aspicias, virtutem illam excellentem, sub specie crucis occultatam non intueris. Nec enim mens angusta, tenebris oppleta, & sordibus inquinata, tantæ lucis splendore sustinere vllomodo potest. Christi enim disciplina, vt inquit Paulus, perditis & profligatis hominibus inficitæ & humilitatis speciem præbet, moderatis vero, diuinoq; beneficio confirmatis ostendit sapientiæ cælestis, atq; diuine virtutis amplitudinem. Atque quemadmodum in Christi persona, omnes illam faciem videbant, in qua, vt erat Esaiæ vaticinio prædictum, non erat species neque decor, non tamen omnes illam gloriam diuinitatis, quam Ioannes vidit, inspexerunt: sic etiam, multi propter similem mentis caliginem, Christianorum vitam inanissimis ornamentis nudatam despicunt: illam vero excellentem Christianæ dignitatis lucem aspiciere nulla ratione possunt.

iv Quod autem ad Romanorum imperium attinet, vt etiam de hoc, licet extra causam esse videatur, aliquid dicamus, homo rerum etuillium pertissimus, non legit apud viros doctissimos, esse quasdam ciuitatum commutationes, & vicissitudines, naturalesque or-

tus &

tus & interitus omnium rerum publicarum, neque fieri posse, vt aliquid infra Lunam sit immortale, atque sempiternum. Omnia quæ admodum nascuntur, ita & concidunt aliquando necesse est, & importunitate mortis cuncta demolientis tandem obruantur. Quot ciuitates, quam multæ gentes, & nationes profratæ atque sepultæ iacent, quæ olim imperio, & rerum gestarum gloria erant florētissimæ? Quis Assyriorum, atque Persarum imperium deleuit? Quis Atheniensium opes eiecit? Quis macedonum potentiam excidit? Nihil aliud certe fuit in causa, quàm natura rerum humanarum, qua nihil est in terris imbecillius. Etenim si Cyrus Assyriorum imperiū nō deleuisset, si Alexander non fregisset potentiam Persarum, si Romanorum annis Mæcedones, atque cuncta Græcia minime corruisset, tamen necesse erat, vt omnia ista imperia, vel aliorum viribus conciderent, vel ætate consenescentia tandem interirent.

Quare sit, vt nemo sapiens admiretur mortiferos, & exitiales rerum exitus. Cōtrā vero, nihil magis admiratione dignum esse putant, quam alicuius ciuitatis imperiosæ diuturnitatem. Idcirco magis quærendum arbitrantur, cur sparta tam multis animis in iisdem moribus, & eadē reip. disciplina permanferit, quam cur

li Athe-

Atheniense gloria & opes tā cito perierint. Hoc autem etiam eo est in repub. Romanorum mirabilius, quo maior fuit in illa ciuitate gloria, & imperij magnitudo, quā in omnibus alijs, quae unquam fuerunt. Mediocria enim facile se sustentant, summa vero sua mole dissipantur, & ruunt. Cum ista igitur sit omnium ciuitatum conditio, vt nemo sanus earum interitum admiretur, diuturnitatis vero causam, quasi rei alicuius incredibilis, summo studio investigandam putet, hic vir ciuili prudentia vt sibi quidem videtur cumulatissimus luget Romae labem, & ruinam, & quasi futura esset immortalis, si Christi religio impedimento fuisset, ita ipsum Dei filium in crimen vocat. Quæris homo, amentissime, quid aliud Romanas opes euerterit? Primum id respondeo, quod quemadmodum illa ciuitas se huius auspicio conuicta, deinde ad alta, rebusque gestis, florens, deinde corroborata legibus & institutis, ad imperij maturitatem atque ad summam amplitudinem peruenit, ita necesse fuisse, vt ad epta senectutem, vitæ tandem extremum, diè morte, conficeret. Deinde illud addo, atq; omnes quibus illud imperium partum fuerat, & quibus retineri poterat, multo ante Christi ortum de manibus amissas fuisse. An tu cum in Romanos mores immensa luxu

ria, &

ria, & effrenata diuitiarum cupiditas inuallisset, sed, cum legum atq; senatus auctoritas omnino concidisset: cum plebis animi ad spem prædeturbulantis & furiosis concionibus erecti, impetum facerent in fortunas locupletum: cum impunitate armata crudelitas, cæde & sanguine ciuium, urbem cruentaret: cum ij qui armis plurimum poterant, non de patriæ libertate, sed de sua dominatione cogitarent, cum essent omnia ista tela in reipub. corpus immissa, existimas fieri vlllo modo potuisse, vt illa diutius permaneret? Adde deinde, si commodum est, venalia comitia, iudicia reuempta, nundinationes prouinciarum, imperia extraordinaria & infinita, summam reipub. ad certos homines dominandi cupiditate precipites delegatam, intelliges fieri non potuisse, quin illius ciuitatis opes funditus euersæ eorruerent. Quid autem hic referam Syllani, atque Mariani temporis arma? Quæ claudibus innumeris reipub. vexarunt, & omni crudelitate lacerarunt, ac tandem contagione illius discordiæ ad posteritatem continuatæ, viam tyrannidi munierunt. Pubitas igitur, quin tam multis vulneribus afflicta ciuitas, fuerit aliquando diro & acerbo funere à suis ciuibus efferenda? Itaque si à sapientibus viris interreges, quo tempore Roma perie-

It ij ric

ait, respondebunt opinor, iam ex eo tempore quo obsoleuerat vetusta disciplina Romanorum, illam reipub. nullam fuisse. Nec enim rei euentum expectant, qui futura certissime ex antecedentibus causis assequuntur. Si ab imperitis quæras, illâ Cæsaris dominatione proferent. Nec est enim qui quâ tam sine mente, qui putet, post legum introitum, & perditam libertatē, & totius civilis status conuersionē, vllum antiquæ reip. vestigium permanere. Tibi autem quid venit in mentem illius imperij ruinam Christianis moribus assequere, cum tam causa illius excidij, quàm euentus ipse Christi regis ortum multis annis præcesserit? Quod si quærat aliquis, quid post tyrannidem constitutum, illas opes Romanas, ab vniuersa ciuitate in vnum collatas commenerit: primum illa repetam, quæ antea commemorauimus, illas artes oēs, quæ P. R. gloriam, & imperium quæserant, iam diu inclinatas, tandem præcipientes concidisse. Nam, iam pridem pro frugalitate, infinita luxuria, pro militari duritia suauitas totius corporis & animi mollicies, pro metu legum audacia, libido, cupiditas immensa, Romanorum animos oppræsserat, hominesq; patriæ amantes ad intestina bella concitabat, deinde mores immanes imperatorum, & naturam importunam, cum summa luxuria, &

nau-

inaudita libidine coniunctam, excisionem rebus omnibus intulisse dicam. Nec est enim cur hic tam funestas reip. pestes enumeremus, cum illud constet, multos propter crudelitatem atq; flagitia fuisse, tum à ciuibus suis, tum à militibus, non raro etiã ab æmulis imperij contrucidatos. Cum autē illa cōsuetudo interficiendi principis inueterasset, neque modo improbis tyrannis, sed moderatis etiam imperatoribus essent insidiarum cōparatæ, illudque imperij nomen minime sanctum hominibus fuisset, in eum locum res deducta est, vt nihil esset imperatore Romano vilius. Tandem, cum s. P. Q. R. auctoritas penitus extincta esset, & militaris licentia simul cum auaritia immensum creuisset, factum est, vt milites pecuniarum fœdere quibus libuisset, imperium addicerent. Cuius igitur neque generis, neque virtutis, rationem vllam haberent, sed quasi constituta auctione, illi qui plura promississet, imperium vendiderent, erat impurissimo cuique aditum ad summam reipub. potestatem. Talibus igitur custodibus summæ rerum præpositis, necesse erat, vt omnia reipub. ornamenta funditus interirent, præsertim cum sæpe numero, ne vnquam deesset occasio ciuilibus tumultus excitandi, eodem tempore, diuersis in locis imperatores multe crearentur, si illi

Ii iij impe

DE NOBILITA. CHRIST.

Imperatores potius, quàm inaudita portenta, atque prodigia appellandi sunt. Opes itaque Romæ partim ciuili discordia, tetrisque seditionibus nullum exitum habentibus consumptæ sunt: partim maximis bellis, & acerbissimis, quæ per orbem terrarum contra Romanum imperium oriebantur, deletæ communem rerum humanarum conditionem subierunt. Hic autem quid habes in quo nomen Christianum accusare possis? Si enim Christi disciplina contemptum legum, si luxuriam, si pertulantiam, si immoderatam dominandi cupiditatem, si acerbissimam ciuium inter ciues dissensionem, postremo vim, furorem, & amentiam, in Romanos mores inuexisset iure, atque merito diceres, omnia detrimenta fuisse per illa rebus Romanis importata. Illa enim sunt, quæ non modo Romæ, sed omnibus etiam imperiosis ciuitatibus pestem, atque perniciem intulerunt. Sin autem, nihil est magis moribus Christianis alienum: quibus nihil placet, nisi iustum, tranquillum, atque moderatum: qui pudorem, & innocentiam sanctissime colunt, & discordiam ciuilem omnibus malis peius oderunt: qui omnes actiones turbulentis, atque temerarias execrantur: ista tamen crisis vel stultitia, vel impudentia, vt Christiani nominis dignitatem,

LIBER TERTIVS cclij

tatem coneris ista calumnia deformare? Poterit ne vlla disciplina magis ciuilem statum constituere, quàm illa quæ instruit ad iustitiam, æquitatem, mansuetudinem, patriæ caritatem, atque virtutis constantiam? At hæc quidè omnia in Christianis moribus summa reperiuntur. Possem caumerare quàm multi Christiani imperatores extiterint, per quos occidens Imperium fuerit ab innumeris calamitatibus recreatum, & in pristinum dignitatis splendorem restitutum. Possem ostendere illius fines, per viros veræ religionis cupidissimos, fuisse magis quàm vnquam antea propagatos. Possem postremo conuincere, omnia mala quibus postea circumuentum fuit, non religionis studio, sed contemptione potius religionis accidisse. Sed quoniam ad finem propero, illud tantum dicam. Non solum homines ipsos, verum etiam omnes humanas artes, atque disciplinas, omnes nationes, & imperia, mors insequitur: omnia que tandem concidunt, & obliuionis tenebris obruuntur. Solum Christi regnum est, quod nullis hostium viribus excindi, nullius opibus labefactari, nullis intestinis seditionibus conuelli vnquam poterit. Persarum opes corruerunt: Græcorum potentia funditus euerfa est: Romanorum

DE NOBILITA. CHRIST.

imperium est depressum atque comminatum omnia quæ sunt, fuerunt, posteaque nascentur, quoquo modo tandem interibunt: regnum vero Christi omnibus diuinis ornamentis amplificatum, florescet, seculis infinitis, immortalique gloriæ atque sempiterna circumfluat. Sic enim sacris oraculis prædictum est, potestas eius, potestas æterna, quæ nunquam auferetur. Et regnum illius quod nunquam dissipabitur. Et alibi, placuit ergo mihi prædicare signa eius quia magna sunt, & mirabilia eius quia fortia, & regnum eius quia sempiternum. Tam etiam illud, regnum tuum regnum omnium seculorum, dominatio tua à generatione in generationem. De isto etiã regno est id intelligendum quod in regum historia legitur. Sic enim loquitur Deus cum paulo. Firma erit domus tua, & regnum usque in æternum. Quod etiam ex Luca perspicitur potest. Dabit (inquit) ei dominus sedem dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Desinant iam homines imperiti de Romanæ reip. occasu impie conqueri. Desinant illius ruinæ crimen in diuinum beneficium impie, & scelerate conijcere. Intelligant aliquando solum Christi nomen esse, cui nulla vnquam

ætas

LIBER TERTIUS. celiij

ætas finem sit allatura: nempe cuius gloria, laus, virtus, splendor, opes, facultates sunt immortales atque diuinæ: reliqua omnia fluxa & lubrica cum sint, exiguo vitæ curriculo circumseribuntur. Solum igitur Christianum nomen, cum diuinis præsidijs innitatur, erit in omni æternitate florentissimum.

v Sequitur vt etiam de virtute militari aliquid dicamus: quam iste Christiani moribus & institutis longe alienam putat. Qui conuenit inquit ille cum istius virtutis celebritate gloriæ contemptio, quæ Christianis omnibus præscribi solet? Nemo enim nisi laudis studio inflammatus fuerit, pericula sibi subeunda putabit. Iam quod asserit neminem, nisi qui studio laudis adductus sit, fortis fieri posse: non credo facile concessuros illos philosophos fuisse: qui simul & de contemnenda gloria conscripserunt, & fortitudinis innumera præcepta tradiderunt. Nam si illa mutuo sese perimere existimarent, nunquam essent tam amentes, vt eadem opera homines à cupiditate laudis abducendos, & in studium virtutis incitandos esse ducerent. Virtutem autem illam esse statuerunt, quæ non ex vulgurore penderet: sed quæ præclaras actiones ipsius honestatis causa susciperet. Hic autem sic argumentatur, quasi so-

li v la

DE NOBILITA. CHRIST.

la laudis cupiditas ad virtutem acuat: & non alij multo potiores sint, virtutis & industriæ stimuli quibus bonorum animi, dies & noctes concitati, pericula libenter, & studiose suscipiant. nempe insignis in patriam benevolentia, incredibilis ipsius dignitatis amor, egregia deinde legum, atque religionis obseruantia: quæ quidem omnia sunt in Christianorum institutis perfectissimas. Quid, si laudis etiam studiosissimi sunt? Tamen isto erit quisquam vel furore, vel impudentia, vt hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetur? Sunt illi quidem ab inanis laudis cupiditate remotissimi, immortalis tamen & veræ gloriæ cupiditate vehementer incenssi. Despiciunt hominum famam, ad veram tamen laudem, quæ Christi omnia conscientis testimonio continetur, ardentem incumbunt. Non cupiunt homines rerum suarum spectatores habere, nempe qui sciant se angelis inspectantibus, omnia præclara facinora suscepturos. Hoc magni animi est, hoc generosi atque magnifici, non pendere ex imperitæ plebis opinione, infama omnia negligere, cælestia tantum, atque diuina contemplari. Quid enim iste dicat in Christianis moribus humile, atque dimissum, non satis intelligo, si superbiam & insolentiam, si mo-

rcs

LIBER TERTIVS. ccliiij

res immanes, si animos contumaciter elatos, atque inflatos animi magnitudinem indicare putat: fateor nihil in terris esse christianorum natione contemptius: nempe quæ summa contentione in studio moderationis, mansuetudinis, lenitatis euigilet. Si vero virtutes omnes, vt etiam eruditissimi hominis prodiderant, vno coniunctionis vinculo continentur, nec vlla pugna inter illas esse potest, tantum ab est, vt mansuetudinis, atque modestiæ laus splendori fortitudinis aduersetur, vt etiam nullo modo à se inuicem diuelli, atque desungi queant. Itaque nemo vir fortis esse potest: nisi idem sit mansuetus atque moderatus. Longe enim fallitur opinione, qui animi imperum, non æquitatis, & humanitatis studio, sed cupiditate, atque furore concitatum, fortitudinem appellandam potius, quàm importunæ cuiusdam bellæ feritatem putat. Iste autem præclarus auctor, qui principes ad communis salutis perniciem instruit: qui imperij opes non tam æquitate, & clementia, quàm perfidia & crudelitate stabiliere docet, appellet sanè quo velit nomine, furorem illum cunctam barbariem scelere & immanitate superantem, dummodo nemo sanus tam stultæ atque nefariæ opinionis assensuatur. Nos vero, nunquam iam amentes

crimus

erimus, vt illam animi moderationem, quam sacrae literae appellant humilitatem, vt clementiam, & mansuetudinem, cuius nobis idem auctore extitit, qui eximia fortitudinis exemplum, ipsam fortitudinem impedire dicamus. Nam cum omnes virtutes inter se conglutinatae sint, tum vel maxime animi moderatio, atque fortitudo. Vtraque enim ab eadem a nimi magnitudine profecta, eandem propemodum retinet dignitatem. Nec enim maioris animi est, impetum hostium sustinere, quam cohibere iracundiam: & omnem perturbationem reprimere: nec vlla offensio ne ab humanitate, & a mentis constantia deturbari. Non itaque ferme fuit vir egregie fortis, quin etiam laudem mansuetudinis sibi adscuerit. Quanta gloria fuit illa Themistoclis, cum esset in consilio Graecorum, a reliquis ducibus conuictijs indignissime vexatus ille vero petulantiam illam non conuicio, sed patientia comprimendam putaret? Quid hic Periclem referam? Quid Iulium Caesarem? & alios complures, qui non maiore studio virtutis imperatoriae nomen, quam mansuetudinis & patientiae laudem venabamur? Contra vero, vt quisque maxime angustii animi est, atque demissi, ita est ad iracundiam & feritatem maxime propensus. Omnes

illi barbari, qui a disciplina fortitudinis abhorrent, ita crudeles habiti sunt, vt loquendi consuetudo crudelitate ipsi barbarici nomine adscribere. Quid de mulierum natura dicam? Quibus vt nihil est imbecillius, ita nihil ad iniuriam persequendam concitatus. Quod si modestia atque mansuetudo, virtutis splendorem non excludit, sed cum ab eadem animi magnitudine nascatur, ipsam fortitudinem exornat: ista tamen erit quisquam dementia, vt christianam mansuetudinem, imbecillitatem vocet, praecipis fortitudinis repugnantem? Quae malum est ista peruersitas, atque impius furor, vt ea quorum tenuem umbram in alijs suspicimus, in nostris vera & summa contemnamus? Magnanimi semper habiti sunt, qui contumelia laerati, & iniuria lacesit, ira non efferebantur. At nostri illam disciplinam a Christo acceperunt, vt humanitate conuicia, beneficij iniuria vlciscantur. Ergo dicit aliquis, cum ita mansueti sint, nunquam impetum hostium a suis finibus depellent, neque sceleri armis resistunt: sed quemuis furorem beneficio compensabunt. Hoc qui dicit, minime expendit officiorum momenta: nec intelligit alia alijs personis, locis, temporibus, causis conuenire. Christiani ipsi, qui in priuatis offensionibus,

& iniurijs, moderationem atque patientiam amplectuntur, idem in publicis periculis accerrimi & vehementes publicæ salutis, atque libertatis vindicæ existunt, præsertim ubi simul agitur dignitas religionis. Tunc enim mansuetudinem indignum flagitium, patientiam scelus nefarium arbitrantur. Hac mente præditus fuit diuinus ille Moses, quem sacræ literæ perhibent, fuisse inter omnes mortales mitissimum, qui tamē & hostium copias singulari virtute repressit, & læsi numinis offensionem multorum supplicio placavit. Talis fuit etiam David, quem vnum diuina oracula laude mansuetudinis vnicè commendat. Hic tamen incredibili virtute maximos, & fortissimos hostium exercitus prostrigauit, & ingentes alienigenarum strages edidit. Sic etiam multi Christiani principes, ad omnem rationem humanitatis comenodissimè, bellicæ fortitudinis gloria, eadem mansuetudinis æquarunt. Quid? ipse Christus nonne satis exemplo suo nos ad mouit, quatenus esset vrendum mansuetudine, quo rursus in loco seueritatis persona suscipienda esset, eum sacrilegos, qui sacras ceremonias polluebant, flagris seuerè & acriter insectus est? Nō est igitur cur quisquam Christianam mansuetudinem aspernetur, eum ita eum vera fortitudine coniuncta sit, ut nihil possit,

fit esse copulatus. Vtraque enim ab eodē fonte manat, & altera altera incredibiliter illustrat. VI Nunc ad postremum egregij scriptoris argumentum veniamus, quod totum in religione consistit, & in illis antiquis ceremonijs, omni scelere contaminatis. Tantam enim vim habuisse putat illam hostiarum cædem, atque pecudum stragem, ut repente ex timidis, feris, & audaces efficeret. Nos itaque qui nec hostias egimus, nec quadrupedum sanguine aras eruentamus, nec exta inspiciamus, magnis ad virtutē instrumentis hoc religionis incōmodo priuari. Hic profecto nescio quid; vel ad impietatis furorē, vel ad mentis cecitatē, & stultitiam addi possit. Nefariam superstitionem, cum sanctissimæ Dei immortalis regione comparare, facinus est inexpiable, atque nefandum: existimare autem illum, qui pecudū carnificinam intrepido vultu conspexerit, continuo fontem euasurum, extremæ dementiæ argumentum. Cur enim isto auctore nō conquirimus omnes Latinos? Cur non etiā carnifices, hos enim oportet magis offeratos esse, à quibus hominum corpora leniantur ad arma similiter euocamus? Vt scilicet illa virtutē, quam aut sanguine pecudum, aut supplicio damnatorum adepti sunt, in hostes irruant, & à nobis omnia pericula

DE NOBILITA. CHRIST.

ricula propulſent. Quid ſi oſtendo omnia in illis ſacrificijs, & ceremonijs, ad imbellicitatē atq; formidinem ſpectauiffe, nec aliquid fuiſſe, quod animū confirmare poſſet? Primum precatōnes ille, priſcis atque ſolemnibus verbit inſtitutæ, quantum anxietatis habebant? In quibus ſi quid titubatū fuiſſet, ſi quid præpoſteris verbis, aut ſiniſtris omnibus effatum, putabant cōtinuo omnes Deos. P. R. irato: fore. Deinde quanta illa formido erat hominibus anili ſuperſtitione implicatis iniectæ, cum non ſatis ex animi ſententia litrabatur? Cum exta dirum aliquod & triſte minabantur exitium? Cum verò accidiſſet, vt multas eodem tempore hoſtias immolarent, & caſus ita tuliffet, vt aliarum exta darent illa ſigna, quibus homines exiſtimabant, Deos omnia ſecunda promittere, aliarum vero triſtia denuntiatēt, nec eſſe erat, vt eſſent incredibili metu ſuſpenſæ mentes illorum, qui neq; ſecūdis extis propter varietatem, & inconstantiam confirmari poterant, neq; rursus dira, propter religionem, qua erant penitus imbuti contemnere. Quid oſtenta, prodigia, aruſpicum reſponſa? quantam vim habebant ad animos debilitandos atque frangendos? Cum nihil omnino, neque natura, neque fortuitua accidiſſet, quod non interpretarentur, deorum id conſilio fieri,

LIBER TERTIVS. cclvij
 vi, cladem aliquam portendētium. Itaque vel alitis inuolatus, vel terre fremitus, vel dextrū fulmen, vel quæuis cuiuſmodi monſtra atque conſicta interdum prædigia, terrorem atque metum miſeris hominibus iucutiebāt. Quid autem ſoliſſima tripudia commemorem? quæ cum eſſent coacta, nec illis quidē ſuperſtitionis hominibus, & auſpicio valde deditis firmam ſpē facere poterāt. Si vero pulli caſu aliquo nō paſcerētur, eaq; res ad militū animos permaneret, quaſi de pernicie ſua à dijs ipſis præmoniti, attoniti religione manus cum hoſte cōſerebant, ancipiti formidine perturbati, atq; impediti. Multis itaque in locis proditum memoriæ eſt, exercitus fuſos, atq; caſos eſſe, quod vitio cōtra hoſtes educti fuiſſent. Quod quidem minime mirū eſt. Cum enim eſſent illa religione perſuſi, vt crederent, non ſine deorum conſilio, & numine, cladem atq; peſtem denuntiatum, pullos iniectam offam neglexiſſe, ob idque omnium mentes concidiſſent; manusq; metu obtoruiſſent, neque ſolita ſpe atque audacia prælium commiſiſſent, nec eſſe erat, vt cladē aliquam inſignem acciperent. In de adeo factum eſt, vt omnes illis religionibus valde dediti, quos fanaticos appellabāt, in timore perpetuo, & cura mentis anticipiti verſarentur. Quid? quod multi

viri strenui, leuissimis ostentis permoti, magnam multis in locis timoris significationem dederant? Lacedæmonij vt de Græcis etiam ali quid dicamus cum bellum aliquod suscepissent, regesq; ipsi in patriæ finibus de more sacrificarēt, si calu nō litabat, exercitus continuo domum reducebant. Cumq; essent Lacedæmonij moribus & institutis ad duritiem, atque virtutem militarem educati, tamen ea imbecillitate ducta ex sacrorum impura religione tenebantur, vt bellum intermitterent. Iam si strepitus aliquis auditus fuisset, omnia belli cōsilia ab illis deserta, & omnia iacebāt. Quid autem quæso aliud, vt Lacedæmonios omittamus, Atheniensium opes evertit; quā anilis quædā, & misera superstitione? Cum enim imperator sane fortis Nicias, & clasi, & exercitui, simul cum Demosthene præfessus esset, & Syracusas opugnaret, intelligeretque ciuitatem illam & suis viribus, & totius Græciæ auxilio munitam capi non posse: demosthenesq; instraret, vt classem à portu deducerēt, ne præcluso exitu ab hostibus, omne robur Atheniensium, quod in illa classe cōtinebatur misere periret, id Nicius ipse comprobabat, religione tamē impeditus salutare consilium executus non est. Paucis enim illis diebus lux hæc lumen, terræ, vt certis temporibus fieri necesse

esse

esse est, interiectu defecerat. Id Nicias ostentum ratus, ad religionum interpretes deferendum statuit. Illi nefas esse respondēt, intra triginta dies classe nauigare, aut quippiam aliud moliri. Interea. siculi magnis molibus portus fauces obstruunt, & exitum multis nauibus obiecti intercludūt Clasis igitur illa, in qua flos Atticæ iuuentutis, & Atheniēsium robur inerat, cum iam frustra classem hostium perirumbere, & è portu progredi conaretur, inepta illa Niciæ superstitione miserime dissipata, atque depressa est. omnisque nobilitas occisione consumpta. Hęc tu sacra impia, has religiones impuras, & aniles ad virtutem erudire & instituere dices? quæ homines etiam impigros & audaces horribili formidine replebant, mentem à constantia deducebant, consilia salutis impediabant? Eam tu gratiam Christi optimo maximo referes, cuius munere, atque beneficio, tam impia, tam impura, tam dementi superstitione leuati, atq; liberati sumus, vt illam etiam Christi religioni anteponas? Nam si animi Christianis institutis informati, fracti, languidi, atque demissi efficiuntur, illis vero antiquis & impuris ceremonijs quibus diuini honore habebantur impiorū hominum simulachris ad virtutem incitabantur, illa certe videtur his nostræ religionis in

Kk ij stitutis

titutis omnino preferenda. At vide in quanta erroris opinione, atque amētia versatus sis. Qui vere Christiana religione imbuti sunt, non alitis inuolatu, non occinis cātu, nō extis tristitia inuolantibus permouentur. Non terræ motu, nō fulmine, nō prodigijs vllis, aut monstis conturbantur. Nihil est denique quod animum hominis Christiani conuelleret, aut labefactare possit. Sic est enim institutis, vt si orbem terrarum bellis ardere videat, si omnia sibi pericula intendi, si cuncta incēdio cōflagrare, atque pene consumi, ipse tamen optima spe plenus constantiam retineat: nec vllō vīquam horrore perfundatur. Primum quia credit esse se fortissimis copijs constipatum, atque communitum. Vidit enim ē sacris literis, esse quosdam cęlestes exercitus, qui piorum hominum salutem tueantur, & ab illis, cum commodum est, omne imperum, atq; furorem hostium propulsant. Hoc enim se præsidio vallatū esse sensit Iacob, cum castra dei se conspiceret testificatus est. Rursus eū Syriæ exercitus Heliæ capiti immineret, ipsiusque minister formidiae perterritus opē imploraret, noli timere, inquit Heliæ, plures enim nobiscum sunt. Subiungit deinde sacra historia. Cumq; orasset Heliæ ait domine aperit oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit do-

minus

minus oculos pueri, & vidit, & ecce mans plenus equorū & currū igneorū, qui eingeant Heliæ. Atq; nequis in paucos illud diuinum præsidium collocatū esse putet, alibi deuiuersis, qui pietatē colūt, Deūq; caste, & pure veneratur, sic scriptum est: Castra posuit angelus domini in circuitu timētū eū. His igitur testimonijs qui firmissimā fidē adiungit, seq; diuino præsidio munitum esse credit, trepidare metu nō pōt, sed elato animo, atq; cōfidētī, id quod alio in loco scriptū est vsurpabit. Si cōsistat ad versū me castra, nō timebit cor meū. Si insurgat aduersū me preliū, in hoc ego sperabo. Itē illud. Hi in curribus, illi in equis, nos autē in nomine dñi spē repositā habemus: ipsi contra ceciderunt, nos autē erecti viā gloriæ reportauimus. Hęc igitur in quā spes gētē Christianā imbecillo animo esse nō sinit. Deinde immortalitatis cogitatio atq; cetera glorię futurę præsentio, quātā vim habet, ad constantiā stabilitē dā? Refert Cęsar Gallos illa prouidū disciplina, quæ persuadere nitēbatur, nō interire animas, sed ab alijs corporib; ad alia post mortē trāsire, fuisse vehemētē ad virtutē excitatos. Itaq; metu mortis neglecto, intrepide sese in quodcūq; capitis periculū, atq; vitæ discrimē inferebant, cum nihil aliud esse mortem opinarentur, quā mutationē vitæ, atque in alia

Kk iij corpo

corpore migrationem. Ita ne tandem? Prisci illi Galli immortalitatis opinione vanissima ex immani quadam superstitione concepta, nulla pericula recusabant: Christiani, qui non imbecilla opinione, sed constanti fiducia credunt, se postquam ex hac vita excesserint, forte beatissimos, mores horrebunt? Quid est enim, magis in Christiana Religione celebratum, quam omnes eos qui coluerint iustitiam & pietatem, postquam a corpore, quasi ex vinculis emissi fuerint, in caelum euoluros, ut immortalis gloria aeo sempiterno perfruantur? Quid deinde est magis a animis nostris infixum, quam fore aliquando, ut corpora quae iam penitus consumpta sunt instarentur: atque caelesti splendore collustrata, rursus cum animis ipsis inuolabili foedere coniungantur: ut sic diuinitus reuocati omnibus, summis, & aeternis voluptatibus animo, & corpore potiamur? Hoc qui persuasum habuerit, numquam mihi crede, ab ista vita innumeris arumnis, atque calamitatibus inquinata, inuitus & iniquo animo, discedet. Quid autem postremo dicam de amore illo inuenio, & incredibili, quo illi qui vere Christi sacris imbuti sunt, quotidie magis inflammantur? Illud certe perspicuum est, nulla rem magis incitari, ac incendi animos

ad

ad omnia capitis pericula subeunda, quam beneuolentia, & charitate. Nihil est enim amanti difficile, nihil non suauis, & incundum quod pro re quam habet caram suscipiatur. Mortem ipsam quae omnibus horribilis est, & maxime perimescenda, ultra etiam appetendam interdum putat, non modo contemnendam. Quod si tantum ualeat amor leuissimis saepe de causis inter homines conciliatus, ut contempcionem mortis etiam inducat: quid de illius caritatis magnitudine dicam, quae munere spiritus diuini, puris & integris mentibus concessa est? Eius certe uel concitata Christiana nobilitas omnem uitae suauitatem, in laboribus & periculis ponendam esse duxit, omnes corporis voluptates, & fluxos honores, omniumque rerum affluentiam aspernata. Illa Christi cupiditate uehementer incensa, neque minis, neque terroribus, neque inauditis supplicijs, a pietate dimoueri potuit. Illa postremo faciebat, ut omnia tormentum quae pro Christo, quem uinice, & ardentem amabat, patiebatur, leuia, atque iucunda putaret. Quin etiam nihil uidebatur Christianis aeque optabile, & expectandum, atque pro Dei immortalis religione, uitam in summis totius corporis cruciatibus amittere. Quod minime mirandum est. Nam

Kk iij cum

DE NOBILITA. CHRIST.

cum amor omnem animi cogitationem auertat à formidine, necesse est vt summum atque diuinum amorem, incredibilis constantia, atque diuina consequatur. Vtra igitur tandem religio ad virtutem facilius incitabit? Ea ne quæ hostiarum fibris, aut alitum innotatu, aut apium examine, atque confectis montis suspensam tenent hominum imbecillitatem? An illa potius quæ animos ita confirmat, vt neque totius orbis conuersione labefactari possint? Illa deinde, quæ dementi superstitione ipsam humanæ virtutis exercitationem sæpe numero impediuit? An illa potius quæ infirmam naturam mulierum, & teneram ætatem puerorum, incredibili virtutis constantia roborauit? Illa postremo quæ nulla firma spe mentes humanas confirmare poterat? An illa quæ diuini auxilij ostensione, certissima spe immortalitatis, diuini numinis amore, atque studio, ad diuinam virtutem erudiuit, & ad omnium rerum humanarum despicentiam instruxit? Sed quid opus est hominis istius impurissimi vel impietatem, vel amentiam multis argumentis conuincere, cum vtrumque sit adeo manifestum vt nihil facilius deprehendi possit. Impietatis scelus cum istis maculis velit aspergere Christianam dignitatem: quod numquam fecisset,

LIBER TERTIUS. cclxi

cisset, si aliquam præclaram opinionem de Christi numine habuisset. Furoris amentia cum tã falsis, ineptis, male coherentibus rationibus nefariam illam sententiam confirmet. Atque scio quidem me longius oratione prouectum, quàm forrasse necesse fuit. Hoc autem si quis vitiosum putabit, velim vt partim tribuat hanc veniam iusto dolori, quosum mirabiliter elatus; partim existimet, id instituto nostro minime alienum fuisse. Cum enim de Christianæ claritatis splendore sermonem instituissem: Hec: uetus autem illi scriptor, eãdem impurissimo genere orationis obscurare conatus esset, non dissimulandum putauimus, præsertim cum eorum numerum qui vel scriptis illius incitati, vel sponte sua, eiusdem sceleris atque furoris affines sunt, late & varie diffusum intelligerem. Nunc autem, posteaquam illorum pertulantiam confutauimus ostendimusque id quod erat satis apertum, nihil angustum, atque demissum, sed ampla omnia atque diuina in Christianis institutis reperiri: omnemque sanctissimæ huius disciplinæ rationem ad animi magnitudinem, & contemplationem mortis excitare: non alienum erit, quando de fortitudine militari fecimus mentionem: illorum etiam orationem paucis refutare, qui vniuersum militiæ genus,

nus, vt rem impiam, atque sceleratam, Christi-
 que præceptis aduersantem execrantur. Pri-
 mum autem cur detestentur belli gerendæ ra-
 tionē, cū pro æquitate, religioneq; suscipitur;
 non satis intelligo: cum eam innumeris sacra-
 rum literarum testimonijs laudari magnope-
 re videamus. Quod isti nō negāt, sed quid a-
 iunt? Multa fuisse in antiqua lege cōtenta, quæ
 tamen erant magis temporis causa ferenda,
 quàm laudē celebranda: vt facere diuortium:
 vt extēris gētibus fœnerari: ex quo etiā gene-
 re esse dicunt bellum mouere. Sed quid habet
 simile, vel fœnus, vel diuortiu, cū militari vir-
 tute? Illa enim nō præscripta, sed hominum
 imbecillitati concessa sunt: at belli gerēdi præ-
 ceptum, qui detestabatur, in expiabile scelus in
 sese concepit. Vbi enim legimus fuisse pœ-
 na, aut execratione sancitum, si quis vbi pri-
 mum aliqua offensione interposita licuisset
 ab vxore non discederet: aut ab alienigenis
 fœnus nō exigeret? At multis in locis ani-
 maduertimus, viros spiritu diuino concita-
 tos, extremo supplicio sanxisse eorum igna-
 uiam, qui prodire in aciem recusarent. Quid
 autem hic. Deborah commemorē? Quæ
 numine sancti spiritus afflata, male precatur
 ijs, qui prælia domini pro virili parte non sus-
 cipiant

cipiant, eorumque desidiam acriter, atque
 vehementer insectatur. Rursus obijciunt nobis
 circumcisionem, agræ immolationem, an-
 tiqua sacrificia: quæ summa omnī religione
 seruabāntur, & post Christi aduentum coli
 desierunt. Quali militia ad sacrorum cære-
 monias, atque mysteria pertineat: & non potius
 reipub gerendæ causa constituta sit. Illa nam
 que sacra, in quibus erant adumbrata signa
 iustitiæ, atque salutaris per Christum optimam
 maximam cōstituendæ, posteaquam res ipsa,
 quæ signis illis indicabatur aduenit, iure æ-
 que merito repudiata sunt. Hoc autem de bel-
 lica virtute existimari nō potest: cum nō
 in cæremoniariū rationem cadat: sed causa
 publicæ salutis custodiendæ exulta sit, & ad
 civilem disciplinam pertineat. Considerē
 autem ea quæ sunt secernenda; aut extremæ
 dementiæ est; aut summæ reuerentis argu-
 mentum. Cum vero reip. status stabiliti nō
 possit, nisi armorum præsidio fulciatur, siqui-
 dem omnes artes pacis sunt in tutela milita-
 ris disciplinæ, qui militiam tollit, is rempub.
 funditus evertit. Quod si Christianis mori-
 bus fieret, aliqua ratione inducti crimina re-
 tur homines furiosi reipub. aliquam per Chri-
 stianos mores fuisse sublatam. Quæ calum-
 nia quantum sceleris, atque vanitatis habeat
 iam

iam est superius explinatum. Non vult enim Christus civilem statum conuelli, sed confirmari potius, atque constitui. Quemadmodum igitur securim é manibus magistratuum non extorsit: ita neque militem gladio spoliavit: vt ille scilicet auctoritate legum armatus improbitatem in reip. visceribus hærentem legum seueritate comprimeret: hic armis, tectus pestem reip. imminentem virtute repelleret. Ob id Ioannes nunquam deteruit homines ab amorum studio, sed potius militibus ipsis, innocentia, & moderationis iura præscripsi. Et Paulus eos magistratus, qui securi feriunt nocentes, & facinorosos homines, *Dei* ministros appellat. Nihil esset quidem magis optandum homini Christiano, quàm vt omnes mortales sese continerent à scelere, & cupiditate. Cum vero id semper contingere non possit: & pro continentia, effrenata libido, pro iustitia, aut extrema vis, aut intestinus furor exoritur, tum necessario, aut impetus hostium est armis, & virtute depellendus, aut audacia ciuium ferro. etiam reprimenda. Id inquit, Christiana mansuetudine est alienum. Quasi vero vllum genus, crudelitatis maius esse possit, quàm in communi periculo esse dissolutum atque negligentem. Præcepit Christus ne illam iniuriam

iniuriam vlciscamur. Est quidem perfectæ cum mulataque virtutis, vbi nobis iniuriæ priuatim inferuntur, miram & singularem animi patientiam ostendere: vbi vero, aut communis salus, aut religionis dignitas agitur: inuictum robur contra furorem, atque scelus assumere. Pacem nobis vnice commendauit. Illam sanè pacem, quam nobis ipse largitus est: quæ nõ humano otio continetur: quis enim suspicari potest humanam istam securitatem nobis concessisse, cum discipulos suos omnibus fluctibus humani furoris obiecerit? sed eam, qua in Dei gratiâ, qui nobis grauitèr in sensus erat, & à cuius religione voluntates nostræ dissidebant, reducti sumus. Has igitur inimitias sanguine suo, vt multis in locis Paulus testificatur, Christus extinxit, pacemque nobis sempiternam impetrauit. Hac autè frui vel maxime licebit, cum bellum acerbum, & graue pro publica salute aut religionis studio geremus. Nisi forte putamus Abraham istius diuinæ pacis fructu caruisse: eo tempore, quo domestica seuorum manu comparata, maximum & fortissimum excitatum est adortus: & quatuor reges incredibili virtute deuicit: hostibusque partim caesis, partim fuis prædam detraxit: aut Gedeonem cum trecentis tantum viris fortissimis se-

ptus,

ptus, innumerabiles copias hostium trucidavit. Quid Iesum Moïsis successorem? Quid Ieptem? Quid alios viros excellentes, tam san-
 citatis studio, quàm bellicæ laudis gloria
 præstantes commemorem? Ijs ne omnibus
 dicemus Deum iratum fuisse, quando in ho-
 stes irruerant? An potius tum maximè di-
 uinæ pacis fructum tulisse, cum bella san-
 ctissima contra sceleratos homines sus-
 cepit? Qui nobis, inquit, cum illius vetustatis
 exemplis? Illi quidem Hebræi fuerunt, nos ve-
 ro Christiani sumus. Pergitis ne vos diuinos
 illos homines à Christianorum ordine, atque
 dignitate se iungere, qui ut est demonstratum
 superius, egregij Christi cultoris extiterunt,
 & eodem diuini spiritus dono atque mune-
 re, quo nos affecti sumus, ornat fuerunt?
 Quid enim aliud significat illa conclamatio,
 gladius dei & Gedeonis, & illud rursum, fa-
 ctus est super Iepte spiritus domini, & eius-
 modi innumerabilia, nisi nõ absq; Christi nu-
 mine, quod illis fortissimis hominibus præsens
 aderat, tanta bella suscepi, atq; perostigari potuis-
 se? Quid deinde illud? de caelo dimicatum est
 contra eos, & st. Ilæ manentes in ordine suo,
 & in cursu suo aduersus syfaram pugnaue-
 runt, nisi ecclestes exercitus Christo impera-
 tori, quem dominum exercituum sacra literæ
 appel-

appellat, commissos, pro pijs contra nefarios & im-
 pios pugnam capessere? Nõ est igitur cur hæc
 virtutis exempla, à sanctissimis illis hominibus,
 ad sempiterni temporis memoriã relicta negli-
 gamus. Non enim à nobis aliena, sed propria
 & domestica sunt, ad quorum imitatione nos
 ipsos aliquando excitemus oportet. Neque
 qui tam tam imbecilla mæte sit, ut putet, id
 Christi placitis adquerfari, quod ipsius præsi-
 dio perfectum esse scimus, & ad quod gerendum
 ipsi prope voce fortissimos homines incita-
 tos fuisse cõpertum habemus. Ut enim vetu-
 stiora præmittam, Constantinus imperator
 non tam numero militum, aut robore exerci-
 tus, aut bellandi scientia quàm Christi præsi-
 dio Maxentium superauit, quæ ita prima im-
 pressionè metu perterritus, ut infugam turpis-
 simam versum, ad exitiumque præcipitem, Ti-
 beris alveo demergi cõpelleret. Illum autem
 exitium terrorè hostium animis, ipsius Chri-
 sti numen iniecerat. Cum enim Constantinus,
 iam de Christiana religione præclare sensis-
 set, videt eo ferme tempore, quo erat cum ho-
 ste congressurus, æthere puto atque sereno,
 crucis speciem diuino splendore coruscantẽ
 vocemque e caelo missam accepit, quæ illi vi-
 sionem denũciabat, si modo crucẽ, tamquam
 summi atque æterni dei vexillum sequeretur.

Inde

DE NOBILITATE CHRISTI.

Inde igitur omnibus regijs insignibus, crucis signum anteponit, in illo omnem spem non modo victoriæ, sed immortalitatis, & æternæ gloriæ collocavit: illo insignitus, innumerabiles hostium exercitus fundit, imperiumq; Romanum latissime propagavit.

VIII Quid de Theodosio dicam? Qui cum Eugenio ita conflixit, ut facillime se Christi præsentis auxilio superiorem esse cerneret. Fuit autem in hoc imperator ille mirabilis, qui quo tempore reliquæ corpora somno & cibo reficiunt, is sibi abstinencia, & votis summa religione susceptis animum confirmabat. Cuius quidem pietatis, atque religionis fructum exitium tulit. Nam ubi primum signis collatis manum cum hoste conseruit, excitati repente turbines vehementissimi, aduersas copias hostium peruerterunt, & tela ab illis in Theodosij exercitum coniecta, maximo impetu repulerunt. Illius autem insignis victoriæ meminit Claudianus dum ita ad Theodosium scribit.

*omnium dilecte Deo, cui fundit ab ægris
Aeolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et coniuvari veniunt ad classica venti.*

Quid Carolus Martellus? Sine Christi præsentis auxilio suspicari possumus, ab exiguis iniurijs, ad tantam gloriæ magnitudinē peruenisse? Præsertim cum eas res gessit, quæ viribus

LIBER TERTIVS. cclxv

humanis perfici nullo modo potuissent. Incredibile fortasse multis videbitur, quod est traditum memoriæ, fuisse vno prælio ad trecenta septuaginta millia Arabum, virtute & auspicijs Martelli occisa, eo præsertim tempore, quo gens illa plurimum armis poterat, & cum ceteræ Africa, atque Hispaniæ exitium & vastitatem intulerat. Mihi vero nihil minus dignum admiratione videtur. Nihil est enim tam arduam, atque munitum, quod non excellentem virtutem, religionis studio confirmata expugnet, & conterat. Simili religionis studio incensus Carolus Magnus, omnia grauissima bella contra Christiani nominis hostes suscepit, nec ullum unquam periculum Christianæ reip. dnegavit. Non immerito igitur illius virtutes, quibus tamquam gradibus in cælum ascendit, omni genere monumentorum, immortalitati consecratæ sunt. Pari religionis ardore multis post ætibus multi principes Itali, atque Galli, duce Gothifredo viro singulari animi virtute, & egregia pietate florētissimo, expulsis Turcis, atque Saracenis, Ciliciam, & Syriam omnemque illam Asiæ partem armis receperunt: & Hierosolymam, cuius liberandæ studio, omnia quæ sunt in vita cara, atque pericunda reliquerant, immensosque labores susceperat, ingenti armorum contentione reca-

DE NOBIL. CHRISTIA.

perarunt. In quibus hominibus, nescio quid
primū admirer, eximiam nē virtutē? an
insignem potius pietatem? Virtutis enim ma-
gnitudo tantā fuit, vt omen barbariem, quæ
tantum numero, atque robore valebat, vt e-
tiam de vniuerso nemine Christiano ex ho-
minū memoria delendo cogitaret, ita repū-
lerint, vt longe à Syriæ finibus submouerēt.
Singularis pietas in eo perspecta est, q̄ nec
vlla necessitate coacti, nec iniuria laesiti,
bellum cunctis hostibus Christiani nominis
intulerunt, vt Christi monimenta atque ve-
stigia terris illis ad insignem diuini beneficij
memoriam impressa, vnerari, maculamque
illam sanctissimi sepulchri, à barbaris oppres-
si, quæ in Christiana gente insederat, delere
possent.

v i j. Quid autem de rebus ab Hispanis ar-
dentissimo animo, atq; singulari pietate ge-
stis sermonē instituat? Quæ quidē eiusmodi
fuerunt, vt nemo sanis suspicari valeat, eas si-
ne Christi presentis auxilio, cuius amore Hi-
spanorum natio libentissime sese in vitæ di-
scrimē inferrebat, perfici potuisse. Cum enim
tota Arabia, & Africa insuetis in Europam,
Hispanos armis oppressisset, & eadē a-
infinita crudelitate consumpsisset, paucissimi ex
illo naufragio collecti tāta virtute hostiū im-
petuū

LIBER TERTIVS. cclxv

petū represserunt, vt magnā etiam Hispaniæ
partem in libertatem vindicārēt. Posterī deīn-
de maiorum exempla ita secuti sunt, vt cum
pauci admodum essent, Africa vero ingētem
vim hominum sæpenuero effunderet, quæ
Saracenis Hispaniam incolentibus subsidio
occurrebat, non modo tantæ multitudinis
incurSIONES, atque furentes impetus sustine-
rent, verum etiam omnem Barbariam ex Hi-
spania tandem exterminarent. Cuius facino-
ris confecti, Ludouice clarissime, laus incre-
dibilis penes Fernandum regem auam inuam
constitit, virum inuidiosissimum, & in omni ge-
nere laudis excellentem. Si quærat autem a-
liquis causam cur, ea gens quæ florentem, &
integram Hispaniam oppresserat, ab eisdem
Hispaniæ reliquijs fuerit expulsa, atque pro-
stigata, non aliam reperiet, quam religionis
studium, quod quidē antea erat pene extin-
ctum, & post illam plagam nostris gentibus
inflictam fuit mirabiliter excitatum, atque re-
nouatum. Illo igitur incredibili ardore pieta-
tis incitati, cum omnia præclara facinora pro
Christi nomine suscepissent, res illas immor-
talitate dignissimas effecerunt. Infinitum es-
set, si vellem recensere, quā multis in locis
immensas hostiū copias exigua manu fuderint
atq; deleuerint: quoties signis clarissimis sibi

DE NOBIL. CHRISTIA.

supperias è cælo venire senserint, quòd quidem minime obscurum fuit, in Alfonso primo Lusitanie Rege, principe vestri generis atque nominis. Is enim vir, excellenti virtute, & incredibili pietate præditus, cum omnè ætatem in sanctissimis bellis, pro religionis dignitate susceptis consumeret, videretque quadam die se cum parua manu, maximis exercitibus oppositum, animaduertit in cælo Christi speciem, diuino fulgore circumlucen-
 tem, illoque aspectus confirmatu, quinque reges vna die debellauit. Quid de eius filio Sãtio dicam? Cuius vt alia præclara facta præmittam, illud certè fuit insigne ad memoriam nominis sempiterni, cum ingentes Maurorum copias in Lusitaniam erumpentes, vt inde Hispaniam vniuersam in ditionem suam redigerent, non repræsent solum, sed etiam singulari virtute domuit, atque penè contriuit. Non est autem necesse, aliorum regum, qui ab istis nati sunt, ætates atque tempora persequi. Id certè nostrorù annalium literis, atque testimonio cõstat, neminè ferme ex illis fuisse, qui nõ egregiã, tum virtutis, tum etiã pietatis laudè fuerit adeptus. Itaque Mahometanis omnib⁹ magna belli cõtentione superatis, ac è Lusitania sinibus expulsis, exercitù etiam in oras Africae, nõ tã numero, quàm virtute inui-

LIBER TERTIVS. cclxviij

uisitum induxerunt, clarissimisque partis victoribus, & multis ciuitatibus expugnatis, magnã Mauritanie partè armis occupauerunt. Non est autem facile explicatu, quanto animi ardore, & alacritate prælia illa à nostris commissa sint, qui ita in hostium acies irruebant, vt etiam mortem appctere viderentur. Intelligebant enim huius vitæ cursum exiguo spatio circumscribi, & animi cogitationem in illam immortalem gloriam referrebant, quæ proposita est omnibus qui fortiter & pie moriuntur. Illa autem firmissima spe immortalitatis, & studio religionis incensis, nihil interdum ardentius optabant, quàm vt vitam fluxam, & breuem, quam erant paulo post naturæ concessuri, pro Christi nomine deuouerent. Illorum igitur opera factum est, vt omnes illæ nationes, quæ numero, & impetu poterant rursus in Hispaniam redundare, ita recisæ sint, vt magis nostrorù tela suis capitibus intenta pertimescant, quàm nos illorum furorem metuamus. Postremo, quantum illud est, quod vastù & immensum mare longissima, & maxime pertimescenda navigatione transmiserunt, omnesque ferme solis obeuntis, & orientis, aquilonis, austrique partes armis peragrarunt. Quid enim hic commemorem Aethyopiam deuictam;

DE NOBILITA. CHRISTIA.
Arabiae, & Persidos vrbes munitissimas expugnatas. Indiam durissimo bello superatam: instructissimas classes & maximos exercitus profugatos. Turcarum potentiam in illis partibus nostrorum virtute repressam, atque conuulsam? Numquid haec omnia eiusmodi sunt, vt sine Dei immortalis ope praesentissima fieri potuisse suspicemur? Equidem numquam tantum Emanuëlis patris tui, regis inuictissimi, atque omnis memoriae facite Principis virtutis prudentiaeque tribuam: numquam adeo Regis omnium iustissimi, atque clementissimi Ioannis fratris tui: diuinum animi consilium, & virtutem incredibilem admirabor: numquam denique ita nostrorum audaciam, & domesticam nauamque indolem amabo, vt res tantas, humana prudentia atque viribus, & non potius diuino consilio & numine gestas existimem. Nec enim calliditate Mauri, neque viribus Persarum, neque apparatu bellico Turcarum, neque numero Arabes à nostris vinceri potuerunt. Sola tamen pietate, atque sanctissima Christi religione, quae in nostris semper eluxit, superati, atque disceptati sunt. Haec vna rem Lusitanam auxit, regibus nostris decus immortale peperit, infinitamque alienigenarum multitudinem, contra imperio parere assuefecit. Sed quid attinet

pluribus

LIBER TERTIVS. cclxviii
pluribus exemplis vtj, cum nihil sit clarius, aut illustrius, tum ex sacrarum literarum testimonijs, tum etiam ex infinitis rebus, ad aeternam memoriam consecratis, quam illud genus belli, quod aut pro salute publica, aut religionis incolumitate suscipitur, ita Christo acceptum esse, vt etiam praesenti numine illius administretur? Quod si Christi religio non impedit exercitationem militarem, immo potius eandem mirandum in modum illustrat, atque confirmat: cum omnem formidinem firmissima spe immortalitatis eripiat, & ad veram gloriam incredibiliter inflamet, relinquitur non laude solum integritatis, innocentiae, modestiae, liberalitatis, atque iustitiae, florere praeter ceteras Christianam nationem, verum etiam gloria virtutis militaris, & omnibus fortitudinis ornamentis esse praestitissimam. Illud enim in omni vita tenendum est, quod fuit antea demonstratum: eam tantum esse virtutem nominandam, quae in illud summum bonum, & vltimum omnium rerum expetendarum intuetur, & officia vitae non humana cupiditate, sed diuina voluntate dirigit. Vnde facile colligi potest, nec in rebus bellicis, vllam egregiam animi virtutem praestitisse eos, qui omnes umbras falsae gloriae consecrati sunt: ad veram tamen lucem

Ll iiii & splen

DE NOBILITA. CHRISTIA.

& splendorem peruenire non potuerunt. Soli qui ad Christum aspirant, cum respiciant in verum finem, cuius causa vitæ dimicationes, & pericula capitis adire non gloriosum modo, sed etiam suauissimum, atque iucundissimum esse putant, fortes & magnanimi sunt existimandi.

ix. Extremum illud est, vt agitemus animo quantum nomen, quanta dignitas, atque maiestas sit Christianæ nationis, quam ille princeps Deus ab omni contagione sceleris expiatam sibi adoptauit, amplissimis gloriæ insignibus ornauit, & beneficijs immortalibus, atque diuinis affecit. Quam nulla mortalis a finitas attingit: nempe quæ solum Deum tutorem, atque parentem agnoscat: Quam Christus optimus maximus ita sibi coniunxit, vt diuinorum etiam ornamentorum societate diuinceret. Nos enim illius vnctionis diuinæ participes effecit: nobis regnum atque sacerdotium largitus est: uolstris animis rerum cælestium notitiã inspirauit, & ad omne virtutis genus mirabiliter, atque diuinitus instruxit. Qui igitur laudem, qui dignitatem, qui gloriam querit, in studium Christianæ virtutis incumbat: veram iustitiam, ab solutam liberalitatem, perfectam animi moderationem, & reliquas virtutes quæ nobis à

domino

LIBER TERTIUS. cclxix

domino præscriptæ sunt, ardentè amplectatur, eamque fortitudinem retineat, cui soli conuenit huius nominis decus & amplitudo. Quid enim aliud est, in vita constans, excelsum, atque magnificum? Quid non potius fluxum, demissum, & turpiter abiectum? Siue enim diuitiarum in cõstantiam respiciamus, siue honoris & humanæ gloriæ leuitatem, siue quendam fucatum generis, & nobilitatis splendorem, siue postremo virtutis humane speciem simulatam atque fallacem, nihil reperiemus quod mentem valeat explere, aut animum voluptate diuturna possit allicere. Omnia namque sunt angusta, fluxa, mortalia, erroris, & inanitatis plenissima. Sola Christianæ nobilitatis ornamenta ampla sunt, immortalia, diuina: quæ nulla vnquam vis eripiet: nulla vetustas oblivione obuet: nulla calamitas extinguet. Et quanquam humani peccatoris angustie non possint capere tantam dignitatem: illi tamen qui Christi beneficio ab hominibus exierunt, & in diuinam familiam traducti sunt, eam diuino præsidio confirmati facillime sustinebunt, & tuebuntur. Licet enim in terris versentur, cælitum tamen iura retinent: & sunt iam quodammodo in deorum numero collocati.

x Habes à me munus clarissime princeps, nõ

Ll v quidem

DE NOBIL. CHRISTIA.

quidem doctrina & ingenio perpolitum: quorum utrumque mihi deesse moleste fero, sed certe tuis studijs, & animi magnitudini consentaneum. Cum enim virtutibus humanitatis, liberalitatis, constantiae fortitudinis, mirabiliter ornatus sis, tum illud est in tuis moribus amplissimum, quod omnia vitae consilia pietate, & religione Christiana metiaris. Nec enim regius, atque domesticus splendor ita tibi unquam animos extulit, ut non multo plus gloriae atque decoris in Christiani nominis dignitate ponendum statueres. Nec ita praecelaras actiones suscepisti, ut popularis laudis autam respiceres. Nec eo animo vitam multis periculis obiecisti, ut aliquod humanum praemium tibi proponeres. Sed cum alta quadam mente praeditus sis, in omnibus rebus quae abs te singulari consilio, & in credibili virtute emergunt: siue illae ad pacis ornamenta, siue ab belli gerendi rationem pertineant, ostendis facillime te humana negligere, & divina studio ardentissimo contueri. Non immerito igitur te omnes boni diligunt, omnis nobilitas intuetur, omnis Hispania laude atque praedicatione celebrat. Nemo enim est, qui modo te noderit, quem non habeas suavitate morum, ingenij diuinitate incredibili pietatis ardore, tibi admirabiliter deuinctum.

LIBER TERTIVS. cclxx
deuinctum. Et quamquam virtutis spectatae conditio sit longe difficillima, siquidem non leue negotium est, hominum expectationi, iam propter res praecelare gestas concitate respondere, ea tamen est animi tui magnitudo, ut omnium de te opinionem facillime vinceas, atque superare valeas. Nec enim Christus optimus maximus tibi omnia praecelara facinora ad illius gloriam dirigenti, decreuit unquam: sed numine suo te protegat, atque semper pternis ornamentis decorabit.

FINIS.

B I L B A O.

*Excudebat Mathias Mares Anno
Domini. 1578.*